

859.0
e41

ILARIE CHENDI

S C R I E R I
VII

*lipsa
p. 15-17*

*Ediție, note și comentarii
de
DUMITRU BĂLĂEȚ
și
ION SPĂȚAN*

1568

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR
200 exemplare

ACADEMIA ROMÂNĂ
FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ „G. CĂLINESCU”
BUCUREȘTI • 2004

PORTRETE LITERARE

1911

ISBN 973-7934-26-1

ALECSANDRI¹

Până astăzi poetul Vasile Alecsandri n-a fost înlocuit în rangul ce-l avea în conștiința poporului, de *cel dintâi chemat al poeziei române*. Au venit alții în urma lui, gânditori mai puternici și artiști mai rafinați, cari s-au înstăpânit pe lumea cărturarilor noștri. Unii iarăși au găsit forme nouă pentru exprimarea mai bărbătească a aceluiași sentimente. Nimeni însă n-a pătruns în rănunchii poporului, n-a fost cu totul absorbit de cultura generală a straturilor de jos și n-a intrat în țesătura întreagă a vieții publice ca Vasile Alecsandri, în lunga sa activitate de la 1840 până la 1890, de la niște începuturi, scrise în franțuzește, până la imnurile lui de cântăreț al Curții regale și al luptelor naționale.

Prin ce a ajuns Alecsandri atât de mare?

Viața unui scriitor atârână și ea de împrejurările din afară. Timpul și oamenii de care se leagă o influențează în faptele ei. Ajutate de împrejurări, talentele, chiar cele mai de jos, se dezvoltă și ajung a fi folositoare, până la înlocuirea lor prin altele; pe când adeseori voințele cele mai tari se frâng în lupta cu vremuri neprietenice și cu tovarăși fără înțelegere pentru munca fiecăruia.

Alecsandri, desigur, nu făcea parte din rândul celor din urmă, al celor înfrânți. Natura, ce-l înzestraseră cu bogate însușiri, starea materială a părinților – tatăl său era „mare vornic“, un fel de ministru al finanțelor în Moldova – creșterea lui aleasă în Parisul cel luminat și cercul de prieteni distinși, bărbați de seamă cum n-a mai avut neamul nostru de-atunci încoace, –

¹ Prefață la o ediție populară apărută la Sibiu.

toate, toate-i veniră în ajutor. Și pe deasupra, au mai venit și vremile acele de lupte, cu ale căror întorsături aducătoare de bine, cu momentele simbolice cari se îmbiau așa-zicând de sine ca să fie prinse într-un vers sau într-o pagină frumoasă: anii de revoluție de la 1848, unirea Principatelor Române sub Cuza, războiul pentru neatarnare din 1877, cari cereau un tâlmaci iscusit și-l găsiră în Alecsandri.

Dar să nu punem un preț mare pe „vreme“ și pe „împrejurări“. Valoarea unui om nu o căutăm numai în aceste și numai în jocul întâmplărilor, ci mai ales în acel sâmbure ce este în noi înșine și care, cheme-se o simplă pornire, cheme-se talent sau geniu, este o moștenire. Și iarăși, nu vremea face pe om pe de-a-ntregul, ci omul, înțelegând glasul ei, i se potrivește și reușește a o stăpâni și a-i imprima pecetea sa.

Alecsandri a dovedit îndeajuns că este și poet din fire și că a înțeles și rostul vremii sale. Însușirile lui se împleteau astfel cu împrejurările sociale și din această împletire a ieșit munca lui cea întinsă și mult roditoare.

În literatura română întreagă n-a fost scriitor care să întrunească la un loc atâtea însușiri, atât noroc și vremuri așa de favorabile ca Alecsandri.

*

Când, pe la sfârșitul anului 1839, se întorcea de la studii din Franța și din o lungă călătorie de plăcere prin Italia, poetul n-avea decât 20 de ani (Alecsandri s-a născut la 14 iunie 1819 și a murit la 22 august 1890), dar avea deplină cunoștință a vieții și a datoriei. El intră cu încredere în viața publică și pașii lui nu șovăiesc; îmbrățișează o direcție literară bună, pe care n-a părăsit-o niciodată.

Într-o nuvelă simplă, *Buchetiera de la Florența*, publicată în revista *Dacia*, el nimerește tonul adevăratei limbi literare, cu un stil ușor, mlădios, pe un fond de cuvinte mai mult populare. Ca limbă el apare deci de-a dreptul format, căci între felul cum scria la 1840 și cum vreo patru decenii în urmă nu este nici o deosebite. Iar călăuza în această privință i-a fost mai mult simțul limbei decât o pregătire temeinică, mai mult sentimentul

artistic care-i impunea o limbă curată și înțeleasă de mulțime. Și l-au călăuzit, neapărat, și tovarășii lui de muncă, Negruzzi și Kogălniceanu mai întâi și în urmă Russo, cari toți aveau aceleași credințe despre modul cum poate să se dezvolte o limbă literară.

Cât pot face tovarășii buni, ca îndemn pentru un suflet primitiv, au dovedit-o scriitorii Negruzzi și Russo față de Alecsandri. Acești doi sunt premergătorii curentului popular în Moldova. Cel dintâi, într-un avântat articol despre cântecele populare, descoperă cu ochi de artist frumusețile lor, iar al doilea, Russo, le adună în taină și le citește prietenilor. Și ceea ce făceau ei doi ca diletanți, Alecsandri avea să continue cu stăruință. Comoara odată aflată nimeni nu-și dădea mai bine seama de valoarea ei ca Alecsandri, iar foiletoanele lui din ziarul *Bucovina* scrise asupra acestor cântece populare (1848-1850) sunt tremurul de bucurie că prin ajutorul lor va da literaturii o îndrumare nouă.

De dragul adevărului, fie constatat că toată mișcarea asta de descoperire a literaturii noastre populare s-a dezvoltat independent de aceea a popoarelor apusene, că nici unii dintre cei ce au pornit mișcarea nu cunoșteau teoriile germanului Herder. Interesul pentru această literatură, care în curând a dus străinătății vestea frumoaselor noastre însușiri sufletești și din care a răsărit întreaga noastră literatură mai nouă, s-a dezvoltat în Moldova aproape paralel cu acțiunea din țările apusene și îndeosebi cu cea din Serbia, unde Vuk Karadžić săvârșise aceeași operă de renaștere ca Alecsandri la noi.

Dorința lui Alecsandri s-a împlinit cu adevărat. Lozinca lui: *îndărăt la popor!* a dat cele mai frumoase roade. S-a dovedit mai întâi că în poezia marelui poet anonim care e poporul se găsesc formele cele mai variate și mai simple de exprimare a frumosului și elementele cele mai trainice și mai bogate de limbă. Astfel opera lui Alecsandri, prin rădăcina ei în popor, a fost chemată în diferite crize literare și a reușit să salveze limba română de orbecări prin adâncimi fantastice. Și dacă poetul din Mircești n-ar avea alt merit decât acesta, totuși ar rămânea mare.

*

Dar Alecsandri nu s-a luminat numai pe sine din popor, ci a căutat să-l lumineze și el pe o cale ce s-a dovedit pururea și pretutindeni ca cea mai potrivită de a te pune în legătură cu mulțimea: cu ajutorul scenei.

„De la 1840 mă ocup neconținut de teatrul românesc și caut a învăța repertoriul nostru dramatic cu piese originale, pentru a combate mania traducerilor păcătoase de drame pocite, ce există la București și care s-au lățit în toată țara. Însă a trebuit să pășesc treptat în lucrarea mea, adică potrivit cu necultura limbei, cu gustul neformat al publicului și mai vârtos cu neexperiența actorilor“ – scrie el marelui român bucovinean Al. Hurmuzachi, rezumându-și astfel întreaga activitate de autor dramatic: „*Nu știu dacă am creat teatrul național, dar știu că i-am adus un mare concurs*“.

O instituție culturală atât de însemnată ca teatrul, firește, nu poate fi opera unui singur scriitor; aici societatea, cu gradul ei de cultură, apoi autorii și forțele artistice își dau mâna și rezultatele le produc toți împreună. Nu mai puțin adevărat este însă că o jumătate întreagă de veac, Alecsandri cu operele sale, mai presus de toți, a stat în mijlocul vieții teatrale și că mărturisirea contemporanilor, critici și scriitori vorbesc de el ca de un stăpânitor absolut al opiniei publice. În semiorientala capitală a Moldovei el a deschis drumul prin marele său amic Millo. În Cernăuți a însuflețit, prin artiștii Vlădicescu și Fanny Tardini, societatea în așa fel încât la trecerea lui prin Bucovina a fost încoronat ca un Mesia al literaturii române. Pe la noi, în Ardeal și Banat, alte trupe de actori din țară au adus pe *Mama Anghelușa* și pe *Coana Chirița* din oraș în oraș și astăzi chiar toată viața teatrală de la noi – înțeleg aceea a diletanților noștri – se sprijinește pe comedioarele lui. La București, în sfârșit, *Fântâna Blanduziei*, opera lui de bătrânețe, scrisă cu aceeași frăgezime ca și operele lui de la început, s-a dat pentru întâia dată de 16 ori dupăolaltă. Iată deci, schițat în câteva pilde, ajutorul puternic ce l-a dat scenei române din toate provinciile.

O mare parte din șirul lung al operelor sale dramatice, din acele zeci de „canțonete“, „scenete“ și „operete“, sunt lucrări ce se nasc, trăiesc și mor cu timpul lor, rămânând mai târziu

prețioase documente culturale. Prefacerile sociale fiind însă așa de lente, o parte a repertoriului lui Alecsandri poate fi și astăzi gustată pe anumite scene, afară de satira lui politică, pe care o găsim acum naivă și demodată. În literatură vor trăi aceste lucrări mai mult prin tipurile fixate cu măiestrie, prin acea sumedenie de greci și evrei spoliatori, de cucoane semidocte și de politicieni cu moravuri ușoare, prin țărani cam de sărbătoare și ciocoi putrezi, pe cari poetul i-a cunoscut și eternizat. O vorbă bună va găsi apoi din partea istoricilor literari pentru iscusința cu care a reușit să-și alcătuiască forma comedioarelor, pentru spiritul pururea fin și limba totdeauna netedă. Nu vom mai întreba dacă în multe a imitat pe Scribe sau pe alți francezi, autori de glume ușurele, ci vom recunoaște că talentul lui era destul de mare ca să rămână original în ceea ce a creat.

Prin dramele lui mai mari de la sfârșit, în care ne-a lăsat toată vigoarea lui: *Despot-Vodă*, *Fântâna Blanduziei*, și *Ovidiu* – Alecsandri a pus baza dramei române. Tonul cel larg, stilul cel bărbătesc și energic, lirismul în părțile mai subtile și alte însușiri de formă au rămas principii conducătoare pentru scriitorii noștri dramatici.

*

Dacă în activitatea sa dramatică a procedat „treptat“, cum singur recunoaște, adecă de la genul declamatoric cel mai mic, de la monolog, până la tragedia istorică, despre activitatea sa poetică nu putem afirma același lucru. Este și aceasta împărțită în capitole, dar fără ca unul să prezinte vreo evoluție față de celălalt.

Fiecare grupare de poezii e legată de un eveniment exterior, sau scoasă din viața sufletească a poetului, dar, mai ales în cele de la sfârșit, dobândești adeseori impresia că sunt mai mult subiecte căutate, produse ale unei voinți disciplinate, decât ale unei inspirații spontane. Ele urmează, unele după altele, fără o legătură și fără înrudire de gen, o serie de *pastele*, de *legende* și de *cântece de război* și pururea autorul le anunță înaintea unui prietin, vorbește de ele cum le plâsmuiește și le cioplește, cum le lasă să se odihnească când Muza e departe. Ți

se pare că te afli în atelierul unui maestru rece, care mai mult calculează și măsoară decât simte, când își taie formele în piatră, nu atât din sine, cât după natură, sau după alte modele, studiate în liniște și belșug.

Nu zic că *Groza* și *Marioara Florioara* sau *Înșiră-te, mărgărite* nu sunt bune imitații ale baladelor populare și că versurile dedicate Mărgăritei și Elenei Negri – două suflete de femeie cari singure lasă o umbră mică de durere pe viața de lumină a lui Alecsandri – n-au frumuseți poetice. Dar când citești în renumita lui *Steluță*, acest crez al iubirii, rânduri ca:

Plăceri ale iubirii, plăceri încântătoare,
Simțiri, mărețe visuri de falnic viitor...

și alte cuvinte cari sună cam teatral și nu spun inimei aproape nimic, vezi numaidecât o lipsă de fond. Din toate romanțele lui, mult cântate și astăzi încă în tot lungul și latul românimii, în niște melodii împrumutate din operele duioase italiene, lipsește acea pasiune mare a iubirii care zguduie, înalță sau doboară, lipsește acea putere de exprimare pe care o întâlnești la poezii veniți în urma lui. Alecsandri în cântecele lui de iubire e trubadurul ușor, care se înduioșează, dar în deznădejdea sa nu se ridică împotriva soartei; care iubește seninul, veselia, soarele și renunță fără să lupte. E ceva feminin în toată poezia asta.

În mijlocul atâtor forme de gingașe exclamări și oftări, cad ca niște bătăi puternice într-o noapte cu lumină de lună: *Sentinelă*, *Hora Unirei*, *Peneș Curcanul* și, mai mult prin efectul ei decât prin valoarea-i poetică: *Ginta latină*. Cea din urmă ne-a lăngat în mare măsură orgoliul nostru de români.

Celelalte trei însă înseamnă trei culmi mărețe în activitatea lui Alecsandri, în literatura noastră și, în genere, în istoria noastră contemporană, – culmi pe cari sunt așezate, frumoase prin concepția și executarea lor, trei monumente: al conștiinței noastre naționale, al unirei principatelor și al vitejiei române.

Alături de aceste, frumoasele *Pasteluri* completează mărimea lui Alecsandri. În *Pasteluri* e mai poet ca aiurea, un observator mai fin. Aici înflorește talentul lui de zugrăvire și iubirea-i atât de cucernică pentru natură. Simplu, fără umflarea

poeziei, grămădește în patruzeci de poezii tot ce-a putut smulge din tainele firii de la Mircești: iarna cu melodiile ei vijelioase; primăvara cu plugurile, cu semănătorii, cu veselul cântec al tradiționalei ciocârlii, iar la mijloc cu chipul Rodicăi; vara cu secerișul și toamna cu trista pribegire a poporului de pasări. E numai cântec, flori și peisaj și toate la un loc dau nota cea mai unitară, pagina cea mai estetică din tot ce-a creat Alecsandri.

*

Pe ardeleni Alecsandri nu ne-a cunoscut de-aproape. La 1848 scrisese ce e drept *Hora Ardealului* – prefăcută mai târziu în *Hora Unirei* – dar însușirile noastre sufletești, ca și podoabele Ardealului, îi erau cu totul străine, căci el nu s-a coborât între noi, ca Eminescu, de pildă, ca să vadă cum trăim și ce ne doare. Și fiindcă în timpul în care-și plăsmuia frumoasele lucrări cărturarii ardeleni scriau și vorbeau o limbă românească urâtă și aspră, Alecsandri ocăra chiar pe aceștia, făcea din ei figuri de comedie și îi socotea cu totul neînțelegători ai frumuseții versului. Credința lui era că, în împrejurările în care trăim, cu greu se va putea ridica vreodată un poet ardelean – o credință așa de greșită, pe cum se știe, căci în clipele în cari Alecsandri închidea ochii pentru totdeauna se ivise pe ceriul literaturii române steaua de-o puternică strălucire a ardelenului George Coșbuc.

Cu toate astea însă, popularitatea lui Alecsandri în Ardeal a fost destul de mare; poeziile i s-au cetit, cântat și admirat; piesele lui dramatice au deșteptat în noi gustul pentru teatru; frumusețea formelor lui ne-a fost folositoare la procesul de regenerare a limbei noastre; iar triumful cu *Ginta latină* a produs un viu răsunset în popor. Adresele de felicitare ce i s-au trimis atunci de românii din toate părțile Ungariei au emoționat pe poet, încât și-a schimbat cu totul părerile ce le avea înainte.

Oricum, opera de binefacere literară a lui Alecsandri nu e încheiată încă. Piesele lui se mai joacă. Poeziile lui mai au farmec. Răspândirea lui se impune la noi, căci pentru cultivarea gustului de cetit nu găsești ușor un element mai prețios ca Alecsandri.

G. ASACHI

Cu prilejul unei ediții complete

Gheorghe Asachi are desigur o frumoasă pagină în istoria noastră culturală, dar greșesc aceia cari îi exagerează meritele literare. Ca neobosit tovarăș al marelui mitropolit moldovean Veniamin, ca iscusit organizator al școalelor cu ajutorul marelui număr de dascăli ardeleni, ca unul din întemeietorii ziaristicii și ca inițiator în diferite direcții ale culturii naționale, el și-a câștigat un nume vrednic de stimă, cu toată puțina coerență a muncii sale multilaterale. Dar, în apostolica sa activitate, partea literară i-a rămas fără îndoială cea mai slabă, căci pentru aceasta nici nu era artist îndeajuns, nici simțul limbei românești nu-l avea în destulă măsură și nici nu era stăpân pe o cugetare mai limpede și mai robustă, ca, de pildă, contimporanul său ceva mai tânăr, Eliade Rădulescu, care în Muntenia îndeplinea cam aceeași misiune ca Asachi în Moldova.

Din momentul în care începe să scrie versuri – unele sunt datate din 1810 – Asachi rămâne același, ca scriitor. Limba lui nu evoluează și forma lui nu se descurcă. Vine anul 1840 și 1844, cu apariția tinerei generații moldovene, prin care s-a renăscut limba română; apare admirabilul Negruzzi cu proza lui și Alecsandri cu volumele de balade și totul reînviază, numai Asachi rămâne mut la toate și continuă, în formă greoaie și cu cuvinte latino-grece, a cânta subiecte străine, naționale și anacreontice. Lui i se adresează, de nu ne înșelăm, epigrama lui Hrisoverghi:

Muza ta în românește,
Greco-latino grăiește !

În mijlocul mișcării literare a fost el, ce e drept, multă vreme. În salonul lui, unde fermecătoarea-i fiică Ermiona

IANCU ALECSANDRI

Fratele poetului

Cu ocazia dezvălirii statuei lui Alecsandri nu va strica să dăm câteva informațiuni mai largi despre fratele său Iancu, mai tânăr decât el cu doi ani, cunoscut mai mult pentru rolul politic ce l-a avut pe timpul lui vodă Cuza.

În oglinda tinereții sale, – cum am putea numi cunoscuta scrisoare către Ghica despre Porojan, – Vasile Alecsandri nu amintește deloc despre fratele său. Educația și tinerețea celor doi frați pare a fi fost însă aceeași, precum aceleași au fost și pornirile lor, caracterele și felul lor de a judeca în chestiuni sociale și chiar în cele literare. Mai târziu ei s-au iubit foarte mult.

În deosebire de Vasile, Iancu, după slovele părintelui Gherman și „clasurile“ lui Cuénim, a trecut într-o școală publică. La 1832 îl găsim elev în cursul inferior al Academiei Mihăilene¹, timp din care datează întâile lui încercări literare. Muza-l cercase mai de timpuriu decât pe fratele său.

„...A lipsit puțin să fiu împodobit cu gloriosul nimb (de poet) chiar înaintea fratelui meu, care pe vremurile acele spinteca omenirea la clinica din Paris“, scrie el la 1884 către d. Maiorescu².

„Eram, cum se vorbea pe atunci, *pomăzuit* de natură să fac stihuri: drept dovadă, iată cele dintâi – însă și de pe urmă (?) –

¹ În „Foaia tinerilor primiți în numărul elevilor la publicul institut din Iași“ pe acest an, e trecut și „Iancu, fiu al d. spătar V. Alecsandri, casierul visteriei“ (Urechia, *Istoria școalelor*, IV, p.343).

² D. x x căruia-i scrisse în martie 1884 din Paris (vezi *Convorbirile* din acel an, pag.153) nu putea fi decât d. Maiorescu.

rostate de mine la Academia Mihăileană de la Iași, anul Domnului (se pierde în noaptea timpurilor), clasa prozodiei. Profesor, dacă-mi aduc bine aminte, d. D. Gusti, care poate mărturisi:

Într-o zi de dimineață
Când era soarele-n amiază,
Când în pace toată firea
Gusta somnul cu dulceață,
Mă sculai atunci îndată,
Căci de visuri deșteptat,
Nu putea ca să mai șadă
Trupul meu încă în pat.

Nu știu dacă mă înșel; dar trebuie să fi fost ceva în aceste naive stihuri. N-apucați însă să termin și nemilosul profesor, astăzi vechiul meu prieten, mă dădu afară din clasă, ba chiar din prozodie, zdrobită astfel o carieră manifestată, căci puțin mai în urmă, uzurpatorul meu¹ în locu-mi scria *Baba Cloanța* și altele.“

Grație intervenirii lui Gusti deci, – un stihuitor tot așa de naiv ca micul Iancu, – aceasta încetează deocamdată a face literatură. El urmează câțva timp la Paris, intră apoi în armată și, ca fiu distins de boier, înaintează până la gradul de locotenent-colonel, servind pe Cuza un lung interval ca adjutant.

Făcând parte din puternica falangă de tineri cari au provocat mișcările de reformă în Moldova, Iancu Alecsandri, la 1848, a trebuit să ia și el drumul pribegiei. La Cernăuți în casele lui Hurmuzachi, în Viena, Paris și mai pe urmă în București, el își are locul său printre agitatori, un loc, firește, de a doua mână, – căci afară de câteva corespondențe² cu emigranții nu a lăsat urme, – dar destul de potrivit pentru a-i face o școală politică mai serioasă și a-l pregăti pentru mîșiuni mai înalte.

Experiența asta avea să-i servească în curând. Începându-se acțiunea de unire a principatelor, Iancu Al. era printre oamenii de încredere ai lui Cuza. O odă a lui tipărită pe foaie volantă

¹ Vasile Alecsandri.

² Vezi *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, p. 328 și vol. IV, p. 483.

circula în public și făcea propagandă pentru ideea cea mare. Drept recunoștință, vodă îl numi agent oficios la Paris¹.

Iată cum însuși Vasile Alecsandri descrie acești ani de activitate ai fratelui său:

„Fratele meu a servit în armată din cea mai fragedă tinerețe și, după un șir îndelungat de ani, s-a retras cu rangul de locotenent-colonel. El a mai servit țării timp de 6 ani, ca agent al României, izbutind, prin tactul său și simpatia ce inspirase guvernului francez, a da Agenției noastre oficioase un caracter oficial. Toți românii din Paris n-au avut decât a se lăuda de modul cum a condus afacerile Agenției, într-o epocă, unde țara noastră nu avea nici o importanță politică și unde totul atârna de la dibăcia persoanelor însărcinate cu apărarea intereselor ei.“

Și iarăși:

„Cunoști mai bine decât oricine cât a lucrat Iancu... Cele două scrisori ale lui adresate, prințului Gorciacoff în chestia retrocedării Basarabiei au avut un răsunset destul de mare în Rusia, pentru ca să merite a li se răspunde din însuși cabinetul marelui cancelar rusesc. Iancu, așezat în Paris de mulți ani, a făcut o propagandă activă printre oameni politici din Paris și printre jurnaliști în interesul României etc.“²

Această largă recunoaștere a meritelor politice din partea fratelui său poate fi ușor controlată. În dosarele de manuscrite ale Academiei se păstrează corespondența politică a lui Iancu Alecsandri cu Belligot de Beyne, secretarul lui Cuza, cu Costache Negri și alții, cuprinzând toate raporturile diplomatice ale celor două țări pe anii 1859-1866.

Căsătorindu-se cu o franceză, Iancu Alecsandri trăiește mai mult la Paris, continuând a fi folositor țării sale. La 1871 tipărește broșura *Apercu sur le projet de pont de fer entre Giurgevo et Rustchuk*; la 1879, *Etat économique de la Roumanie*. Broșura din urmă poartă iscălitura „L.-Colonel Alecsandri,

¹ „Frate-meu e numit agent oficios al Prințului la Paris. E un băiat inteligent, activ, serios și discret. Poți să-i spui tot și să te bizui pe devotamentul lui în cauza națională“, scrie Alecsandri lui Ghica în scrisoarea de la 3 martie 1859.

² Scrisori către Al. Papadopol-Calimach din 17 și 24 mai 1884.

ancien Agent diplomatique de la Roumanie à Paris et Londres“. Broșurele probează orientarea lui Iancu Alecsandri în materie de finanțe și statistică.

Foarte activ pare a fi fost între anii 1879 și 1881 în calitate de corespondent parizian al ziarului *Presa* din București¹. Într-un stil vioi, impresionist, cu reflexii spirituale asupra timpului și a zgomotului din capitala Franței, el scrie despre fazele vieții politice și îndeosebi ale celei parlamentare de-acolo. Aproape nimic nu-i scapă; atinge stările din Germania și Austria, chestiunea orientală și altele. Printre impresii presară și amintiri literare-istorice, ca în corespondența de la 4 ianuarie 1880, când vorbește despre Gr. Alexandrescu. Forma literară a acestor articole se apropie mult de tonul scrisorilor lui Vasile Alecsandri:

„Tabloul general al Parisului – zice el într-un loc – poate fi rezumat în câteva cuvinte: zăpadă nesfârșită! Ger cumplit! Mizerie sfâșietoare! Administrația luptă; oamenii luptă! Caii, acești animali (!) voinici și resemnați, luptă. Singure femeile aleargă vesele și par a desfiinde mânia cerească. Ce focar în ele!“

Literatură curată.

De altfel acum, către sfârșitul vieții lui, când cumplita boală ce avea să-l doboare² se anunța, el reveni în mod serios la ocupațiile sale literare, pentru a dovedi că în tot timpul consacrat politicii n-a încetat un moment a-și agonisi prin lectură o cultură din cele mai serioase.

La 1881 (sept. 12), Vasile Alecsandri vestește pe d. I. Negruzzi că Iancu i-a promis să devie „corespondentul *Convorbirilor literare*“. Doi ani în urmă abia trimite întâia bucată literară spre publicare, nuvela *Dor de morți*. „Mă grăbesc a ți-o comunica – zice poetul în scrisoarea către amicul său Negruzzi – și a te ruga ca să o publici în viitorul număr, căci astfel ai face o mare mulțumire bietului meu frate, care pătimește de o boală foarte grea și prin urmare trebuie să fie încurajat spre a-și alunga ideile posomorâte ce-l torturează“.

¹ Articolele lui, tăiate și lipite într-un volum, se păstrează printre manuscrisele de la Academie.

² Cancer în gât.

Nuvela apare (v. *Convorbiri*, XVII, 1883, p. 330 și 370). E povestirea unei iubiri sentimentale între un tânăr visător și o călugăriță. Fecioara moare de dor, așteptându-și iubitul, iar el e chinuit viața întregă de amintirea ei. Un fel de apologie a dorului nestăvilit după cei ce nu mai sînt între noi.

Ca și în corespondența sa socială-politică, Iancu Alecsandri se afirmă de bun povestitor. *Dor de morți* place și amiciei lui, ținând seamă de starea sufletească a autorului bolnav, se grăbesc să-l felicite. Printre aceștia era și d. Maiorescu. Plăcut atins de atenția delicată din partea maestrului criticei române, pe care Iancu Alecsandri îl aprecia mult, iată ce-i răspunse:

„Paris, 30 decembrie 1883

*Scumpe d-le Maiorescu!*¹

Dacă putea ceva să mă liniștească asupra urmărilor sumeției mele literare, sumeției fără voie, erau tocmai acele câteva rânduri *indiscrete* ce ai binevoit a-mi arăta. Nu caut a lovi în mândria nimănui, zicând că, subsemnate de Maiorescu, ele au pentru mine un preț ce nimeni nu le-ar putea da.

Dor de morți s-a născut în mijlocul unor încercări extreme pentru mine: ceasuri de sfârșenie... Ce să mai zic? Nuvela mea o trimisei lui Vasili, ca un adio nemărturisit; el o trecu la ordinul publicului, la care – să mă crezi – nici mă gândeam. Și iată cum avui fericirea de a fi cetit și judecat de d-ta după pofța inimei mele.

Că fizionomia maicei Maria, pe care am cunoscut, te-a interesat nu sunt surprins, dacă trăsăturile au fost exacte. Că limbajul lui Iorgu .*. și tonul general al scrierei ți-o plăcut e deja măgulitor pentru mine; dar ce pot zice că m-a mișcat e simpatica atenție acordată de d-ta limbei întrebuițate de mine în *Dor de morți*... Îmi aduc aminte că, într-o zi, coborându-te de la tribuna Camerei, după un discurs briliant prin limbă și prin idei, fratele meu îți ieși în drum și strângându-ți mâna, îți zise:

¹ Scriere inedită. Orig. în proprietatea d-lui Maiorescu.

«De unde ai mai cules acea limbă?» « Din legendele D-tale», răspunseși D-ta, cu o afecție confrătească.

Când li se întâmplă unora de a păcătui în litere și de a pune mâna pe vreo idee curățită sau pe vreo expresie *taman* – cum aş zice dacă aş fi un adept al Mahdiului – să știi bine că legendele unuia, mândra proză a altuia au încolțit în spiritul lor. Și iată cum, cu ajutorul lui D-zeu, m-am învrednicit a scrie *Dor de morți* după legea și după pofta inimei, a celui cu legende și a celui cu proză mândră.

Știți admirația mea pentru autorul *Epigonilor* și a *Nunței împărătești*. Sărmanul, sărmanul Eminescu! Ce scumpă pierdere!...

Afară de mărturisirea credinței sale în materie de limbă, scrisoarea asta mai dovedește adâncă pricepere a lui Iancu Alecsandri pentru opera lui Eminescu. Peste câteva luni, în scrisoarea pomenită la începutul acestui articol și tipărită în *Convorbiri*, el revine asupra poeziei nefericitului Eminescu. Vorbește de „demonstrațiile zgomotoase“ ce făcuse înainte cu zece ani în favoarea lui *Călin* (citit de Eminescu în casa d-lui Maiorescu și în prezența lui Iancu Alecsandri, cu titlul *O nuntă împărătească*). Semnalează întâlnirea de idei dintre câteva rânduri ale satirei I și un document chaldean, tradus de asiriologul Oppert și numește pe Eminescu „vrednic următor al acelora cari au deschis calea mântuirii, scumpa noastră limbă din cronici și din balade“.

Entuziasmul lui Iancu Alecsandri pentru Eminescu față de rezerva rece a fratelui său, față de a lui Vasile Alecsandri, face multă cinste judecății lui literare.

După moartea lui, întâmplată la aprilie 1884, *Convorbirile*, i-au publicat câteva din manuscrisele rămase: *Lumile celelalte* din *Flammarion* (*Conv.*, XVIII, 1884, pag. 118), *Morunul*, comedie în un act (XIX, 1885, pag. 480), o localizare veselă, după un original francez nenumit, a vieții din capitală. „În ultimele zile el s-a ocupat și cu traducerea operei lui Montesquieu, *Grandeur et décadence des Roumains*“, scrie V. Alecsandri (către I. Negruzzi, 25 mai 1884 și 2 iunie 1885).

Mai târziu, *Revista pentru literatura și arta română* (an. IV, 1899-900, p. 499 sq.) tipărește în traducere câteva *Note zilnice*

ale lui Iancu Alecsandri, – mărturisiri prețioase asupra războiului pentru independență și a stărilor interne din 1877-78.

Acesta este, în linii generale, Iancu Alecsandri.

Ca om, pare a fi fost o figură foarte simpatică. Iubitor de poezie și cunoscător al frumosului, el făcea haz mult de tot ce era grotesc. Cunoscând bine arta de a trăi, el nu contenea a ridiculiza pe falșii moralști. Asta, cel puțin, este impresia ce o dobândim după răsfoirea prin hârtiile lui particulare.

Om de spirit, patriot activ îndeosebi în direcție cuzistă, literat-amator cu gusturi alese, – iată cine a fost fratele poetului.

AL. HRISOVERGHI
(1811 - 1837)
Romanul unui poet

„Viața noastră este atât de scurtă, atât de monotună, atât de plină de supărări și de necazuri, încât, când ni se înfățișează un minut de fericire, ar fi o nebunie pentru noi dacă l-am lăsa să treacă fără să ne bucurăm de dânsul“.

Kogălniceanu

Ne ocupăm așa de mult de noi și așa de puțin de viața celor din trecut. Astăzi, un an, doi, de activitate literară îți asigură nemurirea. O cârtică de încercări, câteva traduceri și localizări ajung pentru a-ți vedea portretul în gazetă, însoțit de-o amănunțită descriere a vieții. Iar pentru cei din trecut păstrăm tăcere. Lumea lor de gândire, atmosfera în care au trăit, au muncit, visat și suferit ne rămân închise. Doar vreun migălos cercetător al istoriei literare de se mai oprește din când în când asupra acelei vieți apuse pe care caută s-o reconstituie după puținele dovezi ce ne-au rămas.

E un contrast viu între locvacitatea noastră despre noi înșine și între ceilalți, cari erau așa de zgârciți în a comunica cetitorilor sau a transmite urmașilor deslușiri asupra lor. Pe când în literaturile străine poți urmări viețile scriitorilor vechi aproape zi cu zi, la noi abia cu unul, a cărui corespondență a fost publicată, în parte, dacă ai putea face astfel. Dar și acesta – e vorba de Alecsandri – pare că, în întreaga sa mulțime de scrisori, ar căuta înadins să acopere partea intimă a vieții și să-și ascundă vibrațiunile mai calde ale sufletului.

Mai puține știri avem despre acele câteva talente cari s-au ivit în treacăt pe orizontul vieții literare, au strălucit o clipă și au dispărut, – despre micile episoade ale mișcării de odinioară.

Printre aceste trecătoare apariții voi aminti un singur nume: pe acela al lui *Hrisoverghi*. Cine-l mai cunoaște? Cui îi mai spune ceva acest nume, cu terminațiunea lui grecească? Și, vedeți, ș-a avut și el rolul lui, un rol asupra căruia toate privirile moldovenilor și, cum vom vedea, mai ales ale moldovencilor erau ațintite ca asupra unui adevărat meteor. Despre el, câteva cuvinte¹.

Era pe la 1834, când Hrisoverghi, pe-atunci în vârstă de 23 ani, își tipări întâia sa poezie, *Odă ruinelor cetății Neamful*.

Era într-un timp când la Iași Asachi făcea pe decanul literaturii române, când Negruzzi pornea a fi slăvit, iar ceilalți de mai târziu, în frunte cu Alecsandri, erau încă prin pensioane. Poezia lui Hrisoverghi, cu calda evocare a trecutului și prin apostrofarea îndrăzneată la adresa sacrilegilor contemporani cari distrug monumentele naționale, a stârnit mare senzație în Moldova. Prin pleava de traduceri de tot felul de atunci, originalitatea autorului (de altfel mult înapoia autorului *Ruinelor Târgoviștei*) plăcu și reputația lui era întemeiată.

Dar se întâmplă un fapt ciudat. Trec luni, trec ani, și Hrisoverghi nu mai tipărește nimic. Societatea înaltă din care făcea parte – era fiu de vornic – și curtea domnească căreia-i era atașat ca adjutant așteptau zadarnic continuarea făgăduitoarei lui cariere de poet. El moare la 1837 și abia după moarte vin prietenii lui, Negruzzi și Kogălniceanu, îi orânduiesc hârtiile și-i dau în vileag două volume de traduceri și de versuri postume, pe cari ei le însoțesc cu entuziaste comentarii.

De ce nu mai publicase nimic în acest interval? Răspunsul la întrebarea asta e un întreg roman, pe care-l voi povesti după izvoarele contemporanilor.

*

Hrisoverghi era un erotic sentimental. Acesta de altfel pare a fi fost spiritul general al epocii și al societății sale, când poezia sentimentală era atotstăpânitoare. Și mai era Hrisoverghi

¹ Asupra lui Hrisoverghi au mai scris C. Negruzzi, în prefață la *Antony*, traducere a dramei lui Dumas, și Kogălniceanu în prefața volumașului de versuri din 1834. Vezi și biografia din ediția mea la „Mineră“.

un tânăr „frumos ca un zeu“ – cum spune Negruzzi. Chipul lui, cum ni se arată dintr-o ilustrație cunoscută, în care seamănă mult cu poetul german Theodor Körner, era în adevăr seducător. Cu calitățile acestea fizice și sufletești, el stăpâna o lume, iubea și era iubit și viața-i trecea în o dulce nelucrare. „El s-ar fi silit să câștige slava literaturii – zice Kogălniceanu – dar un amor viu, mare, ce se sfârși numai cu viața sa, veni de-l răpi ocupațiilor. Era tânăr, frumos, avea tot ce poate plăcea unei femei, socotea că avea încă multe zile de trăit. Toate aceste îi pot sluji de dezvinovățire pentru că încetă a lucra pentru public. Și dacă mai fu poet, dacă mai luă lira în mână, aceasta o făcu numai pentru ca să slăvească pe aceea care-i realizase toate voluptățile ce visase în nopțile sale de tânăr“. Un amor puternic, mistuitor, care-i covârșea toată ființa și lua toată voința la fapte. Și cine era fericita pe care frumosul căpitan de gardă și poetul cu ochii pătrunzători o îndumnezeia? Kogălniceanu nu vrea să ne dezvălească „mai mult decât iartă cuviința“. El vorbește numai în general și zice că „era o femeie tânără, frumoasă, cu o închipuire vie, care-și păstrase încă iluziile copilăriei și care, tremurând la cuvintele de foc ale tânărului poet, îi răspunse: iubește-mă, fii norocit, fă-ți un nume strălucit între oameni, ca să mă acoperi și pe mine cu slava ta“. Atât. Dar un alt biograf e mai puțin discret. George Sion ne încredințează că ființa care-l captivase pe Adonisul Iașilor era cea mai frumoasă femeie ce strălucea pe-atunci în societatea înaltă. Fată a vornicului Dimaki, autor de poezii și acesta, Catinca – așa se numea – moștenise așa-zicând dragostea pentru vers de la tatăl său. Ea se măritase după Iordache Beldiman (un fiu al poetului Beldiman), dar „cuconul Iordachi“, fiind un om din cale-afară prozaic, nu se potrivea deloc cu temperamentul ei, și legătura de dragoste dintre ea și Hrisoverghi fu o urmare firească a înrudirii lor sufletești.

Ce-a urmat e ușor de ghicit: o iubire romantică a unei perechi răsfățate. Întâlniri sub cerul înstelat al nopții. Visări, nădejdi și îndoieli. Lecturi comune din autori ca Byron și Chénier și alți lirici duiosi, cari tălmăceau așa de bine simțirile lor. Lacrimi, fericire și blesteme. Și toate acestea Hrisoverghi le exprima și în versuri, care erau scrise numai pentru ea:

Te iubesc, s-au sfârșit toate;
Dragostea margini nu are;
Te iubesc îi rugăciunea
Ce înalț către altare...

Din romanul acesta se desface cu deosebire un episod mai mic. Biografiile ne spun de un bal mascat la curte (în 1836) în care Hrisoverghi apăruse îmbrăcat într-un bogat costum de templier. Doamna Catinca purta părul cel bogat resfirat pe umeri și văzând pasiunea iubitelui ei pentru acest păr, îi dădu voie să-și taie o șuviță de suvenir. Acest moment Hrisoverghi l-a fixat în două poezii, intitulate *Unei vițe de păr*, dintre cari mai reușită e următoarea:

Gaj de veșnică iubire,
Mâna ei mie te-a dat;
Să te port în veci pe sânu-mi
Ei și ție m-am jurat.
Îmi voi ține jurământul; -
Pe sânu-mi pân' la mormânt
Te voi purta cu-ncântare
Ca un lucru ce-mi ești sfânt,
Nu pentru aducere-aminte,
Căci în veci la ea gândesc
Dar ca să potol văpaia
Focului ce-n piept simțesc.

Această poezie – zice Sion – și-a avut succesul ei. Faimoasa Catinca, foarte măgulită în amorul ei propriu, „profitând de prima ocaziune de întâlnire între patru ochi, îi permise a săruta întreg părul ei cel frumos, pe care-l cântase cu atâta foc și întreg corpul ei cel voluptuos“. Iar dragostea continuă cu și mai multă patimă, între izbânzi și vecinică îndoială și cu conștiința chinuită de gândul de-a nu putea iubi decât în ascuns pe aceea care era soția altuia:

Ziua toată în tăcere
A o trece sunt silit,
Să m-arăt cu nepăsare,
Să mă fac că-s liniștit:
Căci de groază mă cutremur
Nu cumva vreun oftat

Dușmanilor să vădească
Focul ce mi-a ațâțat.

În clipe de aceste e cu puțință ca romanticul nostru poet să se fi gândit și la vreo răpire, la o retragere cu iubita sa în vreun colț idilic al naturei. O ghicim aceasta și din felul cum își cheamă mereu iubita, mai ales din traducerea unei cunoscute poezii a lui Schiller, care încheie cu frumoasa invocare:

Vin, coboară-te la mine,
Zână mândră și frumoasă...
Flori pe care Mai le naște
Pe cale-ți voi presura
Și în brațe-ți și pe sânu-ți
Cu prisos le-oi revârsa.
Ascultă, câmpul răsună
De cântări veselitoare,
Părăuțul lin își poartă
Valurile încântătoare:
Și-n cea mai mică colibă
Este loc încăpător
Pentru o păreche iubită,
Fericită în amor !

Fericirea însă a avut și un sfârșit, căci orice roman trebuie să-și aibe și-o dezlegare. Unul, cel puțin, dintre eroi trebuie să dispară, ca o urmare a conflictelor psihologice. În cazul nostru cel mai slab a fost poetul. El a căzut jertfă, fără să-și fi trăit viața pe deplin și fără să-și fi dat toată măsura lui de scriitor.

Asupra sfârșitului lui Hrisoverghi părerile variază. Pe când Kogălniceanu relatează un șir de amănunte despre o boală îndelungată a lui, provenită din o răceală la bal, o boală care în timp de un an și ceva îl făcu din cel mai frumos tânăr al Moldovei ce fusese într-o umbră de om, – Sion aduce moartea lui în legătură cu o aventură mai banală, avută tot cu doamna Catinca Beldiman, născută Dimachi. „Soțul înșelat – povestește Sion – prevenit de cineva dintre servitori, într-o zi plecă la țară, spuind că se duce pe mai multe zile, iar în seara aceleiași zile se întoarse și, după ce se asigură de toate ieșirile, bătu la ușa camerei de culcare. Tânărul Hrisoverghi se îmbracă cât mai repede putu, deschise fereastra despre grădină și spunând

cocoanei că poate să deschidă ușa, – după aceea se aruncă în spațiu. Cuconu Iordachi intră și după ce nu văzu pe amantul, care știa bine că fusese acolo, după ce-l căută prin toate colțurile și dulapurile, deschise fereastra și atunci văzu jos, sub perețele casei, un om care abia se mișca. Se întoarse către infidela sa consoartă și-i zise: «L-ai mâncat fript pe bietul băiat! Ieși din ochii mei, păcătoasă!» Apoi împingând-o, aproape dezbrăcată cum era, o scoase afară, o puse în trăsură și o trimise la părinții ei. După aceasta ridicând pe bietul Hrisoverghi, mai mort, pe cearșafuri, îl duse în camera de unde sărise și-l îngriji cu cea mai creștinească sollicitudine. Dar nu fu posibil să-l scape, căci se dizlocase toate oasele din încheieturi și i se frânseșe șira spinărei. După vreo zece zile de cumplite dureri, nefericitul se duse din lumea celor vii.“

Deosebiri între versiunile asupra morții poetului sunt mari și, pentru frumusețea și poezia romanului acestuia, ne convine să înclinăm către versiunea dintâi. În orice caz, rămâne stabilit că sfârșitul acestui fenomenal tânăr, care apune la vârsta de 26 de ani, stă în legătură cu iubirea lui, pusă deasupra oricărei aspirațiuni și a oricărei îndatoriri de viață.

*

Am stăruit asupra acestor amănunte mai întâi pentru că sunt mulți cari nu le cunosc și fiindcă sunt rare figurile din vremuri asupra cărora se mai poate proiecta oarecare lumină. Am mai urmărit însă ceva. Poate ca, îndemnat de cele cuprinse aici, să se găsească vreun prozator de astăzi și să întrupeze din schița aceasta un roman cultural din cele mai frumoase. Toate elementele trebuitoare sunt date. Acțiune destulă, un cadru admirabil, în mijlocul căruia Hrisoverghi, cu sufletul lui complicat, oferă unul din cele mai atrăgătoare subiecte. Rămâne numai ca acel prozator de astăzi care va ataca acest subiect să fie bine pregătit, să cunoască mai întâi atât de interesanta epocă dintre anii 1830 și 1840 – cu romantismul ei dulceag, cu viața de la curte, cu moravurile în familie, cu începuturile literare. Dar pentru un talent de seamă problema n-are să fie grea. Haide, cine poate?

IANCU PONI

Pe la 1845, în *foiletonul Albinei*, G. Asachi, obositul și ștersul poet al moldovenilor, făcea apel la toți poeții români și-i îndemna să scrie pentru neam și nemurire:

Voi ce-n sân purtați pe Apolon, patrioți din Românie
Deși soarta vă desparte, armonia va uni:
Patria care v-ascultă, tema muzei voastre fie.
Ca și ea întru lumină să se poată înnoi,
Ca prin fapte virtuoașe de o mai dorită soartă
Vrednică să se arate și de numele ce poartă...
Acordați române versuri pe-armonioase alăute...

Și le acordau cu toții. Foarte puțini mai bine, alții deopotrivă și ceilalți mai rău ca însuși Asachi. *Pleiada* – acesta e titlul apelului – răsărea în adevăr de pretutindeni. Elevii Academiei Mihăilene, prietenii și cunoscuții scriau pe întrecute. Cine răsfoiește gazetele și calendarele din acel timp are impresia că toți cărturarii moldoveni se simțeau obligați a se închina muzelor.

Printre aceștia găsim și numele lui Ion Poni. Scria și el „române versuri“, fără ca „alăuta“ lui să fie tocmai „armonioasă“. Dar se ridică ceva peste umplutura altora, peste toți Gustii, Codreștii și Dăscăleștii. De rămas, firește că n-a rămas nimic pe urma lui, căci toate poeziile lui pot sta îngropate în *Albina*, în *Zimbrul* și în *Almanahul de petrecere*, unde au apărut, fără ca istoria literaturii să piardă mult. Nici piesele teatrale adaptate sau traduse pentru scenă, ca *Don Cezar de Bazan*, atât de mult jucată pe la 1847, nu ne-ar mai fi de folos astăzi, chiar de s-ar mai găsi în manuscris, căci nu știm să fi fost tipărite. Și dacă totuși ne-am hotărât să scriem despre el, cu toată puțina lui

valoare literară, e pentru că a fost o figură simpatică, un om iubitor de frumos și, fără îndoială, un artist neastâmpărat.

Nu știm multe despre viața lui. Știm că a fost de loc din Roman, văr cu academicianul Nicolae Ionescu și prieten bun cu Sion și cu toată generația de la '48. Ca toți scriitorii moldoveni a trecut și el prin Academia Mihăileană, și-a început aici cariera de versificator. Dintre toți elevii Academiei – zice Sion – „Poni pare că atingea mai bine coardele simțitoare; dar el avea o predilecție particulară pentru teatru și de aceea făcea mai adesea *tirade lungi dramatice*, pe cari le declama foarte frumos.“

„Tirade lungi dramatice“. E foarte just caracterizat. Așa sunt versurile lui: lungi, emfaticе, cu reflexiuni multe și greoaie și făcute pentru declamare, ca și ale lui Costache Caragiale, tovarășul său:

Ah, dac-aș putea vreodată
În viața-mi călătoare
Ca să pun vreo cunună
Pe-a mea frunte gânditoare
Aș voi să fii tu floarea
Dintre cele pământești
Ce i-ar da Sfânta lucrare...

Asta e una din strofele cele mai ușoare. Majoritatea are însă factura următoare:

Din anii copilăriei, din zile de fericire,
Căci de-atunci peste durere tot durere întâlnind,
Fața-mi spune turburarea care e-n a mea simțire
Dorind lămuriri la toate, umblu-n umbre rătăcind.

Dacă mi s-aude glasul nimine nu-l înțelege
Când pe buze-mi e oftarea nimine n-o poate ști,
De mi se simte suspinul l-a durerii trista lege
Nimeni nu poate pricepe că ce lucru poate fi.

Căci și eu sunt o ființă, ca ființele din fire
Și în mine se descopăr îndoiele și-ntrebări...

Iar toată filozofia asta confuză de vreo douăzeci de strofe e scrisă pentru a ajunge la concluzia că „*omul pricinilor sale e o temă ne-nțeleasă*“.

Abia în două poezii, în *Țărăncuța sau amorul dântâi* și în *Acsinia sau nebuna din Târgul Ocnei* renunță în parte la vorbăria zădarnică. În cea din urmă zugrăvește chiar cu oarecare îndemânare un tip de nebună din amor, pe Acsinia „care moare pentru Iancul său“:

Despletită, fără haine, fără apă, fără pâine
Făr-un adăpost în care să se poată odihni,
Aleargă zi și noapte, aleargă azi ca și mâine
Mâine ca întotdeauna, fără a se mai opri.
Aleargă neobosită din locuință în câmpie
De la Troțuș, la cazarmă, de pe stâncă la izvor...
Dintr-o buimăcire-adâncă, deodată las-un hohot
Plin de-amor, apoi pică ca un trunchi la pământ jos
Și se scoală, dar cu fața-acoperită ca c-un hobot
Cu părul ei și-și ia iute cursul acel zbućiumos:

Oh, Ianku ! atâta zice și fuge cu o nălucă.
Astfel e a ei viață; câteodată însă când
E mai liniștită-atuncea răsând o vezi că apucă
Să joace, ori să se joace în colb singură vorbind.

Nebuna Acsinia poate să fi interesat vreodată de-aproape pe autor și merită o mențiune specială. Încolo nici figuri de remarcat, nici idei de discutat nu găsim în opera lui Poni¹.

Mai mult talent pare a fi avut pentru arta dramatică. Era pe atunci primăvara vieții teatrale române și entuziasmul general îl cuprinse și pe el.

Ca elev al Academiei jucă în rolul greu din Saulul lui Aristia. Mai în urmă se împrieteni cu Alecsandri și dădu tot ajutorul la triumfarea comediei române asupra traducerilor franceze. În dramele traduse de Negruzzi și de Iorgu Copcea ținu roluri de frunte. Prieten cu Luchian și Millo, primi cu cel dintâi „provizornica ținere a teatrului românesc din Iași“, pe cel

¹ Cine ar voi să privească mai de aproape în această operă, să citească poeziile: *Oda elegiaca*, tipărită în broșură încă pe când era elevul Acad. Mih. și închinată lui Grigore Sturdza, tatăl domnului de atunci. *Anul nou 1853*, *Monachul Slatinei, Țărăncuța* (în *Călınd. – Almanach de petrecere pe 1853*). *Poezie* (Motto: „De ce mi-e capul alb în floarea tinereței“) și *Acsinia* (în același călındar pe 1852) etc.

de al doilea îl însoți, pentru un beneficiu, în capitala Munteniei, „având de plăcere a se recomanda înaltei nobilimi și stimabilului public din București“.

Pe cum se vede, Poni n-a fost un artist vagant de-a doua mână, dar nici artă dramatică n-a făcut ca meserie. Om cu carte, ieșit din aristocrația moldoveană, având și avere, el privea teatrul mai mult ca un mijloc de-a putea contribui la dezvoltarea gustului pentru frumos și de a-și face însuși viața mai plăcută. Se simțea bine în această atmosferă de culise.

Temperamentul lui și situația socială l-au aruncat și în luptele politice. La 1848, neputând lua și el drumul pribegiei ca ceilalți tineri moldoveni refugiați în Bucovina, căzu în mâinile poliției, fu arestat și „periorisit“ la „moșia d-sale Mânzâteștii, ținutul Iași, fiind slobod a umbla numai pe acea moșie“. Și cât de periculos era socotit de guvern se poate vedea din următorul ordin al departamentului trebilor dinlăuntru, către isprăvnicia ținutului Iași:

„Se scrie isprăvniceii că îndată după primirea acesteia să comandarisească un slujitor vrednic ca să ducă pe Iancu Poni la moșia ce ține în posesie, unde să-l așeze sub periorisire de a nu ieși nicicum de acolo și sub nici o închipuire“.

Față de un om de a doua mână nu s-ar fi comandarisit cu atâta catigorisire...

Acesta este Iancu Poni și micul, dar simpaticu-i rol în viața culturală a moldovenilor. A murit prea tânăr, – la 1854, fiind abia de 36 de ani – și n-a lăsat urme mai simțite în vreo direcție.

GH. CREȚEANU

Piața literară s-a înmulțit cu o cărticică de versuri, scoase dintr-un vechi volum al unuia din pleiada de harnici poeți, aproape cu totul uitați de generația noastră. Cine-l mai știe pe *Gheorghe Crețeanu*¹, cine mai întreabă de rostul lui din trecut? Și totuși merită și el o amintire, căci numele lui a fost cândva cu cinste rostit, alături de cei mai de seamă. Cele din urmă raze ale gloriei lui modeste cad încă asupra copilăriei noastre, legănată dulce de acel melancolic *Adio la Carpați*:

Steaua nopții da lumină.
Era luna lui brumar,
Treceam valea carpatină,
Vărsând lacrimi cu amar.

Cunoașteți poezia asta, căci cine, în copilăria sa, nu a transcris-o în acele mici căiețele de cântece războinice, cântate când în tonul jeluitor de doină, când în accentele săcădate ale marșului triumfal. Alături de ea transcriam baladele lui Bolintineanu, cu mama lui Ștefan și cu cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul, – poezii cari prin fondul lor romantic înflăcărează așa de mult fantazia tinerimei. Urmau poezii cu „copilița bălăioară“, care ofta pentru „armăsarul voinic de munte, ager sprintenel“, – texte ușoare, lirice, cu amestecul cunoscut de dragoste și vitejie. Printre ele se amestecau zgomotoasele marșuri ca *Haideți frați într-o unire* a lui I. Catina, apoi faimoasa apoteoză la adresa lui Iancu și a cetelor sale, cari:

...Optzeci de oi despoaie
Și prin frigări le pun.

¹ G. Crețeanu, *Poezii alese*, Vălenii de Munte, 1909, p. 114.

De sunete și cimpoaie
Pădurile răsun...

Iar pentru glorificarea trecutului circulau o serie întregă de alte versuri trudite uneori, calde altă dată, dar căroră melodia le dădea suflet și viață, ca poezia lui Bolliac:

Din zi în zi mai tristă,
Sărmană româtime,
De două veacuri jalea
Îți crește ne-ncetat...

Din mediul acesta suflesc a răsărit și poezia lui G. Crețeanu. Epoca ce a dat naștere acestui gen poetic a fost epoca renașterii noastre naționale. De la 1848 până târziu după anii Unirei, nenumărați poeți de toate mărimile plângeau și se veseleau pe această coardă. Poezia pentru dâșii era un apostolat și poezii niște luptători pentru idei și pentru patrie. Crețeanu în privința aceasta era poate cel mai consecvent, după cum ni se arată în programatica sa poezie *Perseverența*:

O misie mai naltă poetu-n lume are,
Ca armă neînvinsă având gândirea sa:
Dator e să înalțe la Adevăr altare
Și dreptul, Libertatea să piar-a nu lăsa.
De la un pol la altul când fierbe lumea-ntreagă,
Când neamurile-așteaptă emanciparea lor,
Când nu mai vor sub juguri ca vitele să meargă,
Când rumeșă prezentul cu fruntea-n viitor –
Poetu-ar face-o crimă, indiferent să tacă.
Dator e să formeze el generații noi,
Prin cânturile sale din lași el bravi să facă
Din patria-i căzută – o țară de eroi.

În acest fel el se identifică întru toate cu interesul neamului. Simțirea lui se obiectivează, căci pentru sine nu are clipe de răsfățare. În dumbrăvile cu flori albe, cari împodobesc țara în timp de primăvară; în picătura sorbită din paharul de cristal; în glasul vibrător al iubitei, – el nu zărește decât aceeași idee: e plin de dragul neamului și al țarei sale:

Poetu-n lume e ca santinela
Care veghează ne-ncetat:

Focul cel sacru este chemat
Să aibă-n grijă, să nu se stingă.

Dragostea lui de patrie, după cum se vede din *Adio la Carpați* și mai ales din atât de popularul *Cântec al străinătății* este pururea duiasă:

Rătăcesc în căi străine
De căminu-mi depărtat,
Îmi trec viața în suspine,
Pânea-n lacrimi mi-am udat:
Fie pânea cât de rea
Tot mai bine-n țara mea.

Fericiți câți sunt aproape
De căminul părintesc.
D-oi muri voi să mă-ngroape
În pământul românesc:
Fie pânea cât de rea
Tot mai bine-n țara mea !

Aceeași duiosie, aceeași notă *plângeroasă* (cuvântul plângeros e – în mod semnificativ – foarte des întrebuițat de Crețeanu) o găsim în puținele lui cântece bachice:

Cupa voi s-o văz deșartă
Căci atuncea îmi arată
Cum trec toate pe pământ:
După plin, deșertăciune !
După zori, soare-apune !
După viață – un mormânt !

Cât pentru viața lui Crețeanu, ea n-a fost nici pe departe atât de „plângeroasă” ca versurile lui. Având fericirea de a ajunge de timpuriu în ceata literaților în jurul lui Eliade și a lui Grigore Alexandrescu, el a fost remarcat și trimis la Paris la studii superioare. Aici a făcut studii foarte serioase, iar problemele naționale le discuta cu tineri ca Odobescu, Al. Sihleanu (poetul), Bălcescu și alții, cu cari împreună a dat în vileag, la 1851, ziarul *Junimea Română*, apărut numai în două numere. În acest ziar a tipărit revoluționarul *Cântec al țaranilor*, împotriva birului și a robiei din țara românească, cântec în care se cuprind și aceste admirabile rânduri:

Să-ngrășăm lumea cu oase
De voim să crească flori !

Și tot în coloanele *Junimei Române* a tipărit și acel program din care ne convingem că generația sa trata toate dintr-un singur punct de vedere, din acela al patriei:

„Până acuma unirea a slujit abia de temă a poeților; noi ne propunem a o propaga cu mai multă seriozitate, a convinge pe toți că nu e deosebire între un român de dincolo sau de dincoace de Carpați; vom spune celor ce vor voi să ne auză că suntem datori nu numai a ne iubi ca frați, ci încă a ne da mâna spre a ne ridica ca un singur om când ziua așteptată va sosi. Spre a ajunge la acest scop, vom întrebuița gândirea sub toate formele ei, vom trata arte, literatură, istorie politică, morală, *toate însă dintr-un singur punct de vedere: Patria!*”

Întors în patrie, viața lui Crețeanu n-a fost plină de peripeții. A intrat în magistratură și a urcat liniștit treaptă cu treaptă. Om așezat, cumpănit, și-a văzut de bunele condițiuni de viață și a atins în treacăt rangul de ministru, în 1859. Pe la 1861 îi întâlnim numele sub niște articole foarte cuminte scrise în *Revista Română* asupra literaturii, a cărei misiune – zicea dânsul – „este de a vulgariza ideile înalte, de a pregăti viitorul”. Încolo, din când în când câte o poezie tot mai palidă. Adversarii lui porneau a-l bănuși că a și renunțat la liberalismul și ideile patriotice din trecut, și satiricul N. T. Orășanu nu-l cruță nici pe dânsul și îi dedică această violentă apostrofă:

Ce e mai trist în lume ? Ființa târătoare
Ce-și vinde conștiințe pe-un nume efemer,
P-un os, pe-o slujbuliță, pe bani sau pe favoare,
Pe-o simplă vanitate, sau chiar pe-un minister.

Neturburat însă, Crețeanu și-a depănat anii până la adânci bătrânețe. El moare în august 1887, când literatura se ridicase așa de mult peste orizonturile generației lui. La moarte, Odobescu îi ține un frumos panegiric, numindu-l „unul din puținii care și-a iubit țara fără precugetări interesate; a iubit-o pentru dânsa, nu pentru sine. Cu conștiința neîntinată a lucrat la a ei înălțare. A plămădit și dospit libertățile ei”.

AL. ODOBESCU
Un suflet frumos

Nu l-am cunoscut pe Odobescu, nici cu altcineva n-am vorbit despre dânsul, ca să-i cunosc intimitatea vieții, dar nu cred să mă înșel când mi-l închipui ca un om cuceritor, unul din acei puțini bărbați a căror personalitate se impune la întâia lor ivire și al căror suflet e plin de armonie. Mai rar o minte mai clară, care să-și aștearnă cu mai multă siguranță gândurile și să ajungă mai simplu la o concluzie convingătoare. Mai puțini aceia cari să împreuneze gustul cel mai rafinat de artă și frumos, în genere, cu cele mai adânci cunoștințe științifice. Și nimeni, poate, dintre scriitorii noștri nu s-a pătruns mai mult ca dânsul de înaltul cântec al vieții, pe care nu-l pot înțelege decât firile cele mai alese și inimile cele mai calde.

Având totdeauna independența cea mai largă în faptele, în gusturile și cugetările sale, îl vedem, mai cu seamă singur, străbătând o viață destul de lungă, oprindu-se un timp oarecare pe fiecare țărâm la științelor și al artelor, culegând de pe fiecare câte un mănunchi de flori, pentru a se încânta de ele și a face și pe alții să le admire. Vecinic însetat de frumos, el știa să-l găsească oriunde, fie în paginile uitate ale cronicilor, din cari scotea la iveală mai ales momente de pasiune, fie în ieroglifele tezaurelor strălucitoare, descoperite în adâncurile pământului străbun. Și-l găsea în poezia trecutului, ca și la oraș.

„Călător cu gusturi nețârmurite și setos de a cunoaște țara cu tainutele-i comori, de a răsufila într-însa geamătul din urmă al trecutului ce se ascunde prin locuri uitate de civilizația modernă“, – el iubea podoabele țării sale, părțile pitorești, de cari se lega atâtea amintiri duioase.

Deci o grădină de om, un suflet frumos!

Avem iarăși înaintea noastră scrierile lui. De-o parte nuvelele lui istorice, cu limba aceea de o îmbinare atât de fericită a elementelor arhaice și moderne. De alta excursiile lui literare așa de variate. Și, în sfârșit, seninele pagini de arheologie. E firesc să te întrebi: unde-l așezi pe acest scriitor? Poți să-l înșiri printre nuveliști, când proza lui adeseori e istorie curată? Poți să-l numești istoric când cercetările lui pe acest teren au o culoare atât de literară? Este arheolog în înțelesul strâns al cuvântului acela care, în călătoria la Snagov, e cel mai delicios impresionist? Sau critic să-l chemi pe cel ce refuză a-și strânge gândurile într-un sistem și se pierde în abaterile cele mai fantastice?... Poate nici una, nici alta; poate de toate. Dovedit rămâne însă că în fiecare din aceste direcțiuni a fost esthet și gânditor, că în toate ne-a lăsat câte un crâmpei de adevăr, sau vreo simțire caldă, că spiritul lui strălucește pretutindeni. „Oare nu e una din cele mai fericite însușiri ale spiritului omenesc de a poetiza orice lucru după placul său? În orice faptă, în orice stare a sa, omul poate găsi comori de încântare pentru imaginațiunea și gusturile sale“, – o spune Odobescu însuși, mărturisind astfel direct cât de mult ținea să rămână artist în toate.

Oricât de variată ar fi fost însă activitatea lui, în urmărirea frumosului și adevărului, el avea câteva idei deslușite și constante, pentru realizarea cărora făcea o continuă propagandă.

Iubea înainte de toate și cerceta de-aproape poezia poporului, cea „plină de verdeață și de putere, de un parfum de junie ce învie și întărește sufletele“, – și cele mai poetice și mai măiestre definițiuni ale cântecelor, basmelor și legendelor din popor el le-a dat. Și stăruia asupra acestei poezii, deoarece credința lui, atât de întemeiată, era că, pe cântecul poporului, pe trecutul rămas oglindit în atâtea ruine și mănăstiri, trebuie să se reconstituie artele noastre viitoare.

O luptă adevărată a dus apoi pentru limba literară, având pururea un punct de vedere la înălțimea științei apusene și dovedind cel mai curat simț pentru ea. „Să găsim puțința de a ne înfige adânc în măduva graiului poporan de prin toată românimea și s-o sorbim de-acolo spre a-i distila virtutea în rezervoriul comun al limbii naționale; să adăogăm la aceste comori ascunse

în rărunchii traiului nostru strămoșesc tot ce au dat mai bun scriitorii noștri vechi și moderni, și din toate aceste să întocmim adevăratul inventar al avuției noastre lingvistice: dicționarul care caută să fie oglinda limbii din trecut și prezent!“ În aceste se rezumă principiile lui juste, cari au triumfat cu timpul.

Dar o demnă preocupare a lui era îndeosebi tendința continuă către stabilirea unei unități a literaturii noastre de pretutindeni. Mereu vorbește de avantajii ce ar rezulta pentru cultura noastră „dacă noi românii am trăi o viață mai intelectuală, dacă cel puțin pe câmpul cultivării noastre literare am trăi o viață mai înfrățită cu totul ceea ce este neamul românesc pe fața pământului!“

În toate aceste, ca și în articolele în cari se pronunță asupra poeziei moderne, asupra artei dramatice, sau în chestiuni de literatură clasică, Odobescu are pururea orizonturi largi și senine. Recitirea lui e ademenitoare și-ți dă ceea ce numește el „uitarea năcazurilor și realizarea unui minut de întreagă fericire“.

NIȚĂ POPOVICI

Așa-i ziceam noi. Iar cei de la *Convorbiri literare* i-au zis Ioan Popovici-Bănățeanu, și numele i-a rămas atât de lung, pe cât de scurtă i-a fost strălucirea. Un an, doi, de muncă necunoscută în coloanele *Tribunei* din Sibiu; un episod de iubire romantică; un scurt și trist pelerinaj la București; o caldă încurajare de către d-l Maiorescu și, în urmă, întoarcerea acasă și stingerea jalnică în vârsta celor dintâi visări: atâta i-a fost toată viața. Și ca dânsa i-au fost scrierile: triste, fragmentare și pline de sfiala omului care-și tremură zilele din urmă.

Cetitorii însă l-au îndrăgit, căci este o recunoștință pentru orice talent. Mai ales scriitorii sentimentali au veșnic cetitori recunoscători, căci, câtă vreme există în viață iubire și nenoroc, interpreții acestora nu rămân singuri. Broșura cu o parte a scrierilor sale, cunoscută sub titlul *Din viața meseriașilor*, s-a răspândit foarte mult și continuă să fie reeditată¹. Iar duioșia nemeșteșugită din aceste pagini puține, sufletele trudite resemnate și feciorelnice ale eroilor săi nu încetează a te atrage.

„Viața mea întreagă se cuprinde în operele mele, căci pentru fapte nu am avut vreme“, a zis Lenau. Pentru fapte nu are vreme nici un scriitor din familia liricilor senzitivi. Și n-a avut vreme nici Popovici, a cărui viață e complet cuprinsă în paginile ce ne-a lăsat. În toate el! În versuri se zbate flacăra palidă a iubirii lui fără nădejdi. În *lume* e Popovici însuși; e pribeagul plutitor în vag, fără țintă și astâmpăr și e însăși concepția lui despre artă: resemnarea și discreția.

¹ A apărut în „Biblioteca populară“ o nouă ediție a *Nuvelelor* lui Popovici.

Problemele ce l-au frământat pe Popovici sunt puține: problema morții, dorul de pribegire și iubirea de mamă. Cine nu le-a cântat și cine nu le-a cetit? Dar cu tot imensul număr de poezii în cari clocotește sentimentul iubirei de mamă, în literatura noastră puține se pot asemăna strofelor lui Popovici: „Nu mai plânge, nu mai plânge; mamă dragă, nu mai plânge!“... Cu toate nenumăratele invocări ale morții, puțini au găsit accente atât de blajine și o formă atât de originală pentru chemarea clipei din urmă:

„... Și când va fi să mă scutur de viață, la pat să nu-mi plângă mama cu lacrimi de pară; nici neamurile să nu mă bocească, nici prietenii să nu mă jelească, – singur lăsați să mă mistui în tăcere. Să închid ochii și să-mi reamintesc tot șirul zilelor, apoi să mă dau pradă gândului că de ce m-am săvârșit din viață mai demult...”

„Și sub povara aducerilor-aminte să aud un cântec dulce ca murmurul izvorului, prins în vraja lunii. Să tresar când îl aud, să fac o mișcare, să mă scol; bătăile inimei mele să se înfierbânte, pieptul să mi se ridice și mințile să mi se piarză... Dar cântecul să sune mereu, să sune mai jalnic, mai pătrunzător, mai plin de duioșie, inima să mi se stâmpere, pieptul să mi se ogoiască și răsuflarea să mi se curme...”

Să nu mor însă. Cântecul ca prin vis să-l aud și când voi auzi ultimul accent, ca suflarea zefirului, să mi se pară că ea se apropie de mine și cu o sărutare îmi închide pleoapele pentru veșnicie...”

Este idee poetică frumoasă și nouă, pe care o îndrăgești la acest autor și pe care el o știe reda cu atâta lipsă de pretenție și atâta simplitate. O simți aceasta mai ales în acele puține poezii ale lui pe cari le-a scris după ce s-a desfăcut din cătușele cuceritoare ale lui Eminescu și dintre cari următoarea poate servi ca model de concentrare:

La groapă toți o petreceau
Plângând-o ca pe-o moartă,
Pe când ea încă mai trăia
Căci sufletu-mi o poartă.

Și trupul ei l-au așezat
În cripta seculară,
Pe când pe mine m-au uitat
Cu dragostea-mi afară.

Proza lui toată e și ea înfășurată în haina acestei poezii simple. În straturile cele mai obișnuite ale mulțimei, în mediul meseriașilor, el găsește părți de viață curată, colțuri de virtute și de poezie. Și pe lângă acestea el are darul de a zugrăvi și viața colectivă. Banatul întreg, cu târgurile zgomotoase, cu negustorii români și cu deprinderile lor, trăiesc în acelea câteva schițe.

Poet în puterea cuvântului, fin observator al vieții, interpret discret al sentimentelor sale, Popovici avea toate calitățile de a ocupa un loc de frunte în literatura noastră. Cu opera sa începătoare însă, el rămâne numai o figură simpatcă și mult regretată. „Frumos ca făcut cu pana; dragălaș ca o poveste și cuminte ca povăța unui bătrân înțelept; bucuria și nădejdea unei mame văduve, – și s-a stins lumina zilelor mai iute decât s-ar topi un fulg de zăpadă căzut în apă” – așa scrie el singur poezia sa *La groapă*.

*

Din scrierile lui I. Popovici avem o singură broșură în circulație. E sigur însă că, dacă cineva și-ar lua osteneala, ar putea să adune și restul lucrărilor lui și să-i pună personalitatea într-o lumină și mai atrăgătoare. Prin *Tribuna* din 1897, unde a debutat, se găsește un întreg material necunoscut, scris de dânsul. Sunt acolo poezii ca *Lângă tine*, *Cerul în nori* și altele, din cari unele iscălite cu pseudonim. Mai sunt și două lungi povești în versuri, *Șarpele* și *Trandafir* (1898), lucrate după modelul d-lui Coșbuc și vrednice a fi răspândite. Un farmec special au cele câteva poezii în proză, impresiile lui, cari de asemenea nu trebuie să le oprească din colecția scrierilor lui. Le semnalăm aceste viitorilor editori ai lui Popovici, pentru că icoana completă nu se poate înfiripa fără a se ține seama de tot ce a creat.

A. C. CUZA

Cine mai cunoaște astăzi pe d. A. C. Cuza ca poet? Versurile d-sale, pe cari le scoate acum în o nouă ediție, se tipăreau înainte de asta cu două decenii. Și li s-a făcut atunci o primire în doi peri, ceea ce, probabil, l-a îndemnat să se consacre altor preocupări. D-sa este cunoscut cetitorilor de astăzi mai mult ca agitator de probleme sociale practice, ca, de pildă, antialcoolismul și antisemitismul. Iar literatura-i de ocazie, cum sunt cele câteva pamflete rimate, sau cum a fost articolul d-sale despre naționalitate în artă, apărut în *Făt-Frumos*-ul lui Gârleanu, n-au găsit deloc apreciatori entuziaști.

Scriitori de aceștia, cari își fac apariția cu oarecare impetuoșitate, muncesc la început cu stăruință, atacă îndrăzneț toate genurile literare și, obosiți de grabă, se pierd în banalități și se retrag la alte îndeletniciri, se cheamă diletanți. Iar un diletant pur este și unul din acei mulți contemporani ai lui Eminescu cari, sub vraja maestrului, porniseră să-i imite gândurile și forma în care le exprima, având drept dar de la natură numai un dram de talent de versificare.

Atât forma lirică și satirică a lui Eminescu, cât și frânturi întregi de imagini și potriviri de cuvinte și de rime de-ale acestuia le regăsim în poezioarele lui A.C. Cuza într-o asemănare adeseori jignitoare. Citiți chiar poezia lui de la începutul volumului și veți găsi strofe eminesciene:

Tu ești un vis, acel dintâi
Și cel din urmă poate
Și fără tine triste-mi par
Și ne-nțelese toate.

Dar chip cu-al tău asemănat
Nu-i în puterea firii
Și veșnic tu vei rămânea
În lumea-nchipuirii.

Influența aceluiași mare poet liric al nostru o întâlnim și în poeziile, cu o notă mai șăgalnică, ale d-lui Cuza, ca, de pildă, în *Tie*:

De când mă tot uit la tine
Chipul tău m-a scos din minți,
Ești atât de drăgălașă
Când la mine te alinți.

Și privind cu-nduioșare
Ochișorii tăi isteți,
Am văzut atâta farmec
Și atâta frumuseți,

Că de atunci mă arde-n taină
O văpaie de dorinți,
Ești atât de drăgălașe
Când la mine te alinți !

Acest „atâta“ farmec și „atâta“ de cuminți, care dă uneori strofelor lui Eminescu o nuanță specială, nu e greu de recunoscut. De-asemenea ne par cu totul cunoscute strofele de cuprins reflexiv ale d-lui Cuza. Citind *Cogitanda* d-sale și analizând puțina filosofie rimată ce coprinde, nu e greu să descoperim în ea o parafrază încâlcită a *Glossei* lui Eminescu. Întâlnim acolo rânduri ca:

... Ce-i cu mintea liniștită
Tu gândește și socoate,
Că și-n lumea cea de visuri
Înțelesul lor le-au toate.

... Fărmături din tot întregul
Ne trudim a-l înțelege.
Nepătruns rămâne veșnic
Orice-om face, orice-om drege.

Deci lipsa desăvârșită de originalitate este întâia vină a poeziilor d-lui Cuza. Și de nu ne înșelăm, nu Eminescu singur

este pus la contribuție. Mai găsim în acest volum și alte reminiscențe din lecturile autorului. Pe ici-colo se ivește influența lui Heine. Și se întâmplă uneori că până și maxime celebre, răspândite pretutindeni, să-i servească de subiecte poetice. Așa, de pildă, din nemțescul „Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst“, d-sa face strofa:

Căci viața-i haos de durere
Dar arta-i pururea senină,

Ceea ce-i aparține d-lui Cuza sunt câteva poezii lirice în genul lui Șerbănescu, romanțe ușoare, feminine, cu mici cochetării sentimentale, – un fel de versuri de album, cum se scriau și se cântau pe vremuri. Se vorbește în ele de vremea care trece, de iluziile cari mor și de doruri neîmplinite. Unele sunt mai curățele, ca populara romanță *Te cheamă privighetoarea*. Cele mai multe însă sunt din lumea *Micului dor* și nu se ridică întru nimic deasupra fecunzilor noștri trubaduri erotici, cari banalizează cu atâta zel sentimentele omenești. O singură dovadă:

Tu ce-mi zbori voios în cale,
Rândunică, draga mea,
Spune-i că, zdrobit de jale,
Tot gândesc, plângând, la ea.

Vânt, ce fugi pe plaiuri falnic,
Zbori spre draga ce iubesc,
Și-i șoptește cu glas jalnic
Că, plângând, la ea gândesc.

Iar tu, lună argintie,
Tu privești în al meu gând,
În zadar ți-aș spune ție
Că la ea gândesc plângând.

În aceste modele de „Mică poezie“, d-l Cuza este uneori de o rară sărăcie de imagini, iar de altă dată de o emfază umoristică. Cine nu va râde, citind, de pildă, invocații de felul acesta:

Salutare, salutare, cocostârc !

Dar dacă din aceste motive opera poetică a d-lui Cuza nu prezintă nici un interes artistic, volumul își are partea sa de cugetare, care caută să stabilească autorului o reputație de scriitor. În pieptul d-sale, precum se vede, se zbat două suflete, unul de poet și altul de cugetător. Oricât aceste suflete au căutat să se îmbine în mod armonios, ele n-au reușit, căci a biruit „cugetătorul“...

Din fondul câtorva poezii, din monoloagele d-sale cu reflexiuni sociale, din mormanul de epigrame, satire și cugetări, se desprinde figura unui filosof acru și înrăit. Suferind de apostolomanie, se improvizează în apărător al virtuții și biciuitor al păcatelor de cari geme lumea și societatea de azi. Socotindu-se, cu o rară lipsă de modestie, drept un mic *Übermensch*, se ridică singur la o înălțime amețitoare, de unde privește cu dispreț suveran la cei de jos, trimițând fulgere împotriva lor. Ca un fir negru se țese această grandoare în toate produsele cugetării d-lui Cuza, prezentându-l drept un moralist rece, antipatic și obsedat de sine.

Lipsit de umor, în epigramele sale, d-l Cuza întrebunțează arma satirei vulgare și a vorbelor triviale. Singura d-sale forță, prin care a reușit să-și răspândească o parte a epigramelor, este jocul de cuvinte, întrebunțat cu abilitate. În acest gen se apropie uneori de talentul d-lor Cincinat Pavelescu și Teleor, spiritualii noștri epigramiști, cari nu recurg niciodată la cuvinte drastice pentru forțarea notei satirice. Cât pentru ieșirile d-lui Cuza împotriva criticilor din partea cărora se vede că a avut mult de suferit, oricine poate să vadă că acele nu mai sunt satiră, ci pur și simplu un rânjet de om chinuit și fără noroc în cariera sa de scriitor.

Cât de mare nepotrivire este între pretențiile apostolice ale d-lui Cuza și între ceea ce produce se poate controla și din *Cugetările în proză* de la sfârșitul volumului. Filosoful nostru, departe de a fi profund, original și uriaș în concepțiile sale, e de o banalitate extraordinară, editând, ca adevăruri nouă, lucruri știute de toți și spuse de alții. Să cităm câteva exemple:

1. *Viața în sine își are scopul ei.*
2. *Neadevărul de sine se zdrobește; adevărul de sine triumfă.*
3. *Iubirea adevărată e jertfire de sine.*

4. *Sămănați idei, ca să culegeți fapte.*
5. *Timpul e avuția cea mai scumpă.*
6. *A pricepe este mai important decât a ști.*
7. *E mai ușor a cuceri inima unei femei decât a o păstra.*

Filozofia aceasta culinară a d-lui Cuza nu este deloc schinteierea unei inteligențe strălucite și ne amintește deprinderile similare ale d-lui Iorga, care printre maximile sale are perle ca „masiv nu e solid“ și alb nu e negru.

Cu asemenea versuri imitate și cu gusturi atât de originale, d-l Cuza nu este o apariție simpatică în mișcarea noastră literară.

M. CODREANU

Cafenelele de provincie la noi au un aspect din cele mai posomorâte. Niște șuri goale și murdare. La mijloc un biliard petecit. Prin colțuri, la mese, pensionari și artiști vaganți, cu mutre zmolite, stau plecați deasupra jocului de șah sau de table. Casierița clipește la tarabă, cu mâna obosită pe împletitura de ciorap. Nici o viață, nici un fâșiit de gazetă. Numai pocnetul figurilor de șah întrerupe liniștea.

Într-o astfel de atmosferă am întâlnit la Iași pe Codreanu. Noaptea, într-o cafenea. Lumina palidă verzuie a globului electric îi dădea o înfățișare stranie. Fața lui suptă avea ceva diafan. Ochii lui vagi, peste cari se lasă tot mai mult durerosul vâl cețos al miopiei, sunt spuza jăratecului în stingere. Ceva din poezia lui Baudelaire era în cafenea aceea; mirosea a ruină, a flori ofilite în cimitire. Poetul nostru însuși un fragment din această poezie. Văzându-l, mi se părea că este însuși întruparea unor strofe dedicate de el unei doamne.

Eu am murit, dar corpu-mi iubește încă sportul
Dorinței... și se zbate. Vă vrea neconținut;
Îl las să facă multe, privindu-l liniștit,
Și-mi port cu nepăsare inconștientă mortul.

Abia mi-aduc aminte că-n vremi a locuit
În inima aceasta un cineva – și-n cortul
De carne și de oase, ce-n timpuri i-a fost portul.
Pustietatea morței ruina și-a lăsat.

În acest cadru poetul nostru e o „umbră dezbrăcată de iluzii“, o barcă sfărâmată de vânt, un suflet care a visat și s-a oprit la marginea avânturilor și acum se zbate singur, la o parte de orice curent al vieții, spovedindu-și astfel amarul:

Am cântat uitarea în visuri ș-am văzut
 Că trista lor himeră din drum m-a abătut
 Ca să devin pe calea pornirilor dintâi,
 Sătul de idealuri cu sarbăde vâpâi;
 Realitatea însă, mă năruie, părinte,
 Căci îmi lipsește-avântul de-a merge înainte !
 Și stau pe loc: statuie, zdrobită de furtună,
 Privind prin întuneric cum fulgere s-adună,
 În sus și-n jos, în dreapta și-n stânga mea lovind,
 Cu flacări de mânie ce sufletu-mi cuprind...
 Risipa de-ntuneric prin care mă strecor
 Mă-nvăluie-ntr-o noapte eternă... și mă dor
 Frumoasele avânturi din vremea de demult.
 Al căror glas zadarnic încerc să-l mai ascult.
 Sunt umbra unei umbre pierdută-n Infinit.
 Ruină-mi este corpul și sufletul strivit...

...Dar nu vă speriați. Sinceritatea asta excesivă a lui Codreanu își are și ea fondul de realitate. Glasul ăsta tenebros este în adevăr al lui și o fi având îndreptățirea sa. Dar când, ieșind din cafeneaua sombră pe ulițele largi ale Iașului, ne împresoară aerul proaspăt dinspre Copou, firavul poet se întrămează și gândurile-i iau o altă cale. Căci e tânăr încă Mihai Codreanu și oricât l-ar chinui durerea de ochi, sunt clipe dese în care el țese cu drag planuri de viitor literar. El și-a creat o lume proprie. În ea și-a adunat o bogăție de amintiri, de cunoștinți, de tonuri și culori. Și când îl lași să trăiască în lumea lui abstractă rămâi impresionat de fecunda lui imaginație și de puterea lui de cugetare. Oamenii izolați, puși aproape în neputință de-a gusta toate farmecele firii, fără legături directe cu pasiunile societății, au o cugetare totdeauna mai concentrată și e foarte natural ca și opera lor să aibă un caracter mai reflexiv și o formă mai rece, dar mai fină.

Aproape toată opera lui Codreanu, volumul juvenil *Diafane*, apoi seria cea lungă de sonete din diferite ziare și reviste, multe traduceri de versuri și drame au acest caracter. Toate sunt lipsite de acel lirism ușor, cald, comunicativ, propriu poeziilor noștri senzitivi și sunt, în schimb, gândite și cizelate. Până și poeziile lui impresioniste – vreo câteva pastele – sunt create mai mult prin imaginație, cum este, de pildă, *Plopul*:

Stă drept în sus; iar sobra maiestate
 A ramurilor sale-n mlădiere
 Vibrează calm în magia tăcere
 Din visătoarea lui singurătate.

În crengi, ușor... tot mai ușor străbate.
 Încetinel zefiru-n adiere
 Ș-un fremăt lin, un fremăt de mistere
 Foșnește-n frunze-alene clătinate.
 Ce simțitor e plopul meu din vale:
 Când răzi pătrunde-n ramurile sale
 Un viu concert de răsete-n surdină.

Iar dacă plângi, în plop ecoul zboară...
 Și frământat de jale, se-nfioară
 Din vârf de crengi și pân' la rădăcină.

Răceala aceasta, îndepărtarea tot mai mare de realitate și de viața cu soare, se vede cu deosebire din sonetele lui, când antice, când medievale, unde patima și simțirea caldă lipsesc cu totul. În forme reci îmbracă momente din poezia Olimpului, evocă pe Venus, se închină Sfînxului etern, sau cântă *Moartea Anahoretului*:

Călugărul bătrân cu vechi metanii
 Pe-un jilț străvechi ades încremenește
 Și numărând mărelele gândește
 Că boabele pe sfoară curg ca anii.

Din rostul înțeleptelor cetanii
 El a-nvățat că totul se sfârșește
 Că fierul chiar cu vremea ruginește
 Și că se pleacă morței chiar titanii.

Hai, una, două, șapte, nouă, zece
 Și nouăzeci... și tot șiragul trece...
 Și-ncepe de la capăt iar șiragul.

Sunt anii lui. În mână bine-i strânge
 Dar, ațipind, îi scapă și se stinge.
 – Vorbiți încetișor, că doarme magul.

... Aceasta și alte multe poezii ale lui Codreanu ne dau cheia înțelegerii lui. Ca mulți dintre moderni, el este un romantic

și încă un romantic haotic, cu extaz tulbure pentru trecut, cu repulsiune pentru prezentul înșelător, „cu simțirea și gândul legănate într-o beție lentă“, dar veșnic călător pe culmile frumosului. Ca toți romanticii, el are pronunțate în firea sa tendințe spre satiră. Poeziile lui sunt îmbibate de o cruntă ironie. Și nici senzualismul nu lipsește.

Solitarul poet din Iași, scriitorul de altfel atât de nepretențios, care-și trăiește viața frământată în presa din provincie, aproape neștiut de mulțimea iubitoare de artă și poezie, este desigur unul din tinerii noștri cu calități alese. Oricât de năprasnică i-ar fi suferința fizică, probele poetice citate aici vor convinge pe oricine că finul poet are destulă forță de a-și desăvârși lucrarea. Noi îi trimetem un glas prietenesc de îndemnare și-i reamintim propriile-i cuvinte de la sfârșitul *Diafanelor*:

... În noaptea ta adâncă
Lucidități mărețe ai mai putea să dai,
Povestea vieții tale tu nu ți-ai spus-o încă:
Ci nu pleca, – mai stai!

ARTUR STAVRI

Curentul de astăzi are un singur cuvânt de ordine: La muncă cu toții ! Și este atât de mult ascultat acest îndemn, încât vin ca la horă din toate părțile. Vin cei tineri și neastâmpărați și dau buzna la reviste. Învie și clocotește în bătrâni picătura semiseculară de inspirație și face să răsară roadele lor de toamnă. Iar cei resemnați și cei dezgustați, dați la o parte de indiferența publicului de acum zecă ani, ies și ei rând pe rând la iveală și-și reiau, timizi mai întâi ca după un vis urât, apoi cu tot mai mult curaj, locul lor în rândurile scriitorilor activi.

Se întâmplă chiar că, sub auspiciile spiritului de azi, se deschid paginile din trecut, se reiau cărți și ediții nevândute odinioară, se împrespătează în memoria cititorilor opere nedreptățite. Și ca și când ar avea farmecul noutății, cititorii se grăbesc să le facă dreptate. Curente de aceste literare se aseamănă și ele unei revărsări puternice de apă, care nu dezgroapă numai hârce și schelete, ci aruncă pe câmpie, o dată cu nisipurile mănoase, și pietre scumpe, scormonite din adâncuri...

După ce d-l Brătescu-Voinești, atât de puțin cunoscut și de citit pe când își așternea la *Convorbiri* întâiele sale pagini de proză subtilă, dar mereu cerut și răsfățat astăzi, când, la semnul timpului, și-a reluat scrisul potolit – iată și d-l Stavri, seamănu său în poezie, revenindu-ne cu orchestra întreagă din cântecele primăverii sale¹. Le uitasem aproape. Când aminteai de Stavri și de versurile lui, îți veneau în minte abia ca niște flori presate, din care vremea a scos culorile și parfumul, – ca un cântec de

¹ A. Stavri, *Luminișuri*. Iași, 1910, Tip. Socec, pag. 192.

doină, pierdut undeva departe... Dar iată-le stropite cu roua actualității, și florile respiră din nou, ca cele mai fragede de astăzi.

E o carte curată și sobră volumul de versuri al d-lui Stavri și în ea se-nchide o viață din cele mai senine și mai armonice. În poezia de astăzi, când patimile sunt mai puternice, viața mai aspră și simțirile mai puțin coerente, când durerile înmoaie condeiul în culorile cele mai negre, consecvența și echilibrul d-lui Stavri sunt unice. Atâta cer albastru, o atât de mare ploaie de flori și de raze de soare, atât de multe luminișuri nu ni s-au mai dat de la pastelurile Mirceștianului încoace. Departe de frământările mulțimei și de zgomotul de la oraș, el se retrage cu sufletul la țară – cum o făceau pe vremuri poeții bucolici – un sarcedot cucernic, care reușește să-și scrie în singurătate psalmii de preamărire a naturii.

Volumul începe cu un accent de melancolie tinerească. Cu o jale tulburată, cu tonuri vagi ce se pierd peste codru și câmpii, cu duiosia unui suflet ce tremură în auzul șoaptelor firii, – autorul ne face martorii doinei sale:

O doină peste lanuri plânge
Ca un fior, ca o muștrare,
Ca un oftat care se stânge
Pe buza unui om ce moare.

Această doină ne introduce numaidecât în atmosfera poetică a d-lui Stavri. E o atmosferă mai mult rustică. O căsuță albă din sat este căminul lui modest. Crânguri și câmpii de jur-împrejur, prin cari trec fetele la fragi, flăcăii la fâneață și secerătorii spre lanurile de grâu legănate în bătaia vântului. Turme de oi trec peste coaste, departe, și fluierul păstorului de după deal se aude ca prin vis. Din luncă se întinde treștișul, cu farmecul de lună și cu foșnetul misterios din amurg:

Trestia înaltă geme și se-ndoaie
În voia furtunii care-n noapte plânge;
Oricât de subțire-i pe dânsa n-o frânge
Nici vântul sălbatic, nici ropot de ploaie –
Ci trestia înaltă geme și se-ndoaie
Și de dorul verii toată iarna plânge.

De-acii, de la marginea iazului poate, poetul admiră sfintele apusuri de soare, binecuvântă zorile frumoase ale zilei, urmărește zborul porumbeilor și soarbe din toată tinerețea lui mai. Iar încărcat de impresii, se întoarce în sat și în lumina curată a duminicii admiră *Hora* în forma aceasta:

Ca o cunună de roze-n floare
Se-nvârte-n horă stol de fecioare...

În lanț de fete stau lăutarii
Li-i trupu-n zdrențe, ochii în pară;
Zbârnăie cobza ca-n roi bondarii,
Nebun e jocul zis din vioară...

Ca o cunună de roze-n floare
Se-nvârte-n horă stol de fecioare...

Au strâns flăcăii de-aproape jocul:
Vor toți – dă, parcă inimă nu-i? –
Vor toți să-și prindă din zbor norocul
Și fiecare iubita lui.

Ca o cunună de roze-n floare
Se-nvârte-n horă stol de fecioare.

În fața acestor fecioare și a atât de grațios zugrăvitelor plivitoare din lanurile de grâu, încunjurat de atâta lumină, autorul găsește în curând și fondul erotic în poeziile sale. Iubirea lui însă este din același mediu: cu totul pastorală, o iubire șăgalnică și curată ca a lui Dafnis și Cloe, discretă și sfioasă ca într-un templu:

... Și stând alături, liniștiți,
Obraz lângă obraz lipiți
Și gând în gând,
Ne spunem multe fericiri
Mereu tăcând.

Pe braț mi-ai adormit frumos
Și ramurile-și cern pe jos
Potop de flori –
Și-ți cântă-ntruna mângâios
Privighetori.

Răsună-n noapte glasul lor –
Și tot mai tare-și plâng un dor
Nemângâiat;
Cântați încet, că doarme-ușor,
Cântați încet !

Această iubire, – identică și cu idila celor două păsărele ascunse într-un cuib de tei (...), și-au adormit de-alături stând, aripa lui deasupra ei“...), ia apoi oarecare proporții în viața poetului, fără furtuni și fără deznădejdi. Foarte arareori subiectiv, iubirile lui sunt exprimate mai mult prin scurtele balade cu motive scoase din basme. Domnițe fac dragoste cu Feți-Frumoși; Cosânzeana apare și ea și-și caută ursitul; Ielele își îndeplinesc rolul de încurcătoare de suflete și Sburătorul asemenea. Și toate aceste în același cadru luminos al unei naturi în sărbătoare.

Dar vremea trece, luminișurile se răresc, întâiul farmec al vieții se stinge ca și macul ce s-a scuturat deasupra atâtor priveliști, și iată autorul retras și el la gura sobii, și e toamnă târzie și din raiul de flori și zâne i-au rămas amintirile, pe cari le deapănă către sfârșitul volumului:

O vară, încă una, trecut-așa devreme –
Și noi cu ea ne pierdem; ne-a mai rămas de-acum
Doar gândul, amintirea în urmă să ne cheme,
Căci ne-am lăsat o parte din inimă pe drum.

... Mereu tot înainte, tot zile netrăite !
Viața noastră trece, când stai să te gândești,
Ca apa care scade așa, pe nesimțite,
În cupele uitate pe margini de ferești.

Sunt calme și amintirile aceste, ca și luminișurile tinereții și resemnarea le dă o înfățișare de demnitate. În ele, ca și în zburdalnicele cântece de iubire, sau ca în blânde descrieri de priveliști, d-l Stavri rămâne poet. Pretutindeni poți să-i descoperi calitățile.

Când citești acest volum nu poate să nu-ți bată la ochi o deosebită însușire a autorului, și anume măiestria cu care fixează, în puține cuvinte, tablouri din cele mai poetice. Sunt atâtea subiecte aici demne de talentul unui Grigorescu, încât nu

ne putem reține să nu atragem atenția asupra lor. Iată aici un adevărat Grigorescu:

În șes, prin uscate ogoare,
Plugarii dau drumul la boi –
Și boii scăpați de la jug
Pe brazda-negrită de plug,
Se clatină încet pe picioare,
Se culcă apoi.
Pe dealuri stă fânul în paie
Și paietele-n soare se coc,
Copile prin lanuri de grâu
Coboară alene la râu
Ștergându-și cu brațele goale
Obrajii de foc.

Câte tablouri de-aceste nu găsim! Când își descrie cerdacul umbrit de zarzărul în floare; când descrie plivitoarele cu umerii goi și albi „de parcă ar mișca pe umerii lor două aripi străvezii de albi porumbei“; când zugrăvește zăvoiuul cu norii roșii, în formă de bălaur, deasupra-i apare pururea artistul meșter în linii și culori, un colorist discret, ca puțini alții.

Acesta-i volumul d-lui Stavri. Poeziile lui le citești ușor și repede cum ai trece în revistă o feerică panoramă de idile de la țară. Ele îți dau senzația seninului și uneori a eternei tinereți. Nici pasiune, nici vifor nu găsim în ele, dar sentimente curate câte voiți și, mai pe sus de toate, o dragoste nestăvilă pentru clipele frumoase din viața fugară. Și celui ce vine cu acest modest, dar simpatic capital poetic, se cuvine a i se deschide cu drag porțile succesului.

CONST. MIRONESCU ȘI ALICE CĂLUGĂRU

Două talente tinere

Talentele poetice mai tinere sînt ca florile de primăvară: plăpânde și gingașe. Întăiele raze de soare mai cald le dă ființă. O înflorire repede, o viață scurtă la margini de codru sau într-un colț de grădină, – și, când simt că se apropie arșița dogorătoare, ele își închid fragedele potire, și pe urma lor se așterne uitarea.

E scurtă clipa înfloririi lor, dar frumoasă și sfântă. Când mugurul acela, ce poartă în sânu-i atâtea taine, se desface și floarea învoaltă stă în toată podoaba-i înainte-ți, simți fiorul creațiunii armonice. Și când le vezi dispărute, te doare că florile de primăvară fac așa de puțină umbră pământului și că farmec, culori, parfum și duioșie se volatilizează așa de repede, – „ca un vis, ca o părere“.

Talente tinere! Când le descoperi ai senzația de a fi dat peste întăiul ghiocel ce și-a scos capul îndrăzneț de subt cea din urmă pătură de zăpadă. Și-l răsfeți ghiocelul și-l mângâi cu drag, căci el îți vestește învierea unei forțe. Numai cine a condus vreodată o revistă știe ce înseamnă neastâmpărul cu care citești un manuscris după altul și știe cum tresar de bucurie când dintre rîndurile primite se desface zâmbind vreun spirit nou, vreo față senină, sau vreun tânăr talent. Este acesta un oaspe nou în viața ta, un prieten drag, și-l primești cu însuflețire și-l îndemni și-i netezești calea... cu toate că nu știi încă unde-l va duce.

*

Despre două din aceste flori de primăvară, întălnite pe plaiurile vieții literare, fie-mi îngăduit a scrie ceva. Numele lor e prea puțin cunoscut, căci de câțiva ani încoace nu mai dau

semne de viață și nu se mai țin în rînd cu ceilalți. Amuțit-au de tot, sau trec numai prin o pauză de concentrare, nu pot să știu. Și unul și altul au apărut însă cu atîta vervă în coloanele *Vieții literare*, de pie memorie, cu atîta consistență și îndemănare în formă și fond, încât a-i da pradă uitării ar fi o vină mare.

Cel dintăi, d. Const. Mironescu, modest ca simbolul său, care este floarea albă, trăiește undeva prin provincie, ca tânăr avocat. Mulțumit și senin în felul lui, nu aleargă după succese literare, nu caută cercurile zgomotoase și nu forțează inspirația. Scrisul lui are dintr-un început ceva din siguranța fericitului care supune și cucerește; ici vesel și capricios ca un fluture ce saltă din floare în floare, de la Greti la Marta, de la Marta la Magdalena; colo grav și pătruns de tainele mari ce i le deschide natura și sufletul omenesc.

Poezia lui cea dintăi care i-a atras simpatii a fost dedicată florăresei *Greti*:

Uite Greti, uite Greti
Cât de tănără-i și blondă,
Răzătoare ea își plimbă
Pretutindeni
Frumusețea-i vagabondă.

Are ochii mari, albaștri,
Două flori, clipind șirete,
Greti poartă-n ea tot dorul
Și seninul
Florilor de violete.

Ce frumoasă-i! Împrejuru-i
E un murmur de-admirare.
Greti trece, toți se uită,
Ea zâmbește
Rând pe rând la fiecare.

Gât rotund, narcisi pe umeri
Sub dantele sănuri albe,
Greti are-n trupu-i tânăr
De Madonă
Eleganța unei nalbe.

Greti vinde flori străine,
Crini de seră ca zăpada
Trandafiri și roze pale,
Mieșunele.
Și garoafe de Grenada.

Vino, Greti! Toți o cheamă,
Florile i le iau toate,
Câte unu-i cere gura,
Greti râde:
„Floarea asta nu se poate...”

Cu panerul gol pe umeri
Greti pleacă, crește larma,
Toți se uită-n ochi să-i vadă
Înc-o dată
Violetele de Parma!

Forma aceasta șagalnică, mlădioasă, colorată cochet cu câteva elemente moderne, este ceva nou și eleganța simplă a versului a trebuit să placă. Și în tonul acesta, când mai plin și mai sunător, când mai discret și mai melancolic, Mironescu ne dă o serie de versuri erotice de un romantism particular și de o rară ușurință ca înțeles. Cu multă abilitate ne zugrăvește câteva figuri ce l-au tulburat, ca, de pildă, pe *Magdalena*:

Tu ai în ochi tristeța mării
Sub cerul lunei lui octombre,
Melancolia nesfârșită
Dintr-un amurg bătut de vânt,
Tu ai în ochii tăi ca noaptea
Ruini de visuri sfărâmate:
Ș-așa cu brațele-ți întinse
Deasupra frunții ridicate
Tu pari statuia disperării
Încremenită pe un mormânt...

Melancolia în dragoste e inevitabilă și de-aceia nu e mirare că majoritatea cântecelor lui Mironescu sînt străbătute de acest spirit de resemnare, cum este și poezia scurtă *Memento*:

Tu, draga mea, să știi: când voi muri
Și când la groapă trupu-mi va porni,

De-o fi în mai, ca ultim suvenir,
În racla mea s-arunci un trandafir.

Târziu de tot, când tu mă vei uita
Într-un sicriu doi morți te vor visa,
Te-or plânge doi în tristul cimitir:
Eu, draga mea, și bietul trandafir!

În genere însă Mironescu preferă seninătatea, cu deosebire în multe strofe inspirate de frumusețile naturii. Când salută cocorii, când trece în nopțile de vară peste cărările pădurei, când se îmbată de soarele primăverii, – se simte încă toată zburdălnicia tinereții și toată sănătatea unui suflet întreg. De obicei aceste impresii din natură le redă în forma de sonet, pe care de asemenea o mănuieste cu meșteșug deplin. Mă mărginesc la citirea sonetului atât de încheșat și de original ca gândire, care este *Spre primăvară*:

Un soare cald și un cer senin departe
Iar sus de tot o mare de lumină,
Din lungul șir al zilelor de marte
E întâia zi frumoasă și senină.

Plutesc în zări triunghiuri de cocoare
Și codri-s plini de vraja învierii,
Vestind din corn a lumii sărbătoare
Prin crânguri trece zâna primăverii

Și lunca toată-i lan de violele
Iar cât cuprinzi, se văd copii și fete
Făcând cununi, ghirlande și buchete.

Le pun în păr ș-așa, gătiți cu ele,
Ei trec voioși prin rariștea pădurii,
Cântând cu toții farmecul naturii...

Un tânăr cu un mare număr de poezii de aceste desigur nu e merit să fie uitat și, dacă le scot la iveală, este ca să-i dăm de veste d-lui Mironescu că rău a făcut punându-și lira-n cui, după aceste debuturi atât de reușite.

*

Cu d-șoara Alice Călugăru cazul se prezintă și mai serios. D-sa ocupă un loc special printre scriitoarele noastre de versuri. La vârsta de 17 ani, de pe băncile liceului, a debutat cu un buchet de *Viorele*, un volumaș de cântece lirice cari trădau cu evidență un talent precoce. Primirea cea bună i-a dat îndemnuri noi. Cu toate că forma lirică ușoară și genul impresionist, cu care începuse, o indicau pentru poezia naturii și pentru lumea subiectivă, d-șoara Călugăru, sub influența studiilor serioase, s-a simțit atrasă către genul reflexiv și a pornit o serie de analize filosofice, cu subiecte sociale, în cari adeseori poezia e stăpânită de rațiune.

Faza aceasta a doua a activității sale tânăra poetă a început-o prin câteva traduceri subtile din Geibel, care denotă calitățile unei rare traducătoare și dintre cari *Intermezzo* este desigur printre cele mai frumoase:

Dați-mi mie de pe cupă
Numai spuma cea ușoară,
Din iubire numai visul
Pentru viața mea fugară.

Altul poate să golească
Cupa. Altul s-aibă parte
De cămin, – pe când în lume
Eu voi rătăci departe.

Pe cărări și peste drumuri
Peste mări din țară-n țară
Să colind mereu. Să-ntâmpin
Vecinic altă primăvară,

Iar în drum de-mi vor întinde,
C-o privire zâmbitoare,
Plin păharul, eu voi spune
Tuturor a mea cântare:

„Mie dați-mi de pe cupă
Numai spuma cea ușoară,
Din iubire numai visul
Pentru viața mea fugară“.

După aceste traduceri trece brusc la descrieri și reflexiuni. Cu mult spirit de observație a mișcării și a atmosferei ne dă o idilă din viața țiganilor călători, poezie care poate sta alături de cea tradusă de Coșbuc cu același subiect. Cu mare putere de analiză atacă apoi subiecte și mai complexe. Ne desfășoară grandiosul tablou de noapte într-un oraș mare; ne fascinează descriind o *Ploaie de stele*; ne dă senzații reale, reproducând în versuri lungi, de un ritm vioi, procesul întreg al unui mare *Potop* în toiul verii, sau așternând în strofe sombre *Glasul nopții* misterioase. Este oarecare îndrăzneală în căutarea acestor probleme și desigur multă originalitate, cum se vede și din următoarea poezie, *Pisicile*:

În torsul lor s-aude-ndepărtat
Cum se întoarce-n freamăt trist trecutul.
Ele spun basmul lor de mult uitat,
Ele torc firul cel întunecat
Ce-și pierde-adânc în vreme începutul.

O lume de vedenii în ochii lor
Rămas-a din pădurile-noptate
Și-n galbene lumini, tremurător,
Cu umbre verzi sălbatecul fior
Al frunzelor de vânturi frământate.

Și urme de mândrie le rămân
Și azi, și stăpânirii nu se-ndoaie,
Căci știu că neamul lor a fost stăpân
De mult, pe când poporul cel păgân
Se închina la ele în războaie.

Iar când le vezi alunecând acum
Pe-orașele fierbând gălăgioase,
Par umbre negre ce-au rămas pe drum
Din iadul dus, fugind prin nori de fum
Ce-n valuri grele zboară de pe case.

La gura sobei iarna-ncet torcând
Înșiră trist povestea ta uitată,
Tu o ascuți și-o retrăiești din gând,
Iar ele-n somn deschid din când în când
Spre flăcări ochii mari, nebuni, deodată.
Privește-atunci într-înșii până-n fund

Și vei vedea adâncă răutate
Cu care, reci, în ochii tăi pătrund,
Căci ele cugetul lor nu-l ascund
Și ura nu se tem să ți-o arate.

Dar te ating în răutatea lor:
Ca fiarele pe neamul lor, mânie
Și ură-n ele, și fior
De patimă nebună, de omor –
Dar n-au puterea lor să te sfășie !

Poezii de aceste și altele, în care se face, de pildă, apologia *Muncei* sînt neapărat probele unei inteligențe superioare, dar prea adeseori seamănă mai mult a capricii de talent, care se crede și este poate în măsura de a îmbrățișa în haina poeziei un lucru din domeniul științei. E posibil ca aceste să-i aducă scriitoarei oarecari prejucții, cu toate că frumosul dar poetic se întrevede și din ele. Pe cei ce ar trage la îndoială însă acest talent i-aș trimite la ultima poezie a d-șoarei Călugăru, *Despărțire*, în care vibrează pe larg coarda subiectivismului cald și le-aș recomanda și *Nuferii* atât de original concepuți:

În alb curat de raze nins
Și-n galben șters și-n verde stins
Răsar din valul liniștit
De ape-abia tremurătoare
De ape-ntinse-n care moare
Albastrul cel nețarmurit.

Sub soare-n valul sclipitor
Răsfrângerea, cu floarea lor
Cunună îndoită-a tors.
Și când te uiți pe apă-ai crede
Că până-n fundu-i se străvede
Prin valuri chipul lor întors.

Ei sorb, în ploaia de lumini
Cu însetate rădăcini
Sub valul cel tremurător,
În caré-albastrul palid moare
Noroii cel adânc din care
Hrănesc de mult zăpada lor...

Și-acum când răsfoiesc comoara aceasta de gânduri și de versuri minunate, pe cari aștept de atâta vreme să le văd adunate într-un volum, mă gândesc: de ce-o fi încetat și acest talent să mai scrie? De ce, cu un început atât de serios, cu daruri atât de binecuvântate, tânăra scriitoare nu își duce mai departe opera pornită? Să fie la mijloc o renunțare de bunăvoie? Dar asta nu se poate, căci îndemnurile firei sînt mai puternice decât voința individuală. Sau, – mai știi? – Parisul cel zgomotos, Parisul cel fermecător să ne fi înstrăinat cu totul acest talent?

DIN PERIODICE

1908-1909

EPOCĂ DE TRANZIȚIE

Așa s-ar putea numi epoca noastră. Sau epoca muncii nesigure, pregătitoare pentru vremuri apropiate, cu idealuri mai lămurite și cu oameni mai viguroși.

Ceea ce se face acum este mai mult încercare, mai mult dorință. Pretenție multă, zgomot, mișcare, hărnicie și nici o unitate, nici un fir conducător. Forțe mijlocii destule și prea puține personalități cari să se ridice deasupra nivelului modest, să subjuge pe ceilalți cu voința lor și să imprime astfel caracterul lor propriu întregii vieți publice. Așa este înfățișarea tuturor epocelor de tranziție.

Constatarea asta nu se face din vreun pesimism sau vreo exagerare, nici cu gând urât de a supăra în amorul lor propriu pe atâția oameni buni și silitori, cari ani de-a rândul sau viața lor întreagă stau în serviciul neamului. Dar se scoate la iveală, pentru că nu e rău să se amintească, din când în când, tuturor celor ce muncesc, tuturor celor ce, cu gândul sau cu vorba, ne sfătuiesc sau ne încurcă mai mult, că rostul lor e trecător și că peste tot ce s-a muncit numai așa la suprafață, istoria va trece cât se poate de nepăsătoare. Căci dibuirile sau orbecările nu sunt istorie, pe cum frazeologia politicianului nu este încă idee și rima poetului nu e încă poezie.

Dar să precizăm.

În *politică* suntem în frământare continuă. În parlament ca și acasă, războiul cel vechi e în curgere. Dar, cu toată prietenia pentru unii, cu toată venerația pentru alții, trebuie să mărturisim că nu avem deloc vreun motiv puternic de a pune un preț deosebit pe acest fel de război. După toate teoriile, însemnătatea unei lupte zace în biruință. La noi însă evenimentele mărunte ale zilei alternează cu anii de nesucces. Speranțele se aprind, licăresc în treacăt și dispar. Bolnavi, doritori de o rază caldă,

tânjim pare că de dorul unei clipe în care să putem zice: iată o biruință! Și clipa aceasta, care să ne vestească începutul unei epoci nouă, a epocii de fapte și de izbândă, întârzie mereu.

În viața *culturală* aceleași fenomene. Ne gândim în primul rând la școală și la biserică, la puținul lor avânt și la puțină lor rezistență. Ici vedem micile hărțuiri confesionale și inutilele efortări clericale, cari sleiesc atâtea puteri și ne readuc vremuri de mult uitate, cu preocupări medievale. Colo, pe arhieriei noștri iubiți, depărtându-se tot mai mult de rolul lumesc ce-l avea un Șaguna. Ici zărim o serie de dascăli, părinți ai generațiilor, timizi și neorientați. Colo punem mâna pe pulsul vieții din instituțiile noastre culturale și simțim că bate încet și cu frică. Nu învinuim pe nimeni: așa sunt oamenii în epoca de tranziție, necutezători și fără pasiuni puternice.

În cele *economice* desfășurarea de forțe e mai mare. Terenul e și mai real și e firesc să reclame mai multă atenție. Dar totuși rămâne întrebarea deschisă: dacă în această direcție progresul e un avantaj, dacă numărul cel mare de bănci înseamnă o îmbogățire a păturei de jos sau numai un mijloc pentru nașterea și înmulțirea acelei burghezii, care ușor poate ajunge o sarcină strivitoare în spatele țaranului. Șirul cel lung de directori, contabili și membri în direcție ne pune adeseori pe gânduri și ne amintește adevărul că băncile sunt arme cu două tăișuri: înaltă și doboară. Politică financiară și economică ne poate ruina mai sigur ca orice altă greșală și totuși nu zărim printre tineri ridicându-se capacități financiare cari să adâncească aceste probleme ale viitorului.

Iată numai câteva din semnele epocii de tranziție, cu multă mișcare, cu mulți conducători și harnice puteri mărunte, dar cu puțin relief. Constatarea asta s-ar putea extinde și asupra celor mai mici amănunte, asupra manifestărilor artistice și literare, unde acest spirit mărunț, această muncă fragmentară, această oscilare de la o direcție estetică la alta dau, cu puține excepții, nota situației.

În astfel de împrejurări, rolul presei e mare. Ea trebuie să accelereze procesul de limpezire. Să taie căi nouă în locul celor convenționale. Să scoată la iveală energiile latente și să înlocuiască cu forțe tinere pe cei inutili, pe cei intruși și toată searbăda moicime. Datoria ei este să curețe, să regenereze și să dea poporului pe oamenii de mâne.

ANUL LITERAR TRECUT

Cum grano salis

Cât ne privește pe noi, ne-am făcut datoria după putință. De la început am ținut să nu fim o revistă numai literară, ci să îmbrățișăm și alte terene culturale. În deosebire de celelalte reviste, am urmărit deci sistematic, pe lângă manifestările literare, și pe cele artistice și muzicale, având mulțumirea de a vedea că această ramificare a datoriilor unei reviste e bine primită în public. În marginile acestora și lărgindu-ne tot mai mult cercul de activitate, noi mergem înainte.

Cum s-a muncit aci judece alții dacă vor, noi să spunem ce credem despre hărnicia și talentul celorlalte tabere.

Începând cu revista cea mai veche, cu *Convorbiri literare*, mărturisim că junimiștii au făcut un act de dreptate față de organul lor, nesacrificându-l după cei patruzeci de ani de muncă glorioasă. O bună revistă lunară la București, unde să găsești loc pentru lucrări mai întinse, era necesară. Cu toată încărcarea revistei cu prea multă materie de un interes științific parțial, cu toată lipsa aproape complectă a literaturii curente, publicațiunea aceasta s-a prezentat într-o formă simpatică. D-l Mehedinți, noul director, cu abilitățile sale stilistice recunoscute și cu gustul său alegător, a reușit să-i modernizeze în câtva forma și să introducă o notă mai vie. Asupra mișcării literare în general și a formării credințelor însă *Convorbirile literare* în acest an n-au avut nici o influență, deoarece, în afară de câteva notițe, dintre cari unele nedrepte, au lăsat cu totul neobservată producțiunea bogată a tinerilor scriitori. O faptă vrednică de scos la iveală, pomită din acest cerc, este îndemnarea și ajutorarea lui P. Cerna de a pleca în străinătate, pentru cultivarea talentului său dovedit în poeziile publicate, în cea mai mare parte, în *Convorbiri literare*.

Din trunchiul întinerit al acestei vechi reviste s-a desprins o mladă și a căutat teren propriu de dezvoltare: *Convorbirile*

(acum „critice“) ale d-lui M. Dragomirescu. Răspuns-a înființarea acestei reviste la o trebuință simțită, sau fosta ea numai platforma pentru existența literară a unui profesor de literatură? Mai mult cazul din urmă. Colaboratorii d-lui Dragomirescu, atât de variați ca talente, sunt luați de pe una sau alta dintre revistele mai vechi, fără a se înmulți într-un an printr-un singur nou talent, care să fi debutat aci, așa că din acest punct de vedere apariția nu era justificată: acești colaboratori puteau să rămână pe la căminurile lor de mai nainte, fără ca o forță dintr-înșii să se fi pierdut. În schimb, d. Dragomirescu a găsit un prilej de a-și arăta pe larg calitățile ca și greșelile d-sale de profesor meticolos, de a vorbi lung și afinat despre subiecte mărunte, de a pune de două ori pe lună note elastic stilizate mai ales producțiilor apărute... în revista sa. Om harnic, de multă bunătate, mi se pare, dar fără vreun gust deosebit, a avut totuși norocul să publice proză frumoasă de Gârleanu și bucăți ușoare de citit, dar nu tocmai cu miez de-ale amicilor personali ai acestui scriitor, cari formau zestrea dispărutei reviste *Făt-Frumos*. Amicii noștri, d-nii Cincinat Pavelescu și I. Minulescu i-au dat de asemenea un bun ajutor. Dar greșala permanentă a d-lui Dragomirescu a fost ieftinătatea d-sale în cuvinte, dărnicia în laude și epitete adresate tuturor încercărilor din revista sa. Pentru mișcarea literară acest sistem de „critică analitică“ este de-a dreptul demoralizator, căci creează o pletoară de autori înfumurați, plini de ei înșiși și vecinic doritori de o glorie ușoară. Rămâne caracteristic pentru directorul *Convorbirilor* și felul d-sale de-a face critică prin comparație. D-sa nu scapă o ocazie în care să nu-și pună întrebarea „cine e mai mare?“ Goga sau Cerna? Sadoveanu sau Gârleanu? Acest soi de „literatură comparată“ este cu totul neserios.

Dar, dacă d-l Dragomirescu a reușit să-și înjghebeze un cerc oarecare, prin bunătatea sa personală și prin sistemul laudelor și încurajărilor – sistem practicat odinioară cu lăcomie de d-l Iorga – cei de la *Viața Românească* din Iași au obținut succese reale cu alte mijloace și mai ademenitoare: cu banul și cu politica. Onorariile ce se dau la această revistă – câte 100-200 de lei de o poezie sau nuvelă mai de seamă – sunt unice până acum în literatura noastră și presupun un deosebit spirit de

jertfă din partea conducătorilor publicațiunii. Acești conducători sunt strânși uniți și prin credințele lor politice; cei mai mulți sunt deputați și prefecți ai partidului de la putere, așa că și din acest punct de vedere, revista lor deschide oarecari perspective colaboratorilor. Mult atrage în acest cerc și personalitatea simpatică a d-lui Stere, iar convingerile d-sale sincer poporaniste, ideile d-sale sociale curente, împărtășite și de o parte a scriitorilor noștri, îi câștigă de asemenea aderenți. Toate aceste explică numărul considerabil de însemnate bucăți literare apărute în acest an în *Viața Românească*, bucăți iscălite de d-nii Vlăhuță, Coșbuc, Goga, Voinești, Sadoveanu și alții. Dar toți aceștia par a fi mai mult oaspeți bineveniți, colaboratori externi cu onorar, iar adevăratul cerc de la *Viața Românească*, întemeietorii ieșeni, au o producție numai sporadică și – în partea ei literară – destul de inferioară. Singuri d-nul Ibrăileanu și cu d-na Sadoveanu sunt infatigabili, dar cel dintâi prea greoi și pretențios, a doua prea vorbă goală și sfătoasă, nu reușesc să fie gustați. Revista de la Iași, cu avantajile de editare de cari am pomenit, și-a creat, ce e drept, vad, dar dacă prin răsplătirea muncii literare a făcut un bine, ea a produs și un rău destul de mare: prin zvonul fabuloaselor onorarii a deșteptat în rândul scriitorilor poftă materiale și a făcut pe foarte mulți să înțeleagă literatura nu ca un scop ideal, ci drept un mijloc al vieții practice.

Tot astfel o considera odinioară d-l Iorga, însă numai ca mijloc al vieții și ambițiilor sale. Pentru d-sa literatura a fost calea de-a se ridica la un grad oarecare de popularitate. Dar greșelile d-sale cele multe răzbunându-se, norocul l-a părăsit. *Floarea darurilor*, revista întemeiată la începutul acestui an cu atâtea făgăduieli și moartă la sfârșit de inaniție, în mijlocul absolutei indiferențe, a fost o publicație necitită, veștedă și scrisă de tineri începători sau obscuri traducători de versuri, bucuroși de a face acum *ei* statul-major redus împrejurul d-lui Iorga.

Moștenitorii veseli ai d-lui Iorga, redactorii rămași la *Sămănătorul*, după plecarea d-sale, n-au răspuns așteptărilor legate de dânsii. Sacrificându-și repede independența, au făcut din *Sămănătorul* o sucursală a *Vieții Românești*, publicând la

lăși tot ce aveau mai de seamă și lăsând pentru neglijata lor revistă numai fărâmașurile. Credincioși și-au rămas numai d. Sandu-Aldea și cronicarul de umplutură, d. Ion Scurtu, care în articolele sale despre hârtia „Letei“, despre ziare, călindare și despre traduceri, ca și prin restul frazelor sale îmbâcsite s-a dovedit de cea mai ștearsă inteligență dintre toți câți astăzi caută să se îmbrâncească în arena literelor. Această lipsă de interes a unora și de pricepere a altora a făcut ca *Sămănătorul* să piardă importanța, fie și personală, ce-o avea mai înainte și să trăiască mai mult pe urma dibăciei cu care fusese odată răspândit. În schimb, câțiva din foștii noștri colegi de-acolo sunt coprinși în timpul din urmă de un nervozism și o grandomanie îngrijitoare, ceea ce explică grosolăniile lor rimate și fireasca lor rătăcire prin „craterile globoase“ ale criticilor.

Fiind vorba de îngâmfare și de exagerarea personalității, trecerea la d. Ovid Densusianu și la *Vieța nouă*, revista citită cel mult în una sută exemplare, este naturală. Eminentul, răutăciosul și plinul de invidie filolog merită ca literat aceleași epitete, minus cel dintâi. Vrând să fie antipodul d-lui Iorga, d-sa își încearcă norocul cu străinii și scrie informații despre poeți francezi și flamanzi destul de cunoscuți, crezând că ne spune lucruri nouă. Pe scriitorii noștri îi tratează cu un dispreț suveran, le bagatelizează operele, comentând câte un crâmpei din ele, sau insultându-i. Și fiindcă aceștia nu-l iau în seamă și trec hohotind pe lângă d-sa, ca pe lângă o ciudățenie, tot d-sa se plânge și oftează că vai, „astăzi te găsești în fața unor adversari (?) care nu primesc lupta dreaptă, se tem (!) să ia armele, se ascund și fug...“ Nimic mai hazliu ca omul îngâmfat care își închipuie că n-are adversari destul de demni, vrea să se bată și n-are cu cine ! Pe lângă aceștia viața... literară trece înainte și ei rămân, sterpi, la o parte, cu gestul și cu pretenția.

În liniște și cu lucrări mature de pe la scriitorii cunoscuți, *Luceafărul* din Sibiu și-a continuat apariția în condițiile de mai înainte, având și meritul de a contribui la cultivarea gustului pentru arte, prin reproducerea operelor pictorilor și sculptorilor noștri și ale celor străini. Printre noii-veniți la această revistă s-a remarcat îndeosebi d. Soricu, ale cărui versuri câștigă tot mai mulți cititori.

Prin revistele celelalte de astăzi nu găsim momente mai însemnate de relevat, nici vreun talent care să ne atragă luarea aminte: sînt organele, mai mult personale, ale unor oameni de bine de prin provincie, sau mijloace de menținere ale unor existențe sociale parazitare, așa că nu au o specială legătură cu literatura, nici în rău nici în bine.

Așa cum sînt revistele aceste toate, cu tendințele și apucăturile lor variate, ele alcătuiesc oglinda unui an bogat în producție literară, cu câteva pagini frumoase, cari sub raportul estetic pot satisface publicul cel mai exigent. Multele încordări și polemici de toate categoriile, atât de crunt blestamate de toți fariseii și naufragații, sînt și ele o probă de interesul intens față de mișcarea literară: e un prisos de energie pe care generația actuală îl cheltuiește fie în hărțuiri, fie în muncă pozitivă. Fierberea aceasta, încrucișarea de curente și idei, ivirea de tot mai multe forțe și cucerirea unui public cititor tot mai mare ne îndeamnă să privim cu dragoste la ziua de azi și cu încredere la ziua de mâine, care ne va aduce inevitabila limpezire, așezând pe fiecare talent la locul meritat. Căci e o mult promițătoare epocă aceea prin care trecem noi.

NOTIȚE ȘI INFORMAȚIUNI

Despre oratorii Ateneului am luat notă într-un număr trecut, arătând nevaloarea multora, din punctul de vedere al activității lor culturale. Primim acum o scrisoare anonimă, în care unul din cei vizați caută să se apere în chipul următor:

„La Ateneu nu s-au înscris oamenii *ca să scrie*, ci *ca să vorbească*, deci n-au nevoie să fie scriitori recunoscuți și apreciați de d-voastră. Nu-i totuna a vorbi cu a scrie. Poți fi bun orator sau, mai bine, bun conferențiar, fără să fii vreun prea mare scriitor, de pildă răposatul Gion și alții. Vedeți, deci, ce nedreaptă a fost acuzația d-voastră împotriva șirului de conferențieri anunțați“...

Noi sîntem recunoscători anonimului nostru informator pentru această prețioasă mărturisire, care oglindește desigur părerea conducătorilor Ateneului. Va să zică, este absolut indiferent dacă de pe tribuna Ateneului, menită să popularizeze arta, literatura și știința, vorbește un Popescu oarecare, un agramat, o patentă mediocritate, sau un om de litere? Este preferabil ca această tribună să se pună la dispoziția tuturor reclamagiilor, tuturor „oratorilor“ îndrăgători de vorbe goale, în loc de a se face apel la numărul cel mare de tineri scriitori cu talent? Curioasă mentalitate!

Dar, fiind vorba de Ateneu, mai avem o observație. Nu numai d-nii conferențieri sînt oameni în mare parte obscuri, dar vedem că și subiectele conferințelor sînt alese la voia întâmplării. Nici o legătură între unele și altele, nici o direcție anumită și nici o actualitate. Deși scopul unei tribune publice este să influențeze asupra publicului într-o direcție bine lămurită și cu un program stabilit. De altfel, această plângere

împotriva ateneiștilor se repetă în fiecare an și totdeauna cu același succes. Noi rămânem cu scrisul și...ei continuă să vorbească.

*

Sandu Napoilă. Cine nu cunoaște acest simpatic tip de politician „vinograd“ din comedioarele lui Alecsandri? E un boier cu caftan și cu ochelari, unul din cei ce discută mereu despre *literatura* țărănimei și din toate reformele și prefacerile nu înțelege nimic. Zăpăcit în fața evenimentelor, acest Sandu Napoilă se întreabă vecinic: „Hei, bine, boieri d-voastră, unde mergem? N-au mai rămas în țară nici *sevas*, nici *hristoitie*... Unde mergem? Ba nu, adică vă întreb, unde mergem?“

Exact din aluatul lui Sandu Napoilă este croit și d. M. G. Holban de la *Revista idealistă*. În ultimul număr al revistei sale se întreabă și d-sa: unde mergem? Cică e anarhie morală în țară, românul nu are credință și nu citește biblia, care singură curăță sufletul de păcate și înfrânează pasiunile omenești: deci, unde mergem? Mergem la pieire, răspunde tot dînsul, dar dacă ne vom deștepta la timp și vom înființa un institut biblic, răspîndind noul testament pe la toți țărani... ne vom salva desigur țara și sufletele noastre înrăite vor ajunge în rai.

Ei da, dragă Napoilă, e și aceasta o soluție. Ea ne duce cu câteva veacuri înapoi, dar e bună, pentru că are avantajul de a fi cea practică. Dacă toți proprietarii ar sacrifica pentru „institutul biblic“ câteva zeci de lei, s-ar putea edita o biblie în milioane de exemplare și în loc de pămînt, de islazuri și de alte favoruri s-ar putea împărți pe la vetrele țaranilor numai biblii de aceste. Efectul e admirabil, căci prin lectura celor sfinte, țaranul ș-ar uita mizeria și ura și ar privi cu pietate și cu blîndețea mielului la soarta-i amară. Din robii altora, ei s-ar preface în robii Domnului și în loc de a se gîndi la răscoală, ar sta la vatră și ar citi din înțelepciunile lui Avacum...

O, nemuritorule Sandu Napoilă! Ce fericit om ești, să crezi că în vremea asta băncile populare, de pildă, pot fi înlocuite prin institute de biblie!

*

Luceafărul a apărut în sfârșit, după greva de 8 săptămâni a tipografilor. Interesant este că acest număr a fost cules de studenții români de la gimnaziul din Sibiu, cari în orele lor libere au învățat înadins culesul literelor, ca să poată da ajutor revistei, înlocuind pe tipografi în timpul grevei. Această însuflețire a studenților pentru literatură e frumoasă probă de spiritul ce domnește în tânăra generație de peste munți.

*

Alte volume de proză. D. Ion Adam a tipărit în Editura Minervei volumele sale *Năzuinți* (povestiri) și *Pe lângă vatră* (pilde și glume țărănești). D. I. Ciocârlan va scoate în Editura Librăriei Naționale o nouă culegere de schițe și nuvele, sub titlul *Inimă de mamă*, volum din care va face parte și bucata apărută în acest număr al revistei noastre. Amândoi acești prozatori sînt îndeajuns cunoscuți publicului ca scriitori de valoare.

*

Spre decădere completă. Recomandăm atențiunei tuturor oamenilor cinstiți articolul de fond din *Neamul Românesc* de la 4 ianuarie, unde se va vedea halul desăvârșit în care a ajuns bietul domn Iorga. Sincerile noastre compătimiri!

*

I s-a făcut de luptă și lui d. Scurtu, de luptă cu noi și cu alții. Foarte bine. Desigur are să fie o luptă, un război, o campanie uriașă și mare...ca să vorbim în stilul d-sale. Această veste glumeață, hazlie și umoristică ne produce multă bucurie și veselie, am putea zice chiar plăcere! Numai să nu-i pară rău și să regrete pe urmă, să nu se supere și întristeze tot d-sa!

*

Petôfi inedit. A fost un moment de bucurie pentru lumea literară din Budapesta, când, mai zilele trecute, un cunoscut critic a comunicat presei câteva bucăți inedite de-ale lui Petôfi. A făcut senzație mai ales o pagină de proză, în care liricul maghiar polemizează cu numeroșii săi critici. Această pagină

era să apară ca prefață la ediția de la 1847 a poeziilor sale, dar, din pricina cenzurei, a trebuit să fie suprimate.

„Mă acuzați de pesimism?” întrebă poetul pe adversarii săi. „Se poate! Aflați însă că eu n-am avut fericirea să-mi amestec cântecul cu melodia duioasă a privighetorilor din crâng, nici cu șopotul liniștit al izvorului. Viața mea s-a scurs pe câmpul de luptă al pasiunilor, pe câmpul cel acoperit de trupurile moarte ale zilelor frumoase de odinioară, între hârcăitul surd de moarte a nădejdlor mele sugrumate, între răsetele batjocoritoare ale dezamăgirilor. Printre aceste s-a strecurat muza mea amețită de suferință, ca acea fată de împărat blestemată să rătăcească departe, într-o insulă din ocean, păzită de animale sălbatice și de monștri feroși“. Iar altor adversari, unui soi de Densuseni, care îl acuzau că prea e comun în alegerea subiectelor și prea țărănesc, Petôfi le răspunde în această prefață:

„Se afirmă că în fraze și subiecte sunt uneori mai liber ca alții și asta se întâmplă pentru că după părerea mea poezia nu este un salon de aristocrați, unde nu poți fi admis decât elegant îmbrăcat și cu ghete de lac, ci o biserică unde poate să intre orișicine, omul în opinci, ca și cel desculț“.

*

Un poet de la Viața Românească seamănă pe critici cu măturătorii de stradă... Admitem comparația infelice, dar, mă rog, gunoaietele pe cari le mătură acești critici ce sînt în acest caz? Poeziile autorului?

Ai, ai!

*

Ce este ziaristul? – A apărut și la noi un anuar al presei și cu ocazia aceasta unii se ocupă de greua profesiune a ziaristilor. Ca o coincidență, am văzut în ziarele germane reprodus un articol mai vechi al scriitorului A. Cehov tot despre presă și ziaristi. Cunoscutul autor rus povestește că odată lua parte, în calitate de reporter, la o serbare bisericască. Faimosul reacționar Pobedonosev, marele dușman al presei libere, se

adresă atunci lui și celorlalți ziariști: „Ah, d-voastră sînteți ziariști, adecă domnii cari vād una și scriu alta, cari scriu ceea ce n-ar trebui să scrie și nu scriu ceea ce ar trebui să scrie?“... Din fericire însă – continuă Cehov – nu aceasta este opinia generală în Rusia despre ziariști. Am întălnit un alt om de seamă care spunea:

„Ziaristul trebuie să aibă sufletul unui gentilom desăvârșit și pielea unui măgar egiptean. Înzestrat cu nervi de fier, el trebuie să fie învățat de toate și să-și dea aerul că nu știe nimic, sau trebuie să nu fi învățat nimic și să-și dea aerul că știe de toate. Foaia la care lucrează trebuie s-o apere cu multă vervă și pentru aceasta are dreptul... să fie uitat după 8 zile de la moartea sa.“

*

Alcoolul și scriitorii a fost iarăși subiect de „cercetări“ în Franța. *La Revue* publică rezultatul unei anchete asupra acestei probleme și arată că părerile sînt foarte diferite. Emile Zola și cu Jules Lemaitre, de pildă, oricât de mari adversari în alte privințe, se întălneau într-un singur punct: în abținerea de la băuturi alcoolice. Firește, se abțineau din pricini deosebite: Zola ca o măsură împotriva îngrășării sale, iar Lemaitre, vanitos și el, pentru a combate astfel niște pete roșii din obraz. Sardou și Lavedan, scriitori dramatici, consideră alcoolul drept otravă și fac o adevărată propagandă pentru... cafea. Charles Lecocq e pentru vinul spumos și dezmente energic zvonul că berea ar fi o băutură molesitoare. Iar simpaticul academician Melchior de Vogué insistă pentru consumarea vinului, invocând ca dovadă faptul că Franța, patria celor mai tari vinuri, este în același timp patria celei mai viguroase literaturi.

VIAȚA ÎN BUCUREȘTI

Partea literară

[1]

Toamna, prin septembrie, și iarna, cu prilejul Anului Nou și al schimbării abonamentelor, se simte pretutindeni o oarecare încordare a forțelor literare: apar și mor reviste, se dau în vileag cărți nouă și se dă asalt la cetitori prin diverse reclame.

Sub acest raport avem cîteva momente de înregistrat. Literatura nu s-a îmbogățit în mod considerabil în zilele din urmă, deoarece, cu durere trebuie să observăm, la noi tot nu mai voiește să prindă rădăcini bunul obicei al străinilor – și, în special, al germanilor – de a tipări multă și aleasă literatură de sărbători, pentru instruirea tinerimei. În străinătate, vitrinele sunt pline, pe vremea asta, cu povești pentru copii, istorioare ilustrate, ediții ieftine de scriitori clasici, cari se cumpără drept daruri de sărbători. La noi, nimic. Aud însă că, în Editura „Minervei“, d-l Aurel C. Popovici, cunoscutul nostru om politic, prepară o ediție ilustrată a poveștilor lui Ispirescu. Când va ieși, vom vorbi despre această carte. De asemenea, va trebui să vorbim în curând și despre operele d-lor Vlahuță și Caragiale, cari vor apare tot zilele acestea în editura aceleiași tipografii.

Mare vălvă a făcut în jurul său *Căldindarul* „Minervei“ din anul acesta, din cauza multelor și reușitelor sale reproduceri după pânzele răposatului pictor Grigorescu. Acest măestru al artei noastre naționale a ajuns astfel și mai popular de cum era. Și aud că pricepătorii generației noastre vor căuta și pe altă cale să-și arate admirația față de Grigorescu: prin monografii și studii amănunțite.

În lumea revistelor literare se semnaleză mari schimbări. *Floarea darurilor*, revista d-lui Iorga, încetează, după o apariție de numai un an, în care timp a tipărit numai interesante traduceri.

Convorbiri, revista d-lui M. Dragomirescu, își va zice pe viitor *Convorbiri critice*; *Viața literară și artistică* apare acum în regie proprie, fiind proprietatea d-lui Virgil Ciofleac, încât învinuirea de a se tipări în editură străină cade cu totul.

În genere, literatură se cetește mai puțină ca de altădată, în anii trecuți. Motivul e a se căuta în preocupările politice la ordinea zilei. Lumea urmărește cu adevărată pasiune pulsul vieții politice, cetește gazetele zilnice cu dezbaterele din Cameră. Și pretutindeni, în cluburi, în familie, în cafenele, discuțiile politice în jurul chestiunilor agrare sunt la ordinea zilei.

[2]

La „Minerva“ s-a tipărit și partea a doua a nuvelor d-lui I. Slavici. Cea dintâi a apărut înainte cu câteva luni. Astfel se găesc acum în mâinile publicului, într-o ediție ieftină, toate nuvelele din popor și povestirile acestui prozator.

Pentru noi, ardelenii, activitatea literară a d-lui Slavici are o deosebită însemnătate. D-sa a fost cel dintâi scriitor care a înțeles mai bine glasul timpului și, desfăcându-se de sub influența școlii latinești, s-a coborât în popor, investmântându-și subiectele în frumosul grai de la țară. Prietin cu Eminescu și cu mulți contemporani distinși ai acestuia, s-a asociat de timpuriu mișcării pornită de d-l Maioreșcu la Iași și a propagat la noi principiile unei curate limbi literare și ale unei literaturi viguroase. Prin *Tribuna* a făcut să se înlătore la noi multe erezii în ale limbei și d-sale îi revine în mare parte meritul pentru stilul destul de curățel din ziaristica ardeleană.

Nuvelele d-lui Slavici sunt scoase din viața de la țară, reoglindesc stări sufletești de-ale poporului, împrejurări sociale și economice și sunt toate pătrunse de cea mai caldă dragoste de neam. Răspândirea lor cea mai largă este deci dorită și ne adresăm cu deosebire preoților și învățătorilor, îndemnându-i să-și procure această ieftină ediție (1,50 volumul) pentru bibliotecile populare și școlare.

*

Fiind vorba de d-l Slavici, ne-am adus aminte că săptămâna trecută a murit un harnic muncitor din cercul colaboratorilor literari ai *Tribunei* de odinioară: preotul Gr. Sima a lui Ioan, naționalistul înfocat din Munții Apuseni. Răposatul a tipărit trei cărți în „Biblioteca populară a *Tribunei*“, atât de răspândită pe vremuri, și anume: *Teiu-legănat*, *Vlad și Catrina* și *Din bătrâni*. Cele dintâi erau două povești populare, cu mult meșteșug de limbă și de povestire făcute, iar a doua, o culegere de ghicitori și întrebări. Aceste lucrări dovedesc multă pricepere și dragoste pentru literatura populară și ar merita să fie reeditate. Poate n-ar strica dacă cineva ar lua asupra sa sarcina să reediteze întreaga bibliotecă a *Tribunei*, deoarece mai sunt acolo și alte bucăți frumoase de Coșbuc, Popovici-Bănățeanu etc., cari s-ar ceti și astăzi cu mult folos.

*

Citesc în ziarele ardeleni că au început obișnuitele petreceri de iarnă și o dată cu ele seria de reprezentații teatrale date de cătră diletanții de pretutindeni. Observ că repertoriul acelor diletanți, studenți, învățători sau țărani, este compus în mare parte din piese originale, traduse sau localizate de autori *obscuri*, fără nici o alegere și fără nici o putere cultivatoare. După câte știu această anomalie durează de mulți ani. Mă rog, nu s-ar putea ca onor. comitet al „Societății pentru crearea unui fond de teatru“ să se îngrijească și de acest repertoriu? N-ar fi bine ca acest comitet să fixeze *el* o listă de toate piesele vrednice a fi jucate de diletanți și să recomande această listă tuturor? Sau dacă onor. comitet nu are timp, n-ar fi bine să însărcineze pe d-nii Blaga și Z. Bârsan cu alegerea bucăților? Aceasta pentru ca dezvoltarea gustului pentru teatru să nu se facă fără nici o rânduială!

*

O altă întrebare. În România, la București, Iași și în multe capitale de județ sunt un mare număr de reviste literare de toate categoriile. Firește că apariția multora e inutilă. De ce e nevoie ca acest lucru să se imite și la românii din Ungaria? De ce tinerii scriitori, sau începători de scriitori, sau diletanți cu râvnă

caută să înființeze alte reviste prin Budapesta, Cluj, Blaj și aiurea, câtă vreme una singură și bună este suficientă?! Am urmărit cu multă dragoste orice moment în mișcarea literară și-am băgat de seamă că de câțiva ani încoace nu s-a ridicat nici un talent nou prin părțile ardelenene sau unghurene. Prin ce se motivează deci anunțarea de nouă organe de publicitate... literare?

Păziți-vă de bisericuțe!

[3]

Vitrinele librăriilor sunt pline de noutăți. O carte mai bună decât alta, vrednice a se răspândi în cercurile largi ale cetitorilor ardeleni.

Voi începe cu noul volum din Alecsandri. Pe cum se știe, tipografia „Minerva“ a avut fericita idee să editeze pe toți scriitorii vechi mai de seamă și și-a început această colecție, acum vreo opt ani, cu poeziile bardului din Mircești. Abia acum operele lui Alecsandri s-au complectat: ultimul volum conține cele patru lucrări dramatice mai mari ale poetului: *Boierii și ciocoi*, *Despot-Vodă*, *Fântâna Blanduziei* și *Ovidiu*. Acest volum cuprinde mai mult de patru sute dintre cele mai frumoase pagini ale lui Alecsandri și costă numai 1 leu 50 bani. Stăruiesc asupra prețului, pentru că e de mare importanță să se știe și să se vadă câte înlesniri se fac numai ca să se poată împărtăși în popor nobila sămânță a marilor scriitori. În deosebire de celelalte lucrări teatrale ale lui Alecsandri, cari au o valoare din multe puncte de vedere mai mică, cele din volumul din urmă sunt bogate în probleme, în idei și în versuri frumoase, încât cetirea lor este foarte de dorit.

O carte ce se va ceti cu râvnă în Ardeal este apoi romanul d-nei Constanța Hodoș, *Martirii*. Până acum nimeni dintre scriitorii noștri n-a împrumutat subiectele din mișcările sângeroase și totuși înălțătoare ale anilor de revoluție.

Cel mult câte o nuvelă și câte o dramă palidă de mai, cuprindeau câte-un crâmpei din episodurile revoluționare ce se pierd în negurile uitării.

D-na Constanța Hodoș, unul din iscusitele condeie ale literaturii de astăzi, născută în una din regiunile Ardealului, unde s-a întâmplat crunta încăierare de la 1848, a rupt o pagină aprinsă și emoționantă din acel trecut și a salvat-o de pieire. Romanul *Martirii* este o oglindă a anului de martiraj și de liberare și va face să bată cu căldură inimile tuturor celor ce astăzi se gândesc cu evlavie la cei ce au suferit și au murit pentru ideal. Femeia simte mult și romanul d-nei Constanța Hodoș are calitatea principală de-a emoționa.

Multă dragoste nutresc ardelenii și pentru prozatorul Sandu-Aldea. Și fiindcă acesta a scos o nouă culegere de nuvele, sub titlul *Pe drumul Bărăganului*, țin să atrag atenția și asupra acestei cărți.

Ion Adam, un alt prozator, ieșit din popor ca și Sandu-Aldea, și-a retipărit la „Minerva“, două volume mai vechi, asupra cărora nu s-au spus decât vorbe bune, și anume, volumele *Năzuinți* și *Pe lângă vatră*. Cel dintâi cuprinde povestiri nuvelistice și al doilea glume țărănești adunate de la vatra poporului și redată foarte vioi. La Adam ca și la Sandu e de remarcat cu deosebire limba din cale-afară bogată. Și sunt așa de ieftine aceste cărți, încât n-ar trebui să fie învățător ardelean care să nu le cetească.

În ieftina „Biblioteca pentru toți“ a apărut sentimentalul roman *Cum iubim* de răposatul Traian Demetrescu și o nouă traducere a lui *Werther* de Goethe. Astfel de literatură sentimentală se citește mult în frumoasele după-amiezi de duminică și în loc ca doamnele și domnișoarele din Ardeal să-și cumpere „Engelhorn's Bibliothek“ sau operele d-nei Marlitt, mai bine ar face să se îndeletnicească fie și cu scrierile bietului Traian Demetrescu.

Cărți frumoase destule și sfaturi bune se găsesc. Numai cetitori, ascultători și entuziaști de-ar fi mai mulți!

[4]

Aici la noi mai puțin, dar în Ardeal desigur mai mult, se simte o mare lipsă în literatura curentă: cărțile *pentru familie*.
Ce sunt aceste?

Sunt cărțile de un cuprins cu mai puține pretenții de artă, dar totuși cu însemnătate din punctul de vedere literar, în cari să se povestească mai pe larg diferite întâmplări din viața socială și cea sufletească. Povestiri, nuvele și romane, fie și cu tendinți, cari fără mult rafinament, ci ușor și pe înțelesul clasei mijlocii să desfășure probleme omenști.

Mă gândesc la literatura germană. Câte cărți și câți autori de aceștia nu are ea! Nu este, de pildă, femeie germană care să nu aibă vreo carte de d-na Marlitt și nici vreun tânăr german care să nu fi cetit povestirile cu tot felul de chestiuni morale ale unui Franz Hoffmann. Așa-numita „Bibliothek der Unterhaltung und des Wissens“ e răspândită pe la toate familiile burgheziei germane. E o lectură liniștitoare și educativă pentru un anume cerc de cetitori și folosul ei este deci evident.

La noi această lectură de cărți, cari să nu fie nici romane senzaționale de colportaj, dar nici literatura artistică în înțelesul superior al cuvântului, lipsește cu totul. Căci pentru a gusta pe scriitorii noștri mai buni, chiar și pe cei mai tineri, trebuie orișicum să ai un gust mai format. Apoi ei nici nu sunt destul de distractivi pentru o mare parte a cetitorilor. Subiectele lor sunt mărunte și arta lor zace adeseori în formă numai, în modul de tractare.

Ce e de făcut?

Scriitorii nu se pot fabrica și astfel și noi, până a se ivi și astfel de scriitori, nu putem decât să ne adresăm la străini. Văd că la d-voastră apare acum o revistă care-și zice *Familia română*. Această publicație ș-ar putea propune să dea cetitorilor săi literatură mai ales în sensul arătat aici, și când nu are lucrări originale, bine scrise și destul de distractive, să facă traduceri bune din autorii străini. Sunt ele destule reviste cari să cultive literatura artistică originală și n-ar strica dacă una măcar ar îmbrățișa un gen de tranziție, de-o calitate ce e drept inferioară, dar tot atât de necesară pentru întreaga viață intelectuală: istorii instructive, întâmplări din viața casnică, nuvele din popor, romane haiducești și povestiri istorice.

Căci, orișicum, nu avem două, ci *trei culturi*: una-i a țaranilor, alta a păturei mijlocii și a treia, a clasei conducătoare. Și fiecare cu literatura sa.

RĂSPUNS D-LUI IORGA

În numărul trecut am atras atenția cititorilor asupra unui articol din *Neamul Românesc*, în care d. Iorga ne atacă în mod desperat, cum nimeni dintre insultătorii de meserie, în frunte cu Caion, nu ne-a atacat vreodată, și ne-am exprimat sincerile noastre compătimiri pentru căderea într-un rol așa de umilitor pentru un om așa de „isprăvit“ ca d. Iorga. Când nu poți vorbi despre activitatea cuiva decât într-un ton vulgar, când scrisul ți-e plin de cuvinte ca „lături“, „mațe-pestrițe“, „lichele“, „amoralii“, „vas odoriferant“ etc. înseamnă că toate aceste comori, cari îți vin pe buze mereu, le porți și în suflet, – căci stilul e omul – și că cei ce te-au prețuit odată au tot dreptul să te compătimizească.

Și eu l-am prețuit pe d. Iorga. Când, împreună cu alți prieteni, scoteam *Sămănătorul*, eu l-am adus în mijlocul nostru și i-am dat de-a gata o tribună ca să-și câștige cititori. În presa din Ardeal tot eu am început propaganda pentru d-sa. A urmat însă un timp de conlucrare cu d-sa, cu multele prilejuri de a-l cunoaște în intimitate și de a-l urmări în rezeșile-i evoluții. Iar când i-am văzut mijloacele de operație pentru dobândirea popularității, zigzagurile și contrazicerile cu cari *încurcă* opinia publică în chestiuni literare și sociale, multele-i slăbiciuni ca om, – m-am desprins din rândurile celor veniți în jurul d-sale și, după mine, l-au părăsit și ceilalți, desigur din aceleași motive, l-au slăbit și ardelenii de-acasă – și d. Iorga a rămas singur.

De atunci sufletul d-sale e plin de otravă. Scos aproape din literatura curentă, a căutat să-și creeze singur un organ literar, dar ajutat numai de minori, de cei ce nu-l cunosc, de băieți buni, bucuroși a-și vedea iscălitura alături de d-sa, n-a izbutit. Închizând cu necaz *Floarea darurilor*, ne insultă într-un

articol pe toți câți mergem înainte, glumind uneori pe socoteala neizbânzilor d-sale. Starea asta psihologică e explicabilă, căci cine nu știe că d. Iorga are mare putere de muncă, dar nu are nici cea mai mică putere de a-și înfrâna pornirile?

Ceea ce mă face îndeosebi să-i răspund este cuvântul „iresponsabilitate“ ce mi-l aruncă. Ei bine, să vă destăinuesc ceva. Acum câteva luni d. Iorga a tăbărit în camera mea de lucru de la Academie și în auzul tuturor mi-a țipat în urechi: „Am venit aici să te omor, dar pe drum mi-am adus aminte că am atâția copii“... Și să vă mai amintesc ceva. În vremea de răzmiriță de astă-primăvară, d. Iorga scria mereu cu condeiu muiat în suferințele neamului, iar pentru cele scrise doi sergenți îl păzeau la poartă, apărându-i luni de-a rândul... responsabilitatea. Și, afară de astea, d-sa a scris contra și pentru Mihai Viteazul, pentru și contra evreilor, contra și pentru Hasdeu, P.P.Carp, Sturdza, M. Sa Regele, pentru și contra Ligei, a studenților, votului universal etc., încât e foarte greu să spui că ia răspunderea pentru una sau alta din acțiunile sale. Nu-i așa că face rău d. Iorga vorbind în mod ofensător de responsabilitatea altora, câtă vreme a d-sale rămâne o problemă așa de încâlcită pentru biograf?

Revenind acum la revista noastră, d. Iorga exagerează desigur când crede că ne-am constituit în adversarii d-sale, sau că am reprezenta o tabără opusă d-sale. Glumele la adresa diferitelor sale greșeli și deprinderi rele le socotim însă necesare și nu le facem decât în măsura în care înregistrăm și greșelile altora. Noi nu lingușim și n-avem de ce cruța pe nimeni, căci nu sîntem robii vanităților, nici ai patimilor oarbe, ci slujitori la altarul dreptății.

Cât pentru „semitismul“ nostru, face rău d. Iorga că se expune: e așa de ușor să observi că prin această continuă insinuaare a d-sale face o chestie de tarabă. Și, mă rog, de ce ne invidiază? Căci *Neamul Românesc* e o afacere mult mai bună. D-sa tipărește *Neamul* mi se pare în 4700 exemplare, de trei ori și noi *Viața* numai în 4000 și numai o dată pe săptămână. D-sa nu plătește nici colaboratori, nici redactori și încasează singur venitul la ceea ce trece peste 2500 exemplare, noi împărțim frățeste și mica sumușiță dobândită. Noi mergem înainte cu idealismul nostru, cu riscul de nu câștiga nimic, d. Iorga închide

supărat *Floarea darurilor*, văzând că... publicul e ingrat și n-o cumpără.

De-am urmări noi interese, așa cum binevoiește a ne denunța d. Iorga, n-am avea decât să ne lăsăm și noi de literatură și să facem un *Neam Românesc*. Secretul nu e mare: faci să zbârne coarda națională, cu sau fără rost, și dai peste un grup de cititori; afișezi un antisemitism în stil trivial în contra „puchinoșilor“ și ai un alt grup de cititori, ataci guvernul și pe toți oamenii politici de seamă și dai peste alt șir de naivi; angajezi în discuție pe preoți și învățători și străbați la țară; colaboratori plătiți nu ții; telegrame nu dai, căci nu vrei să fii de actualitate; iar informațiile cele mai multe le iai din alte ziare semite, pe cari eventual le înjuri. Aceasta e rețeta, – e ușoară, practică și economicoasă. D. Iorga o aplică cu folos și tot pe noi ne acuză de interese.

Mai domol deci. Noi nu ne vom coborî la insulte, nici la violențe de stil și nici la amenințări, căci avem în fața noastră un om destul de vulnerabil ca gândire și ca procedări.

UN GLAS SMERIT

Mă rog, ce caută firul de ghiocel în mijlocul codrului de brazi uriași? Cum vâjâie brazii în mânia vântului! Și ce falnici își înalță coama lor spre cer? Iar floarea albă, smerită, de jos, ce sfioasă și nebăgată în seamă își trăiește viața alături de vajnicii copaci!

Mă gândesc la noi. Soarta floarei firave e a noastră, iar brazii și stejarii cei falnici sînt tovarășii noștri. Ei își ridică crengile pletoase spre soare și lumină, și noi rămânem în umbra lor, mulțumiți cu stropul de rouă ce ni-l hărăzește vreo noapte miloasă. Ei sînt pururea pe culmi îndrăznețe, prieteni cu vulturii semeți și noi la margini de cărări, amenințați să fim striviți de cel dintâi trecător.

Și totuși de pe buzele noastre n-o să auziți murmur de protestare, nici blesteme împotriva înțeleptei firi care ne-a așezat într-o tovarășie așa de măreață, dar așa de inegală. Ne facem rostul zâmbind, ca acel ghiocel care împodobeste și el petecul de pământ umbrat în care crește. Iar când ne vom stinge, vom binecuvânta pe uriașii din vecini, pe brazi și pe stejari, mândri de a fi trăit și noi, o clipă, în epoca lor!...

Ba nu, zău: ce se petrece în sufletul scriitorilor noștri? Ne simțim deodată așa de smeriți în fața icoanei ce și-o fac ei singuri despre dânșii. Ei se ridică, cu închipuirea, așa de sus și sînt așa de trufași în aureola lor, încât abia ne mai văd pe cei ce ne strecurăm umili printre dânșii. Vedeți lunganul acela și domniul cu ochii de bufniță și colo micul nepot al lui Hefaistos? Olimpul lui Homer s-a prăbușit de mult, dar, de le-ar sta în putere, ei l-ar reface aici în mijlocul nostru. Pentru ei viața alături de noi, viermușorii, e o profanare. Ei sînt lumina și noi noroiul. Ei sînt

știința și noi cei din beznă. Ei sînt adevărul și noi, bieți, păcatul. De nu i-ar chema Ionescu, Popescu, Niculae și Ioan, ei ș-ar zice desigur Zevs, Prometeu și Poseidon. D. Iorga, cel cu imaginația mai aprinsă când e vorba de a se lăuda, ș-ar fi zis probabil Uranos, căci, ca și acela, s-a temut de progenitura sa și a căutat să-și înghiță copiii, văzându-i nemuritori ca dânsul...

Dar să cităm câteva scene din această teogonie literară.

S-a încheiat anul literar și fiecare a făcut bilanțul după cum a crezut de cuviință. Uranos, cel înlăturat, tună astfel din înălțimea sa:

„Totul se rezumă la cuvinte proaste, strigate peste gard de o cumătră altei cumetre, la *lături vărsate pe sub uluci*, la multe hărțaguri și unele târnuiele, la toate păcatele unei case de oameni rău-crescuți“.

Și într-alt loc, în același stil olimpic:

„Moravurile *murdare*; de clevetire, de insinuare, moravurile *ridicole*, de schimbare subită a părerilor, moravurile *feroce*, de insulte barbare, se trezeau iar... Perfidie de o parte, caractere jalnic de slabe de alta: iată ce poți întâlni. Simțul onoarei și mândriei de scriitor par pierdute. Și va fi o sarcină *dezgustătoare* pentru istoricul acestei vremi literare să caute frumusețile netăgăduite în *gunoaiele* atâtor bucătării literare...“

Stropiți, vă rog, cu apă de colonia această proză ambroziacă a înăcritului zeu și apoi citiți mai departe de vedeți cine face excepție, cine este singurul care se abate de la aceste moravuri „murdare, ridicole, feroce, dezgustătoare“:

„Așa fiind și, deoarece, cu toată dorința contrară a dușmanilor ridiculi și a celor înverșunați, îmi ajută D-zeu să trăiesc (La mulți ani! Cele dorite! nota red.), *am datoriat de a reprezenta un punct de vedere pe care nu-l mai reprezintă nimeni și care mi se pare singurul legitim*“.

Firește, nu întrebați care este „punctul de vedere singur legitim“ pe acela care a reprezentat de-a rândul toate „punctele de vedere“ căci nu-l va putea defini. Dar dacă îl veți întreba: cari și unde sunt puterile cu cari ți-ai reprezentat un an întreg credința ta, el îți va răspunde: „D-nii Broșu, Loichița, Oreste, N. Mateescu și Mihnea Olmazu...“

O, zei, cari priviți cu atât „dezgust“ la „gunoaiile“ literare ale altora – muritorii vă salută!...

Și mai făcând un pas, întâlnim un alt căzut din Olimp. De la înălțimea ciocârliei străbate până la noi același glas de sfidare. Zeul acesta – ah, ce poreclă urâtă i-a dat d. Mehedinți odată! – își face ochii roată și nu găsește pe tot rotogolul românesc ființa vrednică de spada d-sale:

„Astăzi te găsești în fața unor adversari cari nu primesc lupta dreaptă, se tem să ia armele, *se ascund și fug* (te-ai lua zadarnic după ei! nota red.) când sînt strânși prea de aproape... *De când am scris cele dintâi rânduri în această revistă, de când am arătat cum voim să înțelegem literatura cei care ne-am grupat în jurul ei* n-am avut adversari care să primească lupta fără șovăire. La afirmări categorice ni s-a răspuns cu cuvinte fără șir, *fără un grăunte de judecată sănătoasă* și te cuprinde mila să vezi cum tabăra după care se ascundeau acești curajoși a rămas numai cu câțiva nevoiași...”

Și rogu-vă, stimați cititori, cine-i viteazul care a bătut tabără de tabără, cine-i voinicul căruia „nevoiașii“ i se închină cu spaimă? E zeul Ervin, cu oastea lui de căpitani voinici: Gherghel, Mazilu și Damian...

Neapărat! Noi sîntem în Beoția născuți și ei sînt din Arcadia ferice!

Dar șirul nu s-a isprăvit. În hora aceasta de puternici mai intră și *bonus vir* Dragomirescu. În jurul său nu vede decât „clasici naționali“ (după d. D. ajunge să scrii o singură bucată, ca să fii un „clasic național“), numai „virtuoși ai formeii“, poeți, filosofi, concepții adânci, personalități remarcabile. De un an de zile în revista d-sale plouă mereu la talente „de o mare, aș putea chiar zice de o reală valoare“ ... la cari se mai alătură și „genialitățile desăvârșite“ și „luminile din întuneric“ ale d-lui Scurtu.

Sînt mulți, drăguții de ei, și strălucirea lor ne orbește. Și vai, atât de străini și de mici ne simțim în mijlocul lor! Povestea floarei din mijlocul codrului...

Și acum, ascultați, uriașilor, o rugă de jos. De credeți în mărirea voastră, fiți fericiți cu ea. De nu aveți pentru noi, aștia,

decît dezgustul celor din înălțimi, păstrați-ni-l. Când veți avea însă o clipă de liniște în neastâmpărata voastră alergare, coborâți, pe o rază senină, până la noi; lăsați palatele voastre fantastice și *mincinoase* și veniți pe pământul real, de vedeți ce bine, ce cald e aici, în atmosfera asta firească, simplă, unde omul simte și judecă normal, fără exagerări și fără dispreț pentru viață.

O NOUĂ EDITIE DIN „WERTHER“
Apărută în „Biblioteca pentru toți“

Ce bine se citește pe vremuri de-aceste cețoase cartea vecinic nouă a suferințelor lui Werther! E ceva tulbure în ea, ceva bolnăvicios, o atmosferă pururea încărcată și vestitoare de nenoroc. Dar este în același timp un joc măestru cu variatele simțiri omenești, de la starea cea mai naivă până la patima cea mai adâncă și orbitoare a sufletului.

Sînt treizeci de decenii trecute de când Goethe și-a scris acest roman sentimental. Pe atunci opinia publică era sub impresia romanelor englezului Richardson și a *Eloizei* lui Rousseau. Era o epocă dulceagă, de fantazie aprinsă, de oftări la lună și de cântece duioase. Când a ieșit *Werther*, lacrimile și numărul oamenilor cu dorul de a părăsi viața s-au sporit, căci cititorii se identificau cu eroii descriși atât de simpatici, sufereau și se prăpădeau împreună cu ei.

Mai târziu, firește, Goethe însuși și cu marii săi contemporani au împrăștiat umbrele triste și, prin literatura lor viguroasă, au adus alte preocupări în circulație. Dar curente literare veneau și treceau fără a putea face ca această carte să învechească, pentru că sînt rari oamenii cari în viața lor să nu fie și ei un Werther, să nu simtă și ei măcar o parte din suferințele ce-au agitat și distrus în urmă sufletul eroului lui Goethe.

Fabula romanului, conceput în scrisori, e mică, pentru că meritul ei de frunte e în impresii, în analize, și nu în înlănțuirea faptelor. Sensibilul Werther se retrage la țară, ca în atingere cu natura să-și vindece melancolia. Singurătatea însă, frumusețile naturei, mărețile apusuri de soare îl fac și mai duios. Și când îi iese Lotte în cale, – Lotte, prototipul idilelor germane, eroina iubirilor curate – nenorocirea își ia începutul. Ea nu poate fi a

lui; el știe că nu poate să fie, dar totuși putere nu are să renunțe. Urmează o serie de episoade mărunte, de apropieri prietenoase, de citiri din Ossian și Homer, de extazieri pentru tot ce e simplu, frumos și omenesc. Dar vremea înaintează și cere soluții. Coarda simțirii a fost prea întinsă ca să-și mai poată reveni; rațiunea n-a mai putut stăpâni patima; sclav al inimei, n-a putut aduce armonie între lumea din afară și eul său. Și a urmat catastrofa.

Acesta e romanul. Se logodesc doi inși și se iau, iar cel ce vine în urmă, ca Werther, ce poate să facă alta decât să renunțe? Au fost însă contemporani ai lui Goethe cari erau de altă părere. Văzând dezastrul social urmat după apariția ideilor din cartea lui Goethe, au scris și ei un *Werther*, parodiat, sub titlul *Bucuriile tânărului Werther*. Păcat că nu se traduce și acesta, căci ar conveni foarte mult burghezilor noștri. Aici tânărul sentimental nu-și ia viața, ci convinge pe Lotte să-l urmeze pe dânsul și să renunțe la logodnicul ei. *Werther* ajunge soț legitim; se descriu pe larg viața casnică și durerile facerii în cari se zbate Lotte. Soții se bat și se împacă iar și dau naștere la vreo duzină de copii... E o strașnică filipică aceasta la adresa iluziilor și idealurilor omenești „bune numai pentru poezie“ – cum se zice acolo. „A iubi este omenesc, dar trebuie să iubești omenește, să ai facultatea de a merge pe calea mijlocie, fără să te ridici la regiunile înalte ale pasiunii“, – este tendința operei parodate. Dar n-a prins și n-a reușit să întunece originalul; *Werther* al lui Goethe a rămas până astăzi înaltul cântec al iubirei și monumentul inimilor frânte.

*

Întâia traducere românească a acestui roman a apărut la 1842, în București. E anonimă și poartă titlul *Suferințele junelui Werther din Goethe*. Se știe însă că autorul acelei traduceri e ardeleanul Gavriil Munteanu, pe atunci profesor prin Buzău, mi se pare, dar trecut mai târziu iarăși la Brașov, unde a condus, ca director, liceul românesc. Munteanu făcea parte din marea noastră generație de erudiți din epoca patruzecioptistă și scria o frumoasă limbă literară, iar traducerea lui se poate citi și astăzi

cu multă ușurință. Influența latinistă nu se resimte încă în limba lui și termenii cei mai populari exprimă cu precizie destulă nuanțele cele mai fine ale originalului. A fost o mare greșală că, în loc de a reedita lucrarea lui Munteanu, eliminându-se poate câteva forme acum învechite, s-au făcut traduceri noi, de o valoare literară inferioară.

A doua oară romanul a fost tradus de B. V. Vermont, la 1875, sub titlul *Patimile tânărului Werther*. Introducerea la această ediție e scrisă de Haralamb G. Granda, care aici, ca și în revista sa *Albina Pindului*, dădea dovezi că se interesa de literatura germană, dar că o cunoștea numai la suprafață și numai din izvoare franceze. Vermont, traducătorul, e cunoscutul nostru astronom, decedat în anul trecut. Pe când a tipărit cartea, era ziarist și se îndeletnicea adeseori cu traduceri din nemțește. Cu toate că între ediția lui și a lui Munteanu e un mare interval de timp, ea e inferioară celei dintâi.

Vermont face uz de neologisme, ca „celest“, „blam“, „cupiditate“ etc. și e greoi uneori. Este aci locul să facem o mică rectificare. Când, cu altă ocazie, am vorbit despre *Werther*, exprimam bănuiala că traducerea lui Vermont e făcută după a lui Munteanu. Traducătorul, pe atunci în viață, a venit și ne-a declarat că nu avea deloc cunoștință că cineva, înaintea lui, ar fi tradus pe *Werther*.

A treia oară *Werther* n-a fost tradus, ci de-a dreptul ciopârțit și batjocorit de către d. A. S. (teuerman?), care iscălește și o banală prefață asupra lui Goethe în no. 38 al „Bibliotecei pentru toți“. Scrisori întregi sînt omise, pasagii mai grele de tradus și mai importante sînt suprimate și înțelegerea deplină a operei e făcută imposibilă. Lucrarea a apărut cam la anul 1897.

În același timp a apărut și a patra traducere a d-lui I. Husar în „Biblioteca de popularizare“ din Craiova. Pe aceasta o vedem dată la iveală pentru a doua oară în „Biblioteca pentru toți“ și înlocuind rușinoasa contrafacere de mai înainte. D. Husar lucrează mi se pare mult pentru comerțul literar, dar traduceri d-sale nu sînt întotdeauna lipsite de stilul de biuro și chiar de ovreisme supărătoare, așa că nici această ultimă traducere nu ne poate satisface. Introducerea, cu deslușirile asupra genezei lui *Werther*, este iarăși compilația unui diletant. A afirma, de pildă, că acest

roman nu este, în fond, un fragment autobiografic al lui Goethe e de-a dreptul o naivitate. Dimpotrivă, Goethe n-a scris nimic ce n-ar fi simțit sau trăit mai întâi; pasiunea aceea puternică, bolnavă dacă voiți, pentru Lotte a tremurat în însuși sufletul lui și scrierea romanului a fost pentru el o necesitate, un prilej de însănătoșire.

Dar amănuntele aceste literar-istorice nu aparțin aici. Scopul nostru era numai ca luând notă de ultima traducere, să constatăm că aceasta e defectuoasă. Opere de valoare universală nu trebuie privite ca articole de comerț. Tălmăcirea lor trebuie încredințată scriitorilor de frunte. Și dacă azi, după o atât de largă dezvoltare a literaturii noastre, tot ediția de la 1842 este de preferat, pricina e că traduceri celelalte au încăput pe mâini nedibace. Datoria editorilor e de a se îngriji de o competență traducere a lui *Werther*.

MOARTEA LUI ASCANIO

Un prieten, elev și contimporan al lui Alecsandri, academicianul D.C. Ollănescu, cunoscut sub poeticul pseudonim Ascanio, a murit zilele acestea. Răposatul n-a fost un creator original puternic. Opera lui întregă e luminată de chipul și de gândirea lui Alecsandri. În societatea noastră înaltă însă și chiar în anumite cercuri literare era mult prețuit pentru cumpătul și eleganța vorbei și pentru gustul ales în chestiuni de artă. El a fost ceea ce numește germanul un *Schöngeist*.

Poeziile lui, cu dedicații multe, cu zâmbet, soare și melancolie, cu dragoste pentru Orient sînt exclusiv în genul bardului pe care-l adora și apar astăzi cu totul demodate. Doar satirele de se pot citi cu mai multă plăcere, pentru câteva aluzii – ca și ale d-lui Iacob Negruzzi – și pentru sinceritatea cu care vorbește asupra-și:

Am fost lirici noi, așa e,
Cântăreți de modă veche
Dar cântarea noastră simplă
N-a stricat nici o ureche.
Ea ne-a izvorât din inimi
Și din fragede simțiri
Ca duiosul cânt al harfei
Dintre coardele subțiri.

Comedioarele din volumul *Teatru* (1893) sînt foarte curate și arată pe omul cu bună tehnică și care a trăit mult în legătură cu teatrul. Se știe că Ascanio s-a interesat pururea de viața teatrală, a fost adeseori în comitetul Teatrului Național și a făcut și o monografie asupra dramaturgiei române.

În literatură însă, Ascanio a pătruns numai cu traducerile sale din Horațiu, cu *Ars poetica*, *Odele*, *Epodele* și *Carmen Saeculare*, pe care le-a adunat în două volume bine primite de critica literară. Aceste traduceri i-au atras și prietenia lui Alecsandri, care a ajuns mai pe urmă din cele mai călduroase. Ascanio i-a dat lui Alecsandri și îndemnul la *Fântâna Blanduziei*; el i-a scris și studiul introductiv asupra lui Horațiu; el i-a supravegheat și tipărirea. După moartea poetului din Mircești, Ascanio a scris frumosul poem *La mormântul poetului*, în care Eutherpe, Melpomene și Clio preamăresc, plângând, meritele autorului *Gintei latine*:

S-a stins gingașa voce ! Duioasa lui cântare
Din strunele de aur de-acum nu mai răsare
De dor și vitejie pe mândrul țării plai
Cu foc nu mai răsună fermecătoru-i grai.

La „Academie“ Ascanio a avut fericirea să fie urmașul lui Alecsandri și discursul său de deschidere a fost rostit asupra vieții acestuia.

*

Din colecția noastră de scrisori inedite ale lui Alecsandri credem nimerit a reproduce aici câteva din cele adresate lui Ollănescu-Ascanio.

I

Mircești, 3 (15) ianuarie 1883

Iubite Ollănescu,

Frumoasele versuri ce mi-ai trimis de ziua mea din partea poeticului Bosfor sînt poleite cu raze calde de soare. Ele mi-au adus o lumină drăgălașă în casă și un parfum oriental care au trezit suvenirile mele adormite. Îți mulțumesc din tot sufletul, ca un om ce sînt prins în zăpadă, pe 10 graduri de frig și care înlocuiesc soarele prin focul sobei.

Neîndrăznind să ies din casă, privesc pe fereastră la amorțeala naturei și îmi pare că însuși aerul tremură de ger, și oare să o spun? Una din petrecerile mele favorite consistă a prinde sticleți și pițigoi într-o colivie suspendată de crengile unui copac. Bietele păsărele, zburlete de frig și moarte de foame zboară la glasul unui pițigoi *chemător* și se prind în capcanele coliviei ca și oamenii ce cad în mrejele nălucirilor. Am până acum vreo 30 de prizonieri pe cari îi adăpostesc până la primăvară cu gând de a le da libertate când iarna s-ar duce dracului pomană.

Am cetit cu multă plăcere comedia în versuri ce mi-ai trimis; am găsit-o nimerită, frumos scrisă, o adevărată operă literară, și am expediat-o lui Negruzzi pentru *Convorbiri*.

Nu ți-oi face complimente banale, dar ți-oi zice: urmează înainte pe calea artei dramatice, fiind chemat a îmbogăți repertoriul nostru cu ingenioase comedii de care avem mare lipsă, — însă nu abandona traducerea lui Horațiu pe care ai început-o cu atâta măiestrie.

Țin mult la această lucrare și drept dovadă îți vestesc că de vreo zece zile m-am înhămat la o comedie antică în 3 acturi și în versuri, intitulată: *Horațiu sau Fântâna Blanduziei*. Actul I l-am terminat și dacă nu oi fi întrerupt de vreo împrejurare, sper să ajung grabnic la capătul piesei.

Conversațiile lui Mavrogheni trebuie să fie foarte mult interesante pentru d-ta, om din generație nouă, căci Mavrogheni a luat o parte importantă la toate actele mari ale regenerării patriei noastre. El este unul dintre fruntașii luptători și numele lui va fi înscris într-o zi în pantheonul României. Spune-i din parte-mi că-i trimit frățești îmbrățișări de anul nou și că îi doresc cel mai scump tezaur din lume: sănătatea.

D-tale, care ești tânăr și zdravăn, îți doresc inspirații frumoase și o pană cu capcană pentru a te prinde din zbor.

Îmbrățișări amicale.

V. Alecsandri

II

București, 5 april 1883

Iubite domnule Ollănescu,

Văd cu mare mulțumire că, fie în țară, fie în străinătate, trăiești în compania lui Horațiu. Bun și neprețuit tovarăș ți-ai ales pentru a te deprinde în practica filosofiei celei mai plăcute și a-ți încânta sufletul cu armonia celei mai suave poezii antice. Rezultatul sau mai bine-zis rodul acelei bune companii este perfectă traducere a lui *Carmen Saeculare* și versurile armonioase în metrul antic ce ai avut grațiositatea de a-mi adresa. Nu-ți pot mulțumi mai bine de această amicală ofrandă decât numindu-te de azi înainte nu al meu ucenic, ci al meu amic.

Ești fericit că te găsești pe malurile poetice ale Bosforului, departe de preocupările, de intrigile, de luptele asorbitoare a vieții bucureștene și că, retras în liniștea senină a lumii ideale, te ocupi cu stadiul odelor lui Horațiu, având nobila ambiție de a înzestra literatura română cu traducerea celui mai ademenitor tezaur al literaturii romane. Urmează înainte lucrarea începută cu atâta măiestrie și te măgulește cu ideea de a vedea într-o zi figurând în toate casele un volum intitulat:

„Odele“ lui Horațiu
traduse de Ollănescu

Satisfacerea ce vei simți atuncea te va compensa de toată munca trecutului.

E rușine pentru noi, coborătorii romanilor, să fim lipsiți de operele clasice, care sînt traduse chiar și în limba armenescă. D-ta vei avea onorul de a fi început ștergerea acelei pete rușinoase. Te felicit și te îmbrățișez.

Eu am aflat, astă-iarnă, o mare consolatie în Horațiu, căci am petrecut o iarnă foarte tristă, din cauza suferințelor d-nei Alecsandri și pentru a-mi exprima recunoașterea, am avut cutezarea a începe și a desăvârși antica în care figurează însuși poetul meu favorit. Mulți îmi spun mult bine de lucrarea mea,

aș dori însă ca să cunosc și impresia traducătorului lui Horatiu și de aceea te aștept cu nerăbdare la Mircești până la 10 mai. La acea dată voi pleca în străinătate.

Până atuncea însă, îți trimit o mie de îmbrățișări călduroase și te rog să arăți lui Mavrogheni amiciile mele.

Al d-tale amic sincer,
V. Alecsandri

III

Mircești, 10 mai 1883

Iubite domnule Ollănescu,

Nu cred să am mulțumirea de a vă vedea înainte de plecarea mea din Mircești, fiindcă plec peste vreo trei zile la București, de unde curând mă voi îndrepta spre Neu-Wied, unde sînt chemat de M. Sa Regina. Îți zic dar adio, sau mai bine la revedere mai tîrziu... când? Dumnezeu o știe! Poate că spre toamnă, în cursul lunii lui septembrie, să trec prin Constantinopoli, și sper că atunci îmi vei ieși în cale cu pălăria plină de poezii frumoase. Trimit astăzi la Focșani un portret al meu; singurul ce mi-a mai rămas, dar care nu-mi place.

Complimente din partea doamnei Alecsandri și îmbrățișări din parte-mi.

V. Alecsandri

IV

Mircești, 9 iunie 1884

Iubite Ollănescu,

Pentru a da broșurei *Blanduziei* o aparență mai voluminoasă, am chitit să adaog la sfârșit o mână de poezii diverse; care

nămolesc saltarul biroului meu. Vei primi deci o dată cu această scrisoare un pachet de manuscrise pe care te rog să le comunicii lui Socec și de a căror imprimare te rog să te îngrijești în lipsa mea.

Vezi că urmez și eu cu d-ta și abuzez de amabilitatea d-tale întocmai ca Ivan:

Zi să șadă lui Ivan
El se pune pe divan.

Vreau să mă dizbar de tot ce am scris pîn-acum pentru ca să încep (dacă voi avea zile) o nouă serie de poezii, sub titlul de *Zile cu soare*, care vor cuprinde suvenire de tinerețe etc.

Ploile m-au împiedecat pîn-acum de a pleca la Aix-les-Bains ca să mă mermetisesc; sper însă că timpul în sfârșit se va îmbunătăți pentru ca să-mi permită de a călca peste nouă țări și mări ca în poveste.

Unde-i vremea când ziceam cu falnică nepăsare:

Je ne connais pas d'obstacles.

La revedere în septembrie! Până atuncea te îmbrățișez și îți zic: *Vale!*

V. Alecsandri

DE VORBĂ CU UN CITITOR În loc de „Corespondențe“

...A doua, a treia, a patra scrisoare. Mi le trimite un cititor și în fiecare mă întreabă: ce e cu manuscrisul d-sale?

Sunt așa de frumoase aceste scrisori, parcă ar fi făcute de o mână albă, curată, mică, de domnișoară, meșteră în ticluirea frazei sprintene, specială în stilul acela epistolar care prin spiritul vioi, prin micile paranteze și observațiuni, are totdeauna un farmec aparte.

„...Dacă ai vrea d-ta, ai găsi un colț și pentru mine! Dacă ai vrea“...

Se roagă așa de frumos cititorul. Vai, și nu era nevoie nici de atât. Citirea manuscriselor nu este o chestie de voință. E întâia *datorie* a redactorului. Un colț de revistă se găsește pentru fiecare mugur de talent și chiar și un colț din suflet. Talentele răsărite în preajma ta, crescute sub ochii tăi, ca o floare sub ochii grădinarului, au un loc sfințit în inima ta.

Am vrut deci să-i caut „un colț“ și celui cu vorba așa de ademenitoare și i-am citit manuscrisul. Pe patruzeci de file octave spunea povestea tragică a unei iubiri de la țară. Ana iubea pe Ștefan, dar Ștefan, luat în armată, o părăsi și când se întoarse o găsi nenorocită. Boierul Iordache o sedusese... Istoria aceasta se țese pe lung; și printre diferitele episoade se desfășoară poezia câmpului, cu lanurile de grâu și cântecul ciocârliei. Subiectul, cum vedeți, e banal și a fost dezvoltat în timpul din urmă de o serie de scriitori cu talent. Asupra lui se putea însă mult vorbi și acest fapt, pe lângă calitățile stilistice ale bucatii, mă îndeamnă să fac cunoștința autorului. Îi scrisei și veni: un tânăr din capitală, vesel și iubitor de viață.

– D-ta ai trimis *Iubirea Anei*? Frumoasele d-tale scrisori m-au îndemnat să citesc cu mare atenție nuvela. Pe cum văd, d-ta

nu ești de la țară. Rogu-te, ce te-a îndemnat să-ți iai subiectul de-acolo?

– Cunosce în treacăt țara. Am fost prin Gorj și am călătorit și prin Moldova.

– Nu e de ajuns. Tot așa de bine puteai să-mi spui c-ai citit un nuvelist mai nou și sub influența lecturii ai căutat să-ți brodezi și d-ta subiecte la modă. Rău! Păcat de stilul mlădios, de limba bogată, s-o pui în serviciul unor subiecte pe cari nu le simți și nu le trăiești. Cum? Viața d-tale și societatea în care trăiești nu prețuiesc nimic? Din zori de zi până în noaptea adâncă nu distingi d-ta nimic din val-vârtejul zgomotos al acestei capitale? În fiecare clipă se petrece aici un roman, o nuvelă, o tragedie și d-ta alergi la ideile atât de străine de sufletul d-tale, celui dezvoltat în mediul de aici? Uite, un lucru curios: societatea noastră înaltă și capitala nu ne-a dat până acum nici un scriitor, nici un interpret credincios al ei. Lăsați-ne țara nouă, țăranilor, și d-voastră rămâneți în atmosfera aceasta, cu pâcla și zgomotul ei, cu paradoxele și pasiunile ei și cu nopțile frumoase.

– Și socotiți că aș reuși? – mă întreabă cititorul meu sfios, care răspunde la pseudonimul „Albaspin“.

– De ce nu? Forma, una din condițiile principale, o aveți. Aveți limpezimea și căldura frazei, ceea ce e destul de rar. Cu aceste calități ați putea încerca cu deosebire genul prozei în scrisori. În Germania astăzi s-a reluat acest gen și se obțin succese mari. Romanele și nuvelele concepute în scrisori, în cari se zugrăvește viața din oraș, au mare căutare. Și știți de ce? Scrisoarea este un fel de formă fără formă, – dacă pot zice astfel. În ea se pot condensa de toate: în tonul acela sugestiv, de intimitate, se pot reda stări sufletești, caracterizări de persoane, povestiri de fapte și până și reflexiuni din domeniul științelor, și toate aceste, printr-un fir unitar, se pot lega într-un tot armonic.

– Pe cum văd, îmi recomandați să fac literatură impresionistă, zise Albaspin, zâmbind.

– E genul care ți-ar conveni. Eu cred, de altfel, că acest gen are mare viitor la noi și e chemat ca în curând să aducă mai mult suflet, mai mult nerv în operele literare, căci mai ales

proza noastră începe a se sărbezi prin frazele ei greoaie, largi, reci și nesincere.

– Dar mi se pare că genul de care vorbiți nu este deloc anevoios, observă șiret Albaspin.

– Nu și da. Nu este greu pentru cei ce socot că impresionismul este o simplă înșirare de câteva senzații vizuale, sau de păreri ușoare asupra naturii sau a unei opere de artă. Dar este o formă grea pentru cel ce vrea să pună în fiecare cuvânt un înțeles, în fiecare frază un crâmpel de viață, de putere, sau o imagine curată. Simplitatea aparentă a formei trebuie să ascundă în sine un fond puternic de gândire și simțire...

...Și Albaspin plecă, zicând:

– Voi încerca să te ascult!

NOTIȚE ȘI INFORMAȚIUNI

Istoricul unei „rupturi“ literare. Cititorii noștri cunosc cestiunea din numărul trecut. E vorba de cearta iscată între d-nul Neculai Iorga și foștii săi amici asupra modului cum trebuie informată posteritatea despre ruptura acelei prietenii și despre exodul d-nului Neculai de la *Sămănătorul*. Insistăm asupra cazului nu fiindcă ar prezenta o însemnătate în sine, dar pentru că jalnica această tragedie are un sfârșit pe cât de hazliu, pe atât de umilitor pentru una din părțile combatante.

Să rezumăm.

D-l Neculai ține să spună lumii că s-a retras de la revistă, unde făcuse zgomot în jurul său, și dintre scriitorii pe spetele cărora își făcuse pedestal, pentru că, vezi Doamne, îl durea să vadă certurile între literați. La această afirmație cei rămași la *Sămănătorul* răspund verde: d-le, mi se pare că te cam înșeli; altfel stau faptele și nu prea merge ca d-ta, istoric de meserie, să nu respecti adevărul!! Apostrofa asta îndrăzneată, care proba că, în sfârșit, foștii noștri prieteni de la numita revistă sunt pe cale a renunța la obiceiul de a menaja pe cel ce-și bătuse joc de buna lor credință, înfurie pe d. Neculai, care le trânti numaidecât următoarea „somațiune“ în stil de portărel:

„Somez pe domnul sau pe d-nii care insinuează că am părăsit acea revistă pentru motive pe cari nu voiesc sau nu pot să le arăt a expune *imediat* acele motive“;

Și ce să vezi? Domnul sau domnii se execută și „imediat“ îi răspund cum se cuvine. El lasă la o parte toate momentele lirice, uită dulcile clipe petrecute împreună pe calea apostolatului din martie 1906, uită – nerecunoscătorii! – laudele exagerate cu cari îi umflase odinioară d-l Neculai și pe cari acum le revoacă

rând pe rând, înlocuindu-le cu termeni dulci ca „lichele și linguşitori“, și spun pe față că „d-l Iorga a trebuit să ne părăsească“. Neamțul are o vorbă foarte nimerită, pentru acest „a trebuit să ne părăsească“, el zice: *er wurde hinauscomplimentiert!* Dar iată însuși răspunsul din *Sămănătorul*:

„D. Iorga a trebuit să ne părăsească, spre marea noastră părere de rău, pentru următoarele pricini:

1) D-sa, de la o vreme, nu mai vroia să țină seamă că *Sămănătorul* a fost întemeiat ca o revistă *impersonală*, ci vroia să-i dea un caracter personal tot mai pronunțat în *paguba intereselor literare de obște*.

2) D-sa cerea să ne solidarizăm cu orice atitudine publică a d-sale, *chiar străină de literatură*.

3) D-sa însuși, în loc să cimenteze armonia între colaboratorii *Sămănătorului*, era pornit să o turbure *prin firea d-sale bănuitoare și nestatornică*.

4) Temperamentul despotice al d-sale, prea bine cunoscut acelor cari au fost în legătură mai de aproape cu d-sa, este, din nenorocire, sfătuitorul statornic al d-lui N. Iorga în literatură și aiurea.“

Simplu și precis! Așa de precis încât face onoare iscăliților și ar fi făcut și mai mare onoare celui executat, dacă ar fi găsit cuvinte de apărare. Deodată însă cel ce tipărise „somațiunea“ cu o atât de sfântă indignare, se face mititel; cel ce promitea fulgere și trăsnete se îmblânzește și le reflectează textual numai atât:

„*Sămănătorul* ne răspunde cu aprecieri personale care n-au nici un înțeles pentru mine și pentru public“.

Serios? Să fie așa de indiferent publicului faptul că d-l Iorga nu mai are astăzi încrederea *nici unuia dintre scriitorii serioși* și că procedările d-sale l-au făcut imposibil în mijlocul nostru?

Vorba d-sale: Taci moi!

*

O vorbă potrivită. Văzând încăierarea între d-l Iorga și foștii săi tovarăși de „apostolat“, ne gândim la armonia și

zgomotul de odinioară și ne vine în minte un vers al lui Goga: „*Ce s-a ales din casa noastră, vecine Neculai al popii?*“

*

Iarăși Esperanto. Maimuțeala prinde repede în societatea română. Cum se aude ceva despre o extravaganță, despre vreo curiozitate inventată în străinătate, se găsesc oameni cu multă vreme de pierdut cari s-o imite și la noi. Așa și cu limba internațională a lui Zamenhof „*Esperanto*“. Câțiva doctori, Rubin, Kümmel etc., a căror datorie ar fi să combată maladiile, nu să le introducă și să le răspândească până și la țară, în lipsă de alte preocupări, fac propagandă – și se găsesc ziare serioase ca *Viitorul* să li se pună în serviciu – pentru „artificiala internațională Esperanto“. Mă rog, de asta ne arde nouă acum? Noi ne muncim să învățăm pe oameni românește și suntem siguri că doctorii Rubin, Kümmel și mulți esperantiști au nevoie de lecții de stil și de limba românească – și ei o dau înainte cu volapük-esperantismul! Are haz toată drăcia asta!

*

Literatura a pornit la cerșit. O parte dintre scriitori și-au îndreptat privirile spre fondurile liberale și-și iau răsplata adeziunii lor la gruparea de la Iași. Alții, rămași pe dinafară, făceau anticamera fostului ministru Vlădescu, iar acum se îndreaptă spre noul soare al făgăduinței, spre d-l Take Ionescu. D-l Dragomirescu bate la poarta viitorului buget conservator și i se răspunde cu aclamări entuziaste:

„D. Mihail Dragomirescu, profesor universitar și directorul revistei *Convorbiri critice*, a trimis d-lui Take Ionescu o scrisoare prin care-și manifesta *simpatia sa pentru noua îndrumare* a partidului conservator, asigurându-l de tot concursul său.

D. Mihail Dragomirescu e prea cunoscut, *activitatea sa intelectuală l-a pus în fruntea gânditorilor noștri și direcția nouă* pe care a dat-o literelor noastre, grupând în jurul său atâtea talente originale, sunt o dovadă de îndrumare modernă a vederilor sale politico-sociale“.

Astfel anunță *Ordinea* acest „eveniment“ politico-literar, proclamând de mare bărbat politic și gânditor pe omul cu o situație de altfel destul de modestă în cercurile literare. Iar o altă gazetă conservatoare adaugă cu aceeași lipsă de măsură:

„D. Dragomirescu nu este azi numai o *individualitate însemnată*. D-sa se confundă cu un curent însemnat, cu o mișcare plină de viață, care de câțva timp ține atenția generală fixată asupra-i. Într-adevăr, d. Dragomirescu a grupat în jurul revistei sale multe dintre cele mai de valoare pene românești“.

Ce face d-l Dragomirescu, această „mare individualitate“ ca cetățean și alegător în colegiul întâi nu ne-ar interesa. Cu un bugetivor sau parvenit politic mai mult sau mai puțin ne este indiferent. Dar ceea ce face d-sa ca director de revistă ne privește. Și trebuie să-i spunem că e ușor să exploateze faptul că a reușit să adune câțiva băieți în jurul d-sale și să-și facă o situație politică din biata lor muncă. Adevărat că odată și odată va pica ceva și pentru aceștia din bugetul viitor, dar cel profitat, cel încălzit, tot el o să fie, – el, „fruntea gânditorilor noștri“...

*

Valoarea cuvintelor d-l Iorga nu o cunoaște. Și ce pret trebuie pus pe ceea ce scrie d-sa se poate vedea din un singur fapt. Sadoveanu pentru d-sa era până acum tot ce poate fi mai mare, mai talentat, mai extraordinar. Deodată însă spornicul nuvelist se lapdă de și mai spornicul istoric. Și știți ce devine el pentru d.l Iorga? Un *debutant*! În *Neamul de marți*, vorbind despre ultima lucrare a lui Sadoveanu, d-l Neculai îl întreabă: până când cu debuturile?...

Este aici locul să accentuăm iarăși „responsabilitatea“ hazliului apostol, ajuns astăzi un pamfletar literar împotriva foștilor săi prieteni.

*

„*Model de critică perfidă*“ numește d-l M. Dragomirescu un articol al nostru asupra versurilor înflăcărâte ale d-lui Corneliu Moldovan. Tot mai bine perfidă decât stupidă, – ar zice d-l Scurtu, deșteptul calamburgiu. Noi însă vom fi mai urbani și vom întreba: de ce perfidă, frate?

Fiindcă – răspunde el de colo – „criticul (adică noi!) deși *are a face cu primul volum* al unui poet nu caută să analizeze și să releve partea trainică și meritorie a poeziilor bune, ci le trece pe toate cu vederea și nu scoate în relief decât slăbiciunea bucăților de versuri *într-un gen de poezie la care știe că poetul însuși a renunțat*. Firește că nu poeziile războinice, nici chiar cele sentimentale constituie puterea lui Moldovan, ci poeziile de concepțiune, de cari se găsesc câteva și în volum“...

Ați văzut ce model de logică protectoare la bunul domn Dragomirescu ?

D-sa cere circumstanțe atenuante pentru clientul său pe motivul că e „întâiul volum“. Este prea adevărat că în dreptul criminal se acordă asemenea înlesniri pentru întâiul păcat al cuiva, în literatură însă este altceva. Aici nu te ocupi de viitorul scriitorului, de ceea ce va produce eventual mai târziu, ci de ceea ce ne dă acum. Și cu cât mai drept, mai sever vei fi cu un autor slăbuț când debutează, cu atât mai mare e serviciul ce i-l poți face lui și publicului. Și unde mai pui că acest volum a fost trâmbițat de d-l D. ca un eveniment, deși știa: că este întâiul al acestui autor, că la cele mai multe poezii dintr-însul autorul renunțase și că nu are decât vreo „câteva“, cele „cu concepțiuni“, cari merita vreo atenție. Și ce D-zeu de concepții puteai să găsești la unul care cere să fie cruțat pe motivul că este întâiul său volum!

Nostim e unde zice că ne-am ocupat numai de „genul războinic, la care d-l Moldovan a renunțat“. Vai de noi; dar de unde era să știm că poetul a renunțat tocmai la „genul“ (ah, fiecare poet cu „genul“ său!) care constituie partea cea mai voluminoasă a cărții sale? Iar dacă a renunțat poetul, de ce le-a mai tipărit în volum? Ca să rădă el de noi sau să rădem noi de dânsul?

Ba nu, zău: cum vine asta? Tipărești un volum de versuri și după ce ți le cam scarmână cineva îți vine gustul să renunți la ele!

Hei, multă zăpăceală e pe lumea asta, cucoane Mihalache! O spunem fără nici o primejdie!

*

La 15 februarie societatea „Carmen“ va da un nou concert cu un strălucit program clasic și popular.

*

Partidul anonim, sau „partidul inițialelor“ se va numi noua organizație democratică a d-lor Cuza-Iorga, fiindcă până acum s-au înscris în acest partid – ca acționari! – iluștrii domni C. Al; I.S.; Gh. K., – tustrei ministeriabili. Păi dacă-i vorba de anonim, iscălim și noi!

RĂVAȘUL SĂPTĂMÂNEI

În cercurile *scriitorilor* se discută iarăși chestiunea onorariilor literare. Discuția a pornit dintr-un fapt, constatat mai ales de noi, cu destulă precizie, anume din chipul boieresc cum știe să răsplătească democratica *Viață Românească* munca oamenilor săi. Firește, noi nu principiul îl atacăm, pentru că ar fi o naivitate să nu recunoaștem că munca scriitorilor trebuie și poate să fie răsplătită în condițiile de astăzi. Ne-a preocupat însă totdeauna modul și tendința încurajărilor materiale și influența lor asupra mișcării literare curente. Deci o chestiune de moravuri și nu de principiu.

Și am voi să se facă această deosebire.

Că *Viața Românească* acordă onorarii grase colaboratorilor săi este o faptă absolut ireproșabilă. Dar că această răsplătire e exploatată de conducătorii revistei în scopuri personale și politice e vrednic de condamnat. Dacă numita revistă, care cu atâta emfază somează pe colaboratorii săi „să fixeze ei prețul manuscrisului trimis“, ar fi mărturisit de la început că ceea ce face este mai mult o întreprindere literară, cu scopul dezinteresat de a sprijini pe scriitori, n-am fi avut nimic de zis. Dar, când acel „preț“ se acordă din cele 100 abonamente cunoscute ale guvernului și din celelalte făcute de prefecturi conduse de redactorii revistei; când frunțașii publicațiunii nu se mulțumesc cu simpla cinste de abili editori, ci din colaborarea unor talente, atât personal cât și principiar străine de dânsii, își fac o platformă pentru „direcții“, „curente“ și „grupări“, – stăm în fața unei procedări care lasă de dorit din punctul de vedere al adevărului și al corectitudinii. Ignatz Hertz, bunăoară, plătea și el onorarii și d. Coșbuc i-a colaborat timp îndelungat la *Lumea ilustrată*, dar Ignatz Herz a făcut-o între altele de dragul...

literaturii și nu ca ieșenie, pentru a-și putea da în piept că iată noi avem o „unitate de direcție“, că ne-am creat (cu abonamentele guvernului și pe spatele scriitorilor până de curând străini de noi) „o tribună pentru *propaganda ideilor noastre*“ și „însemnăm o epocă în istoria literaturii noastre“. Aici e adevărul: nu literatura, nici soarta scriitorilor, ci „*propaganda ideilor noastre*“ e urmărită la Iași. Scriitorii nu sînt decît mijloacele, numai artiștii angajați de meșterii impresari.

Se anunță acum că alții, urmînd această contagioasă pildă, vor face și ei tarabe literare cu abonamente și onorarii magnifice din surse conservatoare, tot pentru „*propaganda ideilor noastre*“ și că se caută condeie mercenare pentru slujirea stăpînilor politici conservatori.

Acum e trai, nu glumă, pentru toți ce se mlădie, pentru poeți cu multe direcții și prozatorii cu multe culori, pentru caracterele de trestie și convingerile elastice. E „epoca însemnată“ cu care se laudă *Viața Românească*.

*

Între artiștii pictori și sculptori a fost o mișcare vie, care s-a terminat cu o ședință generală, unde s-a pus noua bază a societății „Tinerimea artistică“. În deosebire de trecut, societatea aceasta, care a adunat într-un mănunchi destul de mic tot ceea ce ar voi să se considere drept lamura artiștilor români, a hotărât să lărgească cercul de activitate și să admită printre membrii ei și persoane așa-zicînd laice, scriitori sau amatori cu dragoste pentru propășirea artelor noastre. Pe viitor „Tinerimea“ va primi deci în sânul ei și membri „asociați“ cari însă nu vor avea nici un amestec cu artiștii de profesiune, ci vor participa numai la discuțiile administrative ale societății, avînd, în schimbul acestei onori, cel mult îndatorirea de a promova pe toate căile posibile, prin presă și în societate, interesele artiștilor.

Ideea nu e rea, căci frumoasele intențiuni ale „Tinerimeii“, dată fiind valoarea incontestabilă a unora din membrii ei, merită cel mai cald sprijin. Totuși organizarea în acest fel a societății mi se pare cam barocă. E un caracter hibrid acesta pe care îl vei găsi în prea puține societăți similare. Să vie laicii și să-ți facă

rânduială în gospodărie înseamnă a recunoaște indirect slăbiciunea de a te cărmui singur.

Dar... scopul bun câte mijloace nu scuză!

*

Printre scriitori a circulat săptămîna aceasta o hîrtie împotriva directorului Teatrului Național. Hîrtia e adresată d-lui ministru al cultelor căruia i se atrage atenția asupra greșelilor săvârșite de d. Davila. Aceste greșeli au fost relevate și de noi, numai din dragoste pentru instituțiunea în capul căreia d. Davila a fost adus și susținut prin unele merite ale sale și prin o preaînaltă protecțiune. Iată, după părerea noastră, vina d-lui Davila.

Scriitor și d-sa, și încă dintre cei cu o putere de creațiune mai modestă, în tot timpul de conducere a teatrului n-a căutat nici sfatul, nici concursul literaților noștri de seamă, deși o datorie de colegialitate, cât și răspunderea pentru situația la care fusese chemat, i-o impunea aceasta. Trufaș, ca un subprefect, ursuz și inaccesibil pentru scriitori, a pierdut repede sprijinul lor moral și intelectual și a devenit acestora o persoană odioasă.

Cu o educație curat franceză și modernă, a stăruit, în alegerea pieselor, numai în direcția aceasta, făcînd din scenă o distracție și nu o școală de artă și idei. Neglijînd cu totul literatura clasică, operele dramatice germane din trecut și prezent, repertoriul italian, rusesc și scandinav, a dat gustului public o școală cu totul exclusivistă. Aceasta este o neiertată greșală, căci literatura universală, cu operele ei grandioase, a rămas astfel o carte închisă pentru publicul nostru.

Tot d. Davila e vinovat că traduceri jucate nu au o formă literară la nivelul limbei noastre de astăzi, căci în loc de a cere ajutorul scriitorilor, d-sa primește traduceri de bălci, într-o limbă adeseori chinuită.

Cît pentru acuzațiunea că d-sa nu cultivă îndeajuns pe autorii dramatici români, noi n-am voi să se exagereze prea mult. O dată dovedit că bunele piese dramatice române pot fi numărate pe degete și că literatura noastră dramatică stagnează, nu înțelegem ca să se facă, din considerații de falș patriotism, prea multă experiență cu lucrările scriitorilor noștri. Încercarea

cu d-nii Bengescu și Bacalbașa, doi diletanți în ale literaturii; nu trebuie deloc să se repete. Și aici însă d. Davila ar fi la adăpostul oricărei greșeli dacă, în loc de a se bizui pe gusturile și priceperea sa, s-ar mai adresa și acelor cari sînt în măsură să aibă o justă părere despre valoarea literară și scenică a unei piese.

Aceste sînt defectele mari ale d-lui Davila. Meritele i le-am recunoscut noi; și acum am dori să-și recunoască și d-sa slăbiciunile.

*

D. Iorga își face o tipografie la Vălenii de Munte – „dacă nu vine muntele la Mohammed se duce Mohammed la munte“ – ca să nu mai predice în pustiu, și în acest scop a luat acțiuni în valoare de 7000 lei. Frumos capital pentru un idealist, care mai scoate din pungă și bani pentru acoperirea pagubelor *Neamului Românesc*.

Întrebat de un ziarist asupra motivelor cari l-au determinat să facă tipografie, a răspuns că... imitează, în această privință, pe Eliade Rădulescu. Îmi place mărturisirea și e momentul să spunem că d. Iorga imitează mult pe Eliade Rădulescu. Apostol a fost Eliade și supranumit părinte al literaturii, – apostol voia să fie și d. Iorga și părinte al literaturii mai noi. A scris poezii cel dintâi și a tradus din Byron, din Tasso, din alții, – a scris și acesta și a umplut *Floarea* cu traduceri. Heliade a tradus *Biblicele*, – haid și d. Iorga cu *Biblia*. Copia asta se poate urmări în cele mai mici amănunte. Rămâne o singură analogie de împlinit: se atribuie lui Heliade gândul de a fi râvnit într-un moment și la tronul Munteniei. Să sperăm că d. Iorga, cu toate că memoria sa e îmbibată cu figurile domnilor țării, nu va proclama nici o republică la Vălenii de Munte, ci se va mulțumi cu domnia intelectuală, cu sceptrul de Suveran al gândirii române... ca să zic așa.

UN NOU VOLUM DE VERSURI

„Zări senine“

D-l A(tanasie?) Mândru, autorul acestui volum, uită că idealul oricărui poet trebuie să fie originalitatea. Cu clișee cunoscute, cu subiecte banalizate de alți mulți înaintea ta, cu greu mai reușești să te afirmi, oricât de nesilit în aparență ar curge versul. Rimele cad ele într-un țcăit regulat de ceasornic, dar când nu reușesc să înfiripe nici un gând mai ales, dai cartea la o parte, ca o lectură ostenitoare, și-ți iai rămas bun de la autorul ei.

O mare parte din poeziile d-lui Mândru trebuie citite de câte mai multe ori, pentru a le descifra vreun înțeles, – ceea ce desigur nu este un merit. Iată chiar începutul:

Pe aripi de vânt în adiere,
Curat ca visul de fecioară,
Din lumea veșnicilor patimi
Te-nalță suflete și zboară
De parte-n zări patriarhale
De-nlăcrimare nepătrunse.
Copil senin s-adormi în codri
La sânul florilor ascunse
Supt dezmerderea lor plâpândă
Și-n taina nesfârșită-a firii
Tremurător, ca pe-o comoară
S-admiri tot farmecul iubirii...

Sufletul poetului, fugind deci de poezia de astăzi, vrea să se avânte în „zări patriarhale“ (acest abuz de cuvântul „patriarhal“ ar putea înceta; și la urma urmelor ce înseamnă *zări patriarhale!*?) „nepătrunse de înlăcrămare“ (cum asta, vă rog; nu se vărsau lacrimi în vremile de odinioară și nu găsiți că e rău întrebuițat

aici cuvântul „înlăcrămare“?) și sufletul ajunge totuși s-adoarmă „în codri“ și în „taina firii“, ca să rimeze – o jur că nu pentru altceva, – cu „farmecul iubirii“! Avem, așadar, „zări patriarhale de-nlăcrămare nepătrunse“, „codri“, „fire“ și „farmec de iubire“ la un loc, fără nici o legătură. Și galimatiasul acesta se repetă:

Eu m-am întors din lume iar acasă...
Și-auzi tu codru-n freamăt cum mă cheamă?
Din slăvi, *mai cald*, la sânu-ți astăzi, mamă,
Pe fruntea mea lumina blând se lasă...

Ce falșă și imposibilă e această înseilare de cuvinte! Vine băiatul acasă și cea dintâi faptă îi este să asculte chemarea codrului și să simtă lumina cum i se lasă pe frunte... Strofe de aceste enervante prin construcția lor, prin orice lipsă de succesiune logică a ideilor, sunt multe în „zările“ d-lui Mândru, – ceea ce dovedește că gândirea disciplinată nu este forța d-sale.

Sunt însă alte subiecte în cari orice poet mediocru reușește să confecționeze versuri curățate, de pildă, pasteluri după natură, cu înșirarea, aproape fotografică, de peisagii, de fenomene simpatice, cari se potrivesc la diferite reflexiuni nevinovate, școlărești. Ici niște fluturi, nestatornici ca și iubirea (de când e lumea!); colo, păsări trecând în zbor, ca și visurile noastre; ciocârlii și privighetori cu vecinicele lor „triluri“, cari vor suna în poezie până ce vor mai exista poeți pe fața pământescă. Și-apoi anotimpurile: d-l Mândru consacră și d-sa fiecărei luni aproape și fiecărui anotimp câte-un imn special; în aprilie înverzește codrul, în mai se iubește, în iulie e zăduf în văzduh și iarna vin fluturii de ninsoare și ciorile cobitoare... Și asta-i foarte adevărat. Păcat numai că sufletul d-lui Mândru e cam gol și nu știe să se înfioreze în fața tuturor acestor frumuseți! Nu sunt creștini toți câți intră-n biserică și nici poeți nu-s toți cei ce cântă natura!

Declamatoric și cam vorbă-lungă, Mândru era indicat să reușească mai binișor în versificarea trecutului. În subiecte de gândire și în cele de reflexiuni intime și erotice e stângaci, încurcat și naiv; dar când vine vorba de trecut fantazia i se dezleagă, versul se colorează, se încălzește, și icoanele răsar mai lămurite înaintea noastră. Le-au mai cântat ei și alții și știm

pe de-a rostul cine-au fost Mihai Viteazul, Domnița Ruxandra, Hanul tătar, Igrec Spătarul și Logofătul Beștelei. Dar bucățile d-lui Mândru au oarecare mișcare, ceva din mohoreala și din parfumul istoric al unor vremi glorioase și sunt ceva mai moderate în fraze ca ale altora, – ceea ce e o calitate.

Pe de-a întregul însă „zările“ d-lui Mândru nu sunt o înseninare a orizontului nostru literar, ci înseamnă un volum de duzină mai mult în producția poetică de astăzi.

NOTIȚE ȘI INFORMAȚIUNI

Recrutarea aderenților este titlul unui spiritual articol, publicat de d. Maiorescu în *Conservatorul*. Pentru noi, cari nu facem politică, acest articol are interes numai întru cât dovedește că măiestrul criticii literare n-a rămas tocmai încântat de înscrierea d-lui Caragiale în partidul d-lui Take Ionescu, – înscriere pe care o socotește de altfel lipsită de orice importanță, dată fiind puțina activitate politică de până acum a „eminentului autor satiric”. Caracteristic este că înrolarea celorlalți scriitori sub steagul noului partid e considerată de un fapt așa de bagatel, încât a fost trecută sub tăcere. De înscrierea d-lui Dragomirescu, de pildă, d. Maiorescu nu pare a se fi emoționat câtuși de puțin.

*

Scriitorii în politică. Într-un foileton al ziarului *Ordinea* d. Ovid Densusianu cheamă pe scriitori să intre în noul partid politic, unde și d-sa a găsit teren de activitate socială. Ca să-și motiveze intrarea sa și a altora, d. Densusianu combate mai întâi pe cei ce susțin că ar fi o nepotrivire între temperamentul de scriitor și cel de om politic. Dimpotrivă, ar fi necesar ca scriitorii să părăsească viața lor de preocupări ideale și să-și deschidă sufletul și pentru frământările politice ale țării... căci – comparația e sublimă! – „nu se coborau altădată și zeii pe pământ să aline suferințe ori să întărească brațul la luptă?” E de prisos să mai spunem că d. Densusianu face în același timp apologia partidului său, care pentru întâia oară „vine să rupă și cu tirănia acestei concepțiuni (concepțiunea că scriitorii n-au talent pentru politică! n.r.) și se adresează tuturor energiilor, căutând să asigure *libera expansiune a forțelor intelectuale*“...

Întreg foiletonul d-lui Densusianu coprinde, pe cum vedeți, mai mult fraze aruncate în vânt și afirmări fără nici o motivare serioasă. D-sa consideră „politică” – pe care n-o definește – ca un fel de acțiune publică, la care orice filolog și orice poet liric sau patriotic poate să ia parte. Pentru oameni serioși însă lucrul stă cu totul altfel. Nu ajunge să cunoști derivația cuvintelor străbune, nici să iscălești versuri celestine, nici să știi perora în adunări publice despre calitățile șefului tău, pentru a fi un om politic. Astăzi ți se cer calități mult mai pozitive: economie politică, finanțe, statistică și sociologie și alte câteva științe de aceste, pe cari poetul și filologul n-au de unde le ști și, intrând în politică, riscă astfel să rămână pururea diletanți și vânturători de vorbe goale sau cine știe ce balasturi bugetare.

Literatura însă totdeauna a mers *alături* de politică, fără a se contopi sau a se confunda una cu alta. Fără a avea nici cel mai mic simț pentru partea pozitivă și practică a politicii, Alecsandri a întărit în cercurile cărturărești mai mult ca oricine sentimentul patriotic, dragostea de neam și de țară. Coșbuc mișcă masele, concretizează în câteva strofe suferințele de veacuri ale țaranului, fără a avea habar măcar de toată acea complicată mașinărie a gospodăriei unui stat pe care o învărt conducătorii practici ai societății.

Iar ceea ce spune d. Densusianu despre „libera expansiune a forțelor intelectuale” în cadrul unui partid politic, oricare ar fi el, este pur și simplu absurd, căci orice partid, grupare, bisericuță, fie cât de democratică și cât de generoasă, înseamnă o încătușare a spiritelor, o restrângere a libertății de simțire și cugetare. Și aceste cătuși nu le primesc de bunăvoie decât ambițioșii și cei ce sunt în neputință – cazul celor mai mulți – de a-și păstra neatârma.

Noi suntem pentru independența scriitorilor. Și cu durere vedem cum se înmulțesc glasurile ademenitoare, cum diferiți oameni politici, fie pentru a se ajuta cu condeile scriitorilor de seamă, fie pentru a se lăuda cu „energiile” pe cari le posedă în jurul lor, aleargă după aceste să le înregistreze în partidele diferite.

Dar vom reveni.

*

Aniversarea nașterii lui Bărnuz. Sîntem informați că frații noștri din Ardeal se pregătesc de o mare sărbătoare. La 21 iulie în anul acesta se împlinesc o sută de ani de la nașterea marelui român și profesor Simeon Bărnuziu, una din figurile strălucite din epoca anului 1848. Bărnuziu și-a început cariera de dascăl la Blaj, în anul 1839, introducând cel dintâi limba română ca limbă de propunere (pe atunci latină). În 1842 redactează protestul contra întâielor tendințe mai vădite de maghiarizare a românilor, iar la 1848 conduce în mare parte, ca vicepreședinte al comitetului organizator, mișcarea revoluționară, ținând memorabilul discurs de pe Câmpia Libertății.

După revoluție își urmează studiile de drept la Padua și în septembrie 1854 este chemat la catedra de filosofie din Iași. Înființându-se în 1860 Universitatea din Iași, el rămâne profesor de drept, îndeosebi catedra de drept public este o creație a lui. Primul rector al Universității fu Ion Strat. Mai întâi însă, în mai multe ședințe de-a rândul, fusese aclamat, în unanimitate, ca rector Simeon Bărnuz, care refuză această onoare. „Primirea unei funcțiuni școlare administrative în România liberă ar fi fost pentru el o renunțare tacită la calitatea sa de supus al imperiului austro-ungar, pas pe care înalte considerațiuni de interes național îl opreau a-l face“ – zice biograful lui oficial din *Anuarul Universității din Iași*. La 1863, îmbolnăvinduse, Bărnuziu părăsește Iașul și se întoarce în satul său Bocșa română, unde moare în mijlocul familiei sale.

Bărnuziu a fost o figură măreață a învățământului nostru și sîntem convinși că la serbarea ardelenilor se vor asocia toate provinciile române, cu Iașul în frunte.

*

Coșbuc la Sibiu. Zilele trecute a fost sărbătoare la Sibiu. După aproape douăzeci de ani, câștigându-și libertatea de-a trece granița, d. Coșbuc a vizitat orașul unde petrecuse odată mai multă vreme ca redactor la *Tribuna* și unde scrisese aproape toate baladele și idilele cari i-au făcut reputația. Societatea sibiană i-a făcut o primire entuziastă. „Impresionat de atâtea amintiri – scrie *Țara noastră* cu ocazia aceasta – măestrul privea mișcat toate lucrurile de cari i se leagă

aducerile-aminte. Atâtea s-au schimbat de-atunci ! oamenii au îmbătrânit, alții nu mai sunt, chiar și înfățișarea orașului e alta. Poetul însă poate avea frumoasa mângâiere că toate cântecele lui pline de înțeles au rămas neatînse de vreme.“

*

De ce nu mai scrie d. Florian Becescu poezii – ne-o spune singur într-un articol din recentul număr al *Revistei idealiste*. Fiindcă poezii de seamă și cei mai în vârstă s-au stins asfixiați de aerul social de astăzi. Ei nu mai pot scrie. „*Când te consumi singur, te epuizezi*. Din mediu cauți să-ți asimilezi noi puteri de viață poetică și negăsindu-le mori...“

Dar nu, d. Becescu n-a murit numai pentru că s-a „consumat singur“ și astfel s-a epuizat, ci și din motive de ordin superior:

„Nu se simte *nevoie* de poezie în țara românilor, aceasta trebuie s-o recunoască orice om cinstit (pardon, avem o singură rezervă: nu se simte nevoia poeziei d-tale! n.r.) și dacă nu e *nevoie*, poezii *de seamă* (?) amortesc ori se ocupă cu altceva și cântă, *nevoiași* împinși și ei de *nevoie* de a trece drept poezii, căci *nevoi sufletești* prea puțin (?) avem noi, urmașii nobilei rase“...

Va să zică d. Becescu a murit și de *nevoie*, pentru că nu avea *nevoi sufletești*... și era sigur cam *nevoiaș*.

Într-o altă pagină ne spune că s-a stins fiind „influențat de lipsă de aer“...

Sărmanul poet ! Suferea de multe domnia-lui!

*

Scrisori din München De câțva timp, ziarul *Universul* publică niște *Scrisori din München* iscălite Șerban, în care, cu pricepere și într-o formă aleasă, se desfășoară viața celui mai artistic oraș din Germania.

*

Teatrul din Ardeal Am dat la timp știrea că ministrul de culte ungar a oprit pe d. Zaharia Bârsan și pe soția sa, d-na Olimpia Bârsan a da reprezentații românești în Ardeal. Artiștii

au înaintat însă recurs și, susținuți de grupul parlamentar român din Budapesta, au obținut în sfârșit concesiunea de a-și continua misiunea lor culturală. În curând ei își vor începe turneul artistic prin centrele românești din Ungaria și Transilvania jucând o serie de piese alese din literatura noastră și din cele străine.

DĂRI DE SEAMĂ

[1]

*Constanța Hodoș: „Martirii“
Roman*

Editura „Minervei“, Buc., 1908, pag. 214

Cuvântul „martir“ este astăzi banalizat. Oameni răi sau slabi au coborât în noroi înțelesul lui. Și ceea ce altădată era sfânt e privit astăzi cu un zâmbet sceptic. Bănuiești totdeauna că e la mijloc un dram de reclamă națională și exagerarea faptelor unor oameni cu un rol șters în viața poporului. Din acest motiv titlul este deci rău ales, căci cititorul mai rafinat evită cărțile cu titluri prea tendențioase.

Și e rău ales titlul și din alt punct de vedere. Pe de-a întregul eroii doamnei Hodoș nici nu sînt martiri, adică victime ale unor convingeri politice adânci, caractere de fier prăbușite sub greutatea stărilor sociale vitrige. Cu excepția unuia singur, toți românii cari au un rol în acest roman sînt neprevăzători, trufași, bețivi sau șoviniști în înțelesul rău al cuvântului. Și chiar figura de frunte a povestirii este un suflet mlădios; se însoară de două ori cu fete de ungar, încât, dacă ai privi iubirea ca simbol al împăcării, ai putea considera romanul în fond ca o pledoarie pentru încetarea ostilităților nesfârșite dintre cele două neamuri din Ardeal, ce-și stau de veacuri față în față.

Dar nu căutați tendințe, nu vă conduceți de ideea exprimată în titlu, ci luați cartea așa cum este, ca oglindă a unora din cele mai agitate vremi și, în special, ca tragedie politică a frumoasei regiuni românești numită Zarand, – și veți găsi foarte mult într-însa. Veți găsi o epocă întreagă, străină și necunoscută multora de aici, dar măreață și scumpă tuturor celor de peste munți, unde mai trăiesc bătrâni gârboviți, – respirați ca stejarii uriași rămași de sămânță într-o pădure tânără, – povestind de faptele generațiilor trecute.

O acțiune strânsă nu are romanul d-nei Hodoș. Este mai mult o înșirare de tablouri, purtând toate pecetea acestei scriitoare: tonul duios, căldura și puterea de a emoționa.

Ciclul de icoane începe prin descrierea foametei în Maramureș. Urmează un episod în care are prilejul de a vorbi despre viața rodnică de la țară și de a schița, cu priceperea dovedită și de altădată, un suflet de mamă. De altfel, în cursul acțiunii, întâlnim mai multe inimi de mamă și reflexiuni nenumărate asupra acestui puternic sentiment, care preocupă așa de des pe d-na Hodoș. Al treilea episod e consacrat vieții elevilor români în școlile ungurești, – un remarcabil capitol social, de actualitate și astăzi, căci aceste sînt împrejurările grele în cari cărturarii români și acum își fac educația prin școlile ungurești.

Intrăm apoi în partea principală a romanului, cu scene din războiul civil de la 1848. Din școlile ungurești, unde prin nedreptate și brutalități se sădește în mințile tinere ale românilor ideea răzbunării, iese pleiada de luptători. Focul îngrămădit izbucnește din toate părțile și faptele se succed în cunoscuta lumină, astăzi istorică. Cu accente bărbătești din cele mai energice, – absolut noi în scrisul d-nei Hodoș – se descriu și comentează aceste fapte :

„Moarte dar! Moarte tuturor cari au o picătură din acel sânge blestemat! Moarte copiilor, să piară sământa! Moarte bătrânilor, căci ei sînt urzitorii urgiei. Ei sînt călăii cei mari, cari din truda și din viețile noastre în trândăvie și belșug și-au îmbăcsit vinele lor cu sânge vînat, plin de otravă, și apoi puterea lui l-au descărcat în lovituri crude și hohote de rîs diavolesc de jalea și durerea noastră!

Nu-i îndurare! Nu-i așteptarea îngerului păcei, cu priviri senine, îmbietoare de noroc, – e flamura neagră a morții, în zarea înroșită de foc și de sânge, stindard de glorie și de triumf, înălțat între răcnete de izbândă, între țipete înfiorătoare...”

Dar focul se potolește. Stările politice se îmbunătățesc. În cadrul unei povestiri familiare, cu peripețiile unei căsnicii jalnice, se arată dezvoltarea românismului în regiunea Munților Apuseni numită Zarand, – patria autoarei și locul mișcărilor revoluționare. E o epocă de reculegere. Castelele feudale sînt

dărâmate. Urile se mai așează. Uitarea se așterne peste șiroaiele de sânge. Și românii renasc sub raportul cultural și politic. Numai umbra lui Iancu, a viteazului frînt, trece, tulburătoare, peste acest tablou, descris cu o bogăție de amănunte.

A fost însă numai „o clipă de izbândă în veacul asupririlor umilitoare, o clipă de lumină în bezna temniței spălată cu sânge”, – cum zice autoarea. Supremația maghiară asupra românilor se înstăpânește din nou. Ardealul își pierde independența după zece ani de regim austriac și se încorporează Ungariei, iar Zarandul cel românesc cade – întâia victimă a acestei schimbări politice: încetează a mai exista ca district autonom, condus de români. O dată cu Zarandul își pierd libertatea de acțiune un șir de luptători, printre cari și personagiul principal al povestirii, care, demisionat dintr-un post administrativ ce ocupa în acel ținut, pleacă în țara românească... lăsând în urma sa „mormântul cel mare, o țară, un neam întreg, în scâncetul dureros al agoniei”...

Acțiunea pare a se suspenda mai mult decît a se sfârși aci, căci soarta celor mai mulți factori nu pare a fi hotărâtă la finea cărții...

Pentru paginile pline de mișcare și avânt, pentru sufletul de femeie așa de bine prins în mai multe rînduri, pentru apărarea caldă a dreptului iubirei, pentru multele gânduri frumos exprimate, risipite în întreaga lucrare și, în sfârșit, pentru îndrăzneala de a fi atacat cu succes unul din cele mai grele subiecte sociale, romanul d-nei Constanța Hodoș merită toată atențiunea unei opere literare absolut serioase.

[2]

*Elena Bacaloglu: „Două forțe”
Roman. Partea a doua din ciclul „În luptă”
Buc., 1908, p. 255*

De ce nu ne-o fi ascultat d-na Bacaloglu? Îi spuneam așa de limpede, mai acum doi ani, când tipărise întâia parte a seriei sale de romane proiectate: „Simplă trebuie să fie orice scriitoare;

mărturisirile ei trebuie să fie de o sinceritate comunicativă; povestirea ei repede și vioaie, dacă e să cucerească simpatia cititorului“...

Mai puțin confuză acum, d-na Bacaloglu preferă totuși analiza complicată. Fie că lumea stă la masă sau e în discuție asupra celor mai elementare lucruri din lume; fie că o doamnă aleargă în căutarea unei servitoare, sau că iasă în cupeu la șosea; fie că tânăra pereche se dezmiardă în atitudini erotice, sau e gata să se încaiere, – e tot o abstracțiune, tot o reflexiune sentențioasă, ba că-i „forță morală“, ba că-i „forță fizică“. Ce valoare pozitivă au astfel de divagații se poate vedea din acest pasagiu, ales la întâmplare:

„Trăind în bine singur, necunoscând din viața adevărată decât frumosul, idealul, așa cum *par* în bine, iar nu cum sînt la toți. În fiecare om e un suflet care bate, care așteaptă să vii să-l deștepți, de ești mai sus ca el – și totuși ca și dânsul. Integralist, didactic sau unilateral, în așteptarea formei cea mai desăvârșită, e o greșală de tactică, de viață, e a voi să ai tot, – și poți să n-ai nimica. Trebuie să te supui naturei înainte a-i porunci și tu-i forțezi natura și caracterul său...“

Evident, e o forțare a naturei (căci nu înțelegem nimic) și cunoscutul poet a știut el bine ce scrie, când zicea către scriitori: „Nu siliți natura!...“ În urma acestei forțări, lucrarea întregă se pierde în ceața deasă a frazelor fără rost. Și ne pare rău, căci și de data asta, subiectul ne interesează. Se vede cât de colo că autoarea simte mult, a văzut și trăit mult și are ce spune, dar că o credință greșită asupra modului cum trebuie să scrie o împiedică să-și cearnă gândurile, să elimine ce e de prisos și să le aștearnă cu oarecare succesiune logică pe hârtie.

După cât putem înțelege, d-na Bacaloglu a voit să ne înfățișeze conflictul între două suflete de intelectuali, mai mult sau mai puțin artiști, – gama întregă de episoade de la întâiele îmbrățișări, până la cele din urmă ciocniri brutale. Cu tot puvoii de analize însă, multe părți din aceste două suflete rămân nelămurite și nu ne alegem decât cu o schițare palidă a figurilor. Aflăm numai că acel Virgil Andrea, care a ajuns profesor universitar, e un ambițios vulgar, încurcat cu sine însuși; – e „intelectualul degenerat și mândru, care se credea independent“; e omul care „ba se agață de cartea cutare, ba de expoziția cutăruia, – încalte de reviste nici nu mai vorbesc, că le

face pe toate harța-parța“; crescut între străini, „lui nu-i plac româncele nici chiar ca servitoare“; în sfârșit, un tip „al cărui organism fizic se resimțea de-o naștere sau de un trecut anormal“... Cât despre eroină aflăm mult mai puțin, dar vedem că ea e o victimă a iubirii și încrederei exagerate.

În jurul acestor două figuri se învârtă o întreagă lume bucureșteană. Capșa cu tipurile-i zilnice; Șoseaua și Podul cu zgomotele lor; mesele burgheze și discuțiile politice; intrigile, divorțurile, lumea cu tehnica iubirii foarte dezvoltată, – toate se ating în treacăt. Câteva intimități din sanctuarul doamnelor celor ce „își freacă brațele și mâinile cu odorul întăritor și dulce al unui parfum“, – pe cum și indiscreții ca „enervat de atâta desperare, el o posedase brutal, fără un cuvânt, ca s-o insulte“... puteau să lipsească. Dar toate aceste sînt elemente de roman și dacă autoarea ar fi știut ține firul și ar fi găsit mijlocul de a le lega între ele, ar fi putut constitui o lucrare de seamă.

O serie de impresii artistice redată și sfârșitul făcut cu mai multă claritate ca marea parte a cărții ne silesc să credem că străduința d-nei Bacaloglu totuși nu este zădarnică și că, renunțând a mai afecta știința acolo unde trebuie să facă artă și literatură, rămânând mai simplă, mai senină și mai firească, va reuși cu timpul să-și aibă un loc printre prozatoarele noastre. Când în lumea artelor mai ales femeile ne îndrumă spre *naturaleță*, când artiste ca Déspres și Agnes Sorma, de pildă, se lapadă de orice fast, de orice zorzoane de prisos, de orice gest afectat și reprezintă sufletul femeiesc în toată simplitatea lui naturală, de ce d-na Bacaloglu nu s-ar acomoda acestei direcțiuni simpatice?

[3]

C. Sandu-Aldea: „Pe drumul Bărăganului“
Nuvele și schițe,
Buc., 1908, p. 250 (Editura „Minervei“)

„Tare – șopti el – tare trebuie să fii în lumea asta! De oțel! Cine nu e tare, piară!“ Aceste sînt cuvintele rostite de unul din vâjnoșii eroi ai lui Sandu. Iar alt erou, singurul bolnăvicios din tot volumul, își zice și el: „Fă loc pentru cei sănătoși“!!

Sună ca o mărturisire de credință.

Și credincios acestei devize, în care nu simțim numai pe primitivul, cum ar voi unii, ci mai mult pe omul de știință, care prin studii și-a format o convingere despre natură și rostul omenesc, Sandu creează figuri și situații sănătoase. În *Drumul Bărăganului* ne dă pe Mitrea Cazacul, tipul voinicului deștept și impetuos. În *Frații de cruce* pe Mogoș, un suflet curat și rezistent, oțelit prin originea lui. În *La goană și Doi călărași*, câțiva viguroși „ucigători de lupi“. În *Radu Șaloparu* un neînfricat îmblânzitor al valurilor Dunării. În *Datoria* un dârz apărător al cinstei și al vieții individuale. Până și domnul Stejărel, acela care și ucide calul neputincios, este un reprezentant al forței și al sănătății. Din toate bucățile, dintre toate rândurile, sună parecă același refren, aceeași filosofie:

„Viața este a celor tari!“

Dar cadrul? Acesta vine să completeze tendința autorului.. În atingere cu natura, figurile lui, aspre altfel, se înobilează. Atmosfera din jurul lor le imprimă și mai mult pecetea sănătății. Iar descrierea Bărăganului este ea însăși un imn al vieții. În cântecul ciocârliei deasupra acelu pustiu nemărginit, în aburii calzi cari ies din pământ „ca o răsuflare uriașă a ogoarelor“, în acel apus de soare, neîntrecut în literatura noastră, când hangița stă în căruță sprijinită de umerii lui Mitrea Cazacu și în jurul lor „un pârjol năprasnic cuprinse Bărăganul“ – sînt tot izbucniri de viață și tot semne de admirație pentru natură, pe care omul cu puterile sale o stăpânește, o supune.

Constatarea aceasta se putea face și până acum la d. Sandu, căci și în scrierile de mai înainte s-a manifestat în această direcție. Niciodată însă n-a fost așa de lămurit ca în acest volum, care îi stabilește definitiv personalitatea și ne arată că printre prozatorii de astăzi, dintre cari unii tratează sufletele umile, alții viața celor mici, a păturei burgheze din provincie, – Sandu este reprezentantul tăriei și al sănătății. O calitate aceasta, pentru care va avea cu sine o mare majoritate de cititori echilibrați, dar va avea împotriva sa pe toți rafinații, pe toți cântăreții blazați ai sufletelor frânte și pe toți lucrătorii în filigran...

Calitățile cealalte ale d-lui Sandu sînt astăzi bine apreciate. Cu bogăția-i rară de imagini d. Sandu este cunoscut ca un maestru al descrierii. Viața de la baltă, câmpul și apa îi sînt elementele. Comparațiile sale sînt de o plasticitate unică. Pe ici-colo, chiar abuzează de ele. Când zice, de pildă, „bulgărașii de zăpadă semănau din depărtare cu niște fantastice flori de clocotici“ și imediat după aceea „o frunză de cer, pe care se risipea o trîmbă de lumină, părea un fluture de aur, adormit acolo și prins de iarnă“... iar când, mai târziu, adaugă în aceeași pagină alte comparații, înseamnă că d-sa prea își cultivă cu predilecție acest stil metaforic, sau – cum i-ar putea zice învățații de la Iași – prea e bogat în noțiuni intuitive diferențiate în paguba acțiunilor intelectuale...

Încărcarea asta de imagini se observă totdeauna în descrieri și păcătuiește cu deosebire prin întrebuițarea prea deasă a adjectivelor. Să cităm chiar din pagina întâi a cărții:

„De jur-împrejurul lor Bărăganul *pustiu și prăfuit* se întindea *tainic și amăgitor, mohorât și tăcut*, supt marea *limpede* a cerului *albastru*. Miriștile *galbene și uscate* se pierdeau în depărtările *nelămurite* și numai câte un pâlcc de salcâmi însemna ici-colo o insulă mai *verde* în *nemișcătoarea mare ruginie* a câmpului *pârliț*“...

Saturația aceasta de culori poate fi un defect mare dacă nu se va evita în viitor, cum a făcut, de pildă, Delavrancea, care, după *Sultănica*, n-a mai stăruit în direcția aceasta... adjectivală și a ajuns în bucățile din *Între vis și viață* la un maximum de cizelare a stilului.

Ar mai fi ceva de adăogat, și anume, dorința de a vedea pe viitor complectă armonie și consecvență în tratarea subiectelor. Căci, dacă în acest volum o mare parte din bucăți, ca *Datoria*, *Ghiocel*, *Doi călărași*, sînt ireproșabile sub acest raport, ne supără totuși să vedem cum în altele unitatea nu se menține, cum partea de la sfârșit a *Bărăganului*, cu graba și asprimile ei, strică efectul părții dintâi, care este tot ce d. Sandu a dăruit mai frumos literaturii române.

ROMANȚA NOASTRĂ

Revin mai pe larg asupra unui subiect, atins de altădată numai în treacăt. Vorbeam atunci de o comemorare a lui Șerbănescu, poetul iubirii, și ziceam:

„Ceva a lipsit numai ca serbarea să fie complectă: un cor de elemente tinere, fete și flăcăi, care sub cerul senin, sau sub bolta înstelată a nopții, să intoneze din toată inima elegiacul *Unde ești?* Căci un Șerbănescu fără muzică nici nu-mi pot închipui. Zădarnic prietenii lui caută a-i exagera valoarea, făcându-l genial. Pentru noi, cei din generația de astăzi, cari nu l-am cunoscut și n-am fost părtaș la fericirile lui, poetul acesta rămâne trubadurul monocord al iubirii romantice, cântărețul unor melodii duioase. Tot meritul lui îl găsim în perfecționarea, poate chiar în stabilirea definitivă a caracterului *romanței românești*“...

Despre această romanță, câteva explicații.

În literatura noastră romanța nu e cunoscută ca un gen poetic deosebit. Din lipsa unei definițiuni clare, autorii manualelor de poetică, teoreticienii, împart poeziile lirice în „cântece“ și „elegii“. Unul din acești profesori vorbește, de pildă, despre poezia lui Eminescu *Te duci și ani de suferință n-or să te vadă ochii-mi triști*... și observă: „Este o poezie lirică, pentru că ne arată o simțire prezentă (?) și personală și observăm că este o specie deosebită de celelalte. Nu e nici imn, nici odă eroică, nici pastel; ea spune jalea poetului, – se numește elegie“.

Nimic mai vag și mai fals. Sînt foarte multe poeziile cari „spun jalea poetului“ și dacă ar fi să le numim pe toate „elegii“, ar trebui să socotim aici aproape toate creațiunile lirice, tot ce cuprinde dor și jale în literatura cultă, ca și în cea populară. Cu

felul acesta de a defini ne depărtăm mult de caracterul primitiv al elegiei și desconsiderăm cu deosebire nota romantică în textele lirice. În înțelesul acestei definiții școlare, Eminescu pe jumătate și Șerbănescu întreg ar fi tot o elegie, pe când e bine știut că nu este tocmai așa de pronunțat caracterul de bocet în literatura noastră.

Trebuie să găsim deci o numire mai potrivită pentru un grup întreg de versuri, pe nedreptul trecute la genul elegiac. Această numire este găsită, credem, în *romanță*, – genul intermediar între cântec și elegie.

Sub romanță putem înțelege șirul de cântece erotice în cari se oglindesc stări sufletești mai deprimare sau izbucniri mai violente ale pasiunii iubirii. Forma romanței am împrumutat-o fără îndoială de la francezi, căci în alte literaturi, îndeosebi la spanioli și germani, ea are un caracter mai epic, e mai încărcată și se apropie de baladă. Fiind un cântec mai dezvoltat, romanța are un cuprins mai larg ca obicinuitele *lieder*. În ea se dă expresie mai vie iubirii și suferinței și se stăruie mai mult asupra conflictelor sufletești. Concepția iubirii în acest gen de versuri este îndeobște romantică. Abilii cântăreți își zugrăvesc în ele tot ce îndură, lupta și căderea lor în alergarea după himere, dezamăgirile pricinuite de convingerile prea idealiste în chestiuni de viață.

Literatura noastră este foarte bogată în astfel de romanțe. Primitive la început, din epoca erotică a lui Conachi până la *Tu-mi ziceai odată cum că pân' la moarte*... a lui C.A. Rosetti, ele s-au popularizat prin *Spitalul amorului* al jovialului Anton Pann. Dar repede, încă în prima fază a lui Alecsandri, romanța și-a primit poleiala artistică, pe care i-a dat-o, între altele, limba ușoară, populară. „Tu care ești pierdută în neagra vecinicie“, nemuritoarea *Steluța* a lui Alecsandri, înseamnă o culme în istoricul acestui armonios gen poetic.

Aici am ajuns la o însușire caracteristică a romanței: limba simplă, sonoră, muzicală, este o condiție esențială a ei. O romanță trebuie să se citească ușor, să emoționeze fără a încorda rațiunea, să fie muzică scrisă în versuri. Și sub acest raport, natural că Șerbănescu a fost un măiestru. În câteva romanțe ale lui a întrecut, ca muzicalitate, pe cei dinaintea lui și

a avut influența cea mai mare asupra contimporanilor săi. Versul lui curge limpede: ici vesel și comunicativ, și printre șirurile lui pare că auzi chiotul ce urmează inevitabil după orice izbândă a iubirii; colo te face să-l vezi pe poet în genunchi, înduișat, parcă-i auzi inima bătând nebună și cuvântul abia șoptit de pe buzele încrețite nervos de dorul apropierei; iar mai târziu, când vremea îl ninge, un scrâșnet de dinți îl supune și, încovoiat, varsă lacrimi pe altarele dărăpănate, pe mormintele în cari dorm pe veci iubirile lui. Șerbănescu a fost însuși o romanță.

Și câți nu l-au imitat, cu măsura talentului și a temperamentului lor! Chiar dintre prietenii noștri, câți nu presară cu romanțe paginile atâtor reviste. Un Cincinat Pavelescu, un Zaharia Bârsan și alții, mai tineri, și-au făcut din acest gen o specialitate. Și nouă ne place și nu ne sfiim a ne mărturisi această simpatie, fiindcă dorința noastră este să vedem pe poeți cântând și simțind, nu pierzându-se în forme goale, greoaie, sau în urmărirea gândurilor încurcate ale cugetătorilor străini.

*

Dată fiind forma ușoară și melodioasă a romanței, muzica este indicată să o completeze. Ea intervine cu puterea ei de a pătrunde mai ușor în suflet și a interpreta sentimentele exprimate. Ea dă viață cuvintelor poetului. Astfel se naște o a doua romanță, cea muzicală, care răspândește creațiunile scriitorilor.

Era foarte firesc ca romanța muzicală să se dezvolte paralel cu cea literară și era tot atât de firesc ca melodia să păstreze aceeași formă armonioasă și același fond de duioșie. Cine a născocit însă cele dintâi romanțe românești cântate, din cari în urmă s-au dezvoltat cele de astăzi, atât de înrudite între ele, nu s-a stabilit și ar fi o prea interesantă problemă pentru cei ce și-ar da osteneala să studieze istoricul muzicii noastre. Un biograf al lui Alecsandri ne povestește că bardul din Mircești își cânta mai întâi el singur poeziile, după arii din operele *italiene*. Și, dacă nu ne înșelăm, multa muzică italiană, ce s-a făcut odată de către trupele străine în țară, a fost în adevăr hotărâtoare pentru înfiriparea caracterului romanței românești.

Căci aproape toate sînt în tonul celor italiene, iar motivele orientale și melodica noastră populară n-au pătruns decât în prea puține compoziții. În general deci romanța cântată nu este un product național și nu are nimic de a face cu doina străbună. E numai un gen muzical încetățenit, naționalizat și dezvoltat în cercurile burgheze. Deosebirea între romanță și doină este ca și deosebirea dintre poezia artistică și cea populară. Cu timpul, firește, caracterul ei se va româniza. Curentul mai nou, inaugurat de corurile populare, va contribui poate la aceasta.

Și fiindcă veni vorba de compozitori, este aici locul să spunem că muzica la noi nu-și face datoria către literatură. În raport cu bogăția poeziilor noastre lirice, avem un repertoriu muzical extrem de mic. În general, compozitorii noștri, dintre cari mulți sînt de origină străină, sînt oameni neorientați în literatura noastră și incuți. Alegerea textelor ei o fac la întâmplare și nu caută să pătrundă îndeajuns spiritul unui poet. De obicei ei armonizează texte fără valoare și nu arareori se întâmplă că autori fără nici un merit literar trăiesc în societate prin melodiile răspândite. Șerbănescu prin interpretul său străin Cavadia și Eminescu prin melodiile lui Flondor, Scheletti și ale celorlalți, nici pe departe nu sînt atât de mult cântați și popularizați ca un Scrob, de pildă... Iar dintre cei tineri nici unul nu reușește a atrage atenția artiștilor noștri compozitori.

Și e păcat. Căci cultivarea acestui gen muzical e cerută. Sînt momente în cari o prea rafinată și zgomotoasă muzică, fie și clasică, te ostenește, și atunci melodiile astea nepretențioase vin ca o alinare și le ascuți „o noapte întreagă, o noapte întreagă“, cum ar zice Teleor. Ne place să fim impetuosi întrebați: „Ce vrei, ce vrei?“ prin glasul lui Cavadia; zâmbim cu drag la naiva întrebare a poetei moldovene: „Ai plâns și tu vreodată?“ și sîntem dispuși să iertăm până și păcatele literare ale unui hodorogit bard dobrogean, când un glas cunoscut și simpatic ne întâmpină cu vorbele lui: „Te-am așteptat să vii...“

Ce vreți? Părinții noștri au crescut în epoca baladelor lui Bolintineanu; ei cântau despre oștirea lui Mihai, despre mama lui Ștefan cel Mare și despre Iancu Jianu. Noi sîntem ai romanțelor și nimeni nu poate să ne-o ia în nume de rău, dacă gusturile noastre cer cultivarea acestora într-o direcție artistică tot mai pronunțată.

SCRISORI DIN BUCUREȘTI

Cestiuni teatrale

24 februarie 1908

În lumea artelor, senzația zilei este chestiunea direcției Teatrului Național. Se știe că în fruntea acestei instituțiuni stă un om care a făcut să se vorbească mult de dânsul: d-l Al. Davila, autorul cunoscutei tragedii în versuri *Vlaicu Vodă*.

Numit de trecutul guvern conservator – căci aici e obiceiul ca o dată cu guvernele să se schimbe și directorii teatrelor, – d-l Davila a rămas și sub actualul guvern. Unii spuneau că a fost menținut din cauza abilităților sale în conducere, alții însă afirmă că simpatiile ce le are la Palat, ca fiu al merituosului general Davila, de pie memorie, i-au întărit considerabil situația.

Sigur este însă că d-l Davila e un bun meșter în ale teatrului, a trăit mult în lumea actorilor prin Paris și, în consecință, tot ce pune d-sa în scenă, iasă curățel și publicul rămâne satisfăcut. Mai are și avantajul că nu prea sunt alții cari să se fi ocupat mai mult ca d-sa de teatru și cari l-ar putea înlocui cu succes.

Dar a făcut o serie de greșeli. Om cu educație franceză, a jucat în toată stagiunea numai piese ușoare, traduse din franțuzește, cari au atras multă lume. În schimb, toate literaturile cealalte au fost neglijate, de nume ca Shakespeare, Ibsen, Sudermann sau de alți eroi ai scenelor europene nici nu s-a auzit pe aici în timpul din urmă, – tot Bernstein și iar Bernstein era stăpân. Din literatura românească se mai jucau din când în când piesele mai de seamă.

Aceste greșeli, pe lângă faptul că d-l Davila, bazat pe sprijinul său de la Palat, e foarte țațoș cu toată lumea, îndeosebi cu scriitorii români și cu ziariștii, l-au făcut nepopular printre

aceștia și, de un timp încoace, atacurile împotriva lui se țin lanț. Neapărat, nu toți câți îl atacă o fac de dragul teatrului. Unii vor să-și răzbune pentru că nu le joacă piesele, alții pentru că nu le-a făcut alte hatăruri. Adevărul este însă că d-l Davila e vinovat și cu greu își va mai putea menține locul de diriguitor al teatrelor, oricât s-ar încăpățâna să rămână.

La Cameră s-a anunțat o interpelare împotriva lui și se prevede că d-l Haret va ceda opiniei generale și va revoca pe funcționarul său.

O parte a publicului va zice: păcat de atâta încăpățânare! Talentul d-lui Davila putea fi de folos, dacă ar fi știut să se valideze pe o cale mai cumsecade. Primind sfaturile bune date de scriitori și cooperând cu aceștia, ar fi putut face bune isprăvuri.

SCHIMBARE LA TEATRU

E un semn bun că opinia publică se pasionează atât de mult pentru o cestiune de artă. În mijlocul atâtor preocupări de ordin material, hărțuiala asta, încinsă contra și pentru direcția teatrului nostru, face o bună impresie asupra privitorului dezinteresat. Și dacă ar fi o presă europeană care să urmărească nu numai viața noastră economică, ci și pe cea socială, ar rămânea desigur plăcut atinsă de-atâta interes, de-atâta vervă în discuțiile din jurul teatrului și al literaturii dramatice în România.

În mijlocul certurilor pasionate a stat totdeauna persoana directorului, d. Al. Davila. Presa își îndrepta împotriva lui toate atacurile, deși la spatele lui era un întreg comitet, deopotrivă de răspunzător pentru toate acțiunile directorului. Și fiindcă d. Davila era singurul luat la ochi, s-a crezut, în mod firesc, că d-sa reprezenta o voință căreia membrii comitetului i se supuneau, că reprezenta până la un punct un program anumit de acțiune și un fel anumit de procedare pe care ceilalți îl acceptau.

Care era programul și care procedarea d-lui Davila în conducerea teatrului?

Un program *unitar* nu avea. Nici înainte, nici după ce a ajuns director, d-sa n-a dezvoltat nicăieri teorii de dramaturgie și nu se putea ști dacă d-sa este pentru direcția clasică, pentru cea naturalistă sau pentru cea mai modernă. Și că nu avea nici o direcție fixată s-a dovedit din repertoriul său. Piesele jucate nu au fost alese niciodată în vederea unor anumite principii estetice sau etice, ci totdeauna cu considerație la câștigul material. Aici a fost întâia vină mare a d-lui Davila.

S-a întâmplat apoi că aceste piese alese să fie toate ușoare, ca să nu reclame timp și talent mult pentru studiarea lor și să fie frivole, pentru ca să aibă mai multe puncte de atracțiune. Și s-a

mai întâmplat ca aceleași piese să fie totdeauna de origină franceză. Aceasta a fost a doua vină mare a d-lui Davila, căci a ajuns să fie unilateral și să desconsidere operele de artă consacrate din alte literaturi.

Dar procedarea d-sale?

Aceasta o împărțim în două, una privitoare la viața internă a teatrului, la disciplina artiștilor și la punerea în scenă a pieselor, și alta privitoare la atitudinea d-sale ca director al unei instituțiuni de cultură națională.

În privința afacerilor interne ale teatrului opinia publică recunoaște unanimă că teatrul nostru nu a avut o forță conducătoare mai potrivită. Tehnician perfect, energic, exact și muncitor, a adus disciplină în rândurile artiștilor, cari în timpul din urmă îl ascultau cu entuziasm. În punctul al doilea însă, în raportul d-sale cu lumea noastră literară, în datoria d-sale către literatura noastră, d. Davila a fost cu totul lipsit de tact.

De la început a evitat orice atingere cu scriitorii și unde a putut a manifestat oarecare dușmănie pentru dâșii. Presa literară a fost cu totul exclusă din teatru și, în materie de literatură dramatică, d. Davila a ținut să rămână cu totul străin de scriitori. Astfel se născuse printre noi convingerea că d. Davila e un dușman al progresului nostru literar și-un om a cărui educație și gust nu sunt deloc simpatice.

Cu totul impopular, era foarte natural ca să nu se poată menține. Și când, mai săptămâna trecută, scriitorii s-au plâns solidar la d. ministru al instrucțiunii publice, soarta d-lui Davila era hotărâtă. Magnilocventul domn Iorga a venit numai la spartul târgului cu interpelarea sa. Pentru d-sa, care nu știe ce se petrece la teatru decât din auzite și ale cărui exigențe în materie de artă dramatică sînt satisfăcute prin cașonetele comice ale lui Alecsandri și prin comedioarele lui Goldoni, cestiunea întregă nu era decât un prilej de gălăgie, într-un loc așa de profan în ale literaturii. Pentru aceia însă cari, nefiind nici autori dramatici, nici adversari personali ai d-lui Davila, ci în mod dezinteresat au apărut cauza teatrului, căderea acestui director era o necesitate.

O singură soluție mai putea împiedeca această cădere și putea să-l facă pe d. Davila util pentru teatru: înlocuirea actualului *comitet* al Teatrului Național prin scriitori. Oameni

de ispravă ca d-nii Saita, Procopiu, Bengescu, Socec etc. ar fi cedat desigur locurile, pentru cari n-au nici o vocațiune, lăsând ca sfătuitori viitori ai d-lui Davila pe d-nii Vlahuță și ceilalți intelectuali de seamă. Cu ajutorul și controlul acestora toate relele se puteau înlătura și abilitățile tehnice ale d-lui Davila puteau să se manifeste și mai departe cu folos.

Se pare însă că d. ministru a judecat altfel, crezând pe d. Davila incorigibil. Și a hotărât să vie altul ca să îndeplinească rolul pe care acesta nu-l știuse susține.

Cine va fi urmașul d-lui Davila nu știm încă cu siguranță. Se pomenește de d. Pompiliu Eliade, care în mod provizoriu va conduce teatrul. Credințele d-lui Eliade nu le știm încă, dar e cert că din pățaniile predecesorului d-sale a putut să învețe mult, să cunoască principiile generale de cari trebuie să se conducă. Om de litere și profesor de literatură, d. Eliade nu va mai face greșeala de a conduce teatrul fără concursul scriitorilor. D-sa nu va mai pune în scenă piese asupra cărora nu s-a pronunțat critica serioasă, nici nu va da traduceri de dubioasă valoare. Și în general sperăm că d. Eliade, sau oricine ar urma, va deschide porțile teatrului literaților de talent, dând acestora prilejul de a cunoaște scena cu întregul ei aparat tehnic, căci numai astfel se va putea dezvolta cu timpul literatura dramatică, de lipsa căreia ne plângem cu toții.

IMPRESII DIN TEATRU

„Sanda“ d-lui Al. Gh. Florescu

Un semn al vremii: când se joacă *Pe malul gârlei*, comedioara sentimentală a răposatului Ollănescu, ca introducere la *Sanda*, publicul izbucnește într-o furtună de aplauze. Și ce credeți că-i stârnește plăcerea în așa măsură într-o atât de modestă lucrare dramatică? Este momentul când izbucnește ura dintre boier și țaran, dintre beizadeaua din piesă și țaranul jovial Ionică, atât de bine interpretat de d. Toneanu. Sînt cele patru versuri rostite de țaran și subliniate de public:

Apoi de, știți, vine vremea
Ca și breasla țărănească
Să mai puie la nevoie
Mîna-n chica boierească...

Spiritul vremii noastre este în aceste versuri și tot el se ascunde în o bună parte a piesei d-lui Florescu, ceea ce explică dragostea cu care a fost primită de public.

Ideile fundamentale din viața culturală de astăzi sînt destul de lămurite: întoarcerea spre popor, spre limba și credințele lui; vrăjmășie împotriva străinilor și război pe față în contra vițiilor sociale ale păturei conducătoare. Pentru înfăptuirea acestor idei își dau mâna oamenii politici de seamă, artiști și scriitori. În presă, în conferențe, în teatru, curentul se afirmă tot mai mult și spiritul public e în continuă prefacere într-o direcție care nicăieri nu s-a dovedit de păgubitoare. Tot ce se produce cu pecetea acestei actualități e întâmpinat cu bunăvoință și tot ce este împotriva ei se înlătură cu neîncredere.

Sanda nu putea fi înlăturată, căci coprinde o serie de motive de cari lumea de astăzi se pasionează. Micile scandaluri familiare din cercurile mai înalte, aventurile amoroase ale vreunei

doamne de elită sînt atrăgătoare. Plaga franțuzismului tot nu mai plictisește pe autori și nici pe public. Mania catolicismului între aristocrate, superficialitatea lor în ale literaturii, maimuțea în tot felul de organizări sînt obiecte de neîntreruptă satiră. Și cel ce, ca d. Florescu, apelează la toate aceste, mai adăugînd și un belșug de alte amănunte: jocul de cărți, intrigile între femei și tot felul de glume banale, va reuși desigur să întretină un public teatral ca al nostru. Bineînțeles, numai în cazul că va avea darul de a închea o acțiune fluentă. Și acest talent d. Florescu îl are, căci de la început pîn' la sfârșit pe scena d-sale e mișcare nesilită și o înlănțuire firească a faptelor.

Ca piesă de actualitate *Sanda* a fost deci bine primită. Abilitățile scenice din actul întâi (a cărui valoare literară va fi nulă); antiteza între cele două suflete de femei din actul al doilea; cu deosebire figura reușită de femeie modernă cu o nuanță de perversitate a Elenei, mama Sandei; apoi apucătura reușită cu sfârșiturile de efect la fiecare act... sînt calități de autor dramatic. Și totuși piesa nu are o valoare deosebită. Lipsurile și greșelile ei sînt mari.

Mai întăi, bate la ochi îngrămădirea aceasta de motive dramatice. Autorii iscusiți iau de obicei o singură idee socială pe care o dezvoltă. D-l Florescu pune aici tot ce are pe inimă, tot ce știe; zugrăvește și satirează deodată toate viciile, dar fără să insiste mai mult asupra vreunuia. Autorii talentați pun mai multă artă în deghizarea tendinței. D-nul Florescu însă nu se acopere deloc, arta d-sale este mai mult în îngrijirea părții exterioare, pe cînd persoanele vorbesc pe șleau, voind să moralizeze și să naționalizeze lumea din sală. Scena se preface într-o simplă catedră de apărare a bunelor moravuri și a moralei convenționale, ceea ce poate fi util, dar nu mai e artă și literatură.

Și aici am voit să ajungem. Nouă ne e drag curentul de astăzi, la lărgirea căruia contribuim cu toții, dar n-am voi ca acela să degenereze și ca tendințele lui să se banalizeze printr-o prea primitivă propagandă în jurul lor. Perorațiile în jurul „legii străbune“ le scrie și Duțescu Duțu, dar a le admite și continua înseamnă a ne întoarce cu teatrul nostru în vremile de înființare a lui, la piesele din întîia epocă a lui Alecsandri, uitând pe Caragiale, care ne-a urcat cu o treaptă.

Cînd se va tipări *Sanda*, se va vedea și mai limpede că e mult diletantism în ea și că succesul ei se datorește în mare parte numai pornirii sau pregătirii publicului nostru pentru subiecte cu astfel de tendințe.

FĂRĂ CRITICI...

Undeva, într-un oraș din Europa, scriitorii voiau să așeze temelul unei societăți. Căci erau în acel oraș societăți pentru fiecare breaslă de oameni, până și pentru orbi și era rușine mare ca scriitorii să fie mai pe jos de orbi. Și s-au adunat într-o seară la sfat. Au venit câțiva trecuți la nemurire și alții pe cale de a trece, precum și mici candidați la nemurire, așa-numiții *scriptores minores* sau umpluturile. Pentru întâia oară era la un loc atâta strălucire, – și era o atmosferă așa de blândă și așa de pacinică, iar binecuvântarea muzelor plutea deasupra lor.

Ședința începe. O umplură se ridică – unul din acei inutili căroră francezul ironic le zice totuși „utilități“, iar germanul de-a dreptul „Kanonenfutter“ – și zice:

– V-am chemat, fraților, ca să vă spun că e timpul ca unii pe alții să ne iubim și într-un gând să mărturisim voința noastră. Noi, scriitorii, sîntem mintea și inima unui popor și, ca să fim de folos și capitalul nostru intelectual să producă roade cât de multe, trebuie să ne organizăm!

– Dar fără critici, îl întrerupe unul.

– Și fără cei bătrâni, adaugă altul.

– Cu scriitorii mai bătrâni e o altă întrebare, – continuă umplutura. Pe ei să nu ni-i înstrăinăm, căci ei sînt buni să ne facă rosturi pe la vreun minister sau la vreun mecenate. Dar fără critici, neapărat! Aceștia ne sînt păgubitori. Ei ne învrăjesc numai, ne împart în tabere, ne sfârtică opera, fac intrigi și ne amărăsc viața. Și-apoi nici nu sînt artiști! Adevărații scriitori ai țării sîntem numai noi, artiștii, poeții și prozatorii cari creăm din noi înșine, oamenii muncei pozitive și nu ei, cari, cu spiritul lor de vecinică negațiune, sînt elementul destructiv în corul nostru...

Astfel vorbește caracuda și mulți inși aplaudă. Dar dintr-un colț al întrunirii un tovarăș de spirit, epigramist de felul lui, răspunde zâmbind:

– Mă miră teoriile onorabilului preopinent, căci, după cât știu, d-sa nu este nici din Abdera, nici din Beoția vestită. D-sa și cu alții dintre noi, creaturi proaspete ale unor critici binevoitori, flori plăpânde, abia îmbobocite sub adierea caldă a recenzentului, greșesc desigur când se socotesc scriitori mai de folos ca aceia cari le-au dat sancțiunea. Și tot atât de naivi sînt când cred că în cele câteva strofe ale lor sau în puținele schițe și basme strecurate în vreo revistă ar fi totdeauna mai multă artă, mai multă gândire și mai mult suflet ca în lucrarea criticului, prin care acesta ne înalță sau ne doboară. Prea vă închipuiți voi mehanică munca criticului și vă înșelați crezând că într-o societate pentru propășirea literaturii un făuritor de versuri de duzină sau vreun alt „artist“ de aceștia ar fi de preferat „criticului“...

– Dar ne ceartă, ne învrăjesc...

– Ah, da! – continuă epigramistul. Cei slabi au mult de suferit din partea criticei. Aș putea să afirm că numai ei au de suferit, căci niciodată cei tari nu pot fi doborâți. Numai slabii țipă, se descurajează, se învrăjesc și sînt prigonii. Dar aceasta e o necesitate, altfel diferanțierea n-ar fi cu putință și te pomenești că, pe lângă cei de aici din sală, s-ar mai anunța și alți zeci de „artiști“, de membri ai societății literare. Eu vă spun însă că nu acei critici sînt de condamnat cariucid existențe parazitare și pe pseudoartiști; ci aceia cari, din diferite cauze „naționale“ sau personale, demagogice, creează supraproducția asta de umpluturi pretențioase...

Cuvintele aceste ale epigramistului mai calmează puțin curentul artistic din sală. Dar, iată, se ridică unul mai sfătos și vrea să împace cele două tabere, zicând:

– Și unul și altul aveți dreptate. Adevărat că criticul nu este numai elementul corosiv, ci poate fi și cheagul între noi. Trecutul ne e mărturie că orice mișcare literară e legată și de numele unui critic. El îndeamnă, povătuiește, concentrează pe scriitori, se face interpretul între dâșii și cititori. Dar vorba este că putem să încercăm o înjghebare și fără ei, ca să le dovedim că vremile se schimbă și că acum ne putem conduce și singuri,

că ne putem scrie și criticile, ne putem încuraja, certa și iubi în familie. Să divorțăm deci!...

Asupra acestui punct părerile fiind despărțite, o hotărâre nu s-a luat deocamdată. Dar a doua zi, un ziar local publică următorul basm chinez, dedicat întrunirii literaților:

„În China, departe, femeile s-au învrăbit cu bărbații lor și au zis către dânșii: Voi nu ne sunteți de nici un folos, bărbaților! Ne faceți numai copii, dar încolo, ne bateți, ne certați și aduceți mereu zizanie între noi, deșteptându-ne gelozia. Pe cele frumoase, dintre noi le preamăriți, pe cele urâte le alungați. Ne-am săturat de atâta răutate. Ci, haide odată, plecați de aci și lăsați-ne singure. Putem noi trăi și chiar să ne iubim la nevoie și fără ajutorul vostru...

Și ce-au făcut bărbații? Ei s-au sfătuit și au plecat frumușel, de s-au ascuns în pădure. Iar femeile, rămase înde ele, au chefuit mai întâi și s-au dedat la multe lucruri oprite, iar altele s-au așternut pe muncă. Dar, vai, munca nu le era muncă, viața nu le era viață și nimenea nu venea să le alinte, iar când sosea seara cu lună, un dor cumplit le-apuca de tovarășii lor. Și iată-le într-o bună dimineață plecate să-i caute. Ele străbat pădurea în lung și în lat, oftează de dorul lor și când zăresc, ascuns în crengile unui copac, pe întâiul bărbat, încep să-l pipăie și să țipe de bucurie, ca scoase din minți: «Un bărbat, iată un bărbat!» Și unele-l îmbrățișează, altele-l sărută, ametește. La zgomotul acesta bărbații ascunși ies râzând din tufișuri și se împacă. Iar de-atunci femeile chineze nu mai fac societăți de capul lor“...

Basmul acesta e instructiv, și acei „artiști“ doritori de divorț pot singuri să ghicească morala fabulei.

RĂVAȘUL SĂPTĂMÂNEI

Se duc bătrânii, unul câte unul!

S-a făcut iarăși primăvară. În grădina Academiei e iarăși viață. Birjele pleacă și vin aducând pe nemuritori la ședințele anuale. Servitorii aleargă și lumea se îmbulzește la conferințe.

O privire în sală te convinge despre un adevăr: viața trece mereu înainte, primenindu-se. S-au stins atâția frunțași ai gândirii și din toată munca lor n-au mai rămas decât vreo câteva dovezi prin vreun raft de bibliotecă. Glasuri puternice, cari sunau odată între zidurile aceste, lămurind probleme de limbă, de istorie și căutând a înfiripa bruma de cultură ce o avem astăzi, au amuțit. Unii iarăși au trecut numai ca niște umbre prin acest lăcaș și numai portretele lor mari, atârdate într-o cameră, au rămas ca mărturii ale existenței lor intelectuale.

Dar iată că din ceata celor aleși s-au mai desprins două figuri așa de caracteristice. Nu mai văd pe magul de la Câmpina, cu barba lui fantastică, cu fruntea largă, înțeleaptă și, în colțul gurei, vecinic cu surâsul sarcastic al omului superior. În anii din urmă era un întârziat pe acest pământ. Când îl vedeai cum îl ridicau servitorii din birjă, cum îl duceau pe scări până în sala de ședință și cum stetea acolo, într-un colț, tăcut, izolat, sprijinindu-și capul ostenit în mâna osoasă, simțai că autorul *Marelui etimologic* e cu un picior în lumea spiritelor și că vasta lui operă rămâne neterminată...

Și nici pe bătrânul Iosif Vulcan nu-l mai văd! Harnicul, bunul Vulcan! El n-a lipsit vreodată de la aceste ședințe de primăvară. Zvelt ca un brad, solemn și de-o rară corectitudine socială, îl vedeai cum intră în Academie ca într-o biserică. La toată activitatea asta el lua o parte mai mult pasivă, ca privitor interesat, ca amator de literatură. Era mai mult reporterul

revistei sale *Familia*, unde scria cronici bucureștene, despre ceaiurile bucureștene, despre concerte și teatru și despre excursiunile făcute de academicieni. O, erau foarte bogate acele cronici, singurele informațiuni autentice, pe cari ardelenii le primeau, o dată pe an, de la acest blajin condei al vremilor mai vechi.

Acum s-a dus și el, căci se duc bătrânii, unul câte unul!

*

La teatru e iarăși zgomot și zgomot va fi de-aci înainte mereu, căci odată lumea deșteaptă, ea va continua să se intereseze de Thalia română. Și patimile se vor dezlanțui cu aceeași furie, căci nicăiri focarul de patimi mărunte nu e mai mare ca aici. Pe lângă lupta pentru trai intervin tot felul de vanități, așa de greu de stăpânit.

Privirile erau îndreptate asupra d-lui Eliade. Primirea ce i s-a făcut la început a fost cuviincioasă. Până și scriitorii cu cari d-sa trăise în termeni răi l-au salutat cu îngăduință, așteptând să-l vadă la lucru. Dar ce se întâmplă? Abia își ia postul în primire, d. Eliade își ia de ajutor – un fel de subdirector – pe d. Lecca. Acest fapt a fost mai întâi o deziluzie, căci noi așteptam să vedem ce poate și ce vrea d. Eliade, nu d. Lecca. Credeam că dacă d. Eliade s-a hotărât să primească direcția unui teatru, a făcut-o întemeiat pe puterile și cunoștințele sale, nu pe ale altuia. Luându-și însă un ajutor, d-sa își recunoaște de la început slăbiciunea, iar încrederea într-însul ni s-a redus considerabil.

Numirea d-lui Lecca de subdirector a produs o nemulțumire în rândul scriitorilor. Om rece, izolat, incolor, dar foarte ambițios și irascibil, d. Lecca are pretenții de mare scriitor dramatic și *nu este*. D-sa a trăit mult în lumea actorilor, joacă chiar pe scenele provinciei, este un om cu gusturile și părtinirile sale și va căuta cu dinadinsul să și le impună pe aceste, făcând pe d. Eliade, profan în multe privințe, să-i accepte planurile. Influența aceasta a d-lui Haralamb G. Lecca asupra direcției teatrului nu poate fi decât păgubitoare și va duce fatal la conflicte, pe de-o parte cu actorii, pe de alta cu scriitorii.

Cu cei dintâi nemulțumirile au și început. Felul cum s-au făcut angajamentele și concedierile a fost comentat în detrimentul

direcției. Pe noi ne-a mirat în special distincția nemeritată cu actorul Livescu, un artist de a treia mână, afectat și antipatic, improvizator de conferințe de-o rară superficialitate în ale teatrului și meșter în ale reclamei. Când sunt atâtea forțe tinere capabile, nu era nevoie ca locul de societar să se petecească cu o umplutură, mai ales că același loc era cerut și de un Liciu!

Așadar, greșeli mari de la început. Orizontul se tulbură.

*

În revistele noastre *literare* un fenomen nou se invederează din ce în ce. Scriitorii încep să facă politică... *ex cathedra*. Firește, sub diferite forme. Unii afirmă că scriu istorie, alții sociologie sau numai filosofie.

Nu văd nici un rău în această dezvoltare sau lărgire a cadrului revistelor. În jurul publicațiilor periodice au stat totdeauna condeiele mai alese ale țării și era cu neputință ca într-o vreme ca a noastră, când atâtea probleme sociale sînt la ordinea zilei, revistele să nu-și aibă și ele rolul lor. Dar un moment curios trebuie să relevăm: care este atitudinea colaboratorilor acestor reviste față de teoriile expuse de unul sau altul dintre directori?

Să fim concreți. Să luăm, de pildă, pe redactorii de astăzi ai *Sămănătorului*, oameni de principii surprinzător de solide, n-ai ce zice. Ei aplaudă acum pe d-l Aurel Popovici, scriitor cu vederi sociale diametral opuse fostului director de până de curând și opuse mai ales *Vieței Românești* de la Iași, la care dâștii – cu toată această contrazicere – colaborează cu destulă asiduitate.

Recunoaștem că e foarte practică procedura acestor redactori. Admițând și menajând teoriile demagogice ale unuia, acela i-a luat cu sine prin toată țara, i-a prezentat prin conferințe publice și i-a făcut să beneficieze de toate avantajile tamtamurilor. Trecând apoi la cei din Iași, s-au înfruptat din bugetul unei reviste bogate. Iar ținând hangul d-lui Popovici, câștigă și simpatii conservatoare. Deci, și-ntr-un caz și-n celălalt, ei n-au ce pierde.

Dar totuși ar fi interesant a se ști cu cine votează acești bărbați cu voințe proprii și cu principii solide?

PROPAGANDA DE FAPT

Ziarele sunt pline de reflexiuni sentimentale asupra asasinării guvernului Galiției de către studentul Sicinski. Este un caz într-adevăr interesant atât pentru psiholog, cât și pentru omul politic. Psihologul are prilejul de a privi adânc într-un suflet omenesc, frământat de pasiuni și dus până la orbire în urmărirea unui ideal. Iar omul politic poate să-și dea seama de consecințele funeste ale fanatismului, pe de-o parte, și ale greșelilor politice, pe de alta.

Pentru noi, românii din Ungaria, omorul de la Lemberg își are însemnătatea sa specială. El s-a întâmplat aici, aproape de noi, într-o monarhie stăpânită de același suveran, într-un stat cu civilizație occidentală și nu în Rusia, de pildă, sau în Orientul depărtat, unde stările barbare îndreptătesc asemenea fapte. Și mâna ucigașului n-a fost înarmată de un simplu capriciu, ci de același sentiment al dragostei de neam, al dragostei *bolnave* de neam, care adeseori pune la grea încercare pe fiii oricărei naționalități subjugate.

Se știe că faptele eroice, fie ele cât de criminale, sunt sugestive. Îndemnurile zboară repede de la un suflet impulsiv la altul, și orice neam își are exaltații săi răpiți de vârtejul patimei. Ceea ce astăzi se crede cu neputință, fiind o epocă de liniște relativă, poate să devină o realitate mâne, când furtuna se va dezlănțui. Iar Galiția e așa aproape de noi!

În astfel de împrejurări e bine să se spună un cuvânt cuminte. Stările politice din Galiția și cele de la noi fiind atât de asemănătoare, cu groază te gândești la aceleași consecințe. Și orice om cu mintea sănătoasă trebuie să caute de timpuriu a combate primejdia ce s-ar putea ivi la noi.

Trecutul și starea de astăzi ne sunt mărturie că nu noi suntem de vină dacă relațiile noastre cu rasa stăpânitoare se înăspresc pe zi ce merge. Politica guvernelor noastre e provocatoare și îngâmădește mereu otrava urei. În inimile tinere ale elevilor români la școalele străine se sădește într-adins acel germine al umilirei și al demnității îngenuncheate, care, dezvoltându-se cu timpul, va trebui fatal să-și facă vânt.. Căci sunt lovituri cari, repetându-se, schimbă firea cea mai aleasă, întunecă rațiunea cea mai senină și nu se poate ști dacă la un moment dat, atotcopleșitoarea ură nu va rupe cu furie zăgazarile tradiției și ale buneii chibzuieli politice.

Până acum nimeni nu ne poate învinui de cel mai mic păcat în această privință. Politica noastră a fost un model de corectitudine și de lealitate față de stăpânitorii fără scrupul. În Parlament, puținii noștri aleși au luptat, cu mijloace europenești, până la istovire. În afară de Parlament și în presa cea prigonită de justiția maghiară, singura noastră armă a fost propaganda de idei. Și toți câți ne-au acuzat de contrariul au fost niște născocitori. Dar nu urmează ca, mai curând sau mai târziu, cobitorii răului și provocătorii stăpânirii să se pomenească în fața unei realități, ca lupta de idei să se schimbe în vreun caz trist de *propagandă de fapt*, ca pilda din Galiția să străbată și pe teritoriul nostru, luând locul înțelegerii calme. Perspectiva aceasta ne umple de durere. Gândul că situația de astăzi s-ar mai putea înrăi, că guvernele aceste fără răspundere ne-ar aduce la o cumpănă și mai grea, ne neliniștește. Căci orișicine știe ce popor blând suntem noi, ce oameni de ordine și cât de departe de firea și de tradiția noastră zace propaganda de fapt. Programele, acțiunile noastre cumpătate, atitudinea presei, cu un cuvânt, tot ce e la noi viață politică se întemeiază numai pe idei, iar propaganda de fapt o osândim ca pe o armă criminală. Și am dori din tot sufletul să rămânem consecvenți cu noi înșine și să rezistăm la orice tentațiune.

Ne adresăm mai ales tinerimei noastre iubite, care, prin firea ei aprinsă, e mai aproape de a aluneca din calea cea dreaptă a rațiunii pe partea sentimentalității excesive, ne adresăm ei cu lozinca ce ni se impune în aceste vremuri grele : luptă de idei, câtă voiți, dar feriți-vă de ispita propagandei prin faptă!

DUPĂ ZECE ANI

Mi se deschide granița și, după zece ani, iată-mă iarăși spre Sibiu. Trenul mă duce prin valea cea largă și frumoasă a Oltului, ce se întinde de la poalele munților Boiții încolo. Și oriunde privești, nu vezi decât țărani români respirați pe câmp, prășindu-și porumbul. În arșița lui iunie muncitorii români își sapă pământul și haina cea albă a muncitorului, șorțul prins în brâu al țărancei, leagănul copilului din umbra salciei de lângă drum dau coloritul local al acestei regiuni. Aici totul e românesc: pământ, oameni și obiceiuri. Străini sunt numai funcționarii din vamă și din gări, oameni cu nasul coroiat, cu fălcile pronunțate, cu ochii dârzi și cu purtări repulsive. Iar acești străini stăpânesc situația. Aceasta este întâia impresie ce-o dobândești când intri în Ungaria, după zece ani: românii sunt un popor stăpânit de o mână de funcționari maghiari. Pământul acela e al românilor, petecul acela de țară este al lor și totuși ei nu au dreptul de a se cârmui singuri, căci administrația, trenul, vămile sunt în puterea altora. Iată o mare anomalie politică, ușor de observat de cel ce trece granița Ungariei...

Trenul înaintează spre Șelimber. Niște sași intră în cupeu și vorbesc ungurește cu funcționarul. Aici o mirare mă cuprinde. Ce bine au învățat sașii limba maghiară! Ei, cari învață așa de greu o limbă străină, cari pronunță așa de stricat ușoara și armonioasa limbă românească, au reușit să se familiarizeze cu idiomul aspru al maghiarilor. Să fie oare efectele binefăcătoare ale politicii săsești? Împrietenirea asta a sașilor cu limba maghiară să fie ea un avantaj politic și cultural pentru dâșii? Mi-aduc aminte de seria de articole scrise de curând de deputatul Schuller. Rezultă din ele că sașii preferă a se maghiariza mai

bine, decât a se face români. Foarte bine – mă gândesc eu zâmbind – cestiunea nu se schimbă, numai procesul are să fie ceva mai lung, căci din maghiari tot români o să vă faceți pe urmă...

Dar nu. Sașii sunt departe de românizare. Întru în Sibiu și privesc mirat la mândrețea de oraș: cultura germană în plină dezvoltare. Strade întregi, ridicate de curând, cu vile pompoase, aparțin sașilor; viața economică și industrială înfloritoare e în mâinile lor; institute de caritate și de cultură se datoresc lor; plini de viață și de energie, ei câștigă teren în loc de a pierde; ei se întăresc și se îngrădesc sistematic și lasă în urmă celelalte naționalități. Un popor ca dâșii, cari în timp de zece ani au făcut atâtea progrese vădite, nu este condamnat să piară, chiar cu o politică mai onestă și mai curagioasă ca cea de astăzi.

Iar românii? N-aș putea zice că n-au făcut un pas înainte. Dar acest pas e abia vizibil. O biserică, un muzeu și vreo două case mai mari. Pentru cele două dintâi, fondurile sunt de dată mai veche. Încolo, pământ propriu-zis românii n-au câștigat în Sibiu, ci au vândut și din cât aveau: într-o frumoasă grădină a Consistorului se ridică o casă a statului! Aceasta e o mare greșală. Nouă românilor ne trebuie o puternică cetate românească, un centru în care elementul nostru să fie numeros. Credeam că Sibiul este locul mai potrivit spre acest scop. Situația lui la granița României regiunea curată românească din împrejurimi, trecutul, apoi prezența atâtor institute bisericesti și culturale în acest oraș, forța financiară a *Albinei*, toate în sfârșit indicau Sibiul ca metropolă culturală și politică a românilor de sub coroana Sfântului Ștefan. Dar ca să ajungă a fi un centru, trebuia un anumit program de luptă sistematică pe toate tărâmurile. Ei bine, acest program, acest complex de idei pe cari sibiinii români și le-ar fi propus a le realiza, nu l-am găsit nici acum, după zece ani.

În schimb, viața se scurge în vechile și prielnicele condiții cunoscute. Veseli, buni, senini își fac fiecare rostul zilnic într-o atmosferă aproape patriarhală. Inimi curate și suflete calde în toate părțile, de sus până jos. Artă și literatură ceva mai multă ca înainte. Încolo, preocupări serioase prea puține.

În lipsa acestora, era natural să se ivească preocupările profesionale sau religioase. Pe-aci să nu-mi mai recunosc Sibiul meu cel tolerant și liberal de sub înțeleptul mitropolit Miron! Se arată la orizont un nor din care s-ar putea dezvolta o furtună între elementul laic și cel preoțesc. Și împrejurarea voiește ca tocmai acum acest nor să se arăte și deasupra Blajului, cum dovedește energicul „veto“ al decanului nostru Mureșianu de la *Gazeta*. Nu importă cine alimentează furtuna din partea preoțească. Pot să fie niște simpli orgolioși naivi, dar poate să fie și mâna guvernului cu timpul, căci guvernul ar vedea bucurios izbucnind între noi un război religios. Din preoți ei voiește să facă niște funcționari ai săi și să-i separe de laici, să-i îndepărteze de la rolul lor social și politic ce-l aveau până acum în mijlocul poporului. Aceasta este o primejdie în germine pe care o găsesc în Sibiu și sper că ea tot în germine va fi sufocată, căci avem demnitari bisericești cu vederi cu totul înaintate. Ei vor ști să țină împreună turma și păstorii.

Politică, afară de cea financiară, nu se face multă în Sibiu. Se pare că aceasta vrea să fie o mică demonstrație împotriva deputaților români, cari și-au ales Aradul ca centru de operațiune, pe când, de la Șaguna încoace, faptele politice ale românilor tot aici la Sibiu s-au plămădit. Vină însă poate să fie și în faptul că Sibiul a încetat să aibă o gazetă zilnică politică, unde să se dezvolte problemele la ordinea zilei. Printre tineri se și discută ideea înființării unui astfel de organ, cu atât mai mult că evenimentele ce se apropie, proiectele de lege anunțate de guvern pentru sesiunea de toamnă a Parlamentului reclamă o urgentă concentrare a forțelor de luptă. Am convingerea personală că, dacă se va desfășura un steag aici la Sibiu, se vor găsi destui ca să-l susțină.

Ce e drept, trebuie să constat că lupta politică a devenit mult mai anevoiasă ca acum zece ani. Ungaria a ajuns acum un fel de stat polițial, în care mișcările politice nu sunt supravegheate de legi, ci puse la discreția autorităților. Numărul spionilor și al trădătorilor s-a înmulțit în mod cumplit. Noi românii n-am dat niciodată atâția renegați ca în anii din urmă. Guvernul sacrifică sume fabuloase pentru cumpărarea de „moderați“, cu cari încearcă a compromite acțiunile noastre. Și niciodată publiciștii,

susținătorii ideilor prin condei sau grai viu, n-au fost mai luați la goană ca acum. Aceasta e deprimant pe de-o parte, dar pe de altă, ne dă convingerea că trebuie să persistăm la locul nostru, deoarece actele de desperare ale celor de la guvern nu sunt un semn bun pentru dânșii. Vecinica lor companie împotriva Vienei și punerea la cale a d-lui Babeș de a scrie tocmai acum faimoasele articole cu un ascuțit antidinastic nu sunt simptome că ei își simt așa de sigură situația.

Cu toată starea excepțională în care ne găsim, lupta poate fi susținută și nu pot decât să felicit pe tovarășii sibienii cari se gândesc la un nou organ zilnic de apărare.

VIAȚA LITERARĂ

[1]

*Sfârșit de primăvară. Revistele. O rectificare.
Volumul și revista lui Minulescu. Ov. Densusianu-
Dhvani. Megalomania literară*

Cu vorba aceea despre „primăvara literară“ s-a cam isprăvit. De altfel, toate primăverile trebuie să se isprăvească, o dată ce florile de cireș se scutură și fructul începe a se ivi. Adevărat că multe talente, cari înmuguriseră anii trecuți, au rămas neînflorite, – parcă nu le-ar fi plouat îndeajuns – dar ele se cred în plină vigoare. Astăzi nu mai avem scriitori cari „promit“, căci cu toții se socot ajunși la apogeu. Nu mai avem începători modești și silitori de a da activității lor o mai largă dezvoltare, căci un an, doi, de viață publică dă fiecăruia o încredere de maestru. Nemăsurata laudă a criticei protectoare și concurența dintre reviste au șters orice deosebire de pretenție dintre talent și talent, a înlăturat orice ierarhie, – și d-l Stamatescu-Gest, sau cum îl cheamă pe cutare autor de baliverne rimate, cere zgomotos un loc alături de Vlahuță, iar d-l Schmerz, fraged ca un pui abia ieșit din găoace, se afișează în comitete de redacție... Asta nu mai e primăvară literară, – căci primăvara oamenii sunt entuziaști, exuberanți, iubesc, visează și trăiesc fără asemenea orgolii – ci e toamnă timpurie, când iluziile mor și se ivesc ambițiile senile, iar sufletul se răsfăță în vanități fără margini.

Dispoziția asta tomnatică, sub forma unei oboseli, se vede și din unele reviste. Nicăiri nu mai întâlnești nota senină, dar în schimb fețe încruntate și grave destule. Fiecare se crede un stâlp de marmură, pe care se razimă templul literaturii române și fiecare critic, un fel de preot în acest templu, cu tipicul său special și cu sfinții săi anumiți. În general, o liniște și o plictiseală pare a se fi înstăpânit pe reviste și orice subiect în legătură cu

viața literară este evitat. *Sămănătorul*, a cărui proprietate a fost cedată cu totul d-lui Aurel C. Popovici, e cu totul somnifer, nu mai face literatură militantă și a ajuns din acest punct de vedere așa de neînsemnat, încât își poate permite luxul de a releva cu simpatie reapariția lui... Radu Rosetti, poetul. D-l Dragomirescu face excursiuni pe tărâmul artelor plastice. Iar d-l Mehedinți, de la *Convorbiri literare*, înlocuiește polemica prin ilustrațiuni artistice foarte reușite, dând revistei sale înfățișarea unei curate și împodobite chilii de mănăstire, în interiorul căreia îți place să te odihnești, găsind mult prilej de smerenie și de învățătură.

Fiind vorba de reviste, e foarte natural ca gândul să mă ducă la *Viața literară*, încetată de curând, dintr-un capriciu. Când a încetat, confrății mei posaci și gravi, i-au făcut multă nedreptate: unii au calomniat-o, alții au voit să-i micșoreze și puținul rol ce l-a avut în cei doi ani și trei luni de existență. Sunt dator cu o restabilire, mai ales față de o notiță din *Luceafărul* în care se spunea că afară de cele scrise de Coșbuc, Gorun și Chendi (mersi!) și afară de caricaturile lui Iser, revista aceasta nu ar fi avut alte merite. Să fie cu iertare! Coloanele sunt de față și cercetătorul obiectiv va vedea că în revista care a plăcut publicului pentru forma francă de a spune diverse adevăruri și n-a plăcut multor confrăți din aceeași cauză, s-a perindat un număr frumos de forțe tinere. Proza lui Al. Cazaban, apărută zilele aceste într-un volum intitulat *Chipuri și suflete*, pe cum și inteligența scăpărătoare din nepretențioasele polemici ale acestui autor nu pot fi niciodată desconsiderate. A trece apoi cu vederea pe Ion Bârseanu, – al cărui volum *Dor pustiu* a ieșit tot acum, – este de asemenea o greșală. Iar dintre prozatorii fără volum, dar cu multe și remarcabile contribuții la această revistă, amintesc pe d-șoara Maria Pămfil și pe d-l D. M. Theodorescu, cari amândoi pot fi colaboratori de frunte la oricare din celelalte reviste mai voluminoase. Iar poeții I. Minulescu, C. Mironescu, M. Codreanu, Alice Călugăru și Victor Eftimiu tot în *Viața* și-au făcut drum. N-a fost rodul destul de bogat într-un interval relativ scurt?

Dar să vorbim de unul din acești din urmă, de d-l Minulescu, cel mai impetuos dintre dâșii și cel mai doritor de a fi cunoscut. Tânăr încă, cu abia doi ani de publicitate mai

întinsă, d-sa a și gustat din toate deliciile de autor: și-a văzut portretul de mai multe ori la gazetă, și-a tipărit volumul de versuri și a fost și director de revistă, unde s-a proclamat un fel de șef de școală. Firește că s-a cam grăbit cu toate astea și încă în paguba d-sale, căci mulți dintre cei ce îl primiseră cu toată dragostea au început să piardă încrederea în seriozitatea lui de scriitor. Maniile de formă, aerele de grozăvie și pretențiile reformatorice au totdeauna rezultatul contrar celui voit și pun pe orice autor, mai ales când e la începutul carierei sale, într-o lumină mai mult umoristică.

Și e păcat! Deschideți volumul și vă convingeți. Pe de o parte veți vedea forma aceea scrisă mai întâi corect, apoi descompusă meșteșugit, după preceptul lui Miron Costin: „Unde iaște de târăganat mai târăgănește-o, unde iaște de scurtat mai scurtează-o“. Veți întâlni obsesiunile afectate, revenirea la aceleași formule și simboluri, căutate și fără înțeles. Veți descoperi vorbăria aceea deșartă cu nume de orașe, de țări, de zeități și de alte drăcii cu totul străine sufletului de poet. Dar, pe de altă parte, veți înțelege ușor, că *poetul* în Minulescu există, că în acele pagini de duioșie sumbră este o reală putere de evocare și un rafinat simț pictural. *Romanțele* lui din orice lume ar veni și sub orice influență ar fi scrise, își au culoarea lor interesantă și aduc o notă nouă în uniformitatea poeziei noastre zilnice. Câteva, ca, de pildă, *În templul liniștei*, vor satisface pe cei mai exigenți esteti ai noștri:

În sfeșnicele vechi de-aramă
Descresc trei lumânări de ceară, –
Descresc ca nopțile spre vară.
Și-n sfeșnicele vechi de-aramă
Trei flacări parcă se destramă
În fire lungi de foc ce cresc
Din lumânări până-n tavan
Și scriu verseturi din Coran
De-a lungul templului turcesc.

Trei credincioși desculți se-nclină
Proptindu-și frunțile-n covor –
Și parcă-s trei bolnavi ce mor...
Trei credincioși desculți se-nchină

Și-n simfonia de lumină
Ce-și plimbă petele pe geamuri –
Când verzi, când purpure, când blonde –
Par trei corăbii vagabonde –
Ce-adorm în legănări de valuri...

Și-n templul liniștei ce pare
Un sarcofag păgân, enorm,
Toți *muezinii* parcă dorm...
Și-n templul liniștei în care
Greoiul fum de lumânare
Miroase a craniilor dezgropate –
Din sfeșnicele vechi de-aramă
Trei flacări pălpâind te cheamă
S-adormi sub ele-nțins pe spate...

Dar, cum spusei, d-l Minulescu iubește extravaganțele și nu ține să-și păstreze intactă reputația, mărginindu-se la ceea ce poate. Își zice volumului *Romanțe pentru mai târziu*, parcă lumea de astăzi n-ar fi îndeajuns pregătită ca să-l înțeleagă, și în acest fel, d-sa ajunge în haloul misteriosului decadent Norda, care într-o obscură revistă, zicea mai anii trecuți: „N-am scris pentru lumea din ziua de astăzi; cel puțin de-acum peste zece generații dacă voi fi priceput, iar dacă nu, totuna mi-ar fi“... Tot așa a făcut și d-l Minulescu cu o revistă apărută în aprilie anul acesta (*Revista celorlalți*, moartă după trei numere), în care era pe aci să cadă în și mai mari cudățenii și rătăcirii...

La al treilea și ultimul număr al *Revistei celorlalți* a colaborat – închipuiți-vă – și d-l Ovid Densusianu, cu o bucată intitulată *Dhvani*, bucată în proză din care nu se înțelege altceva decât explicarea că „*Dhvani* e numele ce se dă în India poeziei înalte“. Autorul articolului, mic el însuși, dar foarte înalt în pretenții, e numit de atunci în unele cercuri literare „Densusianu-Dhvani“. E poate o simplă coincidență că în aceleași cercuri unde se pomenește cu ironie de d-l „Densusianu-Dhvani“, se vorbește și de meaglomaniia literară a unora și se relevă ca un simptom îngrijitor că nimeni nu mai voiește să fie astăzi la locul său, ci toți în frunte.

**Societățile scriitorilor români. Un scurt istoric al lor.
Mișcările mai nouă. Încercarea recentă.
Un monument lui Eminescu**

Ideea că dintr-o unire a forțelor intelectuale ar putea să rezulte mai mult bine pentru cultura poporului nostru a existat de mult. Ea s-a ivit aproape o dată cu începuturile vieții noastre literare. Rezultate pozitive prea bogate nu s-ar putea zice că a dat, căci, în afară de una sau două din aceste societăți, toate au avut mai mult caracterul unor încercări efemere: dorințe, planuri, proiecte de statute, puțin zgomot cu agitarea câtorva idei... și atâtia tot. Dar a le face cunoștința este totuși interesant, mai ales acum când ziarele bucureștene vestesc o nouă înjghebare de acest fel.

Despre cele dintâi două încercări ale scriitorilor români de a se constitui în societate, am scris eu în broșura mea asupra ziaristicej noastre. Una a avut loc la 1789, aici în Sibiu, și se constituise mai ales cu gândul de a da în vileag un ziar economic și a răspândi în popor diferite învățături folositoare. A doua e cunoscută sub numirea de „Societate filozoficească din mare principatul Ardealului”, cu sediul tot la Sibiu, care s-a constituit la 1794, iar în anul următor, într-o *înștiințare*, și-a tipărit programul de activitate. Numele membrilor acestor societăți nu sunt stabilite toate, dar e sigur că toți câți se îndeletniceau pe atunci cu limba română, în frunte cu Molnar și cu tovarășii acestuia de francmasonerie, erau grupați la un loc. Iar caracteristic este că încă pe atunci conștiința unității noastre culturale era atât de formată, încât învățații din „Valahia” făceau și ei parte din societatea de la Sibiu, și programul lor de muncă privea poporul românesc din toate provinciile. S-ar părea că această conlucrare la opera civilizațiunei a tuturor scriitorilor români, din orice provincie ar fi, ne-a fost lăsată ca un patrimoniu de către părinții noștri.

A treia încercare s-a făcut la București, după revoluția lui Tudor. Restabilindu-se domnia română, boierii se întorc în țară,

venind cu deosebire din Brașov, unde stătuseră mult timp și formaseră un fel de societate secretă pentru binele neamului, încă prin anul 1821. „La înturnarea lui Constantin Golescul – povestește Eliade – nu întârziarăm a ne cunoaște; eu succedeam lui Lazăr, Golescul își căuta un soț și din ideile noastre puse la un loc ieși necesitatea de a se forma o nouă societate secretă. Statutele și principele ei le așezai eu în anul 1827”. „Principele” aceste ale ilustrilor Golescul și Eliade erau următoarele: crearea de școale, fondarea unui ziar, aboliția monopolului tipografic, „încurajarea spre traducțiuni în limba patriei”, iar titlul societății era – deși nu corespundea întru toate – „Societatea literară”. Membrii ei erau toți boierii de seamă; ei țineau „seanțe literare” în casa lui Golescul, citeau gramatica lui Eliade, traduceau poezii din Lamartine și Boileau, – iar „citurile produceau mulțămire generală, căci pentru prima oară se invedera românilor de cât a fi capabilă limba mojicească a celor ziși vlahi”. Murind însă Golescul, membrii acestei harnice societăți se risipesc și la 1828 societatea poate fi considerată ca desființată.

Doi ani în urmă, Eliade leagă tovărășie cu I. Câmpineanul, un alt boier, care pe timpul exilului său în Brașov fusese începătorul unei societăți secrete. Ei se învoiesc a continua opera lor de până aci și fac la 1833 statute pentru o nouă însoțire numită „Societatea Filarmonică”. Asociându-și pe Aristia, traducătorul lui Homer, ei se dedică mai ales problemelor teatrale, deschid o școală de teatru și dau avânt literaturii dramatice. La Iași îi secundează Gh. Asachi, care fondase la 1836 și el o „Societate Filarmonică”. Dar calomniile și persecuțiunile politice le curmă însuflețirea și pe la 1838, societățile aceste două nu mai funcționează. Dar rolul lor rămâne bine marcat în istoria artei și literaturii noastre dramatice.

De-aci încolo, albia literaturii se lărgește și scriitorii se înmulțesc. După anii patruzeci, în cele două capitale ale provinciilor române se găseau pleiade întregi de scriitori originali și traducători. Câțiva ardeleni, ca Aron Florian și Laurian erau printre dâșii. Cei dintâi sunt bucureștenii cari la 1844 se grupează la un loc, formând „Asociația literară”. Cu data de 11 ianuarie 1844 i se scrie *Propășirei*, revista lui

Alecsandri la Iași: „De trei luni de zile noi am întocmit în toate miercurile suarele literare; ele se alcătuiesc de d-nii Tell, Voinescu, Bolliac, Laurian, Eliad, Bălășescu, Urian, Negulici, Anagnost, Predescu, Filitis, Bolintineanu, doi Golești, N. și Ș., Bălcescu ș.a. Cele mai multe dezbateri s-au ținut asupra limbii. Am făcut o apropiere între deosebiții autori și deosebitele sisteme și căutăm să venim la unul după care să scrim toți, ca să lipsească odată acest al doilea Babel. Suarelele aceste au făcut mare zgomot în capitalie; toți cari la început le critica acum se întorc ca să între ca mădulari. Stăpânirea ne lasă în pace, căci politică nu vorbim. De multă vreme nu s-a văzut la noi o adunare regulată și hotărâtă de vro douăzeci tineri“... Astfel scrie corespondentul *Propășirei*. În realitate însă armonia între scriitori nu era așa de mare, căci după doi ani ei se reorganizează, modificându-și statutele și zicându-și „Asociație pentru înaintarea literaturii“. Aceste statute, votate la 29 și 30 aprilie 1846, sunt iscălite de următorii: I. Văcărescu, C. G. Filipescu, Șt. Goleșcu, A. Ferechidi, C. Bolliac, Ion Ghica, Laurian, I. A. Filipescu, Bălcescu, P. Poenaru, F. Aron, C. N. Brăiloiu, I. Voinescu I, Voinescu II, E. Predescu, C. A. Rosetti, Gr. Alexandrescu, I. Florescu, și I. D. Negulici. Precum se vede din această listă, Eliade-Rădulescu nu mai făcea parte din societate, desigur din pricina rivalităților¹. Și tot din cauza neînțelegerilor se vor fi zădărnicit frumoasele scopuri exprimate în statutele acestei societăți, care numără printre membri ei atâtea figuri devenite istorice în viața noastră culturală. Despre activitatea ei nu se găsesc multe urme, nici despre timpul desființării.

Trecând peste anii cincizeci, ajungem la începuturile societăților mai trainice. Multe dintre ele, cum este „Asociațiunea transilvană“ (inf. la 1860) sau diversele societăți de lectură de la noi și din Bucovina nu sunt propriu-zis societăți de scriitori, căci nu au caracter educativ mult prea general. Încep însă a se ivi zorile celor două puternice grupări, cărora le-au fost rezervate

¹ Eliade scria în acest timp violente articole împotriva scriitorilor români, zeflemisindu-i în chestiuni de limbă (vezi *Curierul*, d.a.3, IV, p. 343). Tot atunci porni el singur o întreprindere de traduceri literare, pentru cari publică un prospect. De altfel, prin firea lui, Eliade era mai puțin asociabil ca alții.

două însemnate capitole în istoria unității noastre culturale: „Junimea“ din Iași și „Societatea academică“ din București. Cea dintâi, având de la început tendințe reformatrice pe terenul limbei și al literaturii noastre estetice, și-a pornit activitatea, prin prelegerile publice, încă în anul 1863, iar de la 1867 încoace a propagat neîntrerupt aceleași credințe, fără a avea însă caracterul unei societăți organizate. „Societatea academică“ însă, numită și ea la început „Societatea literară“, trăiește – după afirmarea lui V. A. Ureche – de pe la 1859, căci atunci se organizase pentru întâiași dată o mână de scriitori, cu gândul de a aduna la un loc, într-o Academie, pe fruntașii tuturor provinciilor române. Și ce-a făcut Academia pentru neam e prea cunoscut.

Numărul societăților literare însă nu se oprește aici. Academia nici pe departe nu putea să cuprindă pe toți scriitorii. În afară de asta, ea are o chemare mult prea specială și se dedica mai mult chestiunilor de limbă și de istorie. Era foarte firesc ca scriitorii să continue a-și căuta alte mijloace de întâlnire și de manifestare. La 1869 găsim deci o nouă societate, numită „Cercul literar oriental“, cu cei din jurul revistei *Albina Pindului*. Printre membrii acestui cerc era și Eminescu, cu bunul său tovarăș Miron Pompiliu. Decadenții de la *Literatorul* au aerul de a fi făcut și ei societate, zicându-și „Societatea oamenilor de litere“ și proclamând de președinte pe negustorul de grâne Veron ! Iar la 1903 se constituie în mod solemn și destul de zgomotos „Societatea română de literatură și artă“ (Ollănescu – Bengescu – Speranția – Petrașcu – Lecca – Năsturel – Rosetti – Davila etc.), pe care Parlamentul o recunoaște de persoană morală, lăudându-i intenția de a apăra în viitor proprietatea literară și artistică în țară. Murind însă Ollănescu-Ascanio, președintele Societății, nu se mai aude nimic despre existența ei.

*

Acesta ar fi, foarte pe scurt, istoricul societăților noastre literare, vrednice, de altfel, de un studiu amănunțit. Icoana nu e întreagă, căci o serie de alte societăți culturale, în țară ca și în provinciile subjugate, au fost alimentate de scriitorii de odinioară. Totuși fazele generale *acestea* sunt. Astăzi, când literatura s-a

lărgit așa de mult, când problemele atingătoare de viața literaților s-au înmulțit și ele, nevoia de a se întruni e desigur și mai mare. Și e foarte explicabil că încercările se repetă.

La 1904 făcusem eu însumi o încercare. Împreună cu St. O. Iosif, pe atunci prieten al meu, făuriseam niște statute pentru o societate pe care noi voiam s-o botezăm „Societatea Mihail Eminescu“. Luasem pildă de la nemți, cari au o „Goethegesellschaft“ și de la unguri, cari se însuflețesc pentru a lor „Petőfi-társaság“. Gândul nostru era de a aduna pe toți scriitorii neangajați în alte societăți și, în afară de chestiunile literare, să discutăm posibilitatea ridicării unui monument celui mai mare poet al neamului. Afară de d-l Vlăhuța însă, singurul care s-a grăbit să iscălească statutele, nimeni nu s-a încălzit de ideea noastră și planul a rămas baltă.

Au urmat apoi încercările din anii din urmă, certurile și rivalitățile, cari își au și ele rostul lor. În mijlocul acestora iarăși s-a născut gândul unei societăți și, în revista *Viața literară*, eu și amicii mei am solicitat în repetate rânduri necesitatea unei concentrări. Am accentuat însă totdeauna că nu de dragul armoniei și al păcii trebuie făcută societatea, ci din cauza multor chestiuni de ordin material și social, cari privesc pe toți scriitorii deopotrivă. Alții însă au judecat altfel și, plecând din principiul că numai aceia pot alcătui o societate cari își sunt simpatici reciproc și inofensivi, s-au strâns într-o bună zi din luna trecută și s-au proclamat în „Societatea scriitorilor români“. Titlul este cam rău ales, căci în recenta societate n-au intrat decât o parte din scriitori și încă nu tocmai cei mai de seamă, — este deci numai societatea unor scriitori. Mai are societatea cea proaspătă cusurul că nu și-a întocmit un program pornit din nevoile noastre, ci și-a comandat statutele societății „Oamenilor de litere“ din Paris, pe cari le-a tradus și vrea să le aplice întocmai.

Aud acum că lucrurile n-o să rămână aci și că la toamnă se va face o întrunire a tuturor scriitorilor, fără deosebire de colori estetice și fără a ține seama de animozități. Cu ocazia aceea se va face în sfârșit ceva serios. Să așteptăm deci până atunci. Dar dacă acel congres se va face, bine ar fi să reluăm, cu toată atenția meritată, chestiunea monumentului lui Eminescu.

Ar fi o faptă reală, mult mai merituosă decât toate discuțiile sterpe, dacă scriitorii români de toate nuanțele ar hotărî să pornească o mișcare pentru adunarea unui fond din care să se înalțe în curând un monument lui Eminescu. Au toți bărbații politici, are Alecsandri, iar Academia a adunat o sumă însemnată pentru un nou monument poetului mirceștean. Numai memoria lui Eminescu n-a fost încă distinsă după cum i se cuvine. Cei chemați a o face suntem noi cei dintâi. Și dacă s-ar lua o hotărâre, dacă s-ar face apel la școale și la societăți, dacă ne-am organiza în comitete și am cutreiera țara ținând conferințe, sunt sigur că am reuși în scurtă vreme să dăm capitalei țării un falnic monument în bronz.

Mai ales în vederea acestui scop e de dorit ca societatea scriitorilor să se întemeieze cât mai curând.

[3]

*Gruparea prozatorilor. Prozatorii de astăzi. Nuvele și schițe.
N-avem proză decadentă. Al. Cazaban: volumul
„Chipuri și suflete“*

Din manualele de școală și din informațiile criticilor suntem obicinuiți să ne facem anumite grupări ale prozatorilor noștri, — între cari, firește, nu socotim numai pe prozatorii artiști, pe nuveliști și povestitori, ci și pe toți acei istorici literari cari, prin scrisul lor, au avut vreo influență asupra timpului în care au muncit. În fixarea acestor grupări pornim de obicei de la Costache Negruzzi, considerat cu drept cuvânt de părinte al prozei noastre moderne. Socotim ca aparținând epocii lui Negruzzi pe Alecsandri, pentru nuvelele sale ușoare, pe Alecu Russo, pentru fragmentele literare (ce vor apare zilele aceste în Editura Academiei Române) și pe Kogălniceanu, pentru frumoasa lui limbă în lucrările istorice. Poate și Ioan Ghica, un maestru al precizunii stilistice, aparține acestei grupări. În general, aceasta este epoca cea mare a renașterii prozei noastre literare, poate chiar a formării ei. Susținătorii ei, în afară de cei înșirați, sunt o serie de alți scriitori mai mărunți, cari toți urmau această

sănătoasă direcție. În Ardeal, afară de Barițiu, Aaron Florian și Gavril Munteanu, — aceștia doi trecuți prin anul 1840 la Buzău — scriau o aleasă proză în lucrările lor istorice, în diferitele articole de ziar și în traducerea lui *Werther*.

Începe însă vremea migăloaselor preocupări lingvistice, cu principii naționaliste și cu multe alterații. Scriitorii sunt cuprinși de vârtejul noilor teorii și limba literară suferă greu sub influența lor. Dar mișcarea de la Iași pune capăt acestei epoce hibride și noua grupare a prozatorilor de la „Junimea“ redă limbei splendoarea ei firească. D-nii Maiorescu, Gane, Slavici și Creangă sunt aceia cari imprimă prozei caracterul lor, curățindu-o de multe neologisme și de siluiri și îmbogățind-o cu forme și cuvinte din popor. Paralel cu a lor, s-a desfășurat activitatea lui Odobescu, urmărită cu mult folos de contemporani. Iar Hașdău și Bolliac aveau și ei o proză aleasă, pe care numai ortografia imposibilă de pe vremuri te face să n-o recitești cu ușurință, răsfoindu-le ziarele. Povestitorul Ispirescu tot din gruparea lor face parte.

După anii optzeci, când steaua lui Eminescu strălucea pe orizontul literaturii române, apărea la București unul din cele mai bune ziare din câte am avut: *România liberă*. În redacția acestui ziar erau multe și însemnate talente publicistice, dintre cari desigur câteva făcuseră școală la Eminescu. Printre toți se deosebeau, ca artiști și prozatori, d-nii Al. Vlahuță, Delavrancea și Duiliu Zamfirescu, — așa de bine complecțați, în partea literaturii critice, de Racoviță-Sfinx. Timp de vreo 15 ani cei trei prozatori ieșiți din cercul *României libere* erau stăpânitorii opiniei publice. Proza lor, mai rafinată, mai subtilă decât a junimiștilor, înseamnă un nou progres în procesul limbei literare. Și printre dâșii suntem obicinuiți să soțotim cronologicește pe d-l Caragiale cu nuvelele și schițele sale. Grupărei lor aparțin, prin limba mlădiată și prin subiectele alese, și d-nii Brătescu și Bassarabescu, precum și d-l Ion Gorun, cu nuvelele sale psihologice. E unul din cele mai frumoase și mai unitare capitole ale prozei noastre. Ce păcat că d-l Gherea, mintea atât de limpede, criticul atât de ager și de cult, care a trăit literarițește deodată cu cei înșirați aci, a fost cu totul la o parte, cu totul

izolat de dâșii, fără a avea vreo influență literară asupra generației sale.

Deodată orizontul literaturii se lărgeste. Spiritul baladelor și idilelor lui Coșbuc pare a pătrunde și în proza mai nouă. Sub îndemnul lui, tinerii scriitori se îndreaptă spre izvorul de la țară. Și o întreagă pleiadă de noi prozatori naște din toate ținuturile locuite de români, cu o limbă viguroasă și cu multă ușurință în scrierea ei. Printre dâșii cei mai mulți sunt moldovenii, iar moldovenii sunt, până astăzi, aceia cari dovedesc mai mult talent pentru bogăția limbei. Foarte fecunzi, tinerii autori sunt mai ales scriitori de schițe și nuvele, ne dau crâmpieie din viața idilică de la țară, sau din zgomotul șters al orașelor de provincie. Cu mult talent descriptiv, ei își zugrăvesc scene din popor și din trecutul boierilor, rămânând în mare parte la suprafață, fără a ispiti prea adânc tainele sufletului. Dar așa cum sunt, tinerii noștri prozatori, generația noastră, au reușit să se facă populari: ei sunt în gustul opiniei publice și la nivelul ei.

Curios este că, cu toată reacțiunea sporadică împotriva actualei direcții în literatura noastră, o proză decadentă sau simbolistă n-a putut să se dezvolte. Abia truditul Macedonski dacă a încercat să strice armonia aceasta prin *Calvarul de foc*, în care glorifică perversitatea simțurilor, — dar și „opera“ lui, trâmbițată cu reclamă, a apărut în franțuzește și n-a găsit cititori.

*

Numărul prozatorilor e mare și crește neîncetat, încât de aci înainte ar fi bine ca să se facă o selecțiune mai îngrijită a volumelor recomandate. Când mă hotărâsc să vorbesc ceva mai pe larg despre Al. Cazaban, o fac tocmai din pricina că el n-a avut parte de toba cea mare a reclamei, cu care au fost împărțâși scriitorii la un nivel inferior. Vina pentru asta în mare parte firește e și a d-sale: om subțire, inteligență surprinzătoare, ironie fină, a dat multe prilejuri de supărare altor reviste, încât e foarte natural ca să fie puțin cam boicotat și în tot cazul nedreptățit de aceste. Ar fi păcat însă ca să se restrângă cercul cetitorilor unei minți așa de originale, care se deosebește așa de mult de o întreagă categorie de linguiști și de mălăeți.

Pentru cei ce nu o știu, fie aici notat că d-l Cazaban nu mai e unul din scriitorii tineri, cari se prezintă sfios înaintea publicului. Dânsul are aproape zece ani de activitate literară și ziaristică, a scris mai multe volume de proză bine primite, între cari un roman satiric din viața socială, și este apreciat în cercurile noastre ca unul din cei mai buni umoriști ai literaturii de astăzi. Lucrările d-sale se remarcă totdeauna dintre celelalte prin o uimitoare sobrietate a fondului, prin discrețiunea spiritului de observație și prin variația subiectelor.

Iată, de pildă, volumul său cel nou, *Chipuri și suflete* din Editura Minervei. Nicăiri n-o să găsești acea lăbărtare și lungire interminabilă a motivelor cum sunt obicinuiți să le facă atâția iubitori de umplutură. Pretutindenea o exactă și scurtă redare a impresiilor și observațiilor. Dimpotrivă, în unele locuri, face exces în această privință, scurtează sfârșiturile, lasă ideile nedezvoltate, încât o grabă vizibilă trădează pe omul cu prea puțină dragoste și glorie pentru îndeletnicirea sa. Schițe întregi sunt aruncate, cu o neglijență de artist nedisciplinat, printre atâtea lucruri de o desăvârșită genialitate. Dar pe de-a întregul, Cazaban apare ca un scriitor matur, stăpân pe gând și pe formă.

În acest volum se dau suflete de oameni și chipuri de... animale. Se dau și priveliști, căci și chipurile și sufletele au neapărată trebuință de un cadru. Și s-ar putea zice că aceste priveliști ale lui Cazaban, cu toată voita economie de culori și de vorbe, sunt destul de poetice, căci, oricât de realist este, d-sa știe să se încălzească și de poezia naturei: o noapte petrecută la pândă, la margine de pădure sau într-un stufiș de baltă, îi dă multe impresii, pe cari le știe bine contura. Glasul popoarelor de pasări, cari atrage urechea pânditoare a vânătorului pasionat, se aude foarte bine din multe schițe de vânătoare. Dar totuși interes mai mare pentru cetitori au sufletele acele variate de oameni și problemele ridicate în legătură cu povestirea soartei mai multor animale.

Cu „animalele“ acestea e un caz curios în literatura noastră. Fără a fi simbolști, prozatorii noștri tineri atacă în timpul din urmă – desigur fără a imita pe Rudjard Kipling – subiecte de aceste. Un câine, o rândunică, o căprioară sau vreun nobil cal de casă sunt subiecte tratate de unul și de altul,

în legătură cu vreo întâmplare oarecare. Cazaban are câteva bucăți, dintre cele mai frumoase ale lui, în cari ne emoționează adânc prin povestirea unor întâmplări cu un șoim cu aripa frântă, cu o cămilă, un iepure și îndeosebi cu un cățeluș, al cărui sfârșit este prezentat cu un sentimentalism aproape neobicinuit la acest autor. Satiric cum este, s-ar părea că autorul urmărește înadins să arate, prin aceste bucăți, brutalitatea oamenilor și inferioritatea lor, a acestor ființe cogitale, față de dobitoace.

De altfel o nuanță de brutalitate au toate ființele omenești din schițele lui Cazaban. Realismul lui este intransigent. Nu înfrumusețează „sufletele“ sale, nu iartă, nu exagerează viața de la țară. Cel ce nu-l cunoaște i-ar putea atribui chiar o notă de cinism, pe care însă nu o are.

Naturi sincere, neastâmpărate și originale ca ale lui Cazaban sunt apariții simpatice în literatură și a le semnala este o datorie.

[4]

*Iarăși tinerii prozatori. Realismul lor.
Unul care nu e realist.
Ioan Bârseanu și volumul său „Dor pustiu“.*

Simpaticea pleiadă de tineri prozatori, dintre cari unii au ajuns la mare popularitate, se deosebesc de cei dinaintea lor nu numai prin rodnicia lor, nici prin faptul că au străbătut mai mult la țară în căutarea de subiecte, ci mai ales prin felul de a privi viața în față. Dacă vă amintiți de proza vaporosă, poetică, a lui Delavrancea, de lirismul șters aproape și atât de dulceag al bietului Traian Demetrescu – și proza lui Demetrescu era în gustul cetitorilor odată! – și o comparați cu majoritatea producțiilor de astăzi, cu flăcăii zdraveni ai lui Sandu, de pildă, veți vedea că am făcut un pas înainte spre realism. Și asta n-ar fi un semn rău, căci mai cu seamă proza trebuie să se apropie mai mult de viață, dar fără a o copia, bineînțeles, și fără a o înfrumuseța peste măsură. Când, mai anii trecuți, un critic evreu acuzase pe Sadoveanu că prea își îngămădește proza cu figuri de bețivani și incestuoși, făcuse o mare greșală, căci aceasta nu

poate constitui o vină serioasă într-o epocă realistă și nu constituie o vină, îndeosebi, dacă prin zugrăvirea unor asemenea figuri nu se urmărește o anumită tendință. Ceea ce nu era cazul, căci autorul *Șoimilor* nu este un scriitor tendenționist.

Activitatea scriitorilor realiști se caracterizează și prin puternicul spirit de observație, prin înșirarea – în timp și spațiu – a unor impresii vizuale. De-aci multe descrieri de oameni și fapte, de câmp și de munte, și multe amănunte din viață. În schimb, imaginația acestor scriitori e mai puțin productivă și nu reușește aproape deloc să creeze din ei înșiși.

Urmăresc cu atențiune, de mai multă vreme, pe unul din ceata prozatorilor de astăzi, care în multe privințe se deosebește de colegii săi. Pe când ceilalți par a fi ieșit din aceeași școală și se înrudesesc de-aproape în felul de a-și scrie schițele și povestirile, au aceeași limbă și același procedeu în desfășurarea subiectelor, – acesta apare cu totul individual, mai original, mai excentric, cu o limbă a sa proprie și cu o imaginație mult mai bogată. E vorba de Ion Bârseanu, unul din scriitorii moldoveni, cunoscut colaborator la mai multe reviste din capitală.

Când, acum doi ani, a tipărit întâiul său volum de proză, sub titlul *Popasuri vânătoarești*, eram încă nedumerit asupra talentului său. Înclinarea spre ciudățenii, lipsa de coerență între diferitele episoade ale povestirilor, mă făceau să văd într-însul un scriitor nefixat încă. Spuneam atunci: „Când se va lămurii și va ajunge stăpân pe sine, d-l Bârseanu ne va da lucruri surprinzătoare“...

Acest moment pare a fi sosit. În noul său volum talentul d-lui Bârseanu s-a dezvoltat întreg.

Bucata de forță a volumului, nuvela *Dor pustiu*, este o lucrare de mare valoare și, împreună cu alte câteva schițe publicate tot aci, îl așează în rândul celor mai buni prozatori de astăzi.

Nu e vorbă, ușoara nebulozitate a primelor lui lucrări se menține și acum, deși într-un grad mai redus. Precum văd însă, aceasta nu este un defect al nuvelistului, ci tocmai partea care-l caracterizează. Amurgul este atmosfera care-i convine. Îi place să-și înfășoare înadins subiectele într-o ceață străvezie, să aștearnă asupra tuturor ceva din melancolica poezie a umbrelor

de seară. Mai mult fantast decât realist, Bârseanu se îndepărtează uneori de realitate până la marginile miraculosului – *Mireasa lebedei* – și este, din acest punct de vedere, unicul printre scriitorii de acum. Aproape toate subiectele lui sunt smulse dintr-o imaginație proprie, sau sunt așa fel prelucrate încât să primească o poleială artistică personală.

Mult îi vine într-ajutor și forma în care scrie. Vor fi puțini, dintre toți câți se trudesesc astăzi pe câmpul literilor, care să aibă atâta armonie și elasticitate în limbă ca Ion Bârseanu. Potrivit cu ceea ce tratează, limba lui are ceva din duioșia și dulceața ademenitoare a cuprinsului nuvelilor sale. E o limbă de intelectual distins, care a știut ce să citească, ce să cearnă și ce să rețină; un stil de artist, cu minunat simț pentru nuanțe și ritm.

Mai e o calitate generală de remarcant la Bârseanu: înțelepciunea aceea blajină în reflexiunile sale directe sau figurate – o înțelepciune ce o mai au și alții, dar fără a o întrebuița atât de simplu și de nesilit ca acest autor.

Intrând acum în amănunte, neapărat că *Dor pustiu*, bucata după care se numește volumul întreg, ne-ar da multe de vorbit. Costea, eroul sentimental al acestei bucăți, este una din cele mai frumoase creațiuni ale nuvelisticii noastre. Iubirea lui, descrisă de la întâia înmugurire până la deznădejde, este mai mult o iubire de rafinat intelectual decât de flăcău de la țară, dar fondul întreg al acestei idile este cu atâta măiestrie alcătuit, încât, cu toată îndrăzneala lui, nu ți se pare neverosimil sau jignitor. Plăcerea de a urmări dragostea unui român cătră o frumoasă fată de tătar este mult mai ridicată prin bogăția de culori orientale, pe cari autorul le știe presăra pe întregul acestei povestiri. Viața din satele noastre dobrogene este o adevărată comoară pentru prozatorii noștri tineri și Bârseanu este unul dintre aceia cari au surprins părțile mai poetice ale acestui colț al Orientului. Nu numai în *Dor pustiu*, care se petrece acolo, dar și în alte bucăți se inspiră din aceste părți romantice, dându-ne fragmente de un pitoresc minunat, când descrie satele cu mizeria lor, sau câte, un crâmpel de natură ca acesta:

„Arșița îngreuna iarba rară, țepoasă, a câmpiilor, îngreuna crengile rarelor sălcii de pe lângă drum, îngreuna iarba stătută a bălților. Depărtările se deschideau largi, șterse, fără farmec,

într-o lumină orbitoare. Acolo în fund, munții vineți din coasta Măcinului încremeniseră ca niște nemăsurate creste de talaz înspăimântat“...

Unitatea și rotundimea artistică a primei bucăți lipsește însă din a doua, care este *În orașul fermecat*. Orașul fermecat nu este altul decât însăși capitala și intenția autorului de a prinde în cadrul unei povestiri o parte măcar din patimile și pornirile cari frământă această viață n-a reușit pe deplin. În schimb, *Întunerecul*, cu sfârșitul cel strașnic și admirabile impresii de noapte; apoi misterioșii boieri: Iorgu Halițki și Gherasim Dunavăț sunt schițe cari captivează prin desăvârșirea lor. Numai vreo două flecuștețe de la sfârșit strică încâtva seriozitatea literară a acestui volum.

Sunt mulți căroră Bârseanul nu le place pentru curiozitățile din trecut. Acelora țin să le recomand cetirea atentă îndeosebi a schițelor remarcate aci și sunt convins că, în multe privințe, autorul nostru li se va părea o adevărată revelație. Eu, cel puțin, după cetirea *Dorului pustiu*, am convingerea că în Bârseanul e o forță artistică mult mai mare de cum ne-am închipuit cu toții și că asupra lui critica va trebui să se pronunțe de-a aproape.

[5]

D-l Vlahuță și literații de astăzi. Un arbitru al literaturii.

Vlahuță și Coșbuc. Vlahuță și Dinastia.

Lucrarea mai nouă a d-lui Vlahuță: „Din trecutul nostru“

Nu poate fi o figură mai simpatică printre scriitorii de astăzi ca d-l Al. Vlahuță. Nu știu, vocea lui chemătoare, ochii lui de o rară strălucire, cuvintele lui blânde și răspicate, sau toată purtarea lui caldă și ademenitoare te atrag? Dar e sigur că în jurul lui e totdeauna o atmosferă prietenească și că orele pertercute cu dânsul sunt ore neuite.

Au simțit-o probabil toți scriitorii, căci sunt prea puțini aceia cari să nu-l iubească și să nu-l caute. Casa lui e primitoare și între păreții aceia, împodobii de pânzele multe și măiestre ale lui Grigorescu, găsești aproape în fiecare zi câte un scriitor sau

pictor, stând de vorbă cu bunul stăpân. Cuvintele înțelepte curg, povețele dibace urmează și, părăsindu-l, ai impresia că ieși dintr-o biserică, în care un preot-artist ți-a răscolit cele mai puternice sentimente.

E foarte natural deci ca rolul d-lui Vlahuță în literatura de astăzi să fie acela al unui arbitru al valorilor. Pe câți n-a „lansat“ d-sa! Pe câți nu i-a ridicat, sprijinindu-le în taină năzuințele! Răsfoiți *Viața* de la 1894 sau începuturile *Sămănătorului* și veți vedea agerimea cu care-și alegea colaboratorii. Multe din talentele de astăzi au înmugurit și s-au dezvoltat în preajma d-sale prielnică. Estet rafinat și gânditor profund, e o plăcere să-l auzi cum discerne oameni și opere.

Unul singur se poate măsura cu d-sa în privința popularității printre scriitori, d-l Coșbuc. Dar temperamentul și atitudinea socială a acestui din urmă e cu totul alta. În viața zilnică, Vlahuță rămâne artist, pe când Coșbuc e om mai mult. Această fundamentală deosebire între dânsii i-a ținut multă vreme departe unul de altul. Într-un rând erau să-și facă chiar nedreptate, se încăieraseră în polemici pe cestiunea inspirațiilor din autorii străini. Dar timpul și tinerii prieteni i-au îndemnat la pace. Când, cu nefericitul Stans și cu ceilalți, am scos *Curierul literar*, având în fruntea noastră pe Coșbuc și am închis în urmă revista, pentru a-l aduce și pe al doilea măiestru în fruntea unei noi reviste, – a fost o mare bucurie pentru noi: se săvârșise apropierea definitivă între cei doi. De nu mă înșel, meritul de căpetenie pentru asta îi revine lui Virgil Cioflec, un entuziast admirator și prieten al amândurora.

De-atunci maeștrii sunt prieteni. Dar mai este totuși ceva ce-i deosebește. Coșbuc, pe cum bine știți, este continuatorul lui Alecsandri și Vlahuță al lui Eminescu. Desigur că fiecare reprezintă pe antecesorul său cu talent și cu demnitate. Ei au rămas credincioși urmași până și în modul de a înțelege rostul activității lor în stat. Pe când Coșbuc, ca orice ardelean cu credințe adânc dinastice, primește forma de stat cum există și, ca Alecsandri, caută să contribuie la întărirea ei prin slăvirea regelui și a faptelor lui războinice, celălalt, d-l Vlahuță, ca și Eminescu, rămâne mai neatârnat, ca orice moldovean nemulțumit, care mai poartă, poate, în suflet, palida umbră a domnilor de

odinioară. Coșbuc a scris și el un imn regal și a răspândit cultul pentru Carmen Sylva, pe când Vlahuță a tipărit anul trecut acerba critică antiregală în poezia politică 1907, – poezie talmăcită în diferite înțelesuri, dar care i-a produs multe dușmăni în cerurile conducătoare. Convingerile fiecăruia trebuie însă respectate și nu trebuie să uităm că poetul este și el suveran în împărăția literelor.

De altfel, mai pe sus de dragostea de domn, stă totdeauna dragostea de neam și de țară. Și aceasta o are d-l Vlahuță în o neîntrecută măsură. După înfățișarea înălțătoare a podoabelor țării sale, prin cartea *România pitorească*, iată că ne dă acum și apologia trecutului și cartea cea nouă e așa fel scrisă, încât nu va fi adversar al autorului care să nu dezarmeze. Căldura acestei cărți va topi toată gheața din inimile vrăjmașe și va da tuturor dovadă despre nețărmurita dragoste de neam a poetului.

Păstrând, în măsura posibilă, adevărul științific, autorul ridică un monument mareț istoriei noastre. Și ceea ce până acum nu puteai ceti cu drag, din pricina lipsei de artă în expunere a istoricilor mai noi, așa de greoi și de noduroși în limba lor, se poate urmări ca o poveste miraculoasă, rostită în graiul dulce al celui mai dibaci povestitor. Din zările cele mai îndepărtate ale trecutului, până la vremea când țara ajunge „stăpână pe destinele ei“, se durează un pod măestru, peste care trecând, privești, plin de admirație și de emoție, la întreaga desfășurare a vieții unui popor nefericit, dar puternic și viteaz.

Întâiele seminții barbare, în cadrul vieții lor romantice, deschid seria de tablouri epice. Urmează superba ciocnire între cele două neamuri eroice, luptele dacilor cu romanii, a căror descriere, prin plasticitatea ei, este o capodoperă și o strălucită dovadă de înălțimea artistică la care s-a ridicat astăzi proza noastră. Liota de popoare în migrațiune trec tropotind peste Dacia romană; din vremile legendare se încropește neamul românesc; Basarabii și Mușatinii conduc așa de variat neamul cel așa de răzlețit; fior și pietate în fața uriașilor luptători ca Mircea, Ștefan și Mihai; durere și deznădejde în fața sfâșierilor dintre frați și a domnilor străini hrăpăreți; iar la sfârșit, sună ca o ușurare, ca un imn de triumf: „Zările se limpezesc. Țara lui Mircea și a lui Ștefan nu mai atârnă de nici o putere străină.“

Scăpată din valuri, stăpână acum pe destinele ei, începe o viață nouă“...

Plină de farmec și de dulceață, străbătută cumva și de duhul și înțelepciunea cronicarilor este limba în care ni se spun toate aceste. Și nu numai momentele dramatice ale istoriei sunt exprimate cu vigoare; își au și părțile lirice rostul și locurile lor, viu colorate, în această carte. Voi cita numai o pagină, pentru a lăsa pe cetitori să-și facă singuri judecata. E vorba de înălțarea la domnie a lui Ștefan cel Mare:

„Din cerul limpede al acestei minunate zi de primăvară, o putere tainică, o credință nouă pare că se coboară în inimile tuturor. Lin încep cădelnițele de argint să zornăie; îmbrăcați în odăjdii scumpe, preoții se rânduiesc în cerc; bătrânul Teoctist ridică mâna lui cea slabă spre binecuvântare și glasuri potolite pornesc trăgănat cântarea rugăciunilor pentru ungerea domnului... Deodată, prin norodul în freamăt se spintecă drum; întâi trece domnul călare; apoi se-nșiră boierimea, clerul, ostașii și, după ei, mulțimea toată se mișcă-ncet, se urcă-ncet, pe drumul ce se-ndoaie la deal, spre porțile deschise ale cetății... Soarele e la nămiezi. Din pământul reavăn se ridică mireasma dulce a încolțirii, prin aer trece ca o suflare de putere nouă, de viață proaspătă; chemări prelungi de buciurn se leagănă pe văi. În pasul stăpănit al calului, ce-i mândru parcă și el de ce podoabă duce, tânărul voievod intră în Suceava; din cerdacuri, de la ferestrele deschise, unde flutură năframe albe, flori i se aruncă în cale; – strigăte de proslăvire zbucnesc din mii de guri și toate clopotele vestesc bucuria zilei...“

Ridică-te, Moldovo, și pune vestmânt de sărbătoare, pentru a primi pe trimisul lui Dumnezeu, pe Ștefan, pe Mântuitorul tău!“

Dar nu numai înfățișarea războaielor și caracterizarea domnitorilor sunt urmărite de autorul nostru; pretutindeni unde se ivește prilejul, scoate la iveală soarta *țărâniei*, „arătând lipsa de orice îndurare pentru prostimea tăcută, care muncește și rabdă și duce în spinare nevoile țării și toate ticăloșiile acelor de sus“, din cursul veacurilor. E o notă semnificativă aceasta în opera d-lui Vlahuță.

Examinând spiritul vremii noastre, cu preocupările lui sociale, cartea d-lui Vlahuță – pe care nu mă îndoiesc că vor ceti-o toți cărturarii noștri – vine cu o întregire. Istoricii specialiști vor găsi probabil câte o obiecțiune de făcut, alții vor învinui pe autor că rău a făcut mărginindu-se numai la istoria românilor din regat și necoprinzându-ne pe toți în expunerea trecutului oareșcum al tuturor, – dar înaltele calități ale cărții vor revărsa mult bine de-a lungul și de-a latul întregii români.

[6]

Literatura de mâine. Teatrul și literatura

Cu toate progresele ce se fac și pe terenul literar, câteva fenomene rudimentare mai însoțesc manifestările noastre artistice. Ia, de pildă, operele noastre dramatice, în special tragediile istorice, sau privește de-aproape poeziile de cuprins patriotic și vei întâlni în toate un vast material de prisos, versuri și pagini întregi cari nu sunt decât declamații patetice, cuvinte mari și sunătoare, fără a reda o idee clară și un sentiment anumit. În lucrările prozaice dai peste un alt neajuns: neîngrijindu-și forma, mulți dintre scriitori ajung să fie vulgari și, de câte ori tind să dea o icoană reală a vieții, trec marginile îngăduite de artă. Citeam de curând o nuvelă în care se descria interiorul unei case țărănești, cu toți purceii și cu toți cățeii îngrămădiți sub pat, iar descrierea era făcută în termeni așa de nealeși încât te impresiona penibil. Asta înseamnă degenerarea realismului și orice trecere peste țintă compromite o direcție și deșteaptă reacțiune împotriva ei. Căci, la urma urmelor, scopul definitiv al oricărei opere de artă este frumosul și este prea firesc ca, îndată ce autorul se îndepărtează prea mult de la această țintă a sa, să se nască dorința de revenire la linia dreaptă.

Dacă am insista mai mult, am prinde cu ușurință semne de pe ici și colo, cum că revenirea a și început. Sunt cazuri numeroase în cari scriitorii pun mai multă îngrijire în formă,

căutând să elimineze tot ce este balast. Glasul de trâmbiță stridentă al versurilor se domolește, iar proza se rafinează și se face mai flexibilă. Se simte de-a binele o tranziție lentă la o epocă cu mai multă înțelegere pentru frumos. Revistele literare întăresc aceste încercări prin îngrijirea artistică și prin ilustrarea paginilor. Și chiar și interesul cel mare pentru muzeele de artă, organizate acum, dovedește că gustul nostru e în prefacere.

Astfel, e prea ușor de prevăzut că în curând semnele evoluției vor fi și mai vădite și că toată producția noastră literară se va îndrepta spre o cale nouă. În poezie se va face iarăși mai mult loc *eu-lui*, în proză vor străbate genurile impresioniste, în dramă se vor întrona poveștile și elementul liric. Poate și simbolurile și cochetăria ușoară cu viața senzuală să-și aibă rol în literatura de mâine, căci aceste sunt totdeauna apanagiilor unei literaturi rafinate și ale unei epoci în care se face și se cere artă mai multă.

Dar aceasta nu este altceva decât „direcție decadentă“, cum o preconizează simboțiștii bucureșteni, – va afirma cineva. Ba este cu totul altceva. Simboțiștii bucureșteni, în general, nu sunt talente cari pot fi luate în serioasă considerare. Activitatea lor nu este în nici o legătură cu dezvoltarea firească a literaturii noastre. Ei sunt importați imitatori servili ai scriitorilor străini și aproape tot ce produc ei cade în afară de cercul vieții noastre sufletești. Nici un curent fals, străin, nu este îndreptățit și nu poate prinde rădăcini decât acela care pornește din însăși trebuința noastră sufletească și este direct o continuare a trecutului. Ce legătură pot însă avea aiurările sterpe ale artificialului „Ervin“ cu tot ce s-a produs la noi până acum?!

Așadar, nu sporadicele și anemicele încercări ale improvizațiilor simboțiști de astăzi sunt literatura noastră de mâine, ci un curent mult mai firesc, care se va caracteriza pur și simplu prin aceea că, mai presus de tendințe și de vorba largă și ostentivă, va așeza ca principiu frumosul și intensivitatea simțirei. Manifestarea lui nu se face prin forme străine, ci prin felul cum va cere talentul fiecăruia.

Până la un punct însuși publicul nostru s-ar părea că simte și așteaptă această tranziție. Am avut prilejul să mă conving pe

larg de ceea ce se citește astăzi la o revistă și am văzut că gustul publicului este tot mai select.

El simte o adevărată oroare față de scriitorii cu stil întortocheat, față de lungimi și banalități în proză și vers. Este atât de nerăbdător și de nervos față de bucăți cu „continuări” încât le trece cu vederea. Studii științifice aproape nu ceteste deloc din pricina conținutului prea rigid al celor mai multe. De declamațiuni face haz. În schimb se pasionează de bucăți impresioniste. Îi place culoarea, căldura și violența. Preferă informație limpede și nepretențioasă, și toate mijloacele cari îl ajută să înțeleagă ușor și să se emoționeze adânc. Și cum e publicul unei reviste, astfel este acela al literaturii întregi.

Întrebarea este dacă trebuie sau nu să ne bucurăm de noua fază în care e chemată să intre literatura noastră? Evident că da. Dacă nu am considera această fază decât despre o dorință de mai multă artă și este un semn de bine. Simțul pentru armonie și frumos, în literatură ca și în viața zilnică, este o probă de cultură înaintată la un popor, o dovadă că acesta se desface tot mai mult din cătușele nesimțirii și ale vremilor primitive.

*

Ceea ce au anunțat zierele bucureștene că s-a săvârșit de către noul director al teatrelor este de natura de a constitui un mic eveniment literar. S-a afișat, anume, o listă întreagă de opere străine, cari s-ar fi tradus de câtră mai mulți scriitori de seamă ai noștri, pentru a fi jucate în viitoarea stagiune. În fruntea acestor lucrări figurează *Don Carlos* de Schiller, tradusă de d-l Coșbuc, dramă cu care e vorba să se deschidă reprezentațiile de toamnă.

Ne bucură acest fapt, pentru că aceste măsuri le-am indicat și noi ca fiind potrivite să contribuie în mod simțitor la ridicarea prestigiului teatrului nostru de frunte. Ne bucură pentru că este întâia încercare de a atrage pe scriitorii români în cercul preocupărilor teatrale. Din această apropiere poate să rezulte mult bine. Scriitorii cari dau astăzi numai traduceri vor scrie, după ce se vor familiariza cu atmosfera teatrului, și piese

originale și vor reuși pe această cale să dea un avânt oropsitei noastre literaturi dramatice.

Deocamdată, chiar și traducurile acestea sunt un câștig literar, căci ele desigur nu vor rămâne în cartoanele teatrului, ca traducurile comerciale de mai nainte, ci se vor imprima, pentru a se răspândi după merit.

[7]

*Lipsa de scriitori în clasa superioară.
Două încercări dramatice de d-nii Miclescu și
Florescu.
Două mame. Scurtă observație*

Explicabil este, dar totuși pare curios, că înalta noastră societate, bogată și numeroasă aristocrație română, n-a dat nici un scriitor în vremile mai nouă. Puținii câți scriu, ca prințesa Brâncovanu, tipăresc și sunt apreciați poate la Paris, rămânând cu totul străini de literatura noastră. Odinioară nu era așa. Întreaga generație a lui Alecsandri era din neam de boieri mari. Acum însă, — cu toate că democratizarea vremii nu înseamnă dispariția boierimei, — toți reprezentanții literaturii sunt ieșiți din pătura de jos, din țărani sau cărturari mărunți, iar din clasa bogaților abia se ivește din când în când câte-o încercare subredă. Acesta e un rău. Dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru faptul că lipsesc interpreții autentici ai unui mediu social anumit. Dispare, fără a fi fixată în mod competent, o viață cu vârtejul și culisele ei, cu farmecele și vițiile ei. O grămadă de amănunte, de tipuri, moravuri și frământări ne rămân închise. Ca să le eternizezi, trebuie să le cunoști, să le simți, să le trăiești. Dar d-nii Coșbuc și Vlahuță sunt fiii de preoți de la țară, Gorun, Voinești, Sadoveanu, Bassarabescu sunt din clasa de mijloc de la oraș, Delavrancea e fiu de căruțaș, Sandu, Adam și Ciocârlan sunt neaoși țărani. Cum să ne dea aceștia, sau alții ca ei, icoana unei clase necunoscute de dâșii? Chiar când încearcă să o facă, ei sunt în mod firesc porniți împotriva păturei aceleia și-și iau adesea subiecte dintr-însa numai pentru

a o putea biciui... Și iată cum astfel în literatură, care ar trebui să cuprindă viața sufletească a tuturor cercurilor sociale, se dezvălește o lacună considerabilă.

De curând, doi domni, – pe cari, deși nu mai sunt așa de tineri, nu-i cunosc, fiindcă n-au scris până acum și nici în cercurile literare n-au trăit, – d-nii I. G. Miculescu și Al. G. Florescu – au făcut oarecare vâlvă în jurul lor cu două piese dramatice. Amândoi aparțin, zice-se, aristocrației bucureștene. Și chiar de nu s-ar spune, se vede din piese, căci în una din ele acțiunea se petrece la hotelul Caraiman din Sinaia și în cealaltă, într-un „salon-seră“, iar multe din amănunțele și faptele redade, în amândouă, au aerul de a fi fost prinse la fața locului. Să vedem acum chipul cum acești doi reprezentanți ai înaltei noastre societăți își tălmăcesc lumea lor.

Piesele în chestiune sunt *Mama* de I.G. Miculescu, apărută anul trecut în *Convorbiri literare* și reprodusă în volum, – și *Sanda* de Al. G. Florescu, ieșită în volum abia zilele trecute și reprodusă din aceeași revistă. Amândouă s-au jucat la Teatrul Național cu destul succes, cea din urmă a făcut chiar serie, pentru că era montată cu mai multă îngrijire și are și, de altfel, dialogul mai sprinten și ceva mai multă culoare. Dar amândouă sunt tăiate din aceeași bucată, sunt făcute cu aceeași mediocră valoare literară și ca subiect se aseamănă perfect.

Și într-una și în cealaltă e vorba de o mamă din clasa nobilimei noastre. La d-l Miculescu mama este o desfrănată, care-și părăsește căminul conjugal și pe o mică fetiță numai pentru a se arunca în brațele amntului, iar la d-l Florescu mama își trimite fetița la școala călugărițelor catolice din Paris și rămâne singură, pentru a se putea deda unei vieți de plăceri fără margini. Deosebirea e numai că, pe când Eliza Rareș, eroina d-lui Miculescu, e cuprinsă de remușcări și flacăra dragostei de mamă în urmă o încinge cu patimă și o mistuie, – Elena Radan, mama *Sandei* d-lui Florescu persistă în cinism și în dreptul liberei iubiri până la sfârșit, fură amantul fetei sale, presară flori pe mormântul lui și, în loc de a se lăsa înfrântă când o părăsește fiica ei, trimite un bilet dulce noului iubit. Ceva mai tare, – încolo atmosfera în jurul celor două mame aristocrate e aceeași: belșug în risipire, concepția frivolă a vieții casnice, intensitatea

vieții sexuale, neastâmpăr și goană după aventuri ametoare. „Precum miroase în Lipsani a afaceri, la Capșa a trândăvie, așa la ea în casă *miroase* a dragoste.“ Cuvântul „miroase“ e urât aci, dar este al d-lui Florescu și vrea să caracterizeze acest fel de mame „cari nasc, dar cari n-au copii“, cum se exprimă același autor.

Filipica e aspră. Cum însă ea vine dintr-o parte autorizată, trebuie să o luăm așa cum este. Poate e prea multă violență și prea multă tendință în toate, căci scriitori începători – și sunt atâtea părți slabe în aceste piese cari arată pe d-nii Florescu și Miculescu drept niște începători! – scriitorii începători, zic, totdeauna exagerează în caracterizarea tipurilor. Dar, dacă aceste mame nu sunt izolate, ci un tip general, sau frecvent cel puțin; dacă relațiunile sociale puse pe scenă de d-nii Miculescu și Florescu corespund, cel puțin în fondul lor, realității, – cele două cărți câștigă mult în interes. Vai, câte nu ne-ar putea spune talente mai mari ca ale acestor autori!

La sfârșit, o observație în ceea ce privește limba celor doi scriitori. S-ar părea că amândoi iubesc prea puțin pe autorii de astăzi, de la care ar putea să învețe a cunoaște și a scrie o limbă mai puternică și mai puțin silită. D-l Miculescu, încalte, la fiecare pagină întrebuițează câte o frază neromânească. Găsești la d-sa construcțiuni ca: „*nu se încap otel* nici minister“; „nu se încap prafuri aici“; „am să-l dezamăgesc“; „cum nu are să te poftescă“; „vă dăm o vânatoare“; „dorințele altcuiva“; „vin lucrurile uneori între oameni“; inversiuni ca: „mă doare să-ți spun ce am să-ți spun“ și altele. Fără o frumoasă limbă literară însă, aristocrații noștri n-au să străbată în literatura românească.

Să sperăm că, mai ales după epica luptă antifranțuzomană, ei se vor îndrepta.

[8]

Un simptom

Schimbata-s-a vremea, schimbata-ne-am noi, sau nu ne înțelegem? Ce bine era acum câțiva ani! Cum se strecurau zilele

și nopțile în schimb liniștit de cuvinte și de cântece! Ce ușor izbuteam să ne potrivim în gânduri, să țesem o idee cu alta, să așternem un vis lângă altul și împreună să făurim planul unei cărări peste un teren neumblat de alții! Firi vesele de boemi, fără grija zilei de mâine, nemușcați de șarpele ambiției, neamețiți de fumul succesului, iubeam mult și uram puțin și lumea era întregă a noastră. Ceea ce ne mâna înainte era numai îndemnul din noi, tainica voce a sufletului, calda vibrație a vieții, care cere impetuos să se manifeste. Dar a venit întâia rază a izbândeii și ne-a tulburat prin frumusețea ei. Anonimul de ieri a început să aibă un nume. Mii de cititori au început să-l pronunțe și nu e o muzică mai dulce, mai ademenitoare, ca aceea a mulțimii ce te cere. Ea te îmbată și te trezește la o nouă viață, la viața de râvnă și deșertăciuni. Ce-a fost se uită, ce-ți iese în cale se calcă în picioare și, cu mâna întinsă spre ramura de lauri, alergi înainte singur, fără răgaz și fără pă sare.

Și iată-ne pe drumuri despărțite, fiecare pe al său, când paralel, când încrucișându-ne, ciocnindu-ne violent; fiecare spre ținta sa, – ferice de cine are o țintă și vai de cel ce aleargă în voia întâmplării! Iată-ne ceata răzlețită; planul împreună țesut, destrămat; visurile, împreună visate, uitate ca o glumă de copil; ne-am schimbat; suntem robi ai izbândeii și ai dragostei de noi înșiși; în tot ce facem și ce gândim nu mai este de-aproapele, nu mai este ideea, suntem noi și numai noi.

Să nu protesteze nimeni! Să nu-mi vii tu, magnilocventule, și să-mi spui că tu nu iubești decât „neamul“ și numai pe el îl servești, căci eu știu că te iubești întâi pe tine și numai pe tine te servești. Și să nu-mi vii tu, poet delicat de odinioară, și să strigi că tu de dragul artei lucrezi, căci eu știu că în toată sârbezimea ta de astăzi e numai goana după bani și după nume.

Nu încape vorbă. Procesul e firesc. Ceea ce leagă tinerețea e fatal să se desfacă. În largul vieții intelectuale, nu asocierile, ci individualitățile sunt totul. Succesul dă curaj și aripi puiului de vultur, care, părăsindu-și cuibul, își vede singur de rosturile sale. Numai cei slabi rămân împreună... Un principiu revoluționar acesta antisocial, dar ce voiți? Ceea ce suntem, suntem numai prin noi înșine, prin puținul pozitiv cât cântărim ca forță intelectuală, și e cu totul legitim să nu ne sprijinim pe

forța altuia. Și e tot atât de firesc ca această conștiință a tăriei tale să-ți dea cu timpul demnitatea și mândria personală. Nefirească și dureroasă este numai degenerarea acestei mândrii, falsa întrebuintare a principiului individualist. Căci unde am ajuns?

În loc de-a ne cunoaște terenul ce ne convine și a ni-l țărături, ne avântăm îndrăzneți spre altele, necunoscute. În loc de-a recunoaște dreptul fiecăruia de a fi și partea lui de muncă, ne facem o plăcere din a le tăgădui. În loc de-a interpreta individualitatea noastră în felul acela că ne dăm silința a dezvoltă și fecunda tot ce este deosebit în noi, toate însușirile ce ne aparțin numai nouă, ne înstrăinăm tocmai de ele. Iar impunerea individualității în loc de a se săvârși pe calea firească, se face prin multe ocoluri, între cari reclama, umilirea și interesele străine de literatură își au rolul lor. Și iată cum epoca noastră individualistă se caracterizează tocmai prin lipsa de personalități bine marcate.

Dar, dacă nu le avem, nu urmează că n-ar fi mulți cari se cred în adevăr figuri distincte. Odată principiul acesta revoluționar admis, e foarte natural ca toți, fără excepție, să se creadă individualități, să nu-și mai facă nici o concesie și să se socotească, fiecare în felul său, de cel mai mare. „Dacă n-aș ști că sunt poetul cel mai de seamă de astăzi, sau că voi fi cel de frunte de mâine, n-aș mai avea nici un rost“, – îmi spunea dăunăzi unul din cei mai modești prieteni. E simptomatică această mărturisire; ea probează cât de exagerată e opinia ce și-o face fiecare despre sine și cât de puține fixate sunt valorile.

O consecință generală a acestor stări este pronunțata grandomanie, – boala de care suferă greu lumea literară de astăzi, plină de genii și apostoli. Cei ce acum merg pe drumul lor, fie că se consideră ajunși, fie că victime fudule ale închipuirii lor, sunt apariții deopotrivă de respingătoare și pe toți îi pândește decepția, ziua târzie când singuri vor cunoaște realitatea și...când cu durere își vor aduce aminte de acea vreme petrecută împreună, când, nemușcați de șarpele ambiției, neamețiți de fumul succesului, iubeam mult și uram puțin și lumea întregă era a noastră...

I. Gustul

Să privim mai de aproape la acest tiran care decide în toate, la *gustul* în artă și literatură, singur suveran și infailibil. Teoriile cele mai complicate, învățătura cea mai îmbâcsită se sfarmă de legea simplă și convingătoare a gustului. Ea singură ne călăuzește în toate manifestările noastre sufletești, ea singură determină progrese și curente.

Gustul este o înșușire cu care te naști, un talent ca oricare altul pe care îl moștenești și pe care poți să-l cultivi și să-l dezvolți în cursul vremii. El este acea facultate sufletească de a prinde repede și sigur armonia de tonuri, culori și mișcări în orice manifestație a firei sau a vieții omenești, de a-ți da seama cu ușurință de tot ce-ți atinge mai plăcut simțurile și-ți poate face viața mai frumoasă.

Fiindcă un om de gust este mai mult sau mai puțin un artist, el nu poate fi confundat cu omul de știință. Rațiunea rece nu poate niciodată să înlocuiască pe deplin lipsa de gust. Și oricât s-ar încerca cineva să învețe din carte această înșușire, el nu va reuși, căci impresiile primite din afară nu depind numai de voința și de rațiunea fiecăruia.

Împotriva acestui adevăr se păcătuiește mult la noi. Un om cu oarecare cultură literară sau științifică se crede numaidecât chemat să dea direcțiuni estetice. Lipsit de putința de a se impresiona sincer și a cunoaște și gusta frumosul pe cale firească, el se conduce de reguli fixe, de norme create de alții, sau înlocuiește gustul și priceperea prin o neîncetată frazeologie, ce se schimbă de pe o zi pe alta. Arta selecționării precise e străină de acest fel de judecători.

Un om de gust la noi a fost, de pildă, d-l Maiorescu. Recitească orișicine operele lui și vadă câtă lumină era în gândul și în cuvântul lui, câtă siguranță în selecționarea talentelor de-atunci, câtă insistență pentru frumusețea formei și sinceritatea simțământului. În schimb, un antipod al d-sale, un om care caută să acopere lipsa gustului prin inteligența sa și prin mulțimea scrisului este d-l Iorga. Meargă orișicine la

Vălenii de Munte, în acel sat banal, cu ulițe prăfoase și povărnite, cu miros de buți de țuică, – locul lipsit de orice podoabă, unde se bate toba „cursurilor de vară“, și va avea icoana perfectă a unui gust comun, trivial.

În genere, lipsa de gusturi alese se simte astăzi. Oamenii aștia, cari iau asupra lor sarcina de a se face mijlocitori între public și artiști, uită că datoria lor este de a căuta numai frumosul în toate și a-l semnala cetitorilor. Ei fac negustorie, oferă marfă cu toptanul, și bună și rea, și în loc de a cultiva, ei strică și pervertesc. Și dacă starea asta va mai dăinui, dacă propagandele diverse nu vor înceta și deasupra lor nu se va ridica un spirit ales, un gust convingător, epoca noastră va avea în multe direcții un caracter anarhic. Când în literatură e un belșug de producție, ca astăzi, orientarea e totdeauna anevoiasă și gustul public periclitat.

Singura noastră mângâiere în această privință este însuși publicul cel mare, poporul nostru, care din fire este înzestrat cu destul bun-simț pentru a nu îngădui să i se falsifice gustul. Neamul nostru de pretutindeni dovedește foarte multă înțelegere pentru artă și frumos în genere. În dragostea lui pentru natură, pentru cântece și dansuri, în simțul lui pentru forme armonice și curăție, în cunoscute-i îndemânare la întocmirea artistică a costumelor sale, în sfârșit, în toată firea lui sunt date, deși uneori în formă primitivă, elementele puternice ale gustului său ales, din care vecinic se vor înnoi artele noastre și curente se vor readuce la justa lor matcă.

II. Comercializarea

Am lăudat odată fecunditatea scriitorilor de astăzi. Bogăția de cărți de cuprins literar, numărul mare de biblioteci și de reviste se deosebește plăcut de mișcarea literară înceată și săracă de altădată. Zgomotul cel mare, cu polemici până la cuțite, cu rivalități și pișicherlicuri, dă vieții o culoare mai vie, mai simpatcă. Partea cea bună în toate este pătrunderea în mulțime, creșterea enormă a publicului cetitor, care lipsea așa de mult în trecut.

Dar părțile slabe ale acestei mișcări sunt și ele destule. Propaganda cea largă a produs setea de cetit, iar producția trebuie să crească și ea în raport cu cererile publicului. Se ivesc deodată editori cu duimul, cari văd că sunt afaceri de făcut câtă vreme interesul pentru literatură e așa de cald. Aceștia fac apel la scriitori, îi iau în întreprindere ca impresarii pe artiști, încep a supralicita în oferirea onorariilor, iar scriitorii se execută. Și iată cum s-a pornit și la noi de-a binelea comerțul în literatură.

În aparență, ar trebui să ne bucurăm de acest fel de progres, căci orișicum e un bun semn că se caută în sfârșit și „marfa intelectuală“. E nădejde că astfel scriitorii nu se vor mai plânge de sărăcie și că nu vor mai sta în cărca vreunui binefăcător mecenat, nici nu vor mai fi siliți să-și târască visurile și rimele lor prin spelunci și cafenele. Bunăstare și liniștea vieții nu sunt tocmai de disprețuit.

Sigur este însă că toată comercializarea asta merge în bună parte pe socoteala calității producției literare. Câștigul poate fi și el un stimulent pentru creare, dar în mare parte e totuși în defavorul ei și coboară arta și toată activitatea sufletească la un fel de meserie. Nu mai este îndemnul curat și dezinteresat de care te conduci, nu mai e necesitatea aceea irezistibilă de a-ți exterioriza un gând sau o simțire, ce te determină: ținta definitivă rămâne câștigul acela material ce-ți zâmbește și te atrage.

Se naște astfel o încordare a forțelor, se lucrează mai repede și mai mult. Gândurile rămân neprecizate, persoanele cu viața și caracterele lor neaprofundate, totul se diluează și se precipită. Dezvoltarea aceasta – dacă peste tot poate fi numită astfel – este cu totul nefirească și chiar nefolositoare în fondul ei, căci nu în cantitate, ci în calitate se caută valoarea unei literaturi.

O altă parte rea a acestei opere de vulgarizare este atragerea la muncă a multor elemente slabe și dubioase, cari în împrejurări normale de viață literară nu ar putea să conteze. Diletanții îndrăzneți, îndrugători de platitudini, ziariști fără talent se furișează pe lângă vreun editor sau conducător de bibliotecă și când nu reușesc cu „opere“ originale, se strecoară

cu vreo traducere, numai să poată fi în rând cu ceilalți. Grație acestor intruși, piața literară va fi inundată de multe umpluturi și mai ales de foarte multe traduceri, prin cari se va căuta a se înlocui lipsa de opere originale de valoare. Peste tot traducerile încep a avea un mare rol în comerțul literar și va fi bine să fim cu mare băgare de seamă față de ele.

Iată de ce fecunditatea literară, pornită din interes comercial, poate fi păgubitoare și nu constituie un motiv de a ne bucura de ea, – căci ea derutează, dacă nu distruge, talentele, încurajează mediocritățile și, în locul unei literaturi concentrate și rezistente, ne dă opere efemere sau de duzină.

Vom dovedi-o aceasta în curând, vorbind de cărți recente.

[10]

O singură dată mi-a părut rău că sunt român: când am auzit în piața Teatrului din București cântându-se *Deșteaptă-te, române*. În fruntea celor ce manifestau pentru limba românească erau domnii Iorga și Scurtu și cântau și ei cu putere imnul lui Murășan, iar glasul lor nemelodios suna urât și falș în concertul de stradă. Și mi-am zis atunci: de ce oare oameni cu auz așa de rebel față de armonie și cu glasuri așa de stridente se amestecă în cor și-ți tulbură plăcerea de a gusta o melodie solemnă? Nu știu ei că un cântec, desprins din buze profane, e ca o icoană întinată și că versul rostit de nepricepuți se banalizează?

Ah, de n-ar fi dorința asta irezistibilă de a face ca alții și îndemnul acesta contagios de amestec în toate! În pieptul omenesc se nasc însă atâtea dorinți și ele te mână pe atâtea căi, încât e o adevărată artă să vezi: cari din aceste [...] ¹ pot fi împlinite și unde este calea [pe care s-o urmezi] ². Cel ce vrea să le împlinească pe [toate se] ³ încurcă pe toate cărările, se rătăcește și-și face lui și altora o mare nedreptate.

*

¹ Text deteriorat în revistă (n. ed.).

² Text deteriorat în revistă (n. ed.).

³ Text deteriorat în revistă (n. ed.).

Dintre prietenii mei, Zaharie Bârsan este acela care mai curând și-a ales un drum propriu. „Ich singe wie der Vogel singt“ era deviza întâiei lui tinereți. Și cântecul, frumosul, arta i-au fost singurele călăuze în drumul pregătit pentru un rol de „modest slujitor la altarul artelor“. Este acesta un rol așa de rar, așa de greu și de ingrat la noi, îndeplinirea lui e totdeauna primejduită, fiindcă noi aștialaltți, lumea de mici negustori ai vieții, nu avem darul de a ne coborî într-un suflet curat de răspânditor al frumosului și fiindcă-i ieșim în cale cu măciuca, în loc de a-i presăra urmele cu flori.

Bietul teatru român! Copilul e abia născut și înfășat în scutece, și iată binevoitoarele ființe aleargă din toate părțile cu sfaturi limbute, să-l răsfețe sau să-i urzească norocul. Domol, domol, că-l sufocați cu dragostea voastră !...

La leagănul copilului stă Z. Bârsan și printre ursitoarele venite să cârtească iată-l și pe d-l Iorga. Se putea altfel? Se putea ca d-sa, cel mai refractar pentru tot ce e cântec și joc și artă, să nu ridice glasul? Se putea să scape prilejul de-a spune un cuvânt, când vorba d-sale e așa de ieftină și se îmbie ea singură la toate?

Artistul se oprește un moment, mirat de piatra aruncată. Apoi se întreabă: ce caută profanul în altarul meu? D-l Iorga e istoric și combate pe jidani. D-l Iorga e un realist și vrea să ajungă departe. Cu noroc și cu bine! Dar ce caută pe terenul străin de d-sa?... Și gândindu-se la toate aceste, artistul se mârșnește tot mai mult. Fruntea lui senină se încruntă și pentru întâia oară părăsește rolul de cântăreț și încinge spada de luptător. Și se bate abil, se bate cu căldură pentru amorul propriu jignit și pentru amorul artei. Iar noi privim zâmbind la această încăierare. Noi știm că superioritatea e pe partea lui, căci vorbește într-o chestie specială un om care de zece ani s-a dedicat studiului teatrului, pe când în fața lui este un om cu alte îndeletniciri, d-l Iorga, „care de zece ani n-a fost decât la o singură reprezentare dramatică și ale cărui cunoștințe dramaturgice se mărginesc la *Herșcu Boccegiul* de Alecsandri și la *Hangița* lui Goldoni“. Și mai știu că Bârsan este, ce e drept, o fire tăcută și blândă, dar un adânc cunoscător de suflete și un bun analizator la nevoie. El poate să ne dea caracterizări cu totul

interesante. Și fiindcă cel ce vorbește este el însuși un literat de o valoare în multe privințe superioară d-lui Iorga, — oricât de mare istoric ar fi acesta — cuvântul artistului nu este o pleavă aruncată în vânt, ci cade cu greutate asupra adversarului său.

Și s-a întâmplat pe cum ne-am așteptat. Grele și răspicate cad vorbele de pe buzele artistului mâhnit. Din o simplă apărare, ele se prefac într-o învinuire energetică. Citească orișicine și vază:

„De ce opinia publică se ocupă atât de mult «de d-l Iorga» — se întreabă cu drept cuvânt. Fiindcă d-sa scrie mult și vorbește multe; fiindcă se amestecă îndrăzneț în toate, se leagă de persoane și de fapte, astăzi într-un fel, mâine într-altul, astăzi afirmând una, mâine silit să o retracteze. Cu o conștiință și o responsabilitate așa de elastice, atrage pe unii prin volubilitatea frazei sale, respinge pe alții prin ieșirile dezordonate, prin trivialitatea stilului și nestatornicia gândului, căutând mereu să facă zgomot în jurul său și reușind astfel să-și vadă numele în continuă circulație“.

Începutul acesta de caracterizare e admirabil de just. Dar iată mai departe:

„Eu nu voiesc să mă improvizez în judecătorul d-lui Iorga și dacă nu se lega și de mine, de unul dintre cei mai pacinici publiciști, nu era să-mi tipăresc aceste sincere reflexiuni. Este însă un principiu german: *leben und leben lassen*. Trăiește, fă-ți mendrele de apostol, dar nu-ți întemeia activitatea pe paguba morală a altora... În netoleranța și egoismul tău, nu căuta să păgubești pe alții, jignindu-i cu vorbe grosolane, cu glume proaste și cu aprecieri absurde, provenite din mania de a aprecia“.

Și asta-i just. E un principiu pe care Bârsan îl stabilește aici în mod logic. Vanitatea și egoismul trebuie să-și aibă și ele marginile lor și d-l Iorga ar trebui să învețe odată că între oameni civilizați talentul și munca fiecăruia trebuie respectate. Câți nu i-au mai spus-o d-lui Iorga, dar răspunsurile d-sale au fost totdeauna insultătoare, — căci privilegiul insultelor îi aparține.

„Vă rog să credeți — zice Bârsan în această privință — că insulta este o veche practică a d-lui Iorga, e un sistem. De câte

ori îl veți ataca pe nedreptul, d-sa va poza în victimă și va arăta, pe larg și în ton sentimental, că a avut dreptate. Dar când îl vei lua de cuvânt și îi vei dovedi obiectiv greșelile, când îți vei arăta indignarea pentru micile d-sale răzbunări și atunci nedrepte, d-sa, sau se va preface că te ignorează și în acest caz te va pânda până la un moment potrivit, sau va spicui vrun crâmpei de frază și va căuta să te măsoare de sus, cu îngâmfare. În cele mai multe cazuri însă, d-sa preferă să alunece de la subiectul discutat, evitând a da prilej de lămurire definitivă din care ar rezulta amestecul d-sale nepotrivit; îi place să scape prin tangentă, cu câte o glumă ușoară, cu câte un joc de cuvinte tras de păr. Iar partea cea mai urâtă și bizantină a d-sale este *obiceiul de a preface orice chestie de principiu într-o chestie personală și de-a insulta urât.*"

În această analiză d-l Bârsan își ajunge apogeul. Niciodată cuvinte mai drepte și mai concise despre d-l Iorga nu s-au rostit. Adevărul îl pot confirma toți câți au venit vreodată în atingere cu d-l Iorga și se vor convinge de el toți câți de aci înainte vor avea cu dânsul de lucru.

Dar mai actual devine Bârsan în pasagiul în care slăbește relațiunile pretențioase ale d-lui Iorga cu Ardealul.

„Primit la început cu dragoste și încredere, d-sa a pornit să-și închipuie cu timpul că a cucerit provinciile subjugate și că e chemat să le conducă el însuși din București sau din Văleni. Ar voi ca orice mișcare politică și culturală să plece de la d-sa și să aibă aprobarea d-sale. Ar voi ca tot d-sa să conducă pe deputații români, «Asociația», ca și «Societatea de teatru»; se amestecă, dă sfaturi, spune năzbâtii în necunoștința oamenilor și a împrejurărilor; se încruntă și blastămă pe cei ce îndrăznesc să înainteze fără să țină seamă de sfaturile d-sale anodine. Și văzând că în afară de câțiva naivi nimeni nu rămâne stupefiat de vârtejul cuvintelor sale, indignarea-i crește și autoritatea-i scade treptat. Și eu cred că e bine că d-l Iorga pierde legătura cu opinia publică din Ardeal, căci cu patimile d-sale mărunte, cu mulțimea de vorbe mari și goale, cu nestabilitatea gândurilor și sentimentelor d-sale, nu era de nici un folos acolo.“

Și Bârsan are și aici dreptate cu vârf și îndesat. Iar dacă scriitorii ardeleni și oamenii politici îl vor aproba, se vor găsi

totuși [învățăcei]¹ simpatici și minți plâpânde încă, băieți buni și plini de idealuri, cari se vor supăra pe francheta lui Bârsan și vor lua în fraze ditirambice apărarea idolului lor. Lasă că-i bine și asta! Să persiste ei în credințele lor, căci cu cât vor crede mai mult astăzi, cu atât mai urâtă le va fi decepția mâine, când vor ajunge să înțeleagă.

*

Dar fabula are și o morală:

Nu e bine ca cineva să apuce pe mai multe căi deodată, căci se poticnește. Rău face omul că se încearcă să cânte imnul național când natura nu l-a înzestrat cu voce și auz. Nefiind genii universale, ascultați mai bine de sfatul poetului care zice: „Nu siliți natura!“ Da, nu siliți natura, rămâie fiecare la ceea ce poate și ce a învățat, unul la istorie, altul la artă, al treilea la foiletoane. Țarmurească-și fiecare tărâmul său, căci dimpotrivă ne certăm... și-i rușine mare.

[11]

Diletanții

Ceata mare de oameni de treabă cari se țin mereu în preajma scriitorilor sau a artiștilor de orice categorie se compune mai ales din diletanți. Toți începătorii și toți neisprăviții, toți cei oprîți la drumul jumătate în dezvoltarea calităților lor sufletești, se numesc astfel. Nu fapta, ci numai dorința de a săvârși îi caracterizează și nu perfecțiunea, ci relativitatea cea mai searbădă le dă mulțumirea:

Diletant heisst jener Mann
Der etwas machen will
Und es nicht kann.

E definițiunea unui umorist german și o găsesc din cale-afară nimerită, căci, în adevăr, din această îmbinare a dorinței cu neputința izvorăște diletantismul în toate.

¹ Text deteriorat în revistă (n.ed.).

În faza de astăzi a culturii noastre, e prea firesc ca numărul diletanților de toate categoriile să fie mare. În presa noastră, în politică, în literatură și artă, *amatorii* se îmbulzesc, vecinic împinși de râvna de a fi cunoscuți. Controlul fiind mai mic și îngăduința mai mare ca la popoare mai culte, diletanții pot să ajungă la noi la oarecare roluri sociale. Oameni certați cu gramatica și cu școalele inferioare pot să ajungă ziariști și candidați de deputați, iar cabotini pot să joace pe eroii lui Shakespeare. În această privință surprizele nu sunt excluse: astăzi vezi pe unul că nu știe lega două gânduri lămurite, mâine același te surprinde scriind despre dramele lui Ibsen; astăzi unul adună cifre în vreun birou obscur de bancă și mâine încearcă să iscălească un articol de direcție politică.

Dar nu despre toți aceștia, ci numai despre un anume gen de diletanți ni-e scopul să vorbim astăzi: despre diletanții noștri în viața teatrală din Ardeal.

După cum văd că s-au petrecut lucrurile la ultima adunare a „Societății“, e vorba ca pe viitor toată mișcarea dramatică de la noi să fie lăsată în grija diletanților. Ideea lui Bârsan, ca „Societatea“ să angajeze o trupă, redusă deocamdată, de oameni pregătiți și ca această trupă să ia asupra-și îndatorirea de-a cultiva ea însăși teatrul românesc la noi, a fost cu totul abandonată. În schimb, s-a făcut apel la societatea de la orașe, ca să se constituie ea singură în așa-numite comitete „filiale“ (terminul e cu totul impropriu!) și să se organizeze în grupuri de diletanți, cari, sub supravegherea noului director artistic, a d-lui Bănuțiu, să ne satisfacă în ceea ce privește exigențele noastre pentru arta dramatică.

Eu nu sunt un partizan al acestei idei, căci diletantismul e totdeauna o manifestație a mediocrității. Reprezentații de diletanți se dau ele pretutindeni, dar nicăiri nu au pretenția de-a constitui o mișcare serioasă și de a înlocui cu succes pe actorii de specialitate. Reprezentațiile de diletanți pot să fie destul de bine organizate, unele chiar fastuoase, dar ele totdeauna au caracterul unor jocuri sociale, unor serbări de ocazie, la care publicul vine cu bunăvoință și iertare, gata a primi așa pe cum i se dă. Cu

diletanții nu vom putea fi niciodată severi, căci nu le putem cere ceea ce n-au învățat, nici joc, nici pronunțare, nici alte abilități tehnice, pentru însușirea cărora se cer ani de experiență.

E, desigur, o prea plăcută petrecere ca la Brașov și aiurea d-șoarele noastre să se încerce uneori în câte un rolisor, iar vreun tânăr profesor să-și schimbe mutra gravă de pe catedră în fața dulce a lui Romeo. E o bună ocazie de a-ți face toalete nouă, de a te transporta câteva minute pe alte tărâmuri, mai frumoase, vecinic privindu-te în oglindă și studiind un gest. Dar în fond sunt totuși păpușerii! Nu e joc de teatru, ci jucărie!

Comitetul „Societății“, înainte de a se gândi la diletanți, ca mijloc de realizare a menirii sale, trebuia să-și lămurească mai întâi întrebarea: pentru cine voiește să cultive teatrul, pentru poporul de la țară, sau pentru publicul românesc din orașe? Pentru țărani, sau pentru pătura cultă? Este de importanță această întrebare pentru că unele sunt cerințele celui dintâi și alte ale celor cu carte. Țăranul se mulțumește și cu diletanți și cu piesele modeste din repertoriul obicnuit acum cincizeci de ani în Moldova. Dar la orașe nu mai avem ce căuta nici cu diletanții, nici cu literatura primitivă.

Consider ca o adevărată ofensă la adresa societății culte ardelenice presupunerea că, pentru gustul și priceperea ei, jucăriile ocazionale ale diletanților ar fi suficiente. Numărul mare de familii române din orașe nu e cu nimic mai pe jos de societatea străină și este în drept să ceară mai multă artă și mai puțin diletantism. În cursul vremii noi evoluăm în mod vizibil, evoluează și gusturile și întreaga viață intelectuală. De ce conducătorii „Societății“ dramatice vor să ne oprim la Vifleimuri cu Irozi și cu jocuri de păpuși?

Dar... să sperăm că amicul meu Bănuțiu, care nu este un actor, dar e un om cult și inteligent, va recunoaște singur și în curând că nu calea diletantismului este cea adevărată și va stărui să adune în jurul „Societății“ forțe artistice de valoare.

Firește, în această privință, suspendarea burselor a fost o mare greșală.

Scriitorii ardeleni

Nu de valoarea lor vroi să spun ceva. Mă preocupă întâmplător un fapt destul de ciudat: de ce majoritatea scriitorilor născuți și dezvoltăți în Ardeal, nu se pot menține le ei acasă, ci trebuie să-și caute în regat teren de activitate?

Cauzele sunt desigur mai multe. De vină e mai întâi situația noastră economică atât de precară încât nu poate asigura existența unui strat întreg de muncitori intelectuali. De vină sunt raporturile noastre politice, cari nu îngăduie o dezvoltare liberă a spiritelor. Dar sunt și alte motive, pe cari le-am lăsat până acum neatînse, motive de ordin social, mult mai vinovate ca toate cealalte.

Pe cum bine știți, George Lazăr n-a trecut la București pentru că a găsit că va fi mai de folos acolo. L-au îndemnat să plece din Sibiu mai mult mizeriile ce i le făcea episcopul de atunci. Atâția dascăli ardeleni, trecuți în Principatele Române pentru a pune acolo temelii instrucțiunii publice, n-au plecat nici ei numai din însuflețire pentru neam, nici din pricina că nu ar fi găsit și acasă teren pentru energia și știința lor cu multă trudă adunată, ci fiindcă sau n-au fost destul de apreciați, sau au avut de suferit din partea contemporanilor. Pe Slavici, Coșbuc și Alexandru Hodoș, înstrăinați din aceleași pricini, nimeni n-a căutat să-i rețină sau să-i recheme în Ardeal. Niță Popovici era cu totul străin de ai săi și neagra mizerie era să-l apuce tot în Țară, dacă sfatul d-lui Maiorescu nu-i venea într-ajutor. Pe Zaharia Bârsan îl gonește din Ardeal – ca să vorbim și de cei mai tineri – același mediu adânc pricepător de artă și literatură. Iar acum în urmă, de câteva luni încoace, Goga – are prilejul să guste din aceeași dragoste și înțelegere a tovarășilor săi de acasă: săgețile *Telegrafului* împotriva lui nu mai încetează.

Văzând aceste multe cazuri, eu sunt dispus să caut motivul emigrării scriitorilor ardeleni mai mult în alcătuirea sufletească a societății noastre decât în altceva. Hotărât, mediul de-acasă nu este prielnic unui talent literar. Oamenii noștri, prin tradiție sau prin educația lor maghiaro-germană, sunt formalști,

greoi, sâcâitori și dușmani declarați ai manifestării mai libere a spiritului. Firi de funcționari osteniți, unii văd în scriitori un fel de tulburători ai vieții lor mașinale; iar preoții din clerul superior, chemați a constitui *ei lamura societății noastre*, sunt prea adeseori vrăjmași ai oricărei evoluțiuni.

Mi-aduc aminte afară de cestiunea Grama-Eminescu și de-un alt caz concret în această privință. D-l Bogdan-Duică intrase odată în curtea seminarului din Sibiu, iar directorul școalei, un preot dintre cei mai conservatori, îl alungă din curte sub cuvântul că e "ateu și fără de lege"... Iar d-l Bogdan-Duică este și d-sa printre scriitorii ardeleni care-și pusese puterile în serviciul celor de-acasă, și a trebuit să plece din cauza aceluiași spirit îngust și netolerant de-acolo și în urma aceleiași nesocotiri din partea celor cu greutate.

Simptomul e desigur îngrijitor. Nu că scriitorii, siliți să plece de la vetrele lor, ar suferi prin aceasta. Talentele adevărate nu se pierd nicăiri, iar în cazul nostru ele câștigă, căci ajung în centrul culturei, în condiții mai fericite de creare, la orizonturi mai largi, mai binefăcătoare. Însăși cultura românească poate câștigă prin deplasarea scriitorilor ardeleni de la obârșia lor. Îngrijitoare rămâne însă totuși neputința de-a se închea mai repede cultura poporului ardelean însuși. Prin îndepărtarea elementelor celor mai bune dintr-un popor – căci da, scriitorii sunt adevărații conducători sufletești ai poporului – suferă conducerea întreagă. Locul celor plecați de-acasă îl ocupă mediocritățile. În presă, la instituțiuni culturale, se îmbulzesc mulți nechemăți, iar mulțimea îi urmează în mod fatal pe aceștia. Și iată cum orice înstrăinare a unui scriitor ardelean, chiar și când acela ajunge o podoabă a culturei noastre generale, Slavici, Coșbuc, este în fond o pierdere pentru ardeleni, căci influența lui asupra celor de-acasă este mult mai vagă decât dacă rămânea la postul său, în caldă atingere cu ai săi.

Și-acum o învățătură, care rezultă în mod logic. Ardelenii desigur nu pot avea altă literatură (vorbim în termeni generali) și altă cultură ca românii de pretutindeni. Dar pentru a ține pas cu ceilalți, ardelenii sunt datori a-și prețui mai bine scriitorii ridicați în mijlocul lor. În loc de a privi la dânșii prin prisma preocupărilor mărunte „de tarabă“, în loc de a-i trata cu vorbe

de filistenii și cu îngâmfare de semidocti, să caute a-i cetii și asculta, mulțămii a-și avea în sfârșit și ei scriitori de seamă, după ani lungi de dibuire și de naivitate în cele literare. Iar societăților noastre culturale li se impune o datorie: să vegheze ca orice talent s-ar ridica să fie sprijinit de timpuriu, ca să poată fi la adăpostul nevoilor materiale și să poată fi utilizat pentru trebuințele de-acasă.

*

P.S.: Se pare că foiletonul meu precedent, în care arătam slăbiciunile inerente diletantismului, a atins și enervat – fără voia mea – pe un domn profesor din Brașov. D-sa, într-un articol destul de confuz, îmi trimite prin *Tribuna* vorbă că:

1) n-a umblat prin cafenele; 2) nu știe face „bezele“; 3) nu se știe bate în duel literar; 4) că diletanții sunt mai buni de ispravă ca oamenii de talent; 5) că o reprezentatie de diletanți în Ardeal face mai mult decât una artistică în București. Mă rog, îmi pare foarte bine!

[13]

I. Declinul poetului

Crepusulul poetilor ar trebui să fie ca și al zeilor din legendă. Căci ce sunt poezii adevărați dacă nu sunt zei? Nu sunt și ei ai oamenilor idoli? Mulțimea nu li se închină și nu le așterne flori în cale? Nu le aduce libațiuni, altare, nu le ridică și imnuri, nu le cântă în vremuri de pace?

Și totuși când cad – vai, cad și zeii și poezii – ei nu se mai aseamănă. Poezii nu cad ca Odin și Loki, zeii Nordului de cari Wagner s-a inspirat. Lumea nu se cutremură la coborârea lor; soarele și luna nu se întunecă; pământul nu se aprinde de otrava bălaurului ce-i răpune. Moartea zeilor a fost o catastrofă universală, pe când declinul poetilor e un declin liniștit. Timpul singur le ia condeiul din mâna amorțită...

Pasiunile și frumoasele gânduri trec prin sufletul lor ca o furtună, care smulge și doboară totul și pe urma ei rămâne un

gol ca o vatră arsă. După ani de creare, ei ajung în situația vrăjitorului care nu-și mai știe stăpâni duhurile. Evocările sunt tot mai palide, cântecele se pierd tot mai mult în haos și amuțesc undeva departe.

Poetul moare o dată cu încetarea izvorului sfânt al poeziei și tot ce mai urmează după asta e meșteșug și neputință. În el nu mai trăiește decât umbra poetului, omul care-și poartă sarcina vieții în rând cu alți muritori. O dată coborât din Olimp, el nu mai poartă togă și hlamidă; și-a pierdut imunitatea și împarte soarta oricărui dezmoștenit. Acesta e adevăratul declin al poetului: timpul din care lira i-a încetat să mai sune cu vigoare.

În literatura noastră sunt mulți de aceștia. Afară de Alecsandri, puțini și-au menținut tăria până la sfârșit. Tot ce-a scris Eliade Rădulescu după *Sburătorul* a fost bun de aruncat în coș. Iar o serie întreagă de alți poeți au amuțit îndată ce-au trecut peste pragul bărbăției. Iar astăzi? Vai, nu mă întrebați de nume. Îi știți ca și mine și-i găsiți în tot locul, acasă, în cafenele, pe la ușile editorilor și la porțile ministerelor, tot umbre rătăcitoare de foști poeți.

Vedeți colo, într-un colț de restaurant, este unul de-aceștia. Mulțămii de sine și nemulțămii de alții, el nu mai vede în jurul său decât oameni mărunți, răi și imorali. El cere pace, cuviință și înțelepciune, cere virtute, rațiune și potolirea instinctelor. Vulcanul de odinioară s-a stins și poetul pasionat de ieri e astăzi apostol, un preot, un *Muker*. Începutul sfârșitului.

Înainte de el nu mai e nimic și în urma lui trecutul. Asupra aceluia se opresc toate gândurile de astăzi. Și tot mai dese îi revin în minte momentele trăite, de cari se leagă opera lui întreagă. Amintirile i se întrețes în toate convorbirile lui, vii, colorate, exagerate în mod vizibil. Un păhărel, două, și sufletul i se deschide cu tot mai multă limbuție. O ușoară lăudăroșie trece prin toate episodurile povestite și toate se sfârșesc cu preamărirea trecutului și cu condamnarea celor de astăzi, – căci oamenii osteniți sunt pururea vrășmași ai vremilor.

Pe de-a întregul poetul de odinioară, ajuns în declin și în rândul mulțimei, își face impresia jalnică a unui vechi soldat, care s-a luptat pe vremuri în războaie, s-a luptat cu glorie și-și

duce acum viața de pensionar, ursuz și pretențios, dând vecinic altora lecții de eroism și de strategie. Hei, de ce n-au cu toții soarta zeilor, a lui Odin și Loki, să moară în război și numai faima faptelor să rămână! De ce poezii n-au puțința de-a rămânea oameni mai demni, mai întregi, după ce nu reușesc să mai fie poeți de seamă?

II. Colportaj și biblioteci populare

– Biblioteca „Minervei“, poftiți, mă rog!

– Cât costă?

– Treizeci de bani; fă-mi și mie saftea, conașule, să-ți trăiască barosana!...

Așa te îmbie acum colportorii bucureșteni, oriunde ai intra, în restaurant, la cafenea sau pe stradă. Vanzătorii zdrăntăroși de ziare, țigănușii angajați anume și chioșcarii din colțuri de bulevarde vând cu toții *biblioteci* de aceste, cărțuli de câte 100 de pagini, editate proaspăt de Minerva, Socec și Alcalay. Iar afișe mari, lipite de ferestrele acestor trei case de editură, sau alte afișe mărunte împărțite cu duiumul pe stradă vestesc trecătorilor în fiecare zi câte o noutate literară.

Și lumea cumpără din toate, ca din pâinea cea caldă. Liceanul se plimbă prin Cișmigiu, tăindu-și foile celei mai nouă broșurele; în mâinile cusătoreșelor, ce trec repede în drumul lor spre atelier, vezi copertele albastre, galbene și sure ale acelorși biblioteci populare; în obositorul tramvai bucureștean, câte un călător zgribulit într-un colț își scurtează timpul cetind din aceleași cărți ieftine. Suntem, cum vedeți, în epoca bibliotecilor populare.

Un câștig pozitiv pe urma comercializării literaturii am avea deocamdată: se citește mult. Și mai este un alt câștig: se înlătură pe încetul colportajul literaturii submediocre, a romanelor de senzație, înlocuindu-l cu o literatură mai folositoare în toate privințele, sau, când nu e folositoare, cel puțin nu păgubește pe nimeni moralmente. Se tipăresc și vând și lucruri proaste,

desigur, dar cu cât mai prost, cu atât mai puțin primejdios pentru tânăra generație.

Asupra valorii literare a acestor biblioteci vom vorbi, cum am făgăduit, cu altă ocazie. De data asta anticipăm numai câteva observații generale.

E de regretat înainte de toate că nici una dintre bibliotecile acestea nu este întocmită după un plan unitar și nu urmărește un scop anumit. Cărțuliile apar într-o ordine bizară, alături de un autor tinerel și fără valoare, vreo traducere din clasicii greci, alături de un talent remarcabil, o nulitate patentată. Traducerile nu sunt făcute pe alese, ci din întâmplare și, în loc de a se căuta capodoperile literaturilor străine, se caută numai bucăți cu mai mulți sorți la vânzare. Deci partea comercială mai întâi și cea literară numai în linia a doua.

După părerea noastră, dreapta procedare la întocmirea unei noi biblioteci populare, care își propune a face cultura literară sistematică a unui mare stoc de cetitori, ar fi următoarea. Să se fi dat mai întâi, drept introducere, un manual concis de literatură românească, prin care cetitorii să primească o perspectivă generală. Să se fi dat apoi părți alese din toți scriitorii români, în ordinea lor cronologică. Din scriitorii secundari, aproape necunoscuți publicului (cine mai cunoaște astăzi ceva din Mumuleanu, Conachi, Donici, Asachi, Hrisoverghi, Bolliac și ceialalți mulți contimporani ai lor?), să se fi format extrase, înzestrate cu necesarele considerații istorico-literare. Și pe urmă să se fi făcut loc larg scriitorilor de astăzi. În aceeași ordine ar fi trebuit să se procedeze apoi și cu literaturile străine, începându-se și acolo cu câte un manual condensat asupra istoriei acelor literaturi. Astfel ne închipuim o bibliotecă populară ideală, care urmărește sistematic un scop cultural mai înalt și nu câștigul material în primul rând, nici reclama exagerată pentru scriitorii începători și care vrea să fie înainte de toate „bibliotecă națională“ și nu poate să fie „universală“ ca „Reclam“ din Lipsca, cea imitată de toți.

Dar vom reveni.

„Mărul“ lui Bârsan

În jurul teatrului din București s-a făcut în anii din urmă mult zgomot. S-a scris pentru și contra direcțiunii lui; s-au aranjat meetinguri de protestare; s-au făcut interpelări în Cameră și, la sfârșit, a curs și sânge românesc din pricina lui. Toate aceste, vezi Doamne, pentru schimbarea direcțiunii estetice și naționale în viața teatrală. Rezultatul însă n-a fost cel așteptat. S-au schimbat conducătorii instituțiunii, s-a făcut o mică variație în alegerea pieselor, dar celelalte au rămas ca mai nainte: teatrul nu este astăzi nici mai naționalist, nici mai artistic, nici mai antifrancez ca în perioada trecută și *Manasse*, splendida dramă izraelito-română, se joacă cu același entuziasm.

În schimb însă, vorba multă făcută în jurul teatrului a provocat dezvoltarea unui interes public mai mare. Mulțimea aleargă cu tot mai multă stăruință la reprezentațiile teatrale – o mulțime modestă, binevoitoare și primitoare a tot ce i se dă. Un semn bun acesta, pentru viitorul teatrului.

Ceea ce însă mișcarea asta nu ne-a dat este literatura dramatică originală, – tocmai partea cea mai importantă, problema cea mai grea și care nu se rezolvă prin o întrunire publică. Protestările în contra unei direcțiuni artistice sunt zădarnice când nu poți să-i opui alta mai bună și când literatura străină n-o poți înlocui cu cea originală. Adevărat că schimbările aceste nici nu se fac de pe o zi pe alta, ci într-un curs de ani întregi și va mai trece multă vreme până ce vom mai putea renunța la importanța pieselor străine și ne vom putea satisface orgoliul național, desfătându-ne cu preferință în propriile noastre produceri dramatice.

Încercări în această privință se fac, dar izbânda e grea, căci noua noastră literatură dramatică trebuie să întrunească multe și mari însușiri pentru a străbate și a se menține pe scenă. În drama istorică ea trebuie să prezinte ceva mai mult ca Alecsandri, în comedie să întrecă pe un Caragiale, căci amândoi aceștia, cari marchează culmile celor două epoce ale literaturii dramatice, sunt pe cale a se demoda. Scriitorii mai noi

trebuie să aducă o mai subtilă artă, mai mult rafinament, probleme psihologice și sociale mai bine pătrunse și să iasă din șabloanele de până acum. Iar sub acest raport, cei ce se încearcă în anii din urmă să inaugureze o nouă epocă ne rămân în mare parte datori cu obligațiunile lor. Cu *Mama* și *Sanda* n-am făcut un pas înainte și n-am umplut golul imens al scenei naționale.

Stagiunea Teatrului Național din anul acesta s-a deschis cu o nouă piesă originală: *Ultimul vlăstar*, cu subiect din viața ardelenească. Cum autorul e un începător și piesa numai o înșirare de tirade juvenile, ideea literaturii dramatice originale a suferit o nouă înfrângere. A venit însă d-l Z. Bârsan să aducă o notă mai simpatcă în atmosfera aceasta de neîncredere, în mare parte motivată, față de lucrările originale. Piesa d-sale *Mărul*, jucată în săptămâna trecută de trei ori și menținută în program pentru alte reprezentații, a deșteptat speranțe generale. Publicul și presa au făcut o primire bună dramei prietenului nostru.

Fără a purta pecetea vecinicieii, lucrarea lui Bârsan îți dă, ca impresie definitivă, convingerea că am câștigat un scriitor dramatic într-însul. În toată povestirea asta dramatizată despre un părinte stricat, care aduce neliniște și deznădejde în sânul unei familii, se vede măiestria de a înlănțui atenția ascultătorului, – taina cea mare a scriitorului de soi de a lega în mod firesc firul acțiunii, de a păstra proporția și a produce la fiecare pas efectul dramatic. Poetul liric, autorul visător al atâtor cântece de iubire pare că a dispărut și abia îl mai poți regăsi în cadrul romantic al piesei sale, în grădina aceea misterioasă în care se află mărul simbolic și în episodul de duioșie familiară a scenelor de la început. În schimb scriitorul dramatic iasă în evidență nu numai în partea tehnică – d-l Bârsan e și actor și e natural că în partea tehnică a scrierii sale dramatice să fie meșter – dar și în partea ei literară. Tonul întreg al piesei este de o matură siguranță. Dialogurile curg netede. Gânduri alese și comparații poetice presărate în fiecare scenă.

Dacă ar fi ceva de excepționat, este partea așa-zicând ardelenească a subiectului, accentuarea naționalismului, care nu concordă cu caracterul general al piesei. S-ar părea că talentul dramatic al lui Bârsan se potrivește mai mult pentru lucrări de arta pură, decât pentru subiecte unde se pot întrevădea anumite

tendințe și suntem îndreptățiți a aștepta de la d-sa opere de valoare superioară, cu cari arta să nu fie tulburată de nici o tendință vremelnică.

Mărul a avut succes de scenă și grație jocului ales al celor de frunte artiști de la teatru. Printre aceștia a susținut un rol de femeie însăși soția autorului, d-na Olimpia Bârsan, al cărei mare talent dramatic e în desfășurare și e urmărit cu deosebită atenție de cei ce cunosc teatrul. E întâiul caz poate în anele teatrului nostru când soția unui artist și autor dramatic contribuie ea însăși la întemeierea reputației de scriitor a soțului său.

Eu personal înregistrez cu multă satisfacție succesul amicului meu, în al cărui talent am avut totdeauna încredere și de activitatea viitoare a căruia leg frumoase nădejdi.

[15]

Însemnări de actualitate

Sămănătorul e astăzi o paragină literară. Redactorii acestei reviste cu trecut frumușel și-au bătut joc de ea în tot cursul anului. Menținându-și numele pe copertă, și-au făcut ei singuri obstrucție, refuzând orice colaborare, sau dând, ca de milă, câte o traducere. În schimb, coloanele au fost umplute cu articole de d-nii A.C. Popovici și Maior Verzea, devenind, din literară ce era, o revistă sociologică-militară. Se naște o chestiune de principiu: e frumos și logic ca cineva, având o revistă, s-o nesocotească cu totul și să alerge cu obolul său intelectual la alte reviste numai din motivul că acolo e mai bine răsplătit?

*

Duosul poet liric St.O. Iosif, ajungând în vârsta bărbăției, a început să fie umoristic. A fost o surprindere aceasta, căci în viața lui nu l-am auzit făcând o glumă. Se vede însă că și umorul e o chestie de voință și de deprindere, căci unele din versurile „caleidoscopice”, făcute împreună cu D. Anghel, pot fi destul de distractive. (Afară, bineînțeles, de acele în cari se

leagă jovial de „glodul” și de pantalonii lui Cioflec!) Faza din urmă a acestui umor e însă deplorabilă. Numiții poeți s-au coborât în arena politică și scriu la un ziar de partid pamflete rimate la adresa opoziției. Nu exagerez deloc: sunt pamflete în puterea cuvântului, lipsite de orice gust și valoare. O altă chestiune de principiu se ivește: este frumos și demn ca doi poeți considerați să-și dea iscălitura la asemenea operațiuni electorale? Poate artistul, numai de dragul onorarului, să se pună în serviciul unor cauze atât de îndepărtate de literatură?

*

Când, mai zilele trecute, s-a întâmplat faimoasa încăierare de la universitate între d-nii Iorga și Dragomirescu, acesta din urmă ajungând deasupra – după cum singur mi-a declarat – a strigat: „După ce te-am răpus literaricește, iată, te răpun și fizicește”. Care este rostul acestei triumfătoare exclamări a d-lui Dragomirescu? S-ar părea că prin „te-am răpus literaricește” d-sa înțelege că, după retragerea d-lui Iorga la Văleni, a rămas în sfârșit singur suveran pe întinsa câmpie a literaturii române. Să-mi fie permis a crede că d-l Dragomirescu e victima unei duble iluziuni: nici n-a răpus pe d-l Iorga literaricește, din simplul motiv că acesta se răpune el singur în fiecare zi câte puțin (știți, *nulla dies sine linea!*), nici n-a rămas atotstăpânitorul situației literare. Că a muncit să aibă vreo influență asupra mișcării literare e altceva. Dar nici munca, nici bunătatea de inimă și cu atât mai puțin ambițiunea nu pot înlocui limpezimea în expunerea gândurilor și puterea de a convinge. Ba se întâmplă ca tocmai stăruința ca ale d-lui Dragomirescu să aibă efecte contrare celor așteptate. Așa, de pildă, laudele și umflăturile sale neconținute pe socoteala tinerilor săi colaboratori au adus acestora un șir de prejudecii. Lasă că mai întâi și-au pierdut ei singuri măsura justă a valorii lor, dar publicul însuși e dispus să primească cu un zâmbet ironic și neîncrezător aproape tot ce iese din oficina prezidată de acest biruitor al d-lui Iorga... și poate uneori pe nedreptul. Deci, mai domol cu bucinarea biruinței.

*

Viața românească din Iași ia, în numărul său din urmă, apărarea doamnei Izabela Sadoveanu, recenzență la acea revistă, împotriva atacurilor cam violente ale unui tânăr scriitor. Socot că e o apărare de prisos, căci în literatură considerațiuni de sex, sau circumstanțe atenuante nu se admit. Cine intră în luptă și-și permite să aibă păreri și să împartă mici lovituri (fie acele lovituri și cu evantaiul) trebuie să fie pregătit pentru asprimea tuturor moravurilor noastre. Sexul tare e din firea lui dispus a primi cu glume tot ce vine din partea reprezentantelor ciorapului albastru, mai ales când aceste ies din cercul literaturii de sentiment și se avântă în lumea de idei și de teorii. Iată, de pildă, doamna Ellen Key, cunoscuta eseistă engleză, este cineva. Articolele ei estetice, școlare și mai cu seamă cele despre personalitate se bucură astăzi în țările din Apus de cea mai largă popularitate. Și totuși, presa germană de sex bărbătesc îi zice d-nei Key „mătușa Europei“. De ce doamna Izabela Sadoveanu s-ar supăra dacă vreun tânăr confrate i-ar zice în treacăt „mătușa literaturii române“?

*

În primăvara viitoare, când se va deschide Curtea cu juri din București, vom avea un proces de presă pentru calomnie. D-l Gârleanu, liricul nostru prozator, a dat în judecată o revistă provincială pentru insulte. Acea revistă, care ea însăși a fost până acum întreținută de d-l Gârleanu prin contribuțiile lui nuvelistice, îl numește acum pe d-sa „întreținut“ literar, adecă un fel de condei simbriaș, plătit când de unii, când de alții. Epitetul acesta, mai ales dacă vei căuta într-însul subînțelesuri, e desigur absurd, insultător, și merită reparație. Ceea ce se poate prevedea este însă că această reparație nu se va da scriitorului. În chestiuni de presă, Curtea cu juri din București e foarte generoasă și respectă în largă măsură libertatea cuvântului, garantată prin Constituție. Cazul Caion - Caragiale rămâne o pildă clasică în privința aceasta. Așa că d-l Gârleanu, spre părere de rău, în loc de satisfacție judecătorească, va trebui să se mulțumească cu ceea ce d-sa a detestat totdeauna: cu zgomotul și reclama ce se face cu ocazia această în jurul d-sale.

[16]

De-ale bibliotecilor populare

Când ne-am ocupat cu „bibliotecile populare“, cari apar acum în mare număr la București, am promis că vom reveni asupra multelor scăderi de editare. Firește, n-ar strica de a intra în toate detaliurile și a ne opri asupra fiecărei broșuri; dar aceasta nu poate fi scopul unei cronici condensate. Ne vom mărgini la câteva exemple.

Trebuie mai întâi să constatăm că, în general, traducerile făcute din nemțește sunt de o frivolă superficialitate. De pildă, d-l Haralamb G. Lecca, care alimentează „Biblioteca pentru toți“ cu foarte multe traduceri, are un procedeu cu totul lipsit de corectitudine și de considerație pentru original. D-sa schimonosește textele, taie ce-i place, adaugă de la sine, încât comparându-i traducerea cu originalul nemțesc, stai să nu-l mai recunoști pe acesta.

Să ne oprim la una măcar din nenumăratele-i traduceri. La *Hero și Leandru*, tragedia cunoscută a lui Grillparzer, un autor care nu e tocmai greu de tradus. Iată primele trei rânduri iambice în nemțește:

Nun, so weit wär's gethan! Geschmückt der Tempel,
Mit Myrt' und Rosen ist er rings bestreut
Und harret auf das Kommende, das Fest.

Din aceste rânduri d-l Lecca face:

Împodobit e templul cu mirt și trandafiri
Stând gata de serbare
Și mândra-i așteptare
Încinsă-i cu lumina divinei străluciri.

Textul lui Grillparzer a fost aici cu totul alterat și amplificat de traducător. Cele două din urmă rânduri traduse nu se află nicăiri în versiunea germană și nici nu au nici un înțeles de altfel, căci „o așteptare mândră încinsă cu lumină“ nu înseamnă nimic.

Și iată un alt caz de oribilă amplificare. În același monolog de la începutul tragediei lui Grillparzer, zice Hero în două versuri:

Hier Hymenäus, der die Menschen bindet
Nimm diesen Kranz von einer, die gern frei.

Atât. Și asta înseamnă precis pe românește: „Iată, Himeneu, care înlănțuiește pe oameni; primește tu cununa din partea uneia care ține să fie liberă“. Pe când la d-l Lecca sună astfel:

Tu, Hymeneu, tu care-nlănțui pe pământ
Cu farmecele tale, primește-n dar cununa
Aceasta, de la una
Din mândrele fecioare, ce libere azi sunt.

Neapărat, unde nu-i vine la socoteală și unde originalul mai complicat cere oarecare bătaie de cap, d-l Lecca preferă să scurteze și să dea numai o caricatură a înțelesului adevărat. Cităm iarăși la întâmplare din cuvintele preotului cătră Hero:

Nur hüte dich, dass so beschränktes Streben
Ein Billiger nicht möge selbstisch nennen.
Es hält der Mensch mit Recht von seinem Wesen
Jegliche Störung fern; allein sein Leben,
Ablehnend alles andere, nur auf sich,
Des eignen Sinns Bewahrung zu beschränken,
Scheint widrig, unerlaubt, ja ungeheuer,
Und doch auch wieder eng und schwach und klein.

Textual traduse, cuvintele aceste au următorul înțeles: „Ferește-te numai ca o dorință atât de mărginită să nu fie numită egoistă de vreun om ușor. Omul are dreptate când evită orice tulburare; dar a-ți sprijini viața numai pe tine și pe propriile tale sfaturi, fără a ține seama de nimic, mi se pare antipatic, neiertat, ba monstruos, iar pe de altă parte îngust, slab și puțintel.“ Toate aceste sună însă în traducerea faimoasă a d-lui Lecca:

Ia seama. Fii înțeleaptă. Pe cel ce se gândește
Numai la sine, nimeni nu poate pune preț.
Arată micșorime de suflet; cât trăiește
E josnic, slab, fățarnic și vrednic de dispreț.

Vede orișicine că rima „preț“ și „dispreț“ la d-l Lecca nu are nimic de-a face cu înțelesul pasagiului nemțesc. Și dacă am voi să urmărim pân' la sfârșit această juxtapunere a textelor, enorma deosebire s-ar putea constata în fiecare rând aproape,

încât cu durere trebuie să mărturisim că d-l Lecca este unul dintre traducătorii noștri cei mai lipsiți de scrupule, – ceea ce e foarte rușinos pentru un scriitor care ține la reputația sa.

Dar dacă la d-l Lecca găsim cel puțin o limbă frumoasă, care te face uneori să-i poți ceti lucrările fără să observi batjocura adusă autorului străin, la alți traducători nu găsim nici atâta. Sunt alții, ca, de pildă, un domn, B. Marian, care din traducerile nemțești și-a făcut o specialitate, popularizând într-o limbă comercială românească operele de căpetenie ale literaturii germane. Acum, de curând, a scos în traducere pe *Wilhelm Tell* de Schiller. Știți cum traduce acest domn Marian faimosul început din monologul actului al III-lea, când Tell stă la pândă?

Durch diese hohle Gasse muss er kommen etc...
sună la d-sa:

Trebuie să vie pe șoseaua asta înfundată.

„Șosea înfundată!“... Un elev de liceu, care ar traduce „hohle Gasse“, adică drumul îngust dintre stânci, cu „șosea înfundată“, ar merita desigur o înfundătură de 25 de bețe, iar nu distincțiunea de a tipări cărți de popularizare. Tot d-l Marian traduce acolo „hier ist keine Heimat“, „aici nu-i nici o locuință“, și alte năzbâtii, cari fac din tragedia aceasta a lui Schiller, atât de potrivită pentru noi în alte condițiuni, o lucrare greoaie și fără valoare literară.

*

Să trecem însă la o altă categorie de cărțuții pentru mulțime. De când s-a văzut că, prin înmulțirea editorilor și a cetitorilor, nu mai este o mare treabă să devii autor român, nu a crescut numai numărul traducătorilor, dar și acela al *localizatorilor*. Prin bibliotecile noastre apar acum mici colecții de povestiri străine, date pe românește, dar fără a se arăta numele autorului străin. În schimb, autorul român e pus pe copertă cu litere mari, cu toate că meritul original al acelor povestiri nu este al lui.

Unul care se distinge prin acest procedeu este un domn V. Caraivan¹, care ține mult să treacă drept scriitor și, în lipsă de

¹ Îi zice și „domnul cu fotografia“.

subiecte și de concepții, „localizează“ până și poveștile străine, fără să spuie totdeauna din ce limbă și din ce autor. Nu vi se pare extraordinar ca să recurgi la modele străine când terenul fantastic al poveștilor noastre e destul de vast; și nu vi se pare o siluire a literaturii populare străine când vii și-o artificializezi în acest hal, încât cauți să adaptezi spiritului și credințelor noastre un product pornit din viața intimă a altor popoare?

Ar fi timpul sosit să fim mai cuviincioși cu literaturile străine, căci, slavă Domnului, s-a „localizat“ și s-a împrumutat până acum destul fără a li se face străinilor cinstea de-a le pomeni numele. Scriitorii români dintre cei mai buni și mai vechi au practicat destul obiceiul împrumutării și al furtului literar și n-ar trebui să se mai îngăduie această apucătură barbară și nedemnă de popoare civilizate.

Mai au însă bibliotecile noastre și alte scăderi vrednice de relevat. Aceste, în partea lor literar-istorică. Nicăiri nu se observă lipsa de sistem și de orientare mai mult ca în cărțile din domeniul literaturii din trecut. Acestea se explică prin faptul că, în general, cei ce confecționează cărțile populare, ca și în majoritatea scriitorilor de astăzi, nu sunt deloc introduși în tainele trecutului literar. Poți număra pe degete pe cei ce au ei înșiși curiozitatea de-a șterge praful de pe paginile vechilor autori și a urmări mai cu de-amănuntul și mai de la izvor viața și scrisul lor.

Și iată cum se întâmplă că antologiile sau noile ediții ce se dau în aceste mici broșuri, destinate poporului, sunt de obicei pline de greșeli și de inexactități. În cele mai multe, scopul editorului pare a fi fost mai mult de a-și atârna numele în josul unei prefețe fără merit, pentru a mai ciupi ceva, pe-o cale lesnicioasă, din ademenitoarea glorie de publicist român.

Astfel, bietul domn Sfetea, unul din editorii bucureșteni, s-a păcălit amarnic cu mai multe cărți, introduse cu prefațe de un tânăr necunoscut, anume Săndulescu, iar alți editori sunt victimele unui foarte îmbulzitor, dar încolo foarte superficial „profesor secundar“, ale d-lui P.V. Haneș. Acest din urmă vorbește foarte mult despre sine, se afișează cu multă dragoste pe copertă și unde nu are ce iscăli, face trimiteri la alte iscălituri ale sale, ca orice reclamagiu ce se respectă; se laudă mereu cu editurile sale și, în schimb, face greșeli de cele boacâne. Așa a

scos de curând în „Biblioteca pentru toți“ vreo două broșuri din Costache Negruzzi și-i atribuie acestuia patru „epigrame“ cari, pe cum toată lumea știe, sunt ale lui Antioh Cantemir.

Câte n-ar mai fi de spus despre modul cum e maltratată trecutul literar în multe din cărțuile „populare“ – dar, poate, vom avea prilejul de a reveni cu amănunte.

[17]

Câteva cuvinte despre fabulă¹

Întâia lectură a scriitorilor noștri începători pare a fi fost *Alexandria și Arghir și Elena*. Dintre străini, pe cum ne mărturisește Eliade, Mumuleanu și ceilalți contemporani ai lor, a fost cu deosebire îndrăgit liricul neogrec Atanasie Hristopol, ale cărui poezii erau citite, laudate, învățate de rost de cătră întreaga pătură boierească, în mâinile căreia era începutul literaturii noastre. Plăcea acest grec mai ales pentru erotismul său, pe care așa de bine l-au simțit boierii Beldiman, Dimachi, Conachi în Moldova și Văcăreștii și Mumuleanu în Muntenia.

Dar ceea ce a fost Hristopol în partea lirică a ajuns Esop în partea așa-zicând didactică a poeziei noastre din întâia fază. Pildele sau fabulele lui Esop – „preaînțeleptul“, cum i se zicea în traducerile românești – circulau de timpuriu ca manuscript, sau sub forma tipărită la Sibiu în 1795 și 1811. Aceleași fabule se răspândeau în țările românești și indirect prin localizatori străini, prin La Fontaine, Králov și Obradovici, destul de populari la scriitorii noștri. Iar prin acest contact cu fabuliștii străini s-a întemeiat și la noi genul fabulei – un gen care în acea stare primitivă a literaturii a putut să placă și să pasioneze chiar, fie pentru că era ușor, distractiv și înțeles de toți, fie pentru că era forma cea mai prielnică de-a spune un adevăr social în mod acoperit de sunetul rimelor sau de o alegorie.

¹ Cu prilejul punerii sub presă a unei culegeri de fabule din Țichindeal, Asachi și Donici.

În genere, fabula¹ română este un product străin în toate țesăturile ei și dacă o vom dezbrăca de diferitele tendințe de actualitate pe atunci, dar astăzi greu de stabilit – căci în afară de câteva aluzii politice la Alexandrescu și Eliade și de aluziile lui Donici la mizeriile funcționarismului, cu greu se pot urmări tendințele sociale în mulțimea de versuri alegorice! – nu ne rămâne decât interesul pur literar și nu avem de căutat la fabuliștii noștri decât meritul lor de interpreți, de localizatori și de versificatori. Iar acest merit literar variază foarte mult, și este uneori foarte problematic, de la Țichindeal prozatorul, până la elegantul mănuitar de vers care era Alexandrescu.

Rămâne în orice caz caracteristic că la începutul literaturii noastre avem o epocă de înflorire a fabulei. Cel care a pornit curentul a fost profesorul arădan Țichindeal. Lui i-au urmat, în Moldova, Asachi, Donici și Săulescu, iar dintre cei din București, începând cu George Lazăr, n-a fost nici un scriitor, până prin anii 1850, care să nu fi încercat, cu diferite succese, scrierea de fabule. Subiectele erau din același izvor, din meșterul Esop și discipolii săi, dar prelucrările se deosebeau după talentul și fantezia autorilor. Unele subiecte erau prelucrate de câte cinci autori, cum este, de pildă, *Greierele și furnica*, o fabulă cunoscută în cinci redacțiuni românești.

La 1840, când apare *Dacia literară*, fabula era atât de obicinuită, încât editorii revistei o numesc un gen „à la mode“. Despre popularitatea acestui curent scrie Sion: „Pe atunci junele muze, cari răsăreau de pe băncile școalelor, se grăbeau a se îmbrăca în haina lui Esop. Docenții începători în școale și la examen nu recitau decât fabule. Publicul în genere gusta fabula cu predilecțiune“.

Literatura la modă pe atunci este firește mult demodată astăzi. Limba și formele versului au evoluat mult. Dar interesul pentru trecutul nostru literar ne îndeamnă totuși a mai răsfoi prin aceste pagini, atât de instructive și de înveselitoare oarecând și a privi mai de aproape la aceste naive plăsmuiri ale vechilor scriitori.

¹ Numită și „apolog“ și „pildă versuită“.

Ar fi bine ca să se dea pe rând o alegere din toți fabuliștii noștri. Aici ne vom restrânge la cei trei dintâi: Țichindeal, Asachi și Donici.

Fabulele lui Țichindeal, după cum se știe acum, nu au nici o originalitate și toată reputația lui de fabulist, atât de exagerată de Eliade Rădulescu, s-a uzurpat mai târziu. Aceste fabule în proză sunt numai tălmăciri textuale din sârbește, după Obradovici, și amplificate numai în partea lor moralizatoare numită „învățatură“. Dar ceea ce nu se poate contesta este limba în care sunt traduse, o limbă destul de bogată și curgătoare pentru acel timp, mai ales în unele povestiri ca *Rânduneaua și privighetoarea*, în care talentul de prozator al lui Țichindeal iese la iveală.

Asachi a fost în fabule mult mai fericit ca în poeziile originale și asta pentru că în fabule avea subiectele date, pe când în celelalte alcătuirii se pierde adeseori în vorbărie goală, căutându-și subiectul. Mai concis și mai puțin aspru ca în poezii, Asachi, imitând îndeosebi pe La Fontaine, a reușit să fie mai cetit ca fabulist și, din toată opera lui enciclopedică, poate fabulele merită să fie salvate de la pieire.

Mai poet ca ceilalți, Alecu Donici e mai curățel în formă și mai limpede în simbolizarea ideii. Frazele lui au oarecare grație și rotundire poetică. Dialogurile sunt vii. Firea mai veselă. Amărăciunea și veninul altor fabuliști, înăcriți de mizeriile omenești, îi sunt străine. Și acestea vor fi motivele pentru cari Donici, bunul localizator al rusului Krâlov, poate fi cetit fără multă stânjenire.

Împrospătarea acestor fabuliști, dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru rolul ce l-au jucat în viața culturală din trecut, nu poate fi lipsită de interes.

[18]

Alecsandri și Unirea Principatelor

I

În frumoasa mișcare de pregătire a unirii celor două principate române sub un singur suveran, literatura și-a avut și

ea rolul ei binecuvântat. N-am avut poate un Manzoni sau un Foscolo, ca Italia, nici un Ernst Moritz Arndt, ca Germania. Dar însuflețitele îndemnuri din produsele literare numeroase, care de care mai primitive, au străbătut în mulțime și au produs efectul așteptat, contribuind în mare măsură la făurirea gândului unirei.

Semnificativ este că, la această pornire entuziastă, bătrânii scriitori, oameni liberali de altădată nu s-au putut asocia. Un Gh. Asachi, de pildă, obicinuit a trăi în pace și vecinic aproape de bugetul țării, era sprijinitor al partidului și ideilor conservatoare și, doborât de curent, își închide – după aproape trei decenii – ziarul său numit atunci *Gazeta de Moldova*, primind în schimb slujba de director al *Buletinului oficial*. Un Costache Negruzzi găsește tocmai în 1859 momentul de a adresa prietenului său Ionescu de la Brad trei scrisori în chestia țărănească, atribuind mizeria de la sate lenevirei țăranilor și patimei beției de rachiu. Aceste scrisori, cari trădau pe boierul conservator, au deșteptat o furtună în cercurile progresiste și Grigore Cuza, o rudă a nou-alesului domn, a trebuit să protesteze împotriva lui Negruzzi, care „cu autoritatea lui literară și politică” zugrăvește astfel poporul român tocmai în momentele când Europa are privirile ațintite asupra Principatelor. Al treilea bătrân, în sufletul căruia glasul de deșteptare și unire n-a putut produce un răsunet puternic, era Eliade-Rădulescu. D-I. Heliade – scrie *Dâmbovița* din 1859, ziar la care Bolintineanu era colaborator de frunte – „d-I Heliade e rătăcit de patime și ure; aruncă în scrierile de pe acum defăimare pe oameni și principii; din liberal și democrat s-a făcut retrograd, conservator al trecutului; din campion curajos al unui popor a devenit campionul așezămintelor Brâncovenesti. Astăzi toți oamenii buni l-au părăsit și numele lui nu insuflă decât milă. Scrierile lui sunt un scandal și o rușine, căci sunt contra intereselor națiunii“...

Astfel erau unii scriitori bătrâni față de ideea națională, care pornea a stăpâni opinia publică. În schimb, o zgomotoasă gardă de tineri, studenți, ziaristi, diletanți, se adunau în jurul lui Bolintineanu; invocau gloria trecutului și croiau, cu multă vorbărie, dar cu căldură, visuri de viitor. La Iași, Tăutu și

Dăscălescu, la București, Bolliac și Radu Ionescu încheagă strofe mai curate, ca:

Saltă, române, astăzi pentru tine
Cerule își deschide porțile divine,
Soarele de viață azi a răsărit
Și a lui splendoare chipu-ți luminează.
Mișcă, reinviază,
Sufletu-ți cel mare azi a-ntinerit !

Deasupra tuturor acestora zburau și foi volante, tot cu poezii de ocazie, sau cu pamflete rimate la adresa figurilor mai însemnate. Dar din toate se deosebea un glas mai limpede, care se înalță mult deasupra celorlalți, – era glasul lui V. Alecsandri.

II

Ideea unirei în scrierile lui Alecsandri se poate descoperi încă în anul 1848. Fiind în Brașov, în trecerea sa spre Paris, el scrise și publică în *Foaie pentru minte* din acel an o poezie de cinci strofe, căreia atunci îi zise *Hora Ardealului*. Poezia începe cu:

Hai să dăm mână cu mână
Cei cu inima română...

Și continuă cu:

Ardeleni, lumea ne vede !
România-n noi se-ncrede,
Căci de-acum, românii-n lume
Va fi vrednic de-al său nume.

Ura ! frați, în fericire,
Ura ! frați, într-o unire,
Să-nvârtim hora frăției
Pe pământul României.

Trec însă nouă ani și concepția lui despre o unire generală se mai îngustează. Din *Hora Ardealului* se face cunoscută *Hora Unirei*, o poezie cu mai multe strofe, mai completă ca idei, mai rotunzită ca formă, în care, în loc de ardelean, el cheamă pe

muntean la hora cea frățească. Acest cântec a ajuns în urmă
cuvântul de ordine în toată mișcarea dintre 1857 și 1859. Dusa
pe aripile unei melodii ușoare, hora a străbătut din palat până în
bordei și ziarele contemporane ne spun minuni despre puterea ei
cuceritoare.

Tot atât de puternică în rezultatele ei, însă în altă ordine
de idei, a fost blestemul *Moldova în 1857*, – acea violentă șarjă
împotriva dușmanilor principiilor liberare, cari nu căutau
ridicarea țării în ideea înfrățirii. Despre aceste apostrofe ne
spune un biograf al lui Alecsandri că s-au tipărit în foi volante
și s-au răspândit în toate orașele din provincie, iar în urma
elocinței ce cuprindeau, „multe conștiințe rătăcite s-au întors la
calea dreaptă“.

De altfel, toată opera lui din cei trei ani înaintea Unirei
conține într-o formă oarecare aceleași gânduri. Poeziile *Steaua
țării*, *Presimțire* și chiar *Dragoș* au același subiect. Gingașa
comedie *Cinel-cinel* prevestește aceleași reforme, cari vor
apropia pe țărani de stăpânii lor de până acum și le va aduce și
lor „o zi cu soare, zi de sărbătoare“, în care vom fi cu toții „un
trup și-un sufletel“. În dialogul umoristic, cu substrat politic,
Păcală și Tândală, exprimă ideea alegerii unui prinț străin pentru
cele două principate, după cum se ceruse prin Convențiunea din
Paris, înainte de alegerea lui Cuza:

Nu-i mai bine toți românii, însuflați de-același dor,
Dintre două mici popoare să ne facem un popor,
Iar ca domn al României un străin prinț să dorim
Cu ale Europei tronuri pe al nostru să-nrudim ?
Atunci națiile toate ne-ar primi în sânul lor
Ca pe-o nație iubită și de-un mare viitor.

La toate aceste poezii și scenete, cari circulau în public, se
cântau și se jucau în teatre, înlesnind triumful cauzei naționale,
trebuie să adăugăm și *Hora lui Cuza*, găsită de subsemnatul în
manuscript și tipărită abia acum trei ani, – poezie în gen popular,
despre care însă nu putem afirma să fi fost răspândită vreodată.

Întrega productivitate literară a lui Alecsandri în anii de
săvârșire a Unirei nu a fost însă prea mare ca număr, spiritul lui
având și un alt teren de manifestare.

III

La 1856, când fruntașii politici moldoveni porneau a se
sfătui asupra unirei și se întruneau când la Negri acasă, când la
renumita vie de la Socola a lui Petre Mavrogheni, Alecsandri
era printre cei mai fervenți propagatori. Personalitatea lui
simpatică, legăturile lui prietenești cu agenții puterilor străine în
lași, atitudinea lui ostilă față de caimacamul Vogoride îl
făcuseră popular și ca om politic, încât alegătorii din Bacău îl
însărcinaseră mai întâi în septembrie 1857 să-i reprezinte ca
deputat în Divanul ad-hoc. Divanul se dizolvă în ianuarie 1858,
Vogoride pleacă și, în locul lui, cărma Moldovei o ia
căimăcămia de trei (V. Catargiu – V. Sturdza – Anastasie Panu),
sub cari postelnicul Alecsandri primește ministerul externelor.
În această calitate el făcea de la început un pas fericit, care
contribui și mai mult la popularitatea lui: restatornici libertatea
de presă, suspendată sub căimăcămiile anterioare.

„Presa fiind organul cel mai activ pentru răspândirea
luminelor în țară, libertatea ei este neapărat trebuitoare“, zice el
în hârtia prin care încuviințează lui Codrescu și Vârnav tipărirea
unei gazete. Iar organul lui Kogălniceanu, *Steaua Dunării*, scrie
despre această reintroducere a libertății de presă prin Alecsandri:
„Libertatea de presă a înviat ca printr-o minune și cu ea a înviat
mișcarea literară cu desăvârșire amorfă în acești ani. Tipografii
noștri nu au destule teascuri, nu au mai ales îndestui zețari spre
a răspunde la toate cererile. Fiecare partidă voiește a-și avea
organul său. Cinci ziare deodată și-au anunțat apariția“.

Acest spirit liberal al lui Alecsandri, pe cum și alte măsuri
democratice luate în calitate sa de ministru, cum a fost
reducerea taxei pentru pașapoarte și, în urmă, atitudinea lui
dibace față de reprezentanții străini, cărora le înaintase un raport
asupra situației, îl scosese în relief față de ceilalți conducători.
În 16, 17 și 18 decembrie se fac noile alegeri pentru Divan și
Alecsandri e ales cu unanimitate la Bacău. Peste zece zile se
deschide Adunarea electivă și „postelnicul V. Alecsandri“
figurează cu drept cuvânt în lista candidaților la tronul
Moldovei.

Nu avem probe scrise despre modul cum Alecsandri a judecat asupra acestei candidaturi și dacă iluzia aceasta l-a ademenit vreodată. Știm însă că în celelalte tabere erau mulți împotriva-i și că, în taină, a fost foarte mult combătut, până și prin versuri batjocuritoare. În urma acestui curent ostil, sau poate din propria sa convingere, renunță – ca și C. Negri – la candidatura ce i-o susțineau mai mulți prieteni; iar când colonelul Pisoschi propune pe Cuza, cel dintâi care a aderat la acest plan a fost Alecsandri.

IV

La 5 ianuarie Cuza e ales de domn al Moldovei, iar proclamarea lui cătră popor e iscălită și de V. Alecsandri, în calitate de „secretar de stat” sau ministru de externe. Tonul în care această proclamare e redactată, felul cum se promite „a se introduce marile principii ale statelor moderne”, apelul ce se face la cetățeni, ca să uite dezbinările și urile din trecut” și să meargă „mână în mână”, căci numai deplina armonie poate ridica patria „din căderea în care au adus-o nenorocitele întâmplări ale trecutului” – trădează stilul literar și ideile lui Alecsandri, exprimate și în versurile lui.

Rămânând în calitate de ministru al externelor, ca cel mai de seamă stâlp al tronului, el încearcă mai întâi o mică dezamăgire în cercul său electoral, căci la alegerea din 10 februarie 1859 cei din Bacău nu-l mai votează, socotindu-i funcția de ministru incompatibilă cu mandatul de deputat. Dar peste câteva zile un nou și vast teren de activitate i se deschide. La 12 februarie primește misiunea pentru străinătate. El vizitează Parisul, Londra și Turinul, unde are prilejul de a-și pune toate abilitățile sale în serviciul cauzei unirei, câștigând pentru români și pentru Cuza simpatia reprezentanților celor trei țări. În această misiune politică culminează meritul lui Alecsandri pentru marele act istoric.

Aceste „misiuni politice” Alecsandri le-a scris și le-a publicat, numai fragmentar și numai după moartea lui Cuza, în *Convorbiri literare* din 1878. Cu toată poetizarea călătoriei sale,

în timp de iarnă, peste Moldova și Galiția, descrierea aceasta cu multe ei amănunte nu este numai o pagină literară. Ea poartă în esența ei pecetea veracității. „Bietul țăran de la Dunăre, în contact cu capacitățile cele mai recunoscute în Europa” – cum își zice el însuși – pare a fi fost foarte limpede și foarte convingător în convorbirile sale diplomatice cu împăratul Napoleon III, cu regele Victor Emmanuel al Italiei și cu lordul Malmersburg din Londra, căci grație acestor convorbiri cele trei țări au fost câștigate pentru idealul național al principatelor. Informațiile ce le-a dat despre Cuza, despre starea economică, financiară și militară a țărilor române ni-l arată pe Alecsandri ca un bun mijlocitor. Și, mai ales, dacă vom pune preț pe acel episod din convorbirea sa cu Napoleon în care ne spune că i-a dat explicații în privința românilor de pretutindeni și i-a pus în vedere ce forță însemnată ar constitui acești români de pretutindeni dacă providența ar realiza visul și aspirările lor, – mai ales acest moment în care cumpănitul Alecsandri ne apare în haină daco-romană ne face să recunoaștem devotamentul cu care și-a îndeplinit în străinătate excepționala sa misiune.

V

La 30 iulie 1859, după ce formalitățile recunoașterii Unirei de către puterile străine erau îndeplinite, Alecsandri se întoarce la Iași, reluându-și portofoliul externelor, pe care l-a ținut în toate combinațiile guvernelor. În 15 octombrie a aceluiași an el trece la București, în aceeași calitate, în cabinetul lui Al. Golescu. Aici îl vedem iscăbind, alături de Cuza, mai multe proclamații, concepute cu aceeași căldură patriotică și îndemănare a formei. Nu ne putem reține a nu reproduce aici, pentru învederarea acestei părți din activitatea lui, următoarea proclamație cătră românii din acele părți ale Basarabiei cari fuseseră retrocedate la 1856 și asupra cărora Cuza voia să-și îndrepteze opera sa de reforme: „Locuitorii din Basarabia! Venim printre voi ca Domn și ca Părinte, ca să vă aducem bucurie și vindecare relelor de care ați pătimit până acum. Din ziua în care partea Basarabiei locuită de voi s-a lipit de vechea

tulpină, ea s-a împărțit de toate băntuirile și nevoile ce de mai mulți ani au năvălit această țară a Moldovei, atât de bună și de frumoasă. Însă și pentru noi, ca și pentru toți va răsări în curând ziua dreptății după multele nedreptăți despre cari ați avut a vă plânge. Noi dorim ca să primiți sosirea noastră în mijlocul vostru cu un semn de pace și de mângâiere; dorim ca să uitați cele trecute, să închideți urechea la glasul patimilor rele și să fiți nestrămutați în simțirile voastre de credință către guvern și de iubire către țara Moldovei.

Patria noastră a intrat pe o cale de îmbunătățiri, cari se vor revărsa asupra tuturor fiilor ei, fără deosebire. Nu trebuie însă a se pierde din vedere că bunurile cu greu se adună și că numai prin înțelepciune și răbdare vom putea dobândi împlinirea datorințelor noastre. Liniștească-se dar inimile voastre de orice griji și îndoieli, căci noi ne ocupăm de soarta voastră ca un părinte binevoitor. Dumnezeu și nația ne-a înălțat pe tron pentru de a înfrâna pe cei răi și pentru de a îmbrățișa pe cei buni! *Alecsandru Ioan și Ministrul trebilor străine: V. Alecsandri.*

Anul 1859, oct. 19“.

VI

Cu tot zelul în îndeplinirea sarcinei de secretar de stat, steaua lui politică începu însă să pălească în curând. Alipirea lui fără rezervă către Cuza, lipsa de vederi mai democratice, mai consecvente și mai independente au pornit să-l înstrăineze de unii și de alții. Iar când iscăli și apelul către „românii din Țara Românească“, în care timbră de revoluționari și oameni rătăciți pe niște zăriști, în frunte cu N. T. Orășanu și Valentineanu, cari aranjaseră o mică demonstrație și fuseseră arestați din această pricină, ruptura între el și o parte a presei se produse definitiv. N. T. Orășanu îi adresă în *Reforma* o energică scrisoare din temniță, în care îl plângea pe Alecsandri pentru că a „intrat în rândul curtezanilor“. Scrisoarea aceasta făcu mare vâlvă, fiind reprodusă și de Kogălniceanu în *Steaua Dunării*. Și la toate acestea se adăugau diferite intrigi și înșepături de ziare, cum erau ironiile *Tribunei* din Iași, care făcea haz de socoteala

„Excelenței Sale“, fiindcă prin influența ce o avea la curte „punea puternicul său vers în toate combinațiile ministeriale“.

Rezultatul agitațiilor și al intrigilor a fost că la 20 februarie 1860, când s-au făcut alte alegeri pentru Adunare, Alecsandri a căzut la Buzău, unde-și pusese candidatura. Opinia publică dizgrătase politicește pe autorul *Horei Unirei!* Ziarele se ocupă de această cădere. *Steaua* stabilește că nu moldovanul și nu poetul, ci „ministrul n-a reușit“. La somația făcută de d-l Orășanu neivindu-se nici un răspuns din partea d-nului Alecsandri colegiile din România de dincolo și de dincoace de Milcov nu l-au putut alege, ba au condamnat chiar în d-sa *pe omul politic, care în faptă s-a abătut de la aspirațiunile omului de litere*“.

În fața acestei situații, Alecsandri se retrage, dezgustat, din politică. În cabinetul format la 28 mai 1860 el nu mai figurează. Se ascunde iarăși în raiul său din Mircești, reluându-și cu râvnă ocupațiile literare. În scrisori lungi și frumoase către amicul său Ioan Ghica, el spune că și-a redobândit liniștea și e fericit. „Îndeletnicirea mea de căpetenie este acum vânătoarea de sturzi și pescuirea de plevușcă. Pe urmă fac nesfârșite plimbări printre lanurile de grâu și pe producțiunea lor clădesc nădejdea viitoarelor mele călătorii prin largul lumii.“

Neapărat, prin retragerea aceasta din politica activă, nu a rupt relațiile cu domnul Cuza, căci încă în toamna anului 1860, Alecsandri pleacă la Paris în calitate de agent diplomatic al României, rămânând în tot timpul domniei prietenului său un zelos sprijinitor al acestuia.

VII

Ca epilog la această sumară expunere a activității lui Alecsandri pe timpul unirii Principatelor Române, vom releva aici o poezie anonimă, privitoare la un episod din aceste mișcări – poezie pe care poate nu vom greși atribuind-o autorului *Horei*.

Am spus că pe timpul pregătirii unirii, animozitățile și polemicele violente între fruntași erau foarte dese. Acuzațiuni, pamflete, satire, de o parte și de alta, erau o foarte firească

urmare a iritării generale. Între produsele literare de acest fel găsim în *Steaua Dunării* din 1858 o poezie intitulată *D-lui C. Hurmuzachi*. E vorba în ea de Constantin Hurmuzachi, care se desprinsese din familia sa bucovineană și se stabilise în Moldova, unde juca un însemnat rol politic, fără a fi însă un partizan al unioniștilor și al ideilor democratice. Iată textul poeziei:

Tu care, în beție de oarbă lingușire,
Pentru stăpân la care de ieri te-ai slugărit,
Reverși fără muștrare venin și clevetire,
Pe cei ce sunt în viață și pe cei ce au murit;

Tu care în Moldova ce-acum îți este mamă
Pierzând recunoștința, uitând pe-ai tăi amici,
Cutezi s-arunci în public batjocura infamă
Chiar fiilor Moldovei cari au fost mucenici;

Tu care verși disprețul pe-o epocă măreață
Când România-ntreagă din moarte s-a trezită
Ș-a arătat la lume că-ntr-însa e viață
Căci are fii vrednici în sânul ei iubit;

Gândește c-al tău strigăt răsună în morminte
În care zac martirii frumoaselor credinți,
Gândește-te, sărmane, că bunul tău părinte
Te-aude și te plânge cu lacrimi, fierbinți.

Această poezie e iscălită de „Un revoluționar de la 1848”. Și, după cum se știe, Alecsandri la 1848 a stat în strânsă legătură cu familia Hurmuzachi și avea pentru această familie și îndeosebi pentru bătrânul Eudoxiu Hurmuzachi, tatăl lui Constantin din poezie, o deosebită venerație. Poetul știa că bătrânul părinte, ca și ceilalți fii ai lui erau aderenți ai ideilor de unire și mâhnirea exprimată în poezie împotriva celui ce a dezertat din rândul democraților era legitimă. Dar că nu poate fi altul decât Alecsandri autorul acestei crude apostrofe personale ne-o dovedește și forma poeziei, care este exact forma *Steluței* cu începutul: „Tu care ești pierdută“...

Cât pentru efectul poeziei, acela se pare a fi fost covârșitor, căci pe C. Hurmuzachi îl vedem în curând revenit la matcă. În martie 1859 făcea parte din guvernul unionist.

[19]

*Jertfirea lui Isac*¹

„Și au zidit acolo Avram jertfelnic
și au pus lemnele deasupra: și legând
pe Isac, l-au pus pe jertfelnic, deasupra
lemnelor, spre ardere de tot“...

Când zeii ne pun la încercare credințele estetice nu trebuie să ezităm deloc a ridica rugul și pe cum Avram n-a stat la îndoială nici un moment când i s-a cerut jertfirea lui Isac, ca probă a credinței sale, astfel să jertfim și noi pe Isacii noștri pentru împăcarea Muzelor, de câte ori altarul li se pângărește. Firește, va trebui să fim precauți și, urmând pilda Bibliei, să nu rănim pe *omul* în Isac, căci omul poate fi foarte cumsecade și întru nimic greșit. Să jertfim însă fără milă pe acel rătăcit berbec ispășitor care îl reprezintă; să ardem pe rug acel *simbol* al lui, care este opera însăși. Și suntem siguri că fumul se va înălța spre cer, în semn că jertfa e primită.

Vai, ce rușine !

Cine și-ar fi închipuit acum zece ani, când biata noastră literatură ardeleană abia se înfiripa; când limba foiletoanelor era pe punctul îmbunătățirii; când în noianul de încercări poetice abia se zăreau, timide, razele dintâi ale celui mai de seamă de astăzi; când numai Maria Cunțan își țesea firul măestru al pânzei mortuare, — cine ar fi crezut că se va ivi așa de repede între noi această cobe? Puah! Un liliac șășător între paseri cântătoare. O floare pestilențială pe frumoasele văi ale Ardealului! Clujule, Clujule, ce ți-au greșit Muzele?

Căci din Cluj este poetul Isac, de care e vorba. În preajma trădătorului politic s-a născut și trădătorul bunului-gust. De-acolo ne vine „doina cea mai nouă“:

V-am spus o doină nouă,
Jurați de vreți pe ea,

¹ Emil Isac, *Poezii. Impresii și suveniruri moderne*, p. 58.

V-am arătat că lumea
E bolnavă și rea;
Din sufletul meu stors-am
Dureri ce n-ați simțit.
Jurați, de știți, pe cruce:
Cântarea a mințit ?

Da, jur, dragă, cu amândouă mâinile, pe zeci de cruci și Dumnezei, că a mințit cântarea d-tale. În bolboroselile acele rimate nu răsună nici șoapta unei doine nouă. În imitațiile acele după problematicii moderni străini nu e nici o potrivire cu stările din jurul d-tale. În reproducerea fonografică a imaginilor scabroase nu e nimic ce s-ar fi plămădit în creierul d-tale plăpând. Răsfoiesc filă de filă din lucia și eleganta hârtie și, dând mereu peste „sânge și păcat“, „brațe de cocotă“, și „learfă sătulă de viață“, mă gândesc involuntar la atmosfera aceea idilică de la noi, unde sufletul e așa de feciorelnic încă, unde iubirea e atât de tânără și de curată, unde băeții sunt așa de vânjoși și de visători. Știi cum se potrivesc accentele d-tale răgușite în această armonie? Ca glasul unui nebun într-o biserică !

Vezi, poezia fiecărui popor e însăși icoana lui sufletească. Prin trecutul său plin de încercări și suferințe, sufletul ardeleanului e mai primitiv și mai oțelit. În viața lui intimă, în lumea sensurilor, în manifestările lui de artă, el știe să păstreze simțul echilibrului desăvârșit. Noi nu avem centre culturale atât de mari și de înaintate, încât să împingă repede gustul spre corupție și să-l rafineze până la completă decadență. Noi nu avem orașe cu o burghezie sau o aristocrație atât de vițiate, încât să avem prilejul a ne deda la reflexiuni poetice asupra problemelor sexuale. Noi nu suntem un popor ostenit, ca să producem oameni blazați și monstri sufletești. Și când totuși apare câte unul, el nu este opera noastră, ci o creație a lecturii și a educației sale greșite, o caricatură a străinilor. Iar intrușii trebuie izgoniți.

Ei, dar Isacii noștri pretextează că vor să fie „moderni“ și să provoace o prefacere a literaturii noastre. Iar gândul acesta nu e așa de vinovat și-l împărtășim și noi până la un punct. Depinde însă de înțelesul ce-l dăm acestei noțiuni. Dacă sub

„modern“ înțelegi importarea unui gen exotic, de o valoare estetică și etică dubioase; dacă sub scutul modernității forțezi nota pornografică și atingi marginile imbecilității; dacă ideea luminoasă și simțirea caldă o substitui prin nebulozități și forme afectate, nu ne unim deloc asupra evoluției poeziei noastre. Modernizarea poeziei sau a literaturii înseamnă cu totul altceva: ea este evoluția în stil, fineța în limbă, originalitatea și noutatea în subiecte și un simț mai ales, mai rafinat, dacă vrei, pentru armonie și frumos. Fiecare generație trebuie să fie modernă. În sensul ca să nu se mulțamească a păstra ce i-a rămas, ci să creeze mai departe pe temeiul dat, netezind asperitățile, înlocuind greșelile, adăugând la calitățile și lărgind orizonturile celor din trecut.

Să vedem însă cum înțelege d-l Isac să fie „modern“. Să începem chiar cu întâiul său „cântec“:

Afară vânt negru
Și moartea tot plânge,
Vai tot sânge
În tot locul sânge
Și tot păcat...
Și tot râde noaptea
Mă cheamă să vin
„Atâtea piepturi goale,
Pat moale, nu vrei pat moale,
Ori vrei sicriu?“

Despre ce ne cântă d-l Isac în aceste strofe ? despre vânt negru... moarte cu lacrimi... sânge... păcat... piepturi goale și... sicriu. Băgați bine de seamă această bizară împerechere de cuvinte, cari toate la un loc nu dau nici un înțeles! Ea este tăria modernului nostru: o încălceală căutată, pentru a simula un înțeles profund, o viziune nocturnă. Ei bine, asta nu mai e modernism, căci poeți incoerenți au existat totdeauna.

Dar d-l Isac vrea să pară modern și prin subiectele sale erotice. Iubita lui, cea dintâi cântată, n-a fost o zână din povești sau vreo brună clujancă cu părul ca păcatul. Ea a fost „o learfă bătrână sătulă de viață“... Când se apropie de iubita sa, el nu o face cu pașii cucernici, ca orice poet tânăr ce se respectă, ci-

strigă: „Vino, să te mușc cu dinții“! El nu înghenunche înaintea
Ei, ca trubadurii, ci-i șoptește vorbe dizgrațioase:

Sărută-mi sufletul din mine
Să-mi curgă toată viața-n tine!

Și când iubita, cu toate grosolăniile astea rimate, deschide
totuși ușa camerei poetului, el n-o cuprinde în brațe și n-o
răsfață cu iubire pățimașă. În loc să-i bată inima, îi „clănțănesc
dinții în gură“, iar încolo:

A fericirii lume
Nu ne mai povestește,
În noi nu este viață
Și dragostea postește.

Acest fel de a exprima iubirea și câteva stări de
depresiune morală și fizică, nu mai e nici modernism, nici
symbolism sau decadentism, ci pur și simplu o aberație, dublată
de neputință.

Și mai vrea d-l Isac să fie modern și prin formă. Aceasta,
neapărat, e secundar, căci orice formă, de la strofele cele mai
obiciuite până la schemele cele mai deșanțate, sunt admisibile
când ele răspund necesității de-a exprima un gând. Priviți însă,
de pildă, următoarea formă a poeziei *Quod vult Deus*:

A vuit codrul,
Codrul a urlat.
Teii lui, mii și mii,
Albi s-au scuturat.

Încă o casă.
Gheață.
S-a stins o viață,
Căminul s-a stins de gheață.

A vuit codrul,
Codrul a urlat:
Eu am tei mii și mii
Și un cămin totuși a-nghetat.
A vuit codrul !

Cetiți-o cu atenție. Admirați forma asta modrenă, fără
formă. Ascultați cum vuieste codrul și cum se screm munții, iar
pe urmă căutându-i înțelesul, întrebați-vă: n-a avut Mureșanu
Andrei dreptate zicând: „Frumos e omul, Doamne, când mîntea
e regină“?...

Ei, iată, așa e povestea cu Isac-poetul. Păcat de el. E tânăr,
într-o vârstă când ar trebui să fie poet și fără să scrie versuri. Și
nici lipsit de talent nu este. Dacă se va dezmetici de sub
proastele influențe și se va hotărî a-și jertfi pe rug primele
aceste nebulii ale juneței, – mai știi?... Poate să ne mai
întălnim cu dânsul pe câmpia largă a literaturii. Firește însă, cu
o singură condiție: să învețe mai întâi de-aproape dulcea limbă
românească.

[20]

Un alt „modern“

Mișcarea literară de astăzi se caracterizează, între altele, și
prin multele ei puncte de înrudire. Scriitorii au o serie de note
comune în ceea ce privește alegerea și tratarea subiectelor. Mai
cu seamă în proză. De un timp încoace proza noastră, cu toată
frumuseța ei, a început să fie obositoare prin monotonia ei și
prin îngustimea terenului pe care se produce. Prea seamănă
eroii povestirilor și nuvelilor la grai, la port și la suflet (ai lui
Sadoveanu încalte au cu toții „mustața cât vrabia“!) și atmosfera
în care trăiesc și cugetă prea e la fel. Lipsa aceasta de variație,
de ceva mai nou, mai îndrăzneț și mai individual o simțim de-a
binele. Și când vine câte un om nou, fie și începător, nu putem
trece fără să-l luăm în seamă. Ne îndeamnă curiozitatea de a
scruta dacă nu s-a ivit cumva într-însul prozatorul de mâine.

Din păcate d-l Th. Cornel din București, despre cartea
cărui¹ – voi să vorbesc, este tot atât de puțin salvatorul așteptat
pe terenul prozei, pe cum d-l Isac din Cluj nu poate fi Mesia
modernismului român în poezie. Amândoi sunt însă apariții

¹ Th. Cornel, *Mentalia*. 1900-1908. București (Editura autorului), 1 vol.,
254 pag.

simptomatice, – tipuri de Icari, avântați spre înălțimi tulburi, cari după câteva evoluțiuni prin „neant“ cad mototol. Și unul și altul au nutrit același gând și încercarea lor merită să fie fixată.

D-l Th. Cornel, întors în Țară după vreo 10 ani petrecuți în lumea modernă din Paris, ne dă o proză cu totul exotică, care de la început până la sfârșit, prin titlurile sale sunătoare, prin imaginile căutate, prin afectarea și jongleria cu teoriile de supraom, poartă în sine toate stigmatele decadenței străine.

Întâia sa bucată e intitulată *Vânzătorul de frumuseți*. Cică vânzătorul este autorul însuși, iar frumusețile sunt minunile cărții sale. Povestea se țese așa, că autorul se plimbă cu un sac în spate, iar în sac el poartă exemplare din cartea sa *Mentalia*, care cuvânt ar însemna un fruct al minții, un fruct plin de fermecare. „*Mentalia*, cumpărați *Mentalia*“, strigă el mereu, dar lumea nu se îndură, căci e surdă și nepăsătoare pentru aceste minuni. Cartea nu are căutare; de pomană s-o dai și n-o cetește nimeni. Și atunci autorul, convins că lumea de astăzi e prea înapoiată și prea burgheză ca să-l înțeleagă, își ia sacul și pleacă spre alte orizonturi. „Mă voi îndrepta spre alte răsărituri – zice el – și voi urca priporul îmbălsămat ce duce către dalba (?) lumilor viitoare. Cartea, cât de frumoasă, nu e de folos când nu e minte s-o priceapă“...

Așa-și spune autorul singur povestea cărții sale. În tonul acesta de autocritică vezi îndată caracteristica „modernului“, – care se crede totdeauna prea mare pentru timpul și societatea în care e născut și se consideră o victimă a mediului mărunț și nepriceput ce-l înconjoară.

Și în acest punct socotim că ne face mare nedreptate. Publicul și critica de astăzi au destulă pregătire pentru a gusta literatura cea mai rafinată, dar nimeni nu poate îngădui ca sub masca modernității să se răspândească o literatură imitată, scrisă de bieții diletanți.

Iată, de pildă, chiar și în cartea d-sale sunt bucăți asupra cărora ne-am oprit cu interes. Un subiect ca acela din *Cum se află taina inimii*, despre o fată care-și destăinuiește prin lacrimi iubirea sa pământului, e foarte rar în proza noastră. De asemenea, fata care-și așteaptă pe Făt-Frumos – în *Povestea grădinei* – și moare de dorul lui e un capitol frumos din

vecinica tragedie a iubirei visate și neîmplinite. O a treia bucată, *Trei lacrimi de rouă*, poemul despre floarea Întristarea, care varsă lacrimi pe mormântul surorilor căzute sub nemiloasa coasă, are iarăși câteva pagini impresioniste, cu meșteșug cizelate. Vagul și melancolia de seară, în care știe să înfășoare aceste în adevăr poetice subiecte denotă calități de scriitor.

Dar începe diletantismul. D-lui Cornel îi place să-și dea drumul pe aripile cugetărei. Ici stă de vorbă cu un firicel de iarbă, căruia-i descoperă păsurile omeniești. Colo ridică biciul împotriva prostiei ce a cuprins toată omenirea de la un țărm al lumii la altul. În proza asemănătoare cu versul lui Ossian, el invocă o lumină nouă, o Auroră strălucitoare, care să gonească întunerecul pe veci și să înprospăteze inima și mintea omului. În stilul biblic tăbărește asupra moravurilor de astăzi; el dă grai Sfinxului și-l face să ne țină o lecție de morală convențională zicând: „Legea naturii v-a creat deopotrivă și voi o știți, o știți cu toții și n-aveți dreptul să vă mâncați între voi, mai rău ca fiarele“... Iar către sfârșit învâlmășagul de cuvinte și idei e și mai mare: autorul se scufundă în cercetarea trecutului haotic; gândul îi trece în zbor, ca o mașină infernală, peste sute de veacuri, peste mii de veacuri. Întorcându-se din trecut, o ia razna înainte cu aceeași mașină și cercetează viitorul, vede omul cum moare, soarele cum sângerează, luna și stelele cum se stâng și... „tot așa mai departe, prin neisprăvitul miliardelor de secole mistuite, Închipuirea nu mai găsi lumea solară. Sori și pământuri se prefăcuseră în praf atomic și fură supti de mișcarea universală. Cu toții intrară în nestatornica lamură a naturii. Bătrânul Timp apusese; Trecut dintr-o dată nu mai fu, dar nici Viitor, ci Spațiu, spațiu gol, îngrozitor, neînvinș“... Iar deasupra tuturor plutește glasul autorului: *Neantul e legea supremă!*...

Ei, iată partea în care nu ne împăcăm cu autorul cel nou și pentru care nu credem că d-sa este o bună achiziție pentru mișcarea literară de astăzi. Ca toți modernii, d-sa, în o serie de simboluri, caută să dea un înțeles adânc, un fond filosofic (în special de filosofie pesimistă) problemelor de viață, pe cari le vede, vai, așa de superficial și de nebulos.

A cugeta, a da o sinteză a variatelor probleme de viață e desigur o mare calitate. Și dacă ne putem plânge de ceva la prozatorii de astăzi este tocmai de lipsa unei gândiri mai puternice, care să deie operelor lor mai multă consistență. Dar este o deosebire. Decât o gândire ca a d-lui Cornel, decât afectarea acelei obscure metafizice, ce-ți face imposibilă urmărirea unui fir și stabilirea unui înțeles, prefer să văd pe nuvelist cultivându-și celelalte modeste calități, de care d-l Cornel pare a fi lipsit: între altele, simțul de ordine în așezarea la un loc a stărilor sufletești și a lucrurilor din cuprinsul naturei.

Am lăsat la urmă vina de căpetenie a acestui autor: limba lui. Ca să-l cetești până la sfârșit e o adevărată trudă. Pretutindeni îți face impresia că gândește în o limbă străină și-și traduce gândul pe românește. Noțiunea cuvântului îi lipsește adeseori și de aci o droaie de termeni improprii. Cetitorul va găsi cu mirare sute de adjective neromânești, fabricate de autor însuși, ca: „crin înrăzar“; „cunună aieptătoare“; „întrebări mieroase și făguroase“; „amieze nelucrătoare“; „vietate ierbească“; „răușor fâțâios“; „oameni înlupâți“; „fierbere iadnică“; „negustor viselnic“... și alte drăcii de-astea, pe cari nu și le poate permite nici un scriitor genial, – singurul chemat a încetățeni cuvinte, – necum un modern ca d-l Th. Cornel, care, printre prerogativele modernilor, socotește probabil și necunoașterea limbei vorbită de popor și de burghezii de rând.

Mai e nevoie de a continua dovada că în *Mentalia* d-lui Cornel n-am câștigat încă opera așteptată, care să aducă vreo nouă preocupare în monotonia prozei de astăzi?

[21]

*Delavrancea: „Apus de soare“
Dramă în IV acte
Buc., 1909 (Ed. Sococ), pag. 167*

Personalitatea literară atât de simpatică a d-lui Delavrancea a îndemnat pe mulți să scrie cuvinte iperbolice despre *Apus de soare*. Aceste cuvinte pot să-l încredințeze pe autor despre

popularitatea ce o are în lumea noastră literară, nu însă și despre valoarea dramei sale, la judecarea căreia motive de simpatie și de sentimentalitate n-ar trebui să tragă în cumpănă.

Nici succesul de scenă nu este totdeauna dovada cea mai sigură despre calitățile unei lucrări dramatice, mai ales la publicul bucureștean, atât de șovăitor în gusturile sale și atât de puțin zgârcit în aplauze, fie că o Jozetă oarecare, fie că un erou național cu tot alaiul său îi cer atențiunea. De altfel, în acest public interesul a fost totdeauna cald pentru subiecte istorice. Câteva evocări fericite, câteva cuvinte apologetice despre trecutul glorios al neamului, pe urmă scene de înalt dramatism cu tumult, cu furtuni, cu trăsnete... și succesul e sigur. Mai cu seamă astăzi. Se putea ca acum, când, prin diferite serbări și publicațiuni recente, cultul pentru Ștefan cel Mare a crescut atât de mult, când prin literatura ce se face de ani de-a rândul spiritul public a pornit spre preocupări istorice și naționale, – se putea ca lumea noastră să nu primească cu bunăvoință o dramă din viața unui glorios voievod, iscălită de un meșter al graiului și al condeiului?

Când citești însă, sau când ascuți drama d-lui Delavrancea, neinfluențat de personalitatea d-sale, nici sub impresia efectelor de scenă și numai din interesul pentru o lucrare cu înalte pretenții de artă, găsești multe observațiuni de făcut. Și nu înțeleg de ce alții au evitat să le spună câtă vreme o lucrare neizbutită în activitatea unui scriitor nu poate întru nimic să-i întunece meritele din trecut.

Drama d-lui Delavrancea este înainte de toate greșită prin însăși concepțiunea ei. Ștefan cel Mare trăiește în tradiție și în credințele noastre ca un cuceritor și făcător de bine. În literatură el este potrivit mai mult pentru opere fastuoase, pentru poeme sau balade, cari să-i preamărească bravurile și să-i plângă căderile. Un erou tragic însă n-a fost fericitul Ștefan. Moartea lui a urmat fără nici o vină, fără nici o catastrofă sufletească, o moarte firească de om bătrân cu datoria împlinită. Iar din moartea aceasta, întru nimic tragică, d-l Delavrancea, și-a croit drama sa. Patru acte în șir moare bietul viteaz. Patru acte de-a rândul suferă de ranele ce se deschid, tot mai dureroase, la picioare. Nici un conflict, nici o pasiune mare, doborâtoare, în

sufletul acestui bolnav, care-și leagă copilul pe genunchi și-l răsfăță ca și „Bunicul“ din volumul *Între vis și viață*. Fața lui crispată, oboseala, desele țipete de durere ne prevestesc moartea lui, încât ne surprinde ca ceva de prisos și cu totul incidental episodul de la sfârșit cu uciderea „vărului“ Ulea. Murea el, bătrânul, și fără zguduirea asta din urmă, de care autorul – de dragul esteticei și al istoriei – putea să-l cruțe și să ne cruțe. În apunerea aceasta lentă, în zvârcolirile dureroase ale fizicului, în micile senilități, se cuprinde mai mult o micșorare a eroului decât o ultimă strălucire a vitejiei lui.

Autorul însuși pare că și-ar fi dat seama de lipsa unui conflict psihologic, care să determine acțiunea dramei sale, și a avut fericita idee să introducă un episod din cele mai rare în literatura noastră dramatică: iubirea între Oana și Petru Rareș, fii nelegitimi ai lui Ștefan. Iubirea aceasta ascunsă între doi inși cari nu știu că sunt frați. putea în adevăr să ducă la complicațiuni tragice. Pasiunea tinerilor putea în fiecare moment să devie vinovată, incestuoasă chiar. Emoțiile prin cari trebuia să treacă bătrânul lor părinte, silit a-și reaminti și a destăinui alunecările tinereții sale, puteau oferi situațiuni pentru scene puternice, catastrofale. Cetitorul așteaptă însă zadarnic desfășurarea acestui conflict. D-l Delavrancea trece ușor pe lângă subiectul său; îl schițează, dar nu-l adâncește. Voievodul rămâne vesel și indiferent în fața iubirii fiilor săi; el o favorizează chiar și-i îndeamnă să se iubească. Iar greșala cea mare, săvârșită de d-l Delavrancea împotriva unei elementare logice a sentimentelor, este faptul că Oana și Rareș, după ce se încredințează că sunt în adevăr soră și frate din aceiași părinți, își dau mâna prietenește, își zic „frați“ și se despart fără să se mai știe din piesă ce s-a ales de dâșii, foarte împăcați cu soarta lor și foarte nepăsători de iubirea lor din trecut. Impresia cetitorului este că prin modul superficial de a trata episodul acesta, d-l Delavrancea a scăpat ocazia de a scrie în adevăr o dramă trainică.

O mare vină estetică a dramei este și actul al 4-lea. E o proză chinuitoare acest act, în care vezi scene de-a rândul un bătrân trăgând de moarte, gemând în cursul operației ce i se face la picior. La sfârșitul actului, eroul se ridică și, în cămașa

lui de noapte, iese în scenă și în urmă pe stradă ca să ucidă pe conspiratorul împotriva tronului. Mă rog, se putea ca halul acesta în care se arată Ștefan să fie o apoteoză a lui? Trebuia ca leul Moldovei să fie preamărit și pentru eroismul cu care a suportat operația cu fierul roșu, fără bandaj sau... cloroform? Dar operațiuni de aceste în general nu sunt pentru scenă. Gerhardt Hauptmann a prezentat publicului german pe un domn lepros – și a fost fluierat.

D-l Delavrancea greșește apoi – împotriva așa-numitei economii a dramei. Fixându-și toată atențiunea asupra lui Ștefan, încarcă foarte mult rolul acestuia; schițează în fugă și, ce e drept, plastic alte roluri, neglijând însă cu totul ființe cari taie adânc în viața sufletească a eroului. Doamna Maria, figura palidă de soție, e redusă la rolul simplu de admiratoare. Se petrec sub ochii ei scene cu amintiri din trecutul romantic al soțului ei, cu Rareșoia, cu copii ilegitiimi, – și doamna Maria păstrează totuși un calm uimitor. Fără nici o zguduire, ea continuă a netezi părul bălai al străineii copile din flori crescute sub ochii ei. Așa de simplu și de nesimțitor totuși nu va fi fost – și în dramă nu poate să fie – acest suflet de femeie. De asemenea, Bogdan Chiorul nu putea să rămână atât de șters, ca o umbră trecătoare, în cursul acțiunii, căci în definitiv el este pricina conflictului de la sfârșit și cetitorul se așteaptă să vadă dacă Bogdan merită în adevăr încrederea boierilor și jertfa de sânge ce i-o aduce Ștefan. În o dramă manechinii nu au ce căuta; aici totul trebuie să aibă o motivare și toate trebuie să se petreacă cu o necesitate psihologică. Simplele constatări de fapte, cari lasă deschise atâtea întrebări, sunt jignitoare.

Ar mai fi ceva de obiectat și împotriva unor mijloace secundare, cu cari autorul caută să producă efecte. Acestea sunt cântecul des repetat de cuc și de privighetoare, precum și sunetele lărmuitoare, – cele dintâi pentru a produce o atmosferă mai lirică, cele de a doua pentru a crea un cadru romantic. Surogatele aceste sunt prea ieftine și prea primitive pentru lucrări serioase.

Dar, firește, drama își are și calitățile ei, remarcate de toți. Limba ademenitoare – de data asta mai puțin colorată – și

multele drăgălășii (cum numai Delavrancea le știe scrie) din viața intimă, atât de bine evocată, de la Curtea lui Ștefan trebuie să placă oricui. În unele părți, ca în zugrăvirea șezătoarei, sau a adunărilor de oșteni, autorul se afirmă ca iscusit practician al scenei și ne face să întrededem viitoarele d-sale succese dramatice. Tonul firesc de convorbire (cu excepția monoloagelor declamatorice ale lui Ștefan) se deosebește în mod plăcut de stilul bombastic al tragediilor noastre istorice din trecut și va inaugura, eventual, o nouă direcție în forma acestui gen literar. Aceste sunt însă calități mai mult de formă și nu pot înlocui ușurința cu care se trece peste stările sufletești, nici lipsa, binisor simțită, de coeziune în mersul întreg al dramei *Apus de soare*.

[22]

Se mișcă rezervele. Armonia între rezerviști.

D-l Delavrancea și cultul celor mici.

Politică și literatură. Inimiciții intime.

Visul lor

În sfârșit pornește hora în bătătura întreagă. Atrăși de tropăitul și de chicotirile tinerilor, vin și chiaburii și bătrânii satului de se-nșiră la joc, amintindu-și de vremile trăite. D-l Caragiale își părăsește splendida izolare din Berlin și vine să-și reia șirul cronicelor, acum sibilice, din *Universul*. D-l Slavici, cu pasul mai slăbit, cu fantazia mai ostenită, dar cu gândul încheșat, se așterne pe o nouă serie de nuvele și romane în ziarul *Minerva*. D-l Gane de la Iași găsește editori. D-l Delavrancea triumfează la teatru. Și alții mai mari și mai mărunți, dintre cei ce de vreo 15 ani încoace sau nu erau deloc, sau se iveau numai sporadic în viața literară, își fac loc cu cotul în rândurile dintâi. Numai d-l Petrașcu rămâne la o parte, întunecat, jelind pe ruinele lui *Marin Gelea*. D-sa este, poate, singurul rezervist pe care trâmbița deșteptării literare de astăzi nu l-a mai putut urni din loc.

A fost mare zgomotul din anii din urmă. Volume intrau la tipar, ca znopii într-o batoză. Reputații se clădeau și se dărâmau,

între glume și scrâșniri. Forțe nouă, de toate mărimile, se măsurau între ele, ciocnindu-se. Și încordarea asta febrilă făcând valuri tot mai mari în jurul ei; revistele, ziarele, publicul și casele de editură veneau să sprijinească mișcarea și să deschidă un credit tot mai larg muncitorilor sprinteni.

Gustul de cetire dezvoltându-se, organele de răspândire a literaturii au mobilizat și rezervele. Și iată-i acum la un loc, pe cei crezuți istoviți, pe cei retrași la binemeritata lor pensioară, pe cei nemulțumiți și blazați de odinioară, – iată-i reveniți la munca aprigă. Chemarea vremii a avut asupra lor efectul unui curent galvanizator: le-a redat subiecte, idealuri, preocupări întrerupte de atâția ani. Iar tinerii se bucură de această revenire, fără pizmă și răutate, căci, orișicum, au și tinerii meritul lor în această întorsătură: ei au netezit drumul de asperități, ei au provocat emulațiunea și ei au deschis visteria caselor de editură.

Mărturisim însă că revenirea asta la matcă ne-a adus și destule surprize. Multe nu mai sunt așa pe cum le știam din cetite. Scriitorii aceștia în noua lor fază, ni se prezintă în o lumină mai străină. Unii cu totul schimbați, alții rămași în urmă, cu gusturi demodate în alegerea subiectelor. Ei reîncălzesc bucate vechi, cari nu mai sunt pentru stomacurile noastre. Recheamă și repetă figuri și glume din trecut, pentru cari noi nu mai avem înțelegere. Sunt mai gravi și mai didactici...

Dar, să nu fim grăbiți. Este, poate, o chestie de timp, până ce ne vom obicinui și simți bine împreună.

Ceea ce ne-a mirat înainte de toate la acești scriitori este armonia desăvârșită între dânsii. Am văzut-o cu ocazia apariției dramei *Apus de soare*. O operă de seamă rezistă ea singură, fără apărători. Contimporanii d-lui Delavrancea au sărit însă cu toții să-i facă ovații și să atace pe cei cari, păstrând de altfel toată evlavia pentru trecutul literar al autorului, nu puteau să preamărească o lucrare destul de șubredă. D-l Caragiale, în două foiletoane apocaliptice, înalță (?) drama asta istorică la rangul unei drame „în genul așa-numitelor Mistere sacre ale Patimilor Domnului“ și găsește o deosebită calitate în „acel suprem *Tatăl nostru* în limba clasică, în care eroul l-a învățat de mic copil“.

Spiritul acesta de solidaritate e desigur instructiv pentru noi și înduioșător chiar. Cine voiește poate găsi în această manifestare o pildă despre felul cum trebuie să se respecte între ei scriitorii aceleiași generații.

Dar, să vedeți fatalitate. Pilda nu trebuie luată atât de grav, căci era un timp când și cei ce stau astăzi alături, sprijinindu-se, își trimiteau provocări la luptă „sans trêve ni merci“, când d-l Caragiale trimitea d-lui Vlahuță vorba că „romanul *Dan* este cea mai mare idioție ce s-a scris în românește“...

Astăzi măiestrii sunt împreună în pace rodnică, dar vremile de patimi vin și trec și cine știe ce surprindere ni se rezervă în punctul armoniei scriitorilor concentrați.

*

Mult ne-a surprins cu ocazia asta și o schimbare de convingeri la d-l Delavrancea. D-sa și-a ales ca subiect de debut în noua sa activitate pe Ștefan cel Mare. Și, după cât știm, mai nainte avea o adevărată oroare de figuri atât de uriașe, din cari orice diletant poate înjgheba câteva scene dramatice, sau „frescuri“ chiar. Acum 15 ani d-sa era cu totul însuflețit de cultul celor mici, acelor ce suferă în ascuns, nevăzuți decât de ochii celor mai ageri artiști. Ce pas colosal de la trudită Sultanică, de la transparentul Sentino la colosul Ștefan!

„Avem și noi din cei mari – zicea autorul lui Ștefan pe vremuri – în trecutul și istoria noastră. Dar vă mărturisesc că pe mine mă revoltă obiceiul de a întinde uitare peste cei ce n-au fost prinți, nici generali... *Istoria prinților este așa de ușor și de ieftin de scris*, încât ea se poate meremetisi chiar și contra verdictelor date de popoare“...

De ce și-o fi părăsit d-l Delavrancea convingerea cea bună și s-a apucat de meremetiseli istorice „așa de ușor și de ieftin de scris“ în aparență și atât de potrivite de a fi umflate și banalizate?

Gândurile se leagă prin bizare coincidențe. De la o contradicție trecem la alta, tot în activitatea d-lui Delavrancea.

Vedem că astăzi se discută iarăși nesecata temă a raportului dintre literatură și politică. Și ne vine în minte că d-l Delavrancea s-a retras odinioară din literatură tot de dragul politicei. Avea

atunci convingerea că între aceste două noțiuni există o absolută incompatibilitate:

„Politica este cel mai înverșunat dușman al literaturii. Politica te absoarbe. O singură speranță mai rămâne unui luptător convins și cinstit: din jertfele de astăzi se va naște binele de mâine. Cine nu se simte capabil de-a se jertfi astăzi și totuși continuă de a face politică este un element mai mult al imoralității de mâine. Ori dai tot, ori sporești numărul șarlatanilor. Și eu dorind să-mi fac completa datorie în luptă, văd cum trec anii fără a mă putea odihni un moment... Cine odată a intrat în luptă pentru drepturile și libertățile publice simte că pentru el a încetat orice drept și orice libertate.“

Precis și categoric.

Dar, pe cum ne încredințează reparația d-lui Delavrancea în arena literară, s-ar părea totuși că enunțările acestea nu sunt a se considera atât de solemn, căci „dând totul“ politicei, tot i-a mai rămas vreme și gândire pentru îndeletniciri literare. De părerea aceasta este și d-l Caragiale când, în recentul foileton din *Universul*, scrie:

„Afară de amărăciunile pe cari i le-a adus lui Delavrancea personal amestecul și tăvălirea în luptele politice, ce pagubă a avut el, ca poet, în frământarea lui de partizan? Eu cred că nici una; ba, zău, înclin a crede că, dacă nu gusta până la drojdii acele amărăciuni, n-ar fi avut viziunea aceea care se numește *Apus de soare*.“

*

Firește, nici cuvintele d-lui Caragiale despre „amărăciunea“ pe care d-l Delavrancea ar fi gustat-o „până la drojdii“ în politica țării nu corespund tocmai realității. Noi știm că asemenea amărăciuni d-l Delavrancea gustase mai nainte tocmai în literatură și că tocmai de groaza lor și a multelor dușmăni – numite de d-sa „inimiciții intime“ – se refugiase din lumea literară în cea politică:

„Este o consolăție în luptele noastre politice – scria d-l Delavrancea pe la 1894. Scapi în bună parte de *acea atmosferă de inimiciții intime, cari din nenorocire înfășură lumea literară și artistică. Știi că elogiul și critica, fie și*

nedrepte, sunt sincere. Pasiunile (în politică) nu sunt ascunse, nu se pot ascunde. Lupta continuă nu le dă pas de a-și potrivi masca. Știi „în cine să ai încredere și în cine să n-ai încredere. Slabă mângâiere pentru rănile ce ți se fac zilnic, dar este mângâiere“...

Ce l-a înduplecat pe d-l Delavrancea să părăsească pentru moment tărâmul sincerității nu putem ști. Să fi crezând d-sa că „inimicițiile intime“ au încetat în literatură? Să fie convins că elogiile ce i s-au adus sunt sincere ?...

*

... Dar să lăsăm aceste conjecturi supărătoare și să gustăm bucuria deplină pentru revenirea lor. Visul lor, al rezerviștilor, este desigur, ca și al nostru, al tuturor: acela de a contribui la dezvoltarea literaturii contemporane. Nu interesele materiale, nici slăbiciuni și vanități omenești îi fac să-și reia condeiul părăsit, ci focul sacru pentru artă, îndemnul irezistibil de a crea, dorința de a exterioriza comoara de sentimente și de idei acumulată în anii lor de odihnă. Să fie bineveniți!

[23]

Z. Bârsan: „Impresii de teatru din Ardeal“

Arad. P. 144

C. Antoniade: „Thomas Carlyle“

București, 1909. P. 139 (prețul 8 lei).

V. Alecsandri: „Poezii lirice“. Întâia epocă (1840-1859)

Vălenii de Munte, 1909. Prețul 2 lei

Unde sunt cei ce, acum câteva luni, urlau împotriva lui Z. Bârsan, de la Șimleu până la Vălenii de Munte?... Câtă nechibzuință, Doamne, câtă ușurință în aprecierea activității publice a unui om! Li se năzărise acestor mari esteți și dramaturgi ai noștri că Bârsan nu este la nivelul pretențiilor d-lor și au început să tăbărescă asupra lui cu cârtiri și cu insinuări. Iar acum, după ce talentatul actor și scriitor a mers înainte, după ce în cursul unui an, prin jocul său abil în București și prin

succesele sale literare, a dat probe de multă vigoare și pricepere, au amuțit toți detractorii lui și nu au nici curajul civic de a-și recunoaște greșala și a cere iertare în public. E o bună lecție pe care Bârsan o dă gurilor rele și minților ușurate și mă bucur de aceasta, fiindcă în adevăr ardelenii noștri din firea lor sunt prea puțin recunoscători și prea neîncrezători în munca și talentul tinerilor ridicați din mijlocul lor.

Cartea nouă a lui Bârsan, care-mi dă prilejul să scriu aceste rânduri, este consacrată turneurilor sale teatrale prin Ardeal, timidelor sale încercări de a sădi în poporul nostru interesul pentru arta dramatică și dragostea pentru o frumoasă limbă românească. O încercare îndrăznească de misionar african, – căci mai repede străbate la hotenți iubirea de biserică creștină decât la noi însuflețirea pentru tainele artei.

Se vede din aceste pagini, în cari un tânăr și avântat artist își așterne impresiile, repede, aproape cinematografic, că e mult încă până în rai, că aluatul nostru etnic este încă prea aspru pentru a-i da formele moderne. „Teatrul“ la noi e confundat încă cu ceea ce se numește „comedie“. Pretențiile păturei de sus sunt exagerate, iar ale celor de jos sunt cu totul inferioare. Conducătorii mișcării culturale nu au un program limpede de educație a maselor și toate se conduc după binefăcătoarea lege a inerției. „În loc să plecăm singuri, așteptăm să ne împingă vremea de la spate“, – zice foarte nimerit Bârsan, comparând poporul cu melcul, care și-a făcut casa, dar înaintează cu o rară încetineală.

Toate mizeriile îndurate, ca și clipele de înălțare sunt prinse în zbor și așternute în această carte, din care mult pot să învețe cei ce vor să se intereseze de-aci înainte de acest mijloc de a propaga cultura la români. Valoarea operei lui Bârsan crește însă în partea ei literară, în forma aleasă a descrierilor sale de călătorie. Cetiți capitolul cu plecarea recruților în armată sau cel cu romantica logodnă și nuntă din Săliște și veți regăsi în ele tot lirismul dulcelui cântăreț al floarei albastre.

*

Asupra cărții d-lui C. Antoniade despre *Thomas Carlyle* nu am competență de a mă pronunța decât ca un simplu cetitor

de opere frumoase, și trebuie să mărturisesc că în timpul din urmă puține cărți ne-au fost mai binevenite ca aceasta.

E binevenită această carte mai întâi pentru că tratează despre unul din cei mai sănătoși gânditori ai lumii mai nouă, despre englezul Carlyle, ale cărui opere ar trebui să se răspândească în mijlocul nostru ca o biblie. Carlyle, mai cu seamă ca apologet al muncii, e binevenit astăzi, când numărul celor ce-și împlinesc datoria către societate descrește vădit.

Dar mai merită atenție specială această lucrare fiindcă printr-însa se relevă un nou scriitor român, o minte ageră și un condei mlădios, care știe să se pronunțe luminos în cele mai complicate probleme ale gândirii. Filosofii noștri, puțini câți îi avem, sunt uneori cam noduroși în stil și au fraza greoaie, pe când d-l C. Antoniadă, cel mai tânăr între dânsii, scrie o proză cu calități literare remarcabile și foarte lesnicioasă la înțeles.

D-l Antoniadă, după ce ne-a expus acum viața și activitatea lui Carlyle, ar face o faptă folositoare, dându-ne în o bună traducere românească cele două lucrări ale lui cari ne-ar conveni mai mult: una despre muncă și cealaltă despre cultul eroilor.

*

Ne-a surprins zilele acestea apariția unei nouă edițiuni a poeziilor lui Alecsandri. Întreaga piață literară e plină cu poezii de Alecsandri, „Minerva“ a scos câteva ediții în mii de exemplare și încă ediții complete și ieftine. Bibliotecile populare au editat de asemenea pe Alecsandri. Pentru cetitorii ardeleni „Asociația“ a tipărit o selecție de tot ce trebuie reținut dintre poeziile bardului. Și acum, după toate astea, mai vine și editura de la Văleni cu o cărticică în care, pentru prețul de *doi lei* (!), oferă numai poeziile lirice (din anii 1840-59) ale aceluiași poet. Adevărat că noua ediție are pretenția de a fi „critică“, prin faptul că stabilește în note schimbarea de texte, săvârșită de însuși Alecsandri în cursul anilor, — dar nu vedem deloc utilitatea pentru popor a acestui fel de ediții și scumpe și migăloase la cetit. Ce ți-e și cu zelul ăsta de a face de toate!

[24]

Un nou curent literar?

*„Du bist eine Luxuspflanze,
Nicht schön, doch sehr apart
Ein degenerierter Sprössling
Aus edler, alter Art.“*

Curentele literare ar trebui să aibă totdeauna o obârșie firească. Ele nu pot să pornească decât din trebuințele sufletești ale unui popor, sau din spiritul vremii, pe care anumite individualități de seamă îl întrupează. La noi însă nu se întâmplă totdeauna astfel. Am avut și curente cu totul străine de sufletul nostru, căci, printr-un nenorocit dar de adaptare al unor cetitori, nu este vreun apostol cât de zvâcnit al unei idei care să nu-și găsească un întreg cortegiu ca să-l urmeze. Așa, de pildă, trebuie să ne mirăm și să ne simțim umiliți de câte ori ne aducem aminte de faptul, atât de caracteristic pentru spiritul critic al lumii noastre, că un Macedonski a reușit odată să organizeze în centrele tuturor județelor din regat comitete, compuse din societatea cea mai aleasă, cari să-i recunoască și aplaude șefia literară. Și asta într-un timp când steaua lui Eminescu strălucea pe orizontul poeziei noastre.

Firește, nimic nu se spulberă mai repede ca aceste aventuri literare. Cel dintâi vânt sănătos le mătură din cale. Cei adunați în mod artificial se împrăștie fără urme, iar conducătorul improvizat rămâne o figură urmărită de glumele tuturor băiețandrilor.

Istoria literară este însă ca și știința statistice. Ea trebuie să înregistreze orice fenomen, deci și curente de acele cari nu lasă pe urma lor decât frânturi sau încercări, deșteptându-ți zâmbetul de simpatie pentru unii și mila pentru alții. Ar fi interesant a se aduna într-un mănunchi toate sforțările trecătoare de acest fel, visurile sfârmate ale atâtor idealști sinceri și ruinele bizare ale atâtor neputincioși naufragiați, pe cari îi întâlnim în vrafurile revistelor noastre literare. Cu alte ocazii am tipărit câteva capitole din frământările acestei colonii, iar

acum – îndemnat de zgomotul ce se face în București în jurul revistei *Vieța nouă* – mă voi îndeletnici cu cel mai actual dintre silitorii de curente nouă, cu d-l Densusianu-Ervin, criticul și poetul, în același timp, care în timpul din urmă, cu mult neastâmpăr, se proclamă singur întemeietor de școală literară și primește în această calitate omagiile elevilor săi conferențieri și ale elevelor unui institut de domnișoare.

Să facem istoricul acestui „curent“. Și să vorbim ceva mai pe larg, căci mi se pare că aceasta a fost și suprema dorință a d-lui Densusianu, de a ajunge o personalitate cunoscută, un om discutat, fie și cu prețul unei nuanțe umoristice.

*

Așadar, cum a ajuns d-l Densusianu, din filolog apreciat ce este, un critic pretențios și rătăcit și un poet de toată slăbiciunea? Cum s-a întâmplat mintunea asta, să se avânte așa de repede la șefia unei școli literare?

Povestea începe așa, că în d-sa se ascundea încă de mult un mic apostol, iar filologia seacă, cu întoarcerea pe dos și pe față a buchilor, cu îngrijirea exactă a virgulelor, nu-l încăpea. Îi trebuia teren larg de manifestare. Și unde-l putea găsi mai ușor ca în literatură, unde hârtia nu te mai întreabă dacă aduci cu tine un dar firesc, ce se cheamă talent? În dorința sa de înălțare, romanticul tânăr de odinioară se înfășură deci în mândra haină tricoloră și, instrunându-și lira, aduce mai întâi un imn de preamărire – cam searbăd, ce e drept – părinților săi ardeleni, adunați pe Câmpul libertății de la Blaj:

Din munți și văi, de pe câmpie
Venit-au cete de români
Să jure toți într-o frăție
Că robi nu sunt, nici vreau stăpâni.

Suflarea-ntreagă românească
Pe câmp acum s-a adunat
Și nu-i român să ne privească
Cu ochii-n lacrimi înmuiat.

.....
.....

„Jurați acum toți într-o limbă
Că robi n-om fi noi la străini,
Un șoim în vrabie nu se schimbă,
Nici bradul nu se face spin.“

A zis – și-ntreaga adunare
Privirea către steag îndreaptă.
Și toți din piepturi strigă tare:
„Jurăm că lupta noastră-i mare.“

Cu jurământul acesta pe buze d-l Densusianu intră în luptă, asigurându-ne că „rob n-o să fie la străini“. Și mărturisim că a luptat destul de aprig la început, în coloanele *României june* de-acum nouă ani. Și-a ridicat atunci glasul împotriva *snobilor cu pretenții de exotism* cari nu vor să aprecieze arta și literatura românească decât atunci când li se dă sub etichetă străină. A protestat în contra acelor „suflete hibride“ cari disprețuiesc pe cei din clasele de jos, „fără să se gândească că poate originea lor este mai pe jos decât aceea pe care o disprețuiesc“. A înfierat pe artiștii români ale căror opere nu sunt decât niște „combinații“ franceze, căci „din asemenea combinațiuni rezultă ceva incoherent, cu desăvârșire fals, o minciună îmbrăcată în haine confecționate la Paris și nimeni nu se gândește că în chipul acesta se subtilizează de multe ori arta și literatura la noi, recurgându-se la adaptări bizare, la cârpituri neiertate. Închipuiți-vă o strofă lucrată la noi, de care s-ar agăța un petec de dantelă fabricată în Franța și veți avea simbolul acestei arte. Dar un asemenea procedeu e necinstit. Artistul înșală pe public, dându-i sub o formă exotică subiecte românești“.

Frumoase cuvinte! Și vrednice de autorul poeziei *Câmpul libertății*, cel ce a jurat să nu fie „rob la străini“... Iar micul apostolat se continuă în aceeași direcție și cu aceleași filipice. În poezie, ce e dreptul, nu mai are noroc, căci, prin un capriciu al sortii, însuși d-l Petrașcu, criticul căzut în desuetudine, îi refuză

o serie de versuri.¹ În schimb, i se pun la dispoziție coloanele *Sămănătorului* și aici, alături de atâția cântăreți și prozatori „de la țară”, împreună cu atâția tineri cari înfiripau o mișcare literară sănătoasă, își continuă exprimarea acelorăși preocupări.

Deodată o poticnire. Alături de acei tineri venise și d-l Iorga să lupte. Și a fost o plăcere să-i vezi la un loc pe cei doi apostoli, precum a fost o desfătare să-i vezi în curând încurcându-se, privind cu tot mai multă neîncredere unul la altul și cu tot mai mult necaz. Era greu să rămână mult la un loc, amândoi având aceleași ținte, amândoi cu aceleași orgolii de a străbate în fruntea unui curent pornit de alții. Vedeai cum relațiile se încoardă, cum dușmănia schinteiază. Și urmarea a fost că d-l Densusianu s-a retras de pe teren și a renunțat pentru totdeauna la o direcție zicând naționalistă a activității sale, – o direcție unde de altfel d-sa nu adusese nimic nou și nimic puternic, afară doar de acea poezie slabă și acele juste apostrofe la adresa falșificatorilor culturii naționale.

*

De-acum se îndreaptă spre alte orizonturi, spre o cale cu totul opusă. Omul doritor de a străbate, când i se închide drumul în dreapta, o ia la stânga. Ambițioșii nu se dau bătuți cu una cu două. Își înființează o revistă – *Vieța nouă* – la început cu un

¹ Fiindcă e vorba de un creator de curente, e bine să se cunoască măcar o parte din acele versuri refuzate. Le găsim la poșta redacției:

De sunt bune, sau sunt rele
Versurile ce le fac,
Pentru mine sunt mărgel
Și le-nșir pentru că-mi plac.

Nu-s mărgel mincinoase
Ca să-nșel pe cetitori,
Nu sunt poate nici frumoase
Căci nu caut admiratori.

De cântat îmi vine dorul
Și de-s singur cânt mereu,
Cânt cum murmură izvorul
Și de ce – nu știu nici eu!

program de o rară echivocitate, dar cu vădită dorință apostolică de a întemeia o școală nouă:

Urmați-mă,
Pe-aci e calea
Ce ne va duce nvingători;
Aprindeți candela nădejzii
Și fiți în noi încrezători !

Astfel își cheamă la luptă pe tovarășii necunoscuți încă, invitându-i să caute alți zei și alte altare. Și zeii la cari trebuia să se închine erau decadenții francezi, „nume și opere semnificative, de care va rămânea legată o concepție nouă; aceste nume, deși s-au impus în Franța de vreo zece ani încoace, nu sunt cunoscute la noi precum s-ar cuveni“. Iar altarul la care îi chema să se plece era „cultura aristocratică“, – și „a fi aristocrat în literatură înseamnă a avea un suflet ales, de elită, a te ridica deasupra celor mulți... a înlătura din suflet acele umbre cari amintesc origina de jos“.

Nu-i așa că e colossal saltul d-lui Densusianu și e cu totul anormală evoluția d-sale de la desperata sa luptă în contra „procedului necinstit de a înșela publicul cu forme exotice din Franța“ până la acest călduros apel de a îmbrățișa pe decadenții francezi și a înlătura astfel chinuitoarele (vai!) „umbre cari amintesc origina de jos“!?... Dar d-sa merge înainte, ici cu izbucniri în contra caracterului popular sau tradițional al literaturii, colo cu divagații în favorul artei pure și a versului liber. Un sistem încheșat nu reușește să clădească, deoarece puterile nu-l ajută, iar în articolele sale artăgoase, în cari adeseori se constituie în propriul său adversar, nu găsești nimic nou. Și nu este nouă nici măcar grandomania dintr-însele, căci o dată ce a declarat că scopul activității sale este „să înlătore din suflet umbra originii de jos“, afecțiunile aceste, cari torturează conștiința fiecărui decadent, nu mai sunt surprinzătoare.

Ca și când n-ar fi destul de convingător prin teoriile sale, d-l Densusianu caută apoi să-și illustreze acest program cu pilde de-ale sale. Deodată își redobândește glasul pierdut în poșta redacției d-lui Pătrașcu și se porneste spre versificarea ideilor sale estetice. Vai, sunt niște versuri anemice, cari „se întemeiază

pe principiul armoniei interne și al muzicalității strânse“, dar în fondul lor nu pot fi considerate decât drept o tristă simbolizare în proză unor subiecte confuze. Ceva mai șters, mai rece și mai încălțit găsim cu greu la toți versificatorii similari. Aceste poezii, iscălite „Ervin“, nu ne pot servi decât cel mult ca documente psihologice pentru autorul lor, pe care ni-l arată cuprins de o vecinică dorință către înălțimi, asemănându-se pururea cu imensități, când cu un Ocean, când cu un Munte sau un Vulcan revărsător de lavă, când cu un stejar majestuos. *Lumini de fulger* le zice celor mai multe din aceste vorbării deșarte:

Se luptă sub povara de lanțuri ruginite
În jurul lui stau chipuri de veacuri ca tirani
Trimeși să-l ispitească și stavile să-i puie
De cumva prea departe s-ar avânta cu gândul –
Pe unde n-au fost alții, de unde s-ar întoarce
Prea-nstrăinat, prea mândru
Și prea cutezător.

Înfrânt de trudă-adoarme cu ochii spre amurgul
Ce-nsângerează cerul și inima-i, când știe
Că răsăritul iarăși acolo-l va găsi,
Adoarme, dar deodată ca sfântul ce visează
Din peșterea-i de-osândă luminile din cer,
În alte lumi se vede – titanică putere
L-a dezrobot din umbră, din temnița de fier.

În zori o luptă nouă,
Dar este cea din urmă
Sub brațul lui în care revolta-a pus tot focul,
Crispat într-o supremă, sălbatecă-ncercare,
Verigile se sfarmă și-n sunetul cu care
Tot lanțul se desface s-aud parcă suspine,
Mor umbre ce viața mereu i-au urmărit.

Acuma-i el –
Și-nvingător se duce-n lume, mulțumit
Că nu mai e supus oricui
C-atâția morți nu mai trăiesc
În viața lui...

Dacă am voi să fim aspri, am putea să asemănăm această întunecoasă înseilare de cuvinte cu zvârcolirile unui Don Chișot, care se crede urmărit de umbre și de dușmani, pe cari îi cucerește, ajungând la culmea încoronată cu razele luminei triumfale.

*

Și anul acesta d-l Densusianu se credea în adevăr ajuns la culme. După câțiva ani de editare a unei reviste, care n-a produs vreun răsunset în mulțimea cetitorilor și nici de vreun cerc literar nu a fost luată în seamă, a crezut momentul sosit de a-și proclama biruința. Din câțiva famuli de la Facultate și-a făcut vestitori umili ai vederilor sale. Din doi-trei poeți tineri și neformați și-a făcut adepți ai formei fără formă. Încolo, fără nici un talent serios răsărit în preajma sa – căci d-nii Hétrat și Minulescu, talentații scriitori cari au publicat versuri și în *Vieța nouă*, nu au nimic comun cu nizuințele trudite ale lui Ervin – iată-l pornind la propovăduire. În sala unei școale de fete din capitală, această mică dar gălăgioasă familie literară își dă întâlnire, și acolo, în prezența unei lumi naive, se țin conferințe despre noua îndrumare, se micșorează valoarea altora, se ridică a lor și se declară – în aplauzele asistenței – că „acela care avea să introducă în poezia noastră *sufletul nou* și mijloace potrivite acestuia este „Ervin“...

Ridicolul e complet și o vorbă serioasă va fi la locul ei.

Așa-numitul „curent“ al d-lui Densusianu este, precum vedeți, o bufonerie, căci nu vreo necesitate sufletească, nici vreo însușire artistică deosebită l-a îndemnat să-și încerce norocul de om vestit, ci pur și simplu o biată ambiție omenească.

Ambițiile aceste se iartă, căci în mișcarea culturală a oricărui popor se ivesc asemenea degenerări de tendințe. Dar ceea ce nu se poate ierta este *neadevărul*, care stă la baza astor fel de încercări. Căci este cu totul neadevărată afirmarea că literatura noastră de până acum ar fi fost așa de exclusivist „țărănistă“, încât să fi avut nevoie de opoziția unui domn de gustul lui Ervin. Este cu totul fals că scriitorii noștri de seamă s-ar fi arătat atât de refractari față de literatura modernă străină și în special față de modernii francezi, încât să fie nevoie de o

specială intervenție. Răsfoiți toate revistele noastre din anii din urmă și veți găsi acolo frumoase traduceri din Baudelaire, Verlaine, Régner, Samaine, Wilde, Maeterlinck și Heredia, făcute de scriitori nedecadenți. Cercetați tot acolo și veți vedea cum directorii dovedeau un înțeles real pentru subtilitățile acelora dintre poeții noștri cari imită cu oarecare talent pe cei străini. Iar dacă dintre noi cineva s-a ridicat împotriva influenței prea simțite a modernilor străini, a fost numai pentru că se impunea combaterea falșificării și a *exagerărilor*, – iar exagerările aceste le-am combătut și când veneau din partea celor ce forțau nota patriotică în literatură.

Libertatea în artă este la noi deplină și nimeni n-are să se plângă de lipsa de toleranță.

Dar să nu se pretindă nimănui a tolera pe aventurierii literari, cari ne tulbură numai seninătatea unei dezvoltări firești.

[25]

Spirite de negațiune și spirite pozitive.

Negațiunea este o creare.

Ce este criticul? Ce ziaristul? Cazul meu.

Un ziarist de la noi pufăie de indignare împotriva spiritelor „caustice și negative“, cari nu-i îngăduie să guste în tihnă opera creatoare a spiritului pozitiv din Vălenii de Munte. Indignatul în chestiune, ce e drept, nu face parte din nici o categorie a celor două spirite opuse; d-sa nici nu neagă, nici nu creează, dar, ca toată familia incolorilor, simte trebuința unei admirațiuni liniștite, unei mergeri împreună cu gândul și cu voința altuia. Să-l lăsăm deci în această stare hipnotică, căci se va dezmetici el singur la cea dintâi poticnire, iar până atunci să privim cazul numai ca principiu.

În zilele noastre duhurile mălăeților sunt la largul lor. Și de câte ori vor să te dascălească, ei îți vin cu sfânta obiectivitate. Cu cât cineva e mai șters, cu cât mai puține note individuale posedă în ființa lui, cu atât mai credincios îl vezi devizei sale de a fi obiectiv și de a o pretinde și altuia. Acestora e bine să li se

spună că cel ce în munca sa intelectuală știe să se ridice deasupra mijlociului, este totdeauna personal, este subiectiv până în cele mai mici amănunte.

În orice pagină, în orice rând tipărit, este o fibră din nervii lui, viață din viața lui. De la Goethe până la cugetătorii de seamă de astăzi, personalitatea a fost recunoscută ca „höchstes Erdengut“, ca cea mai mare binefacere.

Se întâmplă însă că personalitățile nu sunt deopotrivă. Nu vei întâlni în natură două flori, sau două frunze, de cum două suflete atât de congruente, încât să nu prezinte deosebiri de tot felul. Iar în lupta socială, mai ales aceste deosebiri ies la iveală. În alergarea pentru idealurile vieții, care nu este decât un concurs între diverse personalități, ciocnirile sunt inevitabile. Fiecare va căuta să-și opună voința. Fiecare va voi să fie o completare sau o corectură a celeilalte părți. Și din această firească pornire se naște negațiunea. Nu o plăcere diabolică și vinovată deci, cum ar crede orice plebeu intelectual, este negațiunea, ci un fenomen firesc al procesului de cugetare, fără de care determinarea adevărului absolut ar fi adeseori cu neputință. „*Omnis determinatio est negatio*“, ne spune Spinoza.

Spiritul de negare este acela care-ți distruge legendele fantastice și-ți redă adevărul. Spirite de negare sunt toți reformatorii și creatorii de sisteme nouă în cugetarea omenească, cari se întemeiază pe ruinele atâtor înaintași. Spirite de negare sunt aceia care astupă trâmbițele falșilor apostoli și te împiedecă astfel să dai peste râpă. Iar dacă tu, orbit cetitor, vei zice plângând: prin tăgăduirile tale mi-ai luat credința în legende, mi-ai distrus iluzii, m-ai scos cu biciul din raiul biblic, în piept mi-ai sădit îndoiala și ce mi-ai dat în schimbul tuturor? Spiritul negativ îți va răspunde: ceața de pe ochi ți-am împrăștiat-o și ți-am redat realitatea!

Așa stăm cu spiritul de negațiune, care, dacă n-ar exista așa de mult, desigur ar trebui să se nască, în aplauzele binevoitorilor omenirii.

Dar asta ce om cuminte n-o știe? Cine, de pildă, nu e convins de rolul binefăcător al criticei, cu toate că pe ea o urmărește cu deosebire învinuirea de a fi negativă, Negațiunea este tocmai forța ei cea mare. *Kritik ist eine sprengende und*

scheidende Kraft, – zice un tânăr și distins critic german, Kurt Walter Goldschmidt, – e o forță explozivă și curățitoare, fără însă a se putea atinge de ce este mare și trainic. Că nu creează critica este iarăși adevărat, pe cum, de pildă, nici istoricul nu creează în mod direct. Amândoi, criticul ca și istoricul, cântăresc și sistematizează realitățile date, pătrund în adâncul sufletelor și al faptelor certe, pe când adevărații producători, aceia cari creează din fantazia lor, sunt numai artiștii și poeții.¹ Dar, dacă este adevărat că criticii și istoricii nu sunt de-a dreptul producători pozitivi, ci operează cu obiecte cunoscute, nu se poate în același timp tăgădui că, având o personalitate a lor proprie, și unul și altul se diferențiază treptat în cugetare și în simțire și ajung adeseori a crea o operă trainică din cea mai aspră realitate. Dintr-un poet de a doua mână, dintr-un voievod nenorocit, ei reușesc să ne dea capodopere de pamflete și monografii, ale căror subiecte trăiesc și ale căror forme se încheagă artistic. O idee lansată de artist în mod vag, ei o dezvoltă și-i dau strălucire. Așa că se poate cu dinadinsul vorbi de o margine, în care criticul și istoricul încetează a mai fi productivi și trec de-a dreptul în rândul creatorilor. Ceea ce ne face să râdem de toți câți se plâng împotriva „spiritului negativ“ al criticei.

Curios ni se pare iarăși să se vorbească despre dezastrul provenit din negațiune tocmai de către un ziarist, care prin chiar meseria sa ar fi ținut să respecte acest principiu. Căci ce poate să creeze ziaristul? Desigur puțin, căci el înregistrează mai mult și analizează zilnic și pripit, fără a avea cuvenitul răgaz de a pătrunde la rădăcina fenomenelor. În schimb, ce poate tăgădui ziaristul? Totul. În special la noi în Ungaria el este negațiunea personificată. Și starea culturală și cea politică, și forma de stat și guvern, partide, dinastie, monarhie și școalele române, – toate pot fi combătute și răsturnate de ziaristul român... bineînțeles fără a pune nimic în loc. Având acest vast teren de răsfățare a spiritului de negațiune, de ce, iubit confrate, nu te recunoști tovarăș credincios în ale pornirilor „dizolvante“ și de ce ne faci

¹ Vezi, pe larg, Goldschmidt, *Zur Kritik der Moderne*, p.117 și 118.

nouă un cap de acuzație din singura vină că suntem neîncrezători în opera „productivă“ a exilatului din Văleni?

Să ne înțelegem și asupra acestui caz.

Niciodată nu ne-am legat de partea pozitivă din activitatea d-lui Iorga, mai ales că acea parte aparține științei istorice. Dar, spirit negativ prin excelență, d-sa a intrat în domenii unde ciocnirile erau fatale. Ființă dezarmonică, d-sa are coborâșuri adânci și respingătoare, căci este cel mai puțin cavaleresc dintre toate spiritele luptătoare de astăzi. Cuprins de o oribilă vanitate, urâște și combate și-și distruge adeseori propriile sale creațiuni, ca zeul Cronos (vai, știu că-l măgulesc comparațiile cu zeii!) care și-a înghițit progenitura. Și greșelile i se îngrămădesc zilnic și faptele-i sunt tot mai incoherente și cuvintele tot mai ofensatoare. Așa credem noi și cine-i de altă părere să fie fericit. Cine crede că se poate pricopsi cu o operă „pozitivă“ ca cea din *Neamul Românesc* literar și politic; cine are convingerea că cele spuse acolo, ca îndrumări culturale-politice pentru noi ardelenii, sunt sfaturi înțelepte și nu vorbe fără rost, – să aibă parte de ele! Nimeni însă nu ne poate pretinde ca noi să judecăm la fel și să nu glumim și de-aci înainte pe socoteala tuturor naivităților și confuziilor debitate acolo. Fiecare apără cum crede opinia publică de rătăcirile de-aproapelui.

[26]

Aniversarea morții lui Eminescu

Nu, n-are să fie o mare sărbătoare nici în anul acesta la ziua morții lui Eminescu! Câțiva diletanți se vor ocupa pe larg de scrierile lui și în vorbe umflate îi vor preamări numele cel scump. În câteva ziare îi vom vedea iarăși figura cea blândă și acoperită de umbra neștersă a melancoliei. Vreun orator limbut va înfiripa o reprivire asupra mișcatei lui vieți. Încolo tăcere.

Ce vreți! Suntem așa de plini de noi înșine, așa de preocupați de ale noastre nevoi, încât e peste putință a mai avea pentru alții un gând mai cald. De unde să mai luăm cuvenita pietate pentru talentele apuse, de unde atâta curăție a sufletului

pentru emoții mai discrete? Aici orice apel e zadarnic, căci nu crește floarea recunoștinței în sufletele împietrite de duhul materializării.

Alte vremuri și alte cântece acum. Viața nu mai dă răgaz la reflexiuni sentimentale. Morții cu morții, – și, în luptă cu realitatea, salveze-se cine poate. E fiecare o mărime pentru sine, o glorie locală, și n-are de ce să-și plece fruntea cucernic în fața celor ce nu mai sunt.

Dar, dacă cei ce l-au cunoscut pe Eminescu și au trăit cu dânsul nu și-l mai amintesc; dacă cei ce *lui* îi datoresc toată existența lor literară de astăzi nu ies din indiferență; dacă cei ce astăzi se înfruptă din bunățile oficiale și neoficiale nu mai tresar la auzul celui ce flămânzise pentru gloria poeziei române; dacă punga finanței noastre se închide zgârcită când i se cere obolul pentru statuia celui mai disprețuit de bani, – se vor găsi ei alți cari să se pătrundă de sfințenia acestei zile.

Tinerimea...

Eminescu este al tinerimei și numai al ei. Scăderile *ei* le-a biciuit și virtuțile *ei* le-a înălțat. În pieptul ei a sădit atâtea simțiri și o atât de profundă conștiință a iubirei ideale. Căci ce a fost iubirea în poezia de înaintea lui și ce în cele multe, scrise în urmă? O versificare ușoară, tresăriri trecătoare, simțiri la suprafață și multă superficialitate. Omenște el singur s-a apropiat de tinerime, cântându-i iubirea pe întreaga gamă a pasiunilor, de la cea mai inocentă fericire, până la înălțimea durerilor neîndurate.

Să serbeze tinerimea, deci. Voi, cari în vraja lunei rătăciți „pe cărări și cotituri“, ascultând duiosul glas de buciurn și sunteți „atât de singuri și atât de fericiți“; tu, fecioară, curată ca o floare albă, care în umbra teiului atât de iubit de Eminescu îți aștepti pe ducele tău Făt-Frumos; sau voi, suflete înfrânate de întâia furtună a iubirei, – voi singuri aveți datorie să-l serbați, căci voi sunteți adevărații sacerdoți și vestale în templul artistului. Încingeți deci cu flori frunțile voastre în ziua de amintire a morții lui; aprindeți mireme pe altarul iubirei; ieșiți și cântați-i duioasele versuri, căci va fi cea mai demnă sărbătorire a unui poet. Iubirea, poezia și tinerețea sunt eterne tovarășe.

Eminescu a fugit de slava deșartă și n-a voit sicriu bogat. Să vedeți, în colțul tănuț al cimitirului „Belu“, ce modest e bustul lui, asupra căruia se pleacă cu drag o ramură de tei! Și să

vedeți cât de des vin tinere perechi la acest mormânt și-încunună cu flori. Aceste flori sunt cea mai mare răsplată, căci dovedesc că adevăratul monument nu este cel de bronz, pe care cei chemați întârzie să-l ridice, ci monumentul trainic pe care poetul însuși și l-a ridicat în inima tinerimei.

*

Bizantinism. *Ne surprinde mult bizantinismul d-lui Soveja de la Convorbiri literare, care într-un articol al său dovedește că sau n-a citit slăbul roman Îndreptări de Duiliu Zamfirescu, sau se face că n-a observat necuviințioasele apostrofe strecurate acolo la adresa scriitorilor ardeleni, necuviințe repetate în urmă și în sânul Academiei. Câtă vreme noi respingem numai atacurile, este de-a dreptul absurd să fim învinuiți tot noi de dezbinători și este cu totul umoristic să vezi pe domnul Soveja făcând pe sentimentalul îngrijorat de viitorul unității culturale. O poză mai puțin gravă, o pretenție cât de cât mai modestă și o judecată mai echitabilă n-ar strica d-lui Soveja.*

[27]

*Din lumea celor mărunți. Victimele poeziei.
Povestea măcelarului-poet. Un tutungiu poet.
Bietul Florea Tudoran*

De tragediile mărunte cine mai poate ține seama! Viața omenirei curge înainte fără a se poticni din pricina lor. Când zgomotul e atât de mare și furtuna atât de năprasnică, cine mai aude suspinul celui singuratic, care se stânge? E atât de lung și de nesfârșit numărul Icarilor din legendă, ale căror aripi se frâng la întâia încercare de-a se avânta deasupra puterilor lor. Iar peste mormintele lor trece gloata nepăsătoare, urmându-și rostul de viață.

În literatură aceste morminte sunt dese. În ele zac suflete chinuite odinioară de dorința de a crea, dar prăbușite după întâia lor neizbândă. Căci trebuie să știți că poezia mai ales și arta în genere are multe victime. Ea este ca o zână seducătoare, care pe aripa unei dulci melodii te atrage și te înalță până la dansa, pentru a-ți arăta degrabă ce puțin ești vrednic de farmecele ei.

Câți nu pornesc, ca niște somnambuli, în urmărirea acestei frumoase fantome. Galsul ei ademenitor îi transformă și-i face din oameni neoameni. Le schimbă firea, le dă o nouă întorsătură vieții, și când se dezmetecesc, ei nu-și mai regăsesc un simț al realității. Tineri Don Chișoți, cu pletele în vânt și cu harfa subsuoară, ce tristă e soarta voastră !

*

Mai an, vorbeam de un tânăr măcelar. Spuneam cum în alergarea sa pe sub ferestrele boierilor din capitală, zărise o blondă ca în povești. Și citam câteva poezii scrise de mâna măcelarului și dedicate acelei frumoase fete de boier. Firește, zâna din castel n-a luat în seamă oftatul cavalerului de sânge și de-aici un întreg conflict cu atentat, cu revolver și cu rușine pentru bietul poet-măcelar. Poezia și amorul se unise pentru a da naștere acestui conflict tragicomic, din care totuși un suflet omenesc a ieșit atât de înfrânt...

Dar mai cunosc și o altă victimă a poeziei. Într-o tutungerie din Calea Victoriei vedeam până de curând un băiat curățel, blând și visător ca o fetiță. Vecinic plecat asupra ziarelor și revistelor, el cetea cu preferință poezii. Și într-o bună zi își părăsi tejgheaua cu tutunul și dispăru. Acum s-a ivit iarăși în capitală. Cu buzunarele pline de manuscrise, băiatul colindă pe la redacțiile tuturor revistelor. De te întâlnește în drum sau la cafenea, te oprește să-ți cetească versuri de-ale lui... Dar fața-i e tot mai palidă, haina-i e tot mai subțire și versurile tot mai slăbuțe și cu durere te gândești la viitorul lui. E tipul derutatului și acesta, pe care picătura ameteitoare a poeziei l-a scos din minți și-l poartă acum fără țintă...

Un caz mult mai interesant îl citez aci după gazetele bucureștene din zilele trecute:

„Nu este multă vreme de când ungureanul Florea Tudoran, înamorându-se pătimaș de fiica d-lui căpitan Bellu, după ce o asediase cu scrisorile lui de dragoste, încercase într-una din nopți să pătrundă în locuința căpitanului din strada Uranus și, încingându-se cu sabia acestuia, să-i ceară fata de soție. Fapta lui, denotând o minte detracată, parchetul îl pusese sub observație medicală, de unde îi dădură drumul acum câteva săptămâni.

Îndrăcitul înamorat nu se astâmpără și, zilele trecute, dând buzna în curtea noei locuinți a d-lui Bellu, sare asupra fetei d-sale, o strânge cu putere în brațe și o sărută, până ce, la țipetele fetei, aleargă lumea și reprezentanții autorităților. Fiind arestat, Tudoran ajunge din nou la parchet, care îl supune iarăși unui examen medical, ca să vadă dacă are în fața sa un smintit sau un om care își dă seama de fapta lui. În urma avizului medicului legist, care conchide la sănătatea lui Tudoran, parchetul a dispus facerea formalităților pentru expulzarea lui, deoarece este supus ungar“...

Știrea aceasta din ziare asupra „ungureanului Florea Tudoran“ este ceva mai mult decât un simplu fapt divers. Bietul Florea este un tânăr de la Năsăud, cu ochi răzători și cu gândul vecinic dus aiurea. Vina lui cea mare este ca și a măcelarului amintit, ca și a tutungiului, ca și a tuturor victimelor de acest fel: el scrie versuri peste versuri. Are vrafuri întregi de manuscrise cu poezii și cu drame istorice. Îl întâlneai în crășme, luându-se de gât cu țiganii și cântându-le doine de dragoste, sau prin antișambra d-lui Coșbuc, așteptând un cuvânt de încurajare. El se inhăitase cu ceata cabotinilor cari cântă prin grădinile mahalalelor și le aranja texte la cântările șuchiate, visând cu ei poezie și amor...

Sărmanul Florea! Te miri prin ce întunecimi de cazarme și temniți își ispășeșete el acum păcatul de-a fi ascultat de glasul chemător al poeziei și îndrăzneala lui de a-și fi strâns o dată în brațe Muza din strada Uranus.

[28]

Patria poetului

Are poetul patrie și arta are hotare? Întrebarea asta e mereu frământată și răspunsul limpede o să întârzie mult, problema fiind din cele mai elastice.

Patria poetului? E largul naturii, înălțimea văzduhului și misterul nepătruns al sufletului omenesc, e trecutul și viitorul. Nelegată de timp și de spațiu, fantazia aleargă pretutindeni în

căutarea frumosului și a armoniei. De pretutindeni artistul își scoate elementele operei sale, materia primă, pe care o trece apoi prin sita propriilor sale simțiri. Și nu este un colț al naturii în care nestăvilita fantazie să nu descopere o urmă de frumos; nu este un om pe pământ în care să nu observe un crâmpei de mișcare armonică. Frumosul, suferința și patimile sunt universale și universul e, prin urmare, singura patrie a poetului.

Astfel judecă unii.

Nemulțumiți de o concepție atât de vagă, alții mai restrâng cercul de inspirație al artistului. Ei pornesc din convingerea că poetul își are și el de timpuriu casa, familia, poporul și patria sa; că de copil e legat prin naștere, prin educație, prin amintiri și idealuri de o anumită societate; că rasa sau neamul din care face parte a imprimat firei sale o pecete proprie și că, prin urmare, tot ce produce se resimte într-o măsură oarecare de această influență.

Aceste două moduri de a vedea se cheamă „artă pentru artă“ și „artă cu tendință“, sau „artă internațională“ și „poporanism“. Ciocnirile ivite între reprezentanții acestor vederi opuse au dat naștere la o întreagă literatură estetică, cu teorii, sisteme și școale literare. Cestiunea a rămas însă deschisă și o margine pozitivă între cele două tărâmurii nu s-a fixat.

Este și greu a reduce arta și poezia mai ales la anumite reguli fixe sau principii, câtă vreme manifestarea ei este în primul rând de natură individuală. Firile oamenilor superiori sunt mult mai complexe decât să le poți măsura cu formule stereotipe. A discuta, de pildă, dacă Ibsen a aparținut uneia sau alteia din cele două direcțiuni, – el care s-a manifestat pe o scară așa de înaltă a artei, de la tendenționismul cel mai revoluționar până la simbolismul cel mai vaporos – ar fi desigur o greșală. Și greșiți sunt toți aceia cari nu admit evoluțiunea în opera aceluiași artist, cari nu văd că anumite subiecte, în situațiuni schimbate, se vor repercuta în sufletul poetului în mod deosebit. Poetul naționalist de astăzi, pe care vremile de obidă îl târăsc în vârtejul actualității și-l fac să intoneze accente de energie patriotică, va fi mâine, – când orizontul se va însenina sau când în mulțime se va ivi un spirit de indiferență, – cântărețul subtil al propriilor sale fericiri sau dureri, rătăcitorul romantic prin lună și prin stele.

Să nu fim deci unilaterali. Să nu căutăm patria poetului numai în una din cele două direcțiuni teoretice, câtă vreme de fapt ea este, așa-zicând, în două lumi deodată, în lumea dinlăuntru și în lumea din afara poetului. Viața lui internă, cu gândurile, visurile și simțirile lui sunt atât de mult patria lui, pe cum lumea din afară, cu natura și podoabele ei, cu societatea omenească și patimile ei, îi constituie un izvor de creațiuni poetice.

Multe exagerări se săvârșesc, ce e drept, și într-o parte și în cealaltă. Dar în timpul din urmă excluzivismul crește mai ales pe partea celor fără patrie. Iperestetismul și rafinăria modernilor se împacă tot mai puțin cu gândul că arta se leagă de ceva real și de ceva trăit. Ei caută să se avânte în sferile închipuie și sunt tot mai intoleranți față de cei ce clădesc pe temeiul realității. Acestora le reamintim pe măestrul Goethe, care a zis: „Eu nu am afectat niciodată în poeziile mele. Ceea ce nu am trăit nu am așternut niciodată pe hârtie.“

Au ei dreptate și modernii, când spun: frumosul e același pretutindeni, acasă la tine, ca și peste ocean. Dar nu e mai puțin adevărat că floarea modestă din grădina ta, de care ți se leagă atâtea amintiri, îți va fi neasemănat mai scumpă decât orice floare exotice. Instinctul acesta omenesc, prin care ești legat de pământul din care ai ieșit, nu-l va putea tăgădui nimeni. În viața și creațiunea fiecărui artist adevărat acest instinct este ceea ce constituie *leit-motivul* într-o operă muzicală. Oricât, în aparență, creațiunea scriitorului va părea universală, sau internațională, în fondul ei va avea totuși caracterul rasei, sau al patriei autorului. Pe cât de german e Goethe în operele sale, fără însă să fi stăruit în formă asupra patriotismului său, pe cât de mult se oglindește colosul rusesc în operele lui Tolstoi și geniul englez la Shakespeare, pe atât de profund românesc va fi pururea spiritul sau sâmburele creațiunii artistice la noi. Eternul omenesc, sau eternul frumos, care, întrupat în artă, caută să ne apropie pe toți unii de alții și să înfrățească popoare, va avea totuși reprezentanți tipici la diferite neamuri și expresiuni deosebite în diferite țări. Aceste deosebiri se vor marca prin varietatea de forme originale, de temperamente și caractere, căci ne închipuim că niciodată o potrivire absolută între artistul de Sud și de Nord, sau între

poetul maghiar și român nu va putea să existe. Poetul are deci o patrie. Și asta fără ca libertatea simțirii lui să fie restrânsă. Frumosul și elementele creațiunii lui poate el să le adune de oriunde, – dar prelucrarea lor se va face pururea într-o formă care va reaminti legăturile lui cu o țară sau un popor din care face parte.

[29]

*Poetul O. Dabija. Carmen Sylva și iubirea.
O nuvelă în miniatură*

Pe la 1893 trăia printre boemii capitalei un tânăr vesel și zgomotos, Anastasescu. Cei ce l-au cunoscut știu să vorbească cu drag de el. Visa mult, iubea și petrecea. Era cel mai melancolic, de altfel, din acele vecinice grupuri de desperați, cari se adună prin cafenele și înspăimântă pe bieții burghezi cu gesturile lor și cu modul cum vorbesc despre poezie și femei.

Acest Anastasescu scria și versuri, pe cari le publica prin organele neoromanticilor sau ale simbolistilor de atunci. Versurile lui, iscălite cu pseudonimul *O. Dabija*, sunt puține la număr, căci după doi-trei ani de activitate poetul cade pradă nebuniei și este internat într-un ospiciu, unde, după cum mi se spune, trăiește și astăzi, uitat de toți tovarășii lui din tinerețe.

Ceea ce mă face să-l scot din uitare este următoarea poezie, intitulată *Florile*, pe care am găsit-o răsfoind revista *Liga literară* din 1893:

Vrei să frângi, iubito, flori muiate-n rouă,
Una câte una, două câte două;
Vesel sărutate de zefir și soare,
Florile se clatin, blânde, zâmbitoare,
Scuturându-și foaia de roz-alba rouă,
Una câte una, două câte două.

Uită-mă de iubirea, uită totul, – vino,
Mie a ta viață pentru veci închin-o.
Vino, lasă floarei foile să-i crească,
Las-o să s-alinte, las-o să trăiască.

Căci și ele-n urmă grijă-o să ne poarte
Și coroane albe vor forma la moarte;
Căci și ele-n urmă, de nu le vei frânge,
Pe mormântu-ți sacru necurmat vor plânge,
Și-or muri bătute de zefir și rouă
Una câte una... două câte două !

În aceeași revistă am dat peste o poezie înrudită cu cea citată și înzestrată cu frumoase însușiri în formă:

Doar cu-o sărutare fruntea-mi îmbiase
Și i-am dat pe dată două, patru, șase,
Sub sprâncenele-amândouă
I-am dat două,
Iar sub mâneci de mătase
I-am dat șase.

Draga-mi zice-adio, pentru totdeauna...
Curg ale ei lacrimi, una câte una,
Peste pleoapele-amândouă
Îmi cad două,
Iar pe mâneci de mătase
Îmi cad patru, îmi cad șase.

Una din cele din urmă poezii ale lui *O. Dabija* cuprinde un fel de prevestire a boalei lui și a nenorocirii ce avea să i se întâmple:

Legat cu mânila la spate,
Așa l-am dus la balamuc,
Curgea o dulce vară-n aer,
Cântau priveghetori în nuc.

Curgea o dulce vară-n aer
Și păsărelele cântau,
Din ochi păgâni și plini de jale
Miloase lacrimi rourau.

Din ochi păgâni și plini de jale
Priveam duios cum îl conduc...
Legat cu mânila la spate,
Așa l-au dus la balamuc.

Afară de aceste poezii, O. Dabija are câteva bucăți mai întunecoase și altele mai banale, în cari întâlnim gesturile largi și comparațiile bizare ale decadenților, cum sunt, de pildă, strofele:

Visez universalul sân
Că cere ajutor și moare...
Un ultim asfințit de soare.
Și ca pe-o coardă visătoare,
Pe raza gândului îngân
Un ultim hohot de păgân...

Ajung aceste exemple din trecătoarea activitate a lui Dabija pentru a vedea că, prin timpuria întunecare a minții lui, s-a stins un talent de la care se puteau aștepta lucrări de reală valoare artistică. În pagina istoriei literare în care se va vorbi de anii 1892-1894, va trebui neapărat să se menționeze și numele bietului Dabija.

*

În străinătate a făcut oarecare senzație articolul Carmen Sylvei, intitulat *Ein Leitmotiv* și apărut în recentul număr al revistei vieneze *Oesterreichische Rundschau*. Articolul este îndreptat în contra iubirei ca subiect în producțiunile de artă scrisă. Și senzație produce faptul că o poetă, și încă poetă lirică, se ridică împotriva iubirei.

Care este firul articolului ilustrei scriitoare?

Iubirea omenească e consacrată morții încă înainte de a se naște. Numai ceea ce creează spiritul rămâne de-a lungul veacurilor, căci numai opera spiritului e lipsită de slăbiciuni, e putere curată, născută din D-zeu, e lumină din lumină.

În antichitate – continuă autoarea – iubirea avea un rol mai secundar în producțiunile literare. Numai modernii o îmbrățișează cu atâta căldură. Este o rătăcire a zilelor noastre că iubirea e în centrul tuturor preocupărilor artistice și că e atât de mult cântată, încât a ajuns o primejdie pentru oamenii tineri. În romane, în povestiri, în piese de teatru, numai iubire și adulter, pe când la Shakespeare nici un erou nu moare din iubire. De-aci

concluzia: scriitorii și poeții îndeosebi să înceteze odată cu subiectele lor erotice și să caute alte terene asupra cărora să-și îndrepteze fantazia...

În privința acestor idei Carmen Sylva, pe cum se vede, s-a apropiat foarte mult de modul de a vedea al contelui Tolstoi, care în broșura sa *Problema sexuală* se pronunță de asemenea în contra iubirei. Pe cum însă apelul lui Tolstoi a fost infructuos, tot atât de puțin va convinge frumosul articol al Carmen Sylvei pe poeții din lume că a sosit vremea ca iubirea să fie eliminată dintre subiectele lor.

Dăm aici, ca o curiozitate literară, o nuvelă „în miniatură“, publicată de o revistă din Frankfort. Nuvela aceasta este în adevăr o probă că literatura se americanizează și că tinde spre forme tot mai simple și mai condensate:

„Doi tineri însurăței se iubeau foarte mult, dar se certau neîncetat. Odată mânia lor era la culme. Femeia lovise de trei ori cu pumnul în masă. Bărbatul lovise și el de trei ori cu pumnul în masă. Dar când era să lovească a patra oară, își aduse aminte cât de mult își iubește soția și, cu toate că avea dreptate să fie mânios, se opri. Cu mâna cu care lovise în masă, își îmbrățișă soția, o strânse la piept și o sărută pe frunte. De îmbrățișarea asta femeia se simți foarte tulburată; ea începu să plângă și să suspine... Bărbatul plecă în ale sale, dar când se reîntoarse acasă, nevasta lui nicăiera. Ea fugise, lăsând pe-o mescioară această scrisoare: «Tu știi, dragă bărbățele, cât te iubesc. În afacerea în care ne-am certat, tu aveai dreptate. Dar n-am putut să mai rămân la tine, deoarece nu mă puteai răni mai adânc de cum ai făcut-o. Că m-ai sărutat, pe când te insultam, cu toate că erai în drept, nu ți-o pot ierta. Nu există o bătălie și o insultă mai mare ca siguranța cu care ai căutat să mă îmblânzești. Mărinimia ta a fost vulgară. Te credeam croit din o stofă mai bună. Dar m-am înșelat în tine. Adio. Îndurerata ta Elena.» – Atât.

Un capriciu de femeie, redat foarte luminos într-o schiță miniaturală. Dacă scriitorii noștri ar încerca să imite acest procedeu, câte pagini de proză de prisos ar rămânea netipărite!

Ecaterina Pitiș: „Poezii“
Buc., 1909 (Ediția „Minervei“), pag. 163
Donar Munteanu „Aripi negre“
Buc., 1909, Biblioteca populară Socec, pag. 64

Cuprinsul volumului d-șoarei Pitiș este foarte simplu. Ca povestea unei tinereți liniștite.

O copilă sensibilă, cu întâiele bucurii ale vieții, tulburate ici-colo de ușoare melancolii, își redă în formă versificată impresiile și amintirile. Chipul neuitat al bunicii, cu basmele copilăriei, o urmărește neîncetat. Grădina cu zarzării în floare, cu nucul, cu cireșii, cu crinii și garoafele ei, o alintă. Pădurea și poenele, cu fluturii și ciocârlile lor, o dezmiardă ca pe un copil cuminte și înțelegător. Și firea, cu vecinicile ei schimbări, îi spune taine pe cari tânăra poetă le știe prinde în armonii ușoare, pururea senină sub cerul albastru al primăverii și vecinic tulburată când frunzele cad și întâii fulgi s-aștern peste nădejdi abia întrezărite.

Paginile aceste, de o poezie blajină și cam demodată, încep însă a se colora îndată ce se amestecă în ele întâiul fior de iubire. Iubirea e raza care dă viață și căldură strofelor anemice. Cine, ca d-șoara Pitiș, a scris o atât de caldă chemare ca cea cuprinsă în poezia *Primăvara* e desigur un talent cu multe făgăduinți pentru viitor:

...Și vino-n codru. Vântu-n fagi
 Când stele ard pe creste,
 Înșiră sufletelor dragi
 O tainică poveste.
 Au ascultat-o mii și mii –
 Ascult-o, ca și tu s-o știi
 Și fericit de vrei să fii:
 Iubește!

Iubire, flori și primăveri
 Nu-s date pe vecie.
 Ce-ți pasă astăzi ce-a fost ieri
 Și mâne ce-o să fie?

Pe-același drum ți-e scris să treci
 De ești voios și îți petreci,
 Sau stai cu inima în veci
 Pustie.

Odată toate s-or sfârși,
 Cu scris și cărți s-or trece;
 Și primăveri vor înflori
 Și alții vor petrece.
 Străini ce astăzi nu te știi
 Atunci s-or strânge la sicriu,
 Apoi vei rămânea pustiu
 Și rece.

Vor pune flori deasupra ta,
 Frumos ți-o fi mormântul,
 Dar vremuri reci le vor usca
 Și arșița și vântul;
 Încet, încet, se vor rări
 Coroane, lacrimi și făclii,
 Și tot atât de greu ți-a fi
 Pământul.

Când nota aceasta de viață va fi mai stăpânitoare în versurile autoarei, când poeta va ieși din atmosfera sfioasă a primelor senzații și va cunoaște realitatea, cu patimile ei puternice și cu frământări zguduitoare, suntem siguri că va reuși să se impună de-a binele. Deocamdată îi semnalăm dibăcia în vers și claritatea expresiunii, – două calități prin cari d-șoara Pitiș intră în rândul celor vrednici a fi citați.

Al doilea autor de versuri anunțat aci, d-l Donar Munteanu, este ceva mai vechi ca d-șoara Pitiș. Primele d-sale începuturi au apărut prin revistele obscure ale răzleților simbolști din capitală. Judecând după acele începuturi, cu totul abracadabrante, noi credeam într-o dezvoltare mult mai „originală“ a acestui versificator. Volumașul este însă o decepție completă, cu toată caldă recomandăție cu care d-l Dragomirescu o însoțește.

O mare parte din aceste versuri sunt simple banalități scrise într-o proză rimată ca aceasta:

Jur în jur se-ntind în zare
 Lanuri galbene de grâu,

Despărțite de-un pârâu
Șerpuit ca o cărare.
Ici și colo pomi și flori,
Fluturi albi plutind ușor,
Discul galbenului soare
Și, nălțându-se splendoare,
O pădure ș-un colnic,
Ceru-albastru și nimic.

Acest „nimic“ d-l Munteanu îl întitulează *Pastel* și d-l Dragomirescu nu ezită să ne anunțe, în prefața sa, că tânărul autor are „fond original și formă originală“.

Să alegem, la întâmplare, o altă bucată din banalitățile rimate ale d-lui Munteanu:

Era într-o seară de primăvară
În luna mai,
Ții minte steaua ce sta s-apară
Când pe sub sălcii suflau zefirii,
Și când natura era un rai ?
– Eu știu c-atuncea îți sărutai
Obrajii rumeni... Ah, trandafirii
Și banca-aceea de lângă *tei* !
Ca pe-o avere
Te luai în brațe și te strănsei
Și simțiși lumea fără cuvinte,
Frumoasa lume de dulci mistere
Și-ascultași șoapte dulci în tăcere
Care zburară din a ta minte!

Și aici un alt „pastel“ din care se vede ce puțin am evoluat de la *Rodica* lui Alecsandri până la d-l Donar:

Spre izvorul ce șoptește
Se apleacă o copilă:
Ochi de cer și păr de soare,
Mlădiere de zambilă,
Iie-n fluturi și zevelcă,
Roșii fragi ascunși în sân,
Și din juru-i fluturi zboară
Roiuri, roiuri, peste fân.

Fragmentele citate fac parte din poeziile mai echilibrate ale autorului, în cari a căutat să-și părăsească școala simbolistă

de la care a plecat. Restul însă, care justifică titlul de *Aripi negre* (alt simbolist și-a întitulat volumul *Aripi de vis*), este mult mai sombru, mai pretențios și mai confuz, neapărat. Unele au hazul lor prin o lipsă desăvârșită de coerență. O pildă:

Ce tăcere fioroasă
În adâncul de pădure
Și-n adânc e o poiană
Cu flori roșii și cu mure
Și cu umbră răcoroasă,
Iar din fundul unui râu
O naiadă își arată
Corpul alb până la brâu...

Vedeți confuzia autorului: d-sa voiește să ne dea o imagine „fioroasă“ și când colo ne zugrăvește o poiană cu flori, în care se ivește o zână cu corpul alb, – ceea ce numai „fioros“ nu poate să fie. Și astfel sunt toate procedările de zugrăvire a stărilor sufletești sau a tablourilor de natură: multă vorbă goală și multe banalități. D-l Munteanu e un primitiv și un confuz, care, oricât ar afecta un grad de rafinare artistică (traduce din Rollinat!), cu anevoie va străbate printre scriitorii noștri considerați.

[31]

*Un congres al scriitorilor.
Iarăși proprietatea literară.
La toamnă!*

La noi s-a încuibat răul obicei de a nu discuta propunerile făcute în public, dacă acele pornesc dintr-o parte adversă. Mie, de pildă, mi s-a întâmplat să aduc mai adeseori în discuție ideea înființării unei societăți „Mihai Eminescu“. Colegii mei însă au tăcut la apelurile făcute și, în schimb, câțiva dintr-înșii au căutat să realizeze planul și, renunțând la concursul scriitorilor, s-au asociat cu profesori și cu alte elemente străine de literatură, organizându-se în societate. Cel puțin așa ne anunță *Sămănătorul* din iunie.

N-aș dori ca acum o altă cestiune, ridicată de d-nii Anghel și Iosif într-un număr recent din *Minerva*, să aibă aceeași soartă

și, sau să rămână o literă moartă, sau să se întrupeze numai o parte din propunerea lor. Socot că articolul despre un *Congres al scriitorilor* a fost scris ca să se treacă în sfârșit de la vorbe la fapte. Și cu cât vom lua mai mulți inși cuvântul, cu atât mai ușor se va putea înfăptui ideea de atâtea și de atâtea ori reluată.

După cât înțeleg, de data asta nu mai e vorba de întemeierea unei asociații statornice a scriitorilor noștri. Astfel de asociații, după cum se știe, au fost totdeauna foarte greu de pus la cale. Încercările din trecut au fost toate zădărnice. Și nu cred că în împrejurările de astăzi, când manifestările individualiste sunt atât de pronunțate, s-ar putea aduna la un loc un mănunchi mai mare de scriitori pe temeiul vreunui program principiar. Cutez să afirm că nici nu ar fi atât de mare lipsa, câtă vreme rivalitățile neexagerate și dușmăniile nobile nu pot fi decât stimulante rodnice pentru scriitorii de talent.

Altele și sunt motivele cari, mi se pare, au îndemnat pe d-nii Anghel și Iosif să releve necesitatea unui „Congres” și nu a unei „Societăți”. Sunt multe interese comune, de ordin material și profesional, cari nu pot fi apărate decât de toți împreună, și asta s-ar putea foarte ușor prin un Congres anual al scriitorilor.

Cestiunea a ajuns de actualitate prin recenta intervenire a „Societății oamenilor de literă” din Paris pe lângă editorii români ca să respecte dreptul de proprietate a autorilor francezi. Un mandatar al acelei societăți a venit la București și, în virtutea convenției de la 1906, a încasat de la institutele românești de editură suma de preste 25000 de lei pentru traducerea și tipărirea de romane, nuvele și piese de teatru. Cu această sumă s-a făcut asupra trecutului un fel de *tabula rasa*, iar pentru viitor nu se va mai traduce nimic fără o încuviințare prealabilă a societății pariziane și fără achitarea anticipativă a sumelor cerute. Singurul editor din România care a obținut dreptul de a tipări traduceri din literatura nouă franceză este librarul evreu Alcalay !...

Măsura aceasta a francezilor, care, de altfel, este legală, se explică foarte ușor. Grație hărniciei generației de astăzi a scriitorilor, mișcarea literară la noi a făcut cercuri tot mai largi și a interesat o lume tot mai mare. În urma traducerilor multe ce se făceau din franțozește, originalele se vindeau tot mai puțin și librăriile franceze porneau a pierde în piețele românești. Iar altă stavilă editorii francezi n-au putut găsi decât făcând uz de o

convenție la discuția și votarea căreia scriitorii români n-au aderat niciodată.

Care este acum partea inconvenabilă a acestei măsuri? Prin multele traduceri făcute în anii din urmă e incontestabil că tânăra noastră cultură a câștigat. Dar au câștigat, cât de puțin, și scriitorii, cari pe această cale puteau să-și îmbogățească cu un gologan mai mult micul lor buget anual. Și au câștigat desigur și francezii, căci au reușit, prin creațiile spiritului lor, să contribuie la dezvoltarea unui popor latin. Între Franța și România, deci, această convenție este cu totul prematură, căci e făcută în situații inegale. Înțeleg că între state de forță culturală egală, între Franța și Germania, de pildă, să se pună asemenea bariere. Dar între un stat civilizată ca Franța și un stat așa de doritor de avânt cultural ca România porțile comunicațiunii de idei și ale bunelor influențe ar trebui ținute deschise.

Aceste toate vor trebui să se discute în proiectatul „Congres”, căci în adevăr ceva trebuie făcut împotriva acestei măsuri. Scriitorii români trebuie să lămurească într-un memoriu pe confrății lor francezi, trebuie să ceară, cel puțin pentru câteva decenii, o amânare a aplicării numitei convențiuni. N-ar strica dacă unul dintre ai noștri ar face încercarea să ducă cestiunea și înaintea publicului francez, făcând apel la presa lor.

Cei ce au pornit cu gândul ca acest congres să se țină n-au deci decât să-și asocieze câțiva tovarăși pentru facerea pregătirilor necesare și, la toamnă, când se reiau de obicei preocupările literare, să se convoace toți câți poartă un cald interes bunului mers al literaturii noastre. Lucruri vrednice de spus și hotărâri frumoase de luat ar fi destul pentru acea adunare.

[32]

*Ioan Agârbiceanu: „În clasa cultă”
Vălenii de Munte, 1909. I. vol. 8°, 281 p.
G. Baronzi: „Poezii alese”
Vălenii de munte, 1909, p. 418 (1 leu 75)*

Din tipografia provincială de la Văleni ne vin două volume, despre cari ar fi păcat să tăcem: unul al d-lui Agârbiceanu, tânăr

și cunoscut prozator de la noi, și altul al lui G. Baronzi, vechi și necunoscut poet (mort la București în 1896). O legătură, firește, nu este între aceste două cărți și numai întâmplător le semnalăm deodată.

*

Asupra d-lui Agârbiceanu sperăm să putem reveni în curând. Hărnicia d-sale și talentul cu care a știut să se ridice în rândul bunilor prozatori de astăzi ne îndeamnă să-i consacram odată mai mult timp și spațiu. Aici numai câteva linii cu ocazia apariției celui din urmă al său volum.

D-l Agârbiceanu este, evident, un sentimental. Fondul sufletesc al tuturor scriitorilor ardeleni este, de altfel, în mare parte sentimental. Împrejurările în cari se dezvoltă și atmosfera nouroasă în care trăiesc le iau mult din voință și le impun un grad de resemnare și de melancolie. Mai ales epoca de acum, — o epocă de tranziție, cu multe fenomene supărătoare în viața socială a păturei ridicate — se repercutează dureros în scrierile lor.

Ca orice sentimental, d-l Agârbiceanu înclină spre forma impresionistă. Nu este un povestitor dibaci, cu înălțimi epice, dar este un analitic fin și un cugetător cu multă intuiție. Calitatea aceasta îl face să observe adânc unele anomalii sociale, tipic ardelenesti — pe cari le fixează în câteva schițe nuvelistice de la începutul volumului — și-i dă puțința de-a analiza câteva stări sufletești de uitare, de așteptare și groază, sau de muștrare a conștiinței.

Ceea ce place în acest volum este între altele și actualitatea subiectelor, cum e, de pildă, povestea *Domnișoara Linuța*, care înainte cu 15 ani nu putea să fie scrisă încă. Dar nu poate să placă oricui: transparența prea mare a tendințelor moralizatoare din unele bucăți ale autorului și nici naivitatea unor motive întrebuintate. Așa, de pildă, este naiv și neartistic să iei drept motiv pentru o catastrofă sufletească faptul că un amant „nu are liceul complet”. De asemenea, nu este suficient întemeiată supărarea autorului în contra clasei culte pe motivul că doamnele sunt cârtitoare și intrigante... Subiecte de aceste sunt potrivite pentru satire și comedii de moravuri, nu pentru un

stilist așa de fin și pentru un suflet așa de gingaș ca al nuvelistului nostru.

Atât deocamdată.

Interpret al micilor conflicte din burghezia noastră, talmăcitor discret al unor sentimente omenești, mânuitor foarte dibaci al limbei noastre (puținele ardelenisme fac chiar o impresie bună), d-l Agârbiceanu va ajunge desigur la o expresie și mai bărbătească a talentului său. Societatea noastră însă trebuie în acest scop să-i creeze o situație demnă de însușirile lui și să-i dea prilejul a ieși la orizonturi mai largi, căci el nu este un Pop-Reteganul oarecare, ca să-l lași în prada micilor frământări de la țară.

*

Numele lui Baronzi va fi foarte puțin cunoscut generației de astăzi. Cunoscătorii de literatură mai veche însă și cei ce și-au luat osteneala să răsfoiască vreodată revistele și ziarele din a doua jumătate a veacului trecut știu că acest scriitor nu merita soarta să fie cu totul dat uitării.

Baronzi face parte din acea pleiadă de scriitori români cari de la 1848 încoace au umplut, cu talent foarte inegal, coloanele ziarelor cu tot felul de material literar, original și tradus. Pentru a lărgi calea literaturii române, ei scriau versuri, lirice și patriotice, satire și comedii, romane și impresiuni de călătorie, — luând cu toții pildă de la multilateralul Eliade-Rădulescu. În special Baronzi a tipărit peste cincizeci de opere, între cari traduceri de drame și de romane senzaționale (de Sand, Sue, Dumas și Walter Scott), povestiri haiducești, legende, balade, comedii fără rost și drame fără valoare. Dintre narațiunile lui romantice s-a răspândit mai mult *Zânele Carpaților*, după cât știu eu foarte cunoscută și în Ardeal, unde mai înainte se cetea alături de *Ranele națiunii* de Iosif Vulcan.

Meritul lui Baronzi față de scriitorii similari, ca Aricescu, Pelimon, Tăutu, Istrati și alți elevi de-ai lui Bolintineanu (între cari și G. Grandea), era că avea mai multă vervă poetică și mai mult simț pentru limba literară. El era unul din bunii înțelegători ai limbei și literaturii populare, ceea ce face ca producțiunile lui

în mare parte să fie și astăzi cetibile, pe când ale prietinelor săi să rămână mai mult ca titlu de documente literare ale vremilor.

Foarte productiv, neapărat că Baronzii nu poate fi gustat decât prin o selecțiune bine întocmită a scrierilor lui. Din păcate d-l Iorga – editorul *Poeziilor alese* – a fost prea puțin scrupulos la alegerea poeziilor vrednice a fi reținute. Multe din cele 418 pagini de versuri sunt cu totul netrebnice și constituie un nămol, în care se ascund câteva perle lirice și câteva balade sau legende, plăcute pentru forma lor populară și pentru sonoritatea versului.

Oricum, însă, este bine că s-a dezgropat și pus din nou în circulație. Baladele lui n-ar trebui să lipsească de-acum înainte din antologii sau din cărțile de citire. De asemenea, sunt demne de cunoscut poezii lirice ca următoarea:

Cu lacrimi de pale atunci plângeai
Când clopotul morții cu glasul-i de-aramă
Suna ca s-anunțe că nu mai ai mamă
Și-n lume orfană de ea rămâneai;

Din genele-ți negre curgea ca o rouă
De lacrimi albe pe rumenea-ți față,
Păreai ca o roză ce fruntea-și răsfăță,
Să-și scalde durerea, și plânge când plouă.

În darn pieptu-ți june de plânsete-nfrângi,
În plâns și suspine tu-ți pierzi frumusețea,
În lacrimi se trece curând tinerețea,
Se stinge și focul din ochii-ți, când plângi.

Să plângă o sclavă ce geme în lanț,
Să plângă săracul pe praguri străine,
Ce vântură lumea lipsit de orice bine
Și-și cată azilul adesea-ntr-un șant;

Să plângă proscrisul orfan de ai săi,
Pe care tiranul îl face să piară
Depart de scumpa și dulcea lui țară,
Și-n veci să se-ascundă de ochii cei răi.

Când plânge-o copilă, Edenul se-nchide,
Se-ntunecă luna, cad stele din cer,

Satana în fundul Infernului râde
Și-n negura ceții luceferii pier...

Desigur: pentru ca cetitorii să aibă un interes pentru astfel de versuri cu factură veche, dar cu spirit destul de tineresc, ei trebuie să le citească în mare parte cu ochii și plăcerea istoricului literar și nu cu pretențiunea estetului exigent.

[33]

Simplicitatea în artă. Societatea scriitorilor

Unul din numeroșii noștri sfătoși ar voi să-mi facă un cap de acuzație din faptul că am numit poeziile unei domnișoare „simple”. Profit de acest prilej ca să arăt cât de mult țin eu și cât de mult ar trebui să ținem cu toții la acest cuvânt.

A fi simplu înseamnă în literatură și în artă a fi limpede și concis, a scrie adecă în așa fel ca fiecare cuvânt să-și aibă rostul și noțiunea sa. Această simplitate este o trebuință de întâiul rang când te gândești că datoria unui scriitor sau artist este de a se face înțeles până în cele mai ascunse intimități ale gândurilor sale.

În împrejurările noastre, când, cu toată lupta împotriva beției de cuvinte, tot mai dăinuiește beția de idei, a fi simplu în manifestările tale literare este un merit. Astăzi, când frazeologia ține adeseori locul unei idei lămurite, când în poezie nămolul de cuvinte și nesfârșitele comparații înlocuiesc înlănțuirea curată a gândurilor, este binevenit acela care știe să rămână simplu.

Ceea ce cerem artistului în primul rând este: să provoace efecte mari cu mijloace simple. Stilul lui să fie sobru, forma lui să fie ușoară, logica lui cât se poate de strânsă. Orice abatere de la aceste modeste postulate îl face greoi, manierat, confuz și îi zădărnicește scopul operei sale. Întrebați-vă de ce nu se mai citesc astăzi *Mesiada* și *Paradisul pierdut*; de ce s-au uitat seria lungă de poeți emfatici; de ce sună atât de fals, de nesincer, nota încărcată a poezilor patrioți? Fiindcă păcătuiau greu în contra acelei elementare datorii! Iar, în schimb, de ce este nemuritoare

poezia populară; de ce poeții cari au introdus forma populară sunt cei mai dragi și mai răspândiți; de ce Heine, cel înjurat, este totuși pe buzele și în inimile tuturor germanilor? Fiindcă la toți aceștia avem de-a face cu simplitatea cea mai consecventă.

Ș-apoi... mai ales la femeie. Astăzi, când epoca malacoavelor și a crinolinelor este atât de departe, când femeia tinde spre dezbrăcarea de orice zorzoane, când rafinarea gustului ei se caracterizează tocmai prin introducerea simplității în toate, poate să se simtă umilită o poetă când îi spui că versurile ei sunt „simple“? Vai de mine, dar n-ați auzit de Eleonora Duse și de Agnes Sorma, marile tragediane, cum se trudesă pe scenă să rămână cât de simple, cât de naturale, și cum caută să se îndepărteze de exagerările patetice din declamația de până acum? Nu știți nimic de Ellen Key, renumita eseistă, care a ținut zeci de conferințe în centrele Europei, cerând femeii simplitatea cea mai desăvârșită? Sau, ca să rămânem la noi acasă, n-ați cetit vreodată pe Maria Cunțan?

Talangele răsună lin,
Căci soarele ne lasă.
Talangele răsună lin
Și turme după turme vin
De peste deal spre casă.

Cunosc pe sunet turma ta,
Mi-e cea mai dragă mie.
Cunosc pe sunet turma ta,
Nebună-mi bate inima
Și plâng de bucurie.

Stau sprijinită în pridvor
Cu lacrimi în pleoape,
Ș-ascult, ascult de pe pridvor
Talangele de la izvor:
Aproape... mai aproape.

Aș vrea, dar nu mai știu ce-aș vrea
Și nu știu cum îmi vine...
Aș vrea, dar nu mai știu ce-aș vrea:
Să fiu o floare-n calea ta
Și să mă iai cu tine !

Vedeți ce absolută este aici simplitatea în stil, în imagini, în starea sufletească, și totuși ce câștig ar fi pentru literatura noastră dacă am număra multe poezii atât de „simple“.

Deci, să ne împăcăm odată cu gândul că simplitatea, departe de a fi periculoasă, este chiar o necesitate în artă.

*

Ultima noutate literară este desigur pasul întâi ce s-a făcut zilele aceste pentru întemeierea societății literare. S-au adunat un grup de scriitori, fără deosebire de gen și talent, și au hotărât să țină la 2 septembrie un congres de constituire. Este probabil că de data asta se va putea înjgheba ceva mai serios și că fracțiunea mai tânără a scriitorilor de astăzi va reuși a se organiza spre propagarea și limpezirea unor cestiuni de ordin literar și profesional.

CÂTEVA GLOSE

„Cavalerul nostru pare a fi apucat de ducă-se pe pustii și, în vremea furiei, amenință și pornește ca Don Chișot împotriva morilor de vânt și, ca Don Chișot, rămâne tot el biruit”.

(Gherea despre un erou al lui Zamfirescu)

Fiecare se face celebru după cum îl taie capul. Erostrat dând foc templului din Efes. Zoilul împingând ura până la sinucidere. Iar d-l Duiliu Zamfirescu aruncând „o piatră în baltă”... Nu o afirmăm noi. Înșuși d-l Zamfirescu scrie despre sine în articolul din *Convorbiri literare*:

„Nebunul care a aruncat piatra am fost eu!”

Iar noi adăugăm cuvântul biblic:

„Tu zici și vorba ta sfântă este !”

*

Comparația cu „piatra în baltă”, de altfel, nu este tocmai nimerită. Și aici se vede iarăși ce puțin simț pentru limba românească are d-l Zamfirescu. Românul curat zice despre nebun că aruncă piatra în puț sau în fântână și zece înțelepți nu pot s-o scoată... Cât despre baltă avem metafora: a da cu bâta în baltă și a te stropi singur. Potriveala asta era mai mare, căci d-l Zamfirescu a dat în adevăr cu bâta în baltă și vai! s-a stropit de sus până în jos, încât nici Densusianu cu telegramele, nici Macedonski cu simpatiile și nici Soveja cu părinteasca-i ocrotire nu-l vor mai putea curăți de urmele jocului frivol.

*

Dar să păstrăm poetica figură cu balta. Poate ați găcit că sub această baltă d-l Zamfirescu înțelege acea parte a literațiilor de astăzi (și sunt cam mulți) cari l-au luat și-l iau în răs pentru

vorbăria-i deșartă. În ochii d-sale acești scriitori constituie o apă murdară, în care își dau întâlnire „gâște gălăgioase, cucove (?), sâtari sugători, animale cu pielea groasă, bivoli și alte vietăți”... Foarte bine! Să primim asemănarea ca fiind delicios de spirituală. Dar ne permitem a întreba pe autorul ei: în ce categorie din aceste animale „cu pielea groasă” împarte d-sa pe d-l Maiorescu, cel dintâi care s-a plecat să scoată din fântână piatra „nebunului”? Gâscă, cucovă (?) sau altceva mai drastic?

Poate d-l Mehedinți, care a tipărit acest compliment, strecurat la adresa d-lui Maiorescu, va ști să răspundă...

*

Evident, cititorii s-au putut convinge că d-l Zamfirescu urăște pe scriitori. Dar ceea ce nu se știe atât de bine este motivul acestei uri fără de margini. Și motivul e foarte simplu. N-a fost scriitor de seamă care să nu fi zâmbit de sforțările d-lui Zamfirescu. N-a fost un critic mai serios care să nu fi arătat partea artificială și caricaturală din opera d-sale. Cetiți, de pildă, minunatul articol al lui Gherea *Pesimistul din Soleni*. Opriți-vă cu dinadinsul asupra modului cum limpedele nostru critic schițează pe eroul romanului d-lui Zamfirescu *În fața vieții*, „ale cărui episoade sunt caracteristice pentru autor”... Veți face cunoștință acolo cu „omulețul deșert și plin de egoism”, cu această „inteligentă foarte puțin pătrunzătoare, foarte slabă, dar cu poleială franțuzească”, cu această „lăudăroșenie și deșertăciune a unui erou de bâlci” care „își ascunde micimea sa morală și intelectuală sub scutul unor nume mari, ca Byron, Leopardi, Schopenhauer”.

Pare că vedem acum pe eroul Soleanu înviind, în toată lăudorășia lui, când cetim în *Convorbiri*: „Eu care am cetit pe Fröhner la temeliiile columnei lui Traian, eu care am cetit pe Platon și am tradus pe Leopardi, eu să nu înțeleg arta și istoria?”...

Oho, Solene! Vei fi cetit câte-n lume și vei fi vizitat atâtea orașe și facultăți, dar ce folos că talentul, bunul-simț, modestia și alte multe nu se învață din carte și nu s-au legat de d-ta? Cultura unui scriitor se judecă după creațiunile lui și nu după o fanfaronadă autobiografică.

*

Și e belicos lucru mare d-l Zamfirescu. Se laudă că ar fi fost în stare să „rupă gâtul“ unui adversar. Lauda aceasta este un fel de „fală goală, traistă ușoară“, cum se zice pe românește, și ne amintește o scenă de o irezistibilă comicărie dintr-un roman al d-sale. Cine nu cunoaște celebra scenă cu ursul împușcat cu alice de paseri?

Zice că Eugen Soleanu se plimba într-o pădure, cu iubita sa și cu copiii aceleia. Și ce să vezi? Iaca ursul! „O secundă i se păru că i s-a oprit sângele în vine. Eugeniu apucă pușca și strigă la el. Ce era de făcut? Pușca încărcată cu ploaie! Atunci o hotărâre supremă. El începu a-și retrage pușca la ochi. Ursul venea spre el. Era mare cât un om. Se apropie până la trei pași de el. La această depărtare, el descărcă amândouă țevile în ochi. Ursul sări în sus dând din cap. Era lovit bine. Eugeniu privea nemișcat la el. *Uitase că trăia* (!). Deodată teama că nu l-o fi lovit bine îi veni în minte. Scoase numaidecât iarba din buzunar și încărcă amândouă țevile cu îndoită măsură, fără a mai pune alice. Ursul se mai rostogoli de vreo câteva ori până căzu de răpă.“

Povestea aceasta a d-lui Zamfirescu, în care se arată cum un erou al d-sale a răpus un cogeamite urs, „cât un om de mare“, cu o simplă încărcare de alice pentru paseri, e desigur fioroasă, dar nu înspăimântă decât pe naivi. Nu toți urșii sunt de carton și nici literatura nu este codrul Vlăsiei, unde poți face exerciții cinegetice și poți încerca a „rupe găturile“, fără pedeapsă!

*

Adecă să nu zicem vorbă mare. Asemănarea cu codrul Vlăsiei s-ar potrivi. Citiți cele două coloane, puse alături, din primul articol, și vă convingeți. Ce frumos documentată stă aici dovada unui act de incorectitudine literară a d-lui Zamfirescu! Priviți pe trufașul, vorbarețul, insultătorul „antipoporanist“, – ce gol a fost el totdeauna și cu câtă iscusință știa el să acopere acest gol și să se împodobască cu pene străine!

El, „care a cetit pe Fröhner la poalele columnei lui Traian“, el, „care a cetit pe Platon și pe Leopardi“... ce bine știe el să găsească mijloacele de a simula o cultură pe care nu o are! Și ce

dibaci știe coborâtorul grecului Laskaris (o rudă de departe cu vărul unui unchi al d-sale...) să întindă mâna după laurii cugetătorilor străini, pentru a-și încununa cu ei fruntea înfierbântată de visuri neputincioase!

Mărire ție, noului-venit în rândul nemuritorilor. Dignus, dignus eras intrare!

SOCIETATEA SCRITORILOR ROMÂNI

Merge greu de tot. La anumite intervaluri ideea se reia și se discută; firele înțelegerii se împreună și se distramă; iar constituirea societății se amână pentru mai târziu. Frământarea asta ține de la încercarea primă a francmasonilor români, grupați în „Societatea filosoficească“, la anul 1794. Tot planuri, programe sunătoare, manifeste prin ziare și întruniri solemne. Dar numai atât. Și poate nici nu trebuie să pretindem mai mult de la familia firilor iritabile; așa sunt scriitorii pretutindeni, individualiști exagerați, pretențioși, puternici fiecare în parte, dar incapabili a săvârși împreună cu alții o operă comună. Fiecare a citit pe *Faust* și știe că: *der Starkgeist am mächtigsten, allein!* Putere de coeziune, spirit de înțelegere și de toleranță este numai între cei slabi. Societatea în accepțiunea adevărată a cuvântului este un fel de *solamen miseris!*

Și iată pentru ce se înfiripă cu atâta anevoință mult discutata societate a scriitorilor; numai din motive de orgoliu.

Se pare însă că democratizarea spiritului public are o influență și asupra scriitorilor noștri, îi apropie unii de alții, îi face mai buni și mai îngăduitori. În timpul din urmă ideea unei apropieri între dâșii se propagă cu atâta căldură, încât nu este exclusă surpriza ca, împotriva nefastelor tradiții, să vedem totuși peste câteva zile o societate literară organizată. S-a ținut un conciliabul și ziarele ne vestesc că la 2 septembrie se vor deschide porțile Teatrului Național spre a primi pe scriitorii români, întruniți la un Congres de constituire. Reputația lor e în joc și credem că ceva serios e pe cale a se face.

Că e necesară această societate cine va putea tăgădui? La noi numai Academia ce mai poartă grija literaturii în o măsură

oarecare. În străinătate sunt numeroase grupări literare cari întregesc năzuințele Academiiilor. În direcția aceasta o societate de scriitori ar avea la noi un vast program de activitate. Ea ar putea mai întâi să întrețină, – prin editări de opere și prin ridicări de monumente, – cultul pentru creatorii literaturii noastre. Ea ar putea singură să apere interesele profesionale ale scriitorilor supraveghind relațiile, atât de meschine astăzi, cu unii editori. Ar reuși să se ridice la rolul de factor hotărâtor în mișcarea culturală, cucerind, de pildă, tribuna Ateneului și dându-i vechea strălucire din vremea lui Odobescu. Prin o cenzură a bibliotecilor populare, încărcate astăzi de material netrebnic și de traduceri comerciale, ar putea să controleze educația maselor. Prin un fond de rezervă ar câștiga mijloace de a sprjini un șir de scriitori naufragiați și nevolnici, al căror număr va crește fatal cu gradul de dezvoltare al literaturii noastre. Dar, ceea ce mi se pare mai important este că, în acest chip, scriitorii vor avea o cetate a lor proprie și n-ar mai trebui să bată la uși străine, nici să se înroleze sub steagul ademenitor al nici unuia dintre profesorii noștri universitari doritori de carieră.

Scopurile societății sunt deci multe și frumoase. Numai talent, bunăvoință și perseverență, și noua instituțiune poate lua ființă.

Rămâne însă o chestiune esențială de discutat – și aici se pot naște oarecari complicațiuni, – cine anume sunt chemați să alcătuiască societatea? Când zici „scriitori“, întrebuințezi un termen foarte vag. În categoria acestora ar intra toți câți sunt în presa de astăzi, de la d-l Maiorescu, Nestorul publicisticii contemporane, până la cea din urmă codiță de la *Universul literar*. Nimeni însă nu poate avea iluzia că acest fel de vot universal se poate introduce și în literatură și că ar putea duce la vreun scop să aduni clăie-grămadă pe scriitorii de toate vârstele și de toate nuanțele, pentru a-i contopi în o societate. Selecțiunea deci se impune, și o selecțiune se impune cu o cât se poate de mare băgare de seamă, nu dintre reclame, nici dintre neputincioși, ci dintre cei ce au puterea de a se însuflă și a se devota cauzei îmbrățișate.

Cunoscătorul vieții noastre literare de astăzi și al raporturilor dintre scriitori știe că literații noștri se pot împărți în trei categorii. La dreapta extremă avem generația lui Eminescu, oameni trecuți astăzi de vârsta mijlocie, prozatori, poeți și autori dramatici cu merite și veche popularitate. Aceștia își au situațiile lor sociale create, fac și politică, își au prezumpțiunile lor și trăiesc izolați de cei ce au venit în urma lor. A presupune că ei sunt cei chemați a forma o societate cu tendințe regeneratoare ar fi o greșală. De asemenea, este peste putință ca să se încredințeze această misiune celor din stânga extremă, adică proaspeților literați înzestrați cu certificate dubioase, obținute de la directorii de reviste atât de generoși în lansarea talentelor. Este însă un centru destul de select, compus din cei ce de zece ani încoace au meritul de căpetenie la susținerea și lărgirea curentelor literare, scriitori de talent și de temperament cu multe făgăduințe încă pentru viitor. Aceștia și numai aceștia pot să ducă ideea la izbândă.

De altfel, prevăd că așa se va și întâmpla. Din centrul scriitorilor au pornit și apelurile la unire. În centru se arată mai mult interes. Dacă se vor găsi printre aceștia vreo 16 până la 20 de inși ca să iscălească un program de acțiune, se va face o societate de scriitori; altfel se va forma cel mult un conglomerat hibrid, de o efemeră existență.

PLAGIATUL ȘI INSPIRAȚIA¹

Un prozator, considerat de unii și detestat de alții, scrie romanul *Viața la țară*. În romanul acesta îi trebuia un personaj pesimist, pătruns de ideile negre asupra nimicniciei acestei vieți. Și cum procedează autorul? În loc de a face ca pesimismul eroului său să rezulte din faptele lui și din acțiunea întregului roman, ia o carte străină (de un francez numit Bourdeau) scrisă asupra lui Schopenhauer, traduce de acolo o pagină și mai bine și o pune textual în gura eroului, fără a povesti un cuvânt măcar despre proveniența acelei înalte înțelepciuni. Iar plagiatul descoperit, știți ce răspunde autorul în nr. 9 al *Convorbirilor literare*?

„Un roman plagiază – zice d-sa – atunci când reproduce scene sau caractere din alt roman. Iar când pune în gura unui personaj un aforism filosofic, fie și redat textual ca în originalul din care e luat, uzează de un drept al său. Romanele moderne sunt scrise pe temeiul acestor preocupări sufletești, exprimate uneori, la autori de mâna întâi în mod aproape doctrinar.“

Autorul plagiatului în chestiune, scriind acest pasaj, este înainte de toate în mare rătăcire, numind plagiatul d-sale un simplu aforism. Ceea ce a plagiat d-sa și ceea ce s-a pus în *Țara noastră* pe două coloane nu este un singur aforism, ci o serie lungă de reflexiuni, luate textual din prefața unei cărți asupra lui Schopenhauer. Înțelegem să citezi un aforism celebru, datorit

¹ Textul lui Chendi e precedat de următoarele rânduri introductive ale redacției: „În legătură cu plagiatul d-lui D. Zamfirescu relevat de revista noastră, d-l Chendi publică în *Tribuna* din Arad următoarele rânduri judicioase.“ (n.ed.)

unui autor cunoscut, dar când împrumuți pagini de-a-gata din autori necunoscuți și din cărți puțin celebre, nu mai poate fi vorba decât de un veritabil plagiat intențioat. Asupra acestui punct nu mai încap discuție. Căci dacă am admite punctul d-sale de vedere, autorul cu pricina n-ar avea decât să ia un număr mai mare de autori străini, să compileze din fiecare câte o pagină și să-și „creeze“ astfel o operă originală. Și te pomenești că e în stare s-o facă.

Nu. Fie că ai reprodus, ca ale tale, scene sau caractere; fie că ai mistificat publicul reproducând supt eticheta ta gânduri tipărite de alții, tot plagiat ai săvârșit.

Vorbind însă despre plagiat suntem datori să ne facem o rezervă. Ar fi trist ca din diferitele cazuri ivite să tragem consecințe generale și să fim oarecum bănuitori față de producția noastră literară. Una este plagiatul, care e o îndeletnicire vinovată și trebuie pedepsită, și alta așa-numita inspirație dintr-un alt autor, sau din literatura străină. Ar fi cu totul fals să cerem fiecărui scriitor o deplină independență față de ceea ce a fost înaintea lui. Banala comparație că fiecare autor este cumva verigă în lanțul întregi vieți literare este cu totul adevărată. Căci nimeni nu se poate sustrage de supt puterea influențelor străine. Cultura universală, comunitatea de gândire și simțire a scriitorilor din diferite neamuri aduc cu sine o legătură de reciprocitate, o atracție continuă și o vecinică inspirație de la unii la alții. O personalitate își însușește pe nesimțite și concretizează gândul vag și nelămurit al altei personalități și astfel naște adeseori o operă bună dintr-un *sâmbure*, prăsit pe pământ străin. Această inspirație, da, e necesară și nu are nimic a face cu plagiatul umilitor.

ADDENDA

CRONICA LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

Scriitorul de renume universală Maxim Gorki a fost somat de poliția din Neapol, unde petrecea iarna, să părăsească orașul.

Aceasta ca un răspuns dat guvernului rus, care a lansat un mandat de arestare contra lui.

De altfel, întâmplarea aceasta nu poate decât să ne edifice asupra libertății cuvântului și din Rusia.

*

Literatura viitorului. Revistele tinerilor poeți și esteti din Italia și Franța au găsit o nouă formulă a curentului pe care vor să-l creeze. Această formulă se rezumă pe scurt în cuvântul *Futurism*, sau literatura viitorului. Noul curent al „futurismului” se va deosebi esențial de tot ce e simbolism și decadentism, pornind chiar pe căi diametral opuse. Un tânăr italian de mare talent, anume F.T. Marinetti, a făcut de curând cunoscute cele zece porunci, sau tablele legii tovarășilor săi, afișând următorul program:

„1. Cântăm în versurile noastre numai iubirea pentru primejdie, numai energia și îndrăzneala; 2. Elementele principale ale poeziei noastre vor fi cutezanța și revolta; 3. Literatura a proslăvit până acum visarea și trândăvia; noi vom propaga neliniștea febrilă, atacul îndrăzneț și lovitura iscusită; 4. Declaram că mai adăugăm ceva la frumusețile de până acum ale lumii: repeziciunea; 5. Cântăm numai pe bărbatul care învârte însuși roata lumii; 6. Cele mai multe frumuseți le întâlnești în război; orice operă de măiestru trebuie să aibă un caracter agresiv; poezia trebuie să fie un continuu atac împotriva unor puteri

necunoscute, pe cari le supune omenirii; 7. Spațiu și timp pentru noi nu există; noi trăim în epoca absolutului; 8. Glorificăm războiul, ca singura igienă a lumii; glorificăm militarismul, patriotismul și gestul distrugător al anarhistului; 9. Combatem moralismul, pesimismul și orice oportunism, precum și feminismul; 10. Glorificăm mulțimea cea mare de popor, pusă în mișcare prin muncă sau plăceri, –simfonia multisonoră a revoluției, viața de noapte a marilor orașe și zgomotul vieții“.

Acesta e programul „futuraștilor“, în frunte cu poetul Marinetti, – un program, pe cum vedeți, vast și sănătos, la care multă lume ar putea să adere, dacă n-ar avea câteva puncte de exagerare și afectări. Ceea ce bate la ochi este mai ales aversiunea hotărâtă a noilor poeți împotriva „femenismului“. Poezie lirică fără nici un erotism nu ne închipuim să facă futuraștii, oricât de războinici și de aspri se arată în tendințele lor.

*

„Cultura germană“. Sub acest titlu se anunță din București apariția apropiată a unei reviste nouă, pusă sub direcția d-lui Simion Mândrescu, profesor-agregat la Facultatea de litere de acolo. Catedra de literatură germană la școlile superioare din România s-a creat abia de câțiva ani, și, în acest chip, cultura germană sistematică abia acum a început să se facă în regat. În mod sporadic s-a muncit pe acest teren și până acum. Scriitorii români, în toate timpurile, s-au interesat și de literatura germană; au tradus și vulgarizat pe scriitorii germani mai de seamă. Ba într-un rând, când lumea germană a sărbătorit cu mult alai pe Schiller, scriitorii noștri, în frunte cu Asachi și Eliade, au aranjat în cele două capitale ale principatelor, serbări frumoase și au cântat în ode memoria marelui zeu din Weimar. E vorba însă ca acum să se procedeze mai cu sistem; ca prin noua revistă să se stabilească un raport mai intim între cultura noastră și marea civilizație germană; ca, rând pe rând, să se dea românilor o orientare sigură în domeniul vastei literaturi; ca prin traduceri, studii și comunicări să se înlesnească cetitorii români de cunoașterea multor lucruri folositoare.

Desigur că trebuie să ne bucurăm de planul ce ni-l expune profesorul Mândrescu, în destoinicia căruia, după chiar puținele cărți tipărite în acest domeniu, trebuie să avem încredere. E atât de mult de făcut pe acest teren! Căci nu este de ajuns a populariza între noi ideile mărețe și operele de seamă din avutul intelectual al germanilor. O datorie de căpetenie a revistei va trebui să fie și cercetarea influenței de până acum exercitată de cultura germană asupra noastră. Va trebui să se examineze vraful de cărți și reviste în care se ascunde o sumedenie de traduceri bune și rele. Se vor examina izvoarele germane, din care s-au adăpat atâția apostoli ai școlilor române și atâția gânditori de toate categoriile. Se vor studia și influențele limbei germane asupra diferitelor dialecte române. Aceasta ne interesează mai ales pe noi, ardelenii, cari am stat mai aproape de cultura germană.

Așadar, problemele sunt multe și grele și munca ce se cere va fi destul de anevoiasă, căci se cere și pregătire științifică și talent de scriitor pentru a munci cu succes. Să sperăm că d-l Mândrescu și colaboratorii săi vor întruni calitățile cerute.

*

„Vremea“ și „Glossa“. A apărut, zilele aceste, o culegere de Poezii de-ale lui Barbu Paris Mumuleanu, un poet pe care mulți dintre cetitori abia îl cunosc din epitetul ce i-l dă Eminescu în poezia sa *Epigonii*, numindu-l „Mumulean, glas de durere“. În această culegere găsim și următoarea poezie, vrednică de un poet de seamă, intitulată *Vremea*:

Vremea-nalță și ridică,
Vremea face, vremea strică,
Vremea suie și coboară,
Vremea surpă și doboară,
Vremea schimbă și prefacă
Și războaiele și pace.
Vremea toate răzvrătește,
Schimbă și schimonosește,
Vremea pe oricine-nvață
Vremea-i dascăl și povață,

Vremea bucură, -ntristează,
Suie-n tron și destronează,
Vremea-nalță, vremea crește
Vremea iarăși micșorește:
*Toate sunt de vreme-aduse,
Toate la vreme supuse.*

Cine nu vede în această poezie a lui Mumuleanu un șir întreg de motive căroră Eminescu le-a dat o largă dezvoltare în minunata sa *Glossă*?

*

O dramă a d-lui Slavici. Aflăm că d-l Slavici a prezentat Direcțiunii Teatrului Național din București o piesă dramatică spre reprezentare. Când vom afla amănunte asupra lucrării acesteia, vom reveni.

IMPORTANTĂ ȘEDINȚĂ LA ACADEMIA ROMÂNĂ

Sâmbătă, în 16 mai, d-l Duiliu Zamfirescu, ales membru al Academiei în anul trecut, în locul răposatului Ollănescu-Ascanio, și-a citit discursul de recepție în această instituție. După dările de seamă a ziarelor bucureștene se pare că ședința aceasta a Academiei a fost foarte animată și că d-lui Zamfirescu i s-a făcut o primire la care d-sa nu se așteptase. În loc de a vorbi de Ollănescu, după academicul obicei european de a face totdeauna apologia antecesorului, d-l Zamfirescu a ținut să se illustreze printr-un discurs de opoziție literară. A atacat „poporanismul“, a vorbit împotriva poeziei populare și a lui Alecsandri, a tăbărat cu violență asupra scriitorilor ardeleni Coșbuc, Goga, Slavici, Popovici-Bănățeanu, a lovit în Creangă și în d-l Stere, iar toate astea par a fi impresionat urât publicul adunat să-l asculte. Dar l-a impresionat urât mai întâi pe d-l Maiorescu, cel chemat a răspunde la acest naiv discurs de recepție.

Când vom avea textul autentic al acestui discurs-pamflet ne vom ocupa poate de el. Până atunci reproducem aici, după ziarele din București, un rezumat din răspunsul maeistrului criticei române, al d-lui Maiorescu, prin care atacurile de sus se reduc la adevărata lor valoare:

„Intrând în fondul cuvântării, d-l Maiorescu a răspuns în primul rând la afirmația d-lui Duiliu Zamfirescu că: Alecsandri a fost un rău culegător de poezii populare. D-sa face un scurt istoric al primelor culegeri de poezii populare făcute de Alecsandri, poezii cari, numindu-le «copii găsiți ai geniului românesc», spune că au fost închinete domniței Elena Cuza pentru a servi unei opere de binefacere, așa că ei au dreptul la apărarea noastră.

Scotând apoi în evidență opera patriotică pe care a făcut-o Alecsandri prin culegerile sale, d-l Maiorescu susține că dimpotrivă, poetul nostru a fost un minunat culegător de poezii populare.

Continuându-și răspunsul, pe un ton mușcător la adresa d-lui Duiliu Zamfirescu, d-sa declară că iarăși nu e de aceeași părere cu noul coleg în ceea ce privește afirmația că românul nu e născut poet, fiindcă nota eroică și politică ar fi stând la baza poeziei noastre populare, ca prim efect al originei latine.

D-l Maiorescu crede că partea eroică și politică nu exclude elementul sentimental nici la romani și nici la urmașii lor de atâtea veacuri. Cine cunoaște sufletul lui Alecsandri, spune oratorul, își dă seama de lirismul și sentimentalismul din poeziile sale, calități pe cari d-l Duiliu Zamfirescu le depreciază, dar cari au făcut din Alecsandri figura cea mai interesantă dintre figurile poetice. Alecsandri, cu bună-credință, s-a lăsat condus de partea sentimentală a poeziei după cum d-l Zamfirescu, cu aceeași bună-credință, s-a lăsat influențat de cea eroică, fără a fi falșuri, însă, nici de o parte și nici din alta. Opera națională a lui Alecsandri prin publicarea poeziilor sale populare, în care el a găsit cea mai bogată comoară de frumuseți literare, nu poate fi apreciată decât prin judecarea ei față cu spiritul societății înalte românești de pe acele vremuri, societate care aproape nu cunoștea limba țării.

Poezia populară, spune d-l Maiorescu, trebuie considerată ca un produs estetic de cea mai mare însemnătate, ea fiind cel mai înalt ideal la care se ridică concepția populară. Eminescu s-a insiprat din poezia populară. Coșbuc și Goga se dezvoltă de pe urma ei și, încet, încet, rădăcina populară implântată de Alecsandri crește și va crește mereu.

În aplauzele zgomotoase ale asistenței d-l Maiorescu rostește cuvintele acestea, pentru ca, în mijlocul acelorași aplauze, să declare solemn:

«Am ținut să spun toate acestea, pentru a dovedi că Alecsandri și opera lui vor găsi pururi în Academia Română un cuvânt de apărare, de laudă și un cuvânt care să-i exprime recunoștință pentru ceea ce a produs geniul său».

Trecând la capitolul poporanismului din cuvântarea d-lui Duiliu Zamfirescu, d-l Maiorescu declară că e de aceeași părere cu d-sa în ceea ce privește partea pur teoretică, dar nu-l urmează în aplicarea principiilor economice. Nu e însă de aceeași opinie în criticele referitoare la Goga, pentru că Academia Română s-a pronunțat încă de acum un an asupra poetului acestuia, decernându-i unul dintre cele mai importante premii.

Neîmpărtășind nici părerile noului academician asupra sufletului țaranului român, d-sa amintește d-lui Duiliu Zamfirescu o veche observație, pe care a mai făcut-o și în alte ocazii: «Tocmai poeții sînt cei mai puțin chemați să judece operele altor poeți». D. Maiorescu termină, adresându-se d-lui Zamfirescu:

– Rolul d-tale, d-le Zamfirescu, e de a produce, lăsându-ne nouă, publicului, grija de a aprecia valoarea poetică și literară a acestor producții. Și pentru că în multe din poeziile d-tale ai avut frumoase inspirațiuni, cu această parte a operei d-tale, fii binevenit în sânul Academiei Române.“

*

Publicul a subliniat și această din urmă parte a cuvântărei d-lui Maiorescu, a subliniat-o cu aceleași aplauze călduroase cu care a însoțit și întreaga apărare făcută lui Vasile Alecsandri.

ÎN JURUL UNUI DISCURS ACADEMIC

„Sublimul absurd este
suprema logică a d-lui Duiliu
Zamfirescu“.

Avem acum texte mai amănunțite la îndemână despre schimbul de păreri literare dintre noul academician Duiliu Zamfirescu și d-l Titu Maiorescu și ne împlinim datoria de informatori, revenind asupra acestui interesant și până la un punct destul de penibil incident în mișcarea noastră culturală.

Chemat anul trecut în Academie, d-l Zamfirescu, evident, nu datorește această onoare situației sale pe care o ocupă în ierarhia de astăzi a literelor noastre. Scrierile d-sale nu trăiesc și nu germinează în conștiința publicului mare.

Față de un Caragiale, Coșbuc, Vlahuță și Delavrancea, d-sa a avut un rol cu totul mărunțel și a fost privit cu zâmbet de ironie în orice tovărășie serioasă. Când trăia Eminescu, regretatul poet făcea multe zeflemele pe socoteala insinuantului tânăr. Și dacă acesta totuși a pătruns prin porțile academice a fost pentru că întrunea anumite abilități de mlădiere și a știut să cultive relațiuni pe cari ceilalți scriitori, cu spiritul lor de neatârnare și cu sufletul lor de artiști întregi, nu le-au căutat.

Așa fiind, d-l Zamfirescu trebuia să-și dea seama de modesta sa însemnătate și să aibă o atitudine conformă cu puterile ce-l slujesc. Dacă prin intrarea sa în Academie s-a făcut o directă nedreptate acelor talente superioare cari de un timp încoace determină cultura noastră literară, d-sa trebuia să se aștearnă de-acum înainte pe o muncă mai concentrată și, făcându-și corectura propriilor sale greșeli, să caute a ajunge prin creațiuni nouă un factor mai puțin neglijabil al vieții noastre publice și mai vrednic de distincția academică.

D-l Zamfirescu este însă omul emfazei și al gestului larg. D-sa și-a primit, pe cum se știe, sancțiunea literară de la Macedonski, care pe la 1880 scria monstruoșitatea că cu Zamfirescu

începe o „nouă eră, poate mult mai frumoasă decât aceea pe care a făcut-o să se nască neuitatul Eliade-Rădulescu“... De la Macedonski și-a însușit acele incoerențe de logică și de simțire și acea neconținută invidie ce-l torturează. De la măestrul său, care-i tămâia poezia *Levante și Calavryta*, a împrumutat un suflet detractor. Iar înzestrat cu aceste calități, el nu putea fi nici mai modest, nici mai cu tact de cum a fost în discursul său de recepțiune. Îi trebuiau zgomot, extravagante și sfidări. Ei bine, și-a permis acest lux, însă nu ne întrebați cu ce succes!

În cuvântarea sa, d-l Zamfirescu și-a luat de scop distrugerea unei mari părți a literaturii noastre, numite și de d-sa „poporanistă“. Iar ca să reușească, a îmbrățișat terenuri pentru cari îi lipsea oricică pregătire. S-a adresat istoriei, ca să scoată din ea argumente pe cari cel din urmă istoric de astăzi nu le poate primi decât drept o fantasmagorie de diletant. A recurs la psihologia etnică, pe care o înțelege cu aceeași neîndemănare de eclectic. A tăbărit asupra poeziei noastre populare, contestând frumusețile ei etice și estetice și căutând origină latină în baladele pe cari le avem comune cu toate popoarele slave. Și, pentru lovitura cea mai capitală, și-a rezervat la sfârșit o violentă șarjă împotriva scriitorilor de astăzi, îndeosebi a ardelenilor, ale căror opere au trecut direct în sufletul și viața societății românești, prefăcându-i simțirea, deșteptându-i gustul pentru forma aleasă a limbei și dându-i ideale de viitor.

Cetind acest discurs, cu salturile îndrăznețe de la un subiect la altul, ne aducem aminte de omagiile cuvinte ce i-a adresat odinioară Macedonski: „Sublimul absurd este suprema logică a poeziei d-lui Zamfirescu“... În adevăr, un fel de „sublim absurd“ se desprinde din toată lărmăiala asta a recipientarului. Căci ce poate fi mai sublim decât să dobândești dreptul a rosti de pe o înaltă catedră afirmația că o poezie ca *Noi vrem pământ*, care astăzi plutește pe buzele tuturora, este „nulă“! Și ce poate fi mai absurd ca, de la sublima înălțime academică, să pronunți verdicte în contra a tot ce este creațiune proprie, începând cu tezaurul poeziei noastre populare și sfârșind cu acei scriitori originali cari refuză a ajunge bastarzii influențelor străine!

Literatură popranistă! Iată cuvântul de ordine care umple de groază câteva spirite ușoare de la noi. Tot ce este detracat în tânăra viață literară, tot ce miroase a parvenitism grotesc se agită în contra acestei stafii imaginare. Și nimeni dintre dâșșii nu este deplin dumerit asupra noțiunei însăși – căci e îngustă și rău interpretată orice lozincă. Ce-a înțeles d-l Zamfirescu și ce bănuiesc sterpii ceilalți că înseamnă „poporanismul”? Înțeleg ei că înseamnă poporanism primejdios principiul că orice literatură se întemeiază pe comoara sufletească a poporului? Dar dovadă sunt literaturile mari ale tuturor neamurilor, ale căror rădăcini pornesc din adâncul izvoarelor sufletești ale fiecăruia. Înțeleg ei că accentele virulente de naționalism și tendințele închegate în strofe de bronz sunt o atingere a demnității artei poetice? Dar aceasta ar fi egal cu negarea minunatei puteri a atâtor glasuri de poeți cari cu lira lor au condus, mișcat și mângâiat popoarele în vremuri de restriște! Sau poate înțeleg ei că țăranul nu e om, că în sufletul lui nu clocotesc patimi omenești, că suferințele și bucuriile lor nu merită o întrupare artistică? Dar o astfel de nenorocită concepție se opune diametral celei mai simple noțiuni de artă, care ne spune că sub mâna adevăratului artist orice subiect se preface în operă trainică!

Prin urmare, ce este „poporanismul” și ce „antipoporanismul” d-lui Zamfirescu? La această întrebare oratorul găsește în definitiv un singur răspuns mai precis, pe care îl reținem: „Poetul trebuie să fie aristocrat prin origină și aristocrat prin talent”...

Aici e deci toată sminteala. D-l Duiliu Zamfirescu de la Focșani ne cere să fim aristocrați. Și în acest punct clasicul „sublim absurd”, ce-l caracteriză, iasă iarăși la iveală. Căci aristocrat, de pildă, era Beldiman, autorul *Heteriei*; aristocrați erau Văcăreștii, cari căutau să imiteze formele populare, începând cu poezioara *Într-o grădină*; boieri mai erau Alecsandri și Russo și toată generația lor cari prin popor au regenerat întreaga mișcare culturală; și aristocrat al gândirii este conducătorul „Junimei”, care întreaga sa școală estetică și-a întemeiat-o pe podoaba literaturii populare. Dar vlăstarul negustorului din Focșani și apendicele său de la *Vieața nouă*, mica porodiță a

vrednicului țăran din Densușul ardelean, – ce zei tutelari invoacă ei pentru aristocrația și origina lor? Ah, urâtă poveste a maslinei și a mămăligei pricopsite!

Lăsați, vă rugăm! Cunoaștem noi aceste aberații. Și ascultați mai bine ce limpede le vede și ce demn le respinge și d-l Maiorescu, arbitru bunului-gust, estetul senin, care timp de mai multe decenii a știut să păsteze echilibrul vieții noastre literare. Observați: cu câtă fineță înlătură partea personală din atacurile nechibzuitului orator; cu câtă ironie tratează așa-numita parte științifică, – iar pe de altă parte, cu ce căldură ia apărarea țăranului, „a cărui simplitate nu exclude frumusețea lirică, pe cum nu exclude energia epică, nici chiar conflictul dramatic”. Dar, mai ales, ce etern este adevărul din sfârșitul discursului d-lui Maiorescu, în care – împotriva celor debitate de d-l Zamfirescu – se admite dreptul de existență „a feluritelor individualități artistice, numai cu o singură condiție, ca să fie în adevăr inspirate de simțământul curat al frumosului”...

Și cu aceste faimosul discurs provocător a fost definitiv clasat și „sublimul absurd” pe deplin dovedit. Rămâne numai o mică chestiune de menționat, și aceasta de ordin mai mult personal.

Este acum a treia oară că d-l Zamfirescu încearcă să dea foc templului Efes și la fiecare încercare a căutat să rănească brutal pe câțiva scriitori. Sensibil ca o fată bătrână la orice atac, d-sa devine totuși intolerant și necuviincios față de cei mai de seamă contemporani ai săi. Scutit așa-zicând de imunitatea academică, își rezervă lui singur dreptul de a adresa insulte ca „arendaș” literar aceluia cari nu sunt niște simple paiate literare. Aceste toate dovedesc că dacă însușirile de scriitor ale d-lui Zamfirescu nu sunt pe o treaptă superioară, în materie de bun-simț și de colegialitate d-sa se află la un nivel deplorabil.

TOVĂRĂȘIE TRISTĂ

Tovărășie tristă și prea puțin onorabilă și-a găsit aici la noi, în Ardeal, d-l Zamfirescu... Se înțelege că din prilejul implacabilelor decapități de la Academie au jubilat și la noi mai mulți „adversari“, – mă rog – ai poporanismului...

Se ridică pe rând dușmanii „tendențelor politice“ în artă și fac libațiuni în oinștea domnului Zamfirescu. Se înțelege că strivesc și ei pe reprezentanții literaturii batjocorite de curajosul academician. Mai hărțuit este în această campanie d-l Goga, socotit și de d-l Zamfirescu ca mai „periculos fiindcă trăiește într-o țară subjugată“. Exact de aceeași părere sunt și tovarășii domnului Zamfirescu de la noi, între cari se disting cu deosebire câteva condeie de la gazetele plătite de guvernul maghiar. Iată ce scrie *Ungaria* într-un articol mai recent:

„...Și are toată dreptatea d-l Zamfirescu... Întreagă poezia lui (Goga) este expresia celei mai rabiante tendințe politice. Întreagă tânguirea lui este întruparea fățarnică a gărgăunilor nutriți de apostoli-corifei ai luptei ce-l stăpânește... În gândul lui clocotește dorul după vărsări de sânge și dacă ne uităm cum îi clocotește mânia și ura față de tot ce-l înconjură, ne vine să privim în el un monstru al erumperilor... *Tălmăcitor mincinos al stării țaranului român, Goga caută de-a pururi cum l-ar putea pe acesta prezenta într-o mizerie cât se poate mai neagră, ca astfel mai cu ușurință să se zămislească în gândul aceluia dorul după răzvrătiri și vărsări de sânge...*

Zamfirescu și-a trimis răspunsul: Urlă, racamente... tu ești arendașul de talent al neamului românesc“...

Cum se vede, e un perfect acord între judecata d-lui Zamfirescu și tiparele lui Moldovan Gergely din Cluj...

Nu ne dăm silința acum să constatăm mobilul sufletesc al acestei apropieri tainice, nici nu ne trece prin gând să întrebăm dacă alături de felicitarea decadenților din București, d-l Zamfirescu n-a primit și telegrame de aderență din partea cătelușilor noștri... E suficientă de astă dată constatarea că și alesul Academiei Române și plățiții guvernului unguresc sunt de perfect acord în materie de bun-simț literar și au exact aceeași răcoare de afurisite de „tendențe în artă“.

UN MARE NERUȘINAT

Faimosul Macedonski, maestrul ilustrului plagiator Zamfirescu, a venit în discuția presei cu ocazia aniversării morții lui Eminescu. Într-un articol din *Adevărul*, d-l Mille se ocupă de epigrama acestui nenorocit detractor, scrisă cu ocazia înnebunirii lui Eminescu:

Un X, pretins poet – acum
S-a dus pe cel mai jalnic drum...
L-aș plânge dacă-n balamuc
Destinul său n-ar fi mai bun,
Căci până ieri a fost năuc
Și nu e azi decât nebun.

Epigrama aceasta făcuse la 1883 mare valvă și făcuse ca opinia publică să-l șteargă pe Macedonski din rândul oamenilor cinstiți. Plin de năcazuri și de pocăință, autorul rândurilor insultătoare vine acum și caută să se reabiliteze. El publică în *Viitorul* din zilele trecute o scrisoare ca răspuns la articolul d-lui Mille și are curajul să spună că în acea epigramă n-a făcut aluzie la boala lui Eminescu.

„N-am adresat acea epigramă – zice dânsul – nici nefericitului greu lovit, nici nimănu. Epigrama mea *nu era decât un exercițiu* și o întocmisem cu *doi-trei ani înainte*. Numai întâmplarea a voit ca publicarea să coincidă cu boala de care s-a vorbit“.

Ei bine, mărturisirea asta, făcută după 26 de ani de la comiterea infamiei, este revoltătoare și nu știi cum să califici minciuna cinicului bătrân. Pare că n-am avea și alte dovezi că epigrama aceea îl privea direct pe Eminescu!

Se știe în adevăr și se poate ceti în *Literatorul* din același an că Macedonski n-a scris numai epigrama asta împotriva poetului iubit, pe care el îl ura. Când presa și publicul se revoltaseră împotriva lui, el răspunde cu același cinism:

Unui om în toată firea e moral să-i zici smintit,
Dar nebulului pe nume dacă-i zici e necinstit.
Trebuiește totdeauna spre a fi moralitate
Să te faci apărătorul caselor de sănătate,
La nebun să-i zici cuminte, pe neghiob să adorezi,
Și de s-află la Mărcuța geniu să-l proclamezi.

Campania asta împotriva lui Eminescu continuă și după moartea lui, pentru că „moartea – scria ceata din jurul lui Macedonski – sau nenorocirea unui om nu ne face să-i cruțăm caracterul, dacă a fost corupt, nici scrierile, dacă i-au fost proaste, căci pentru noi nu este destul ca un om să nebunească pentru ca să-l proclamăm poet sau om mare.“

Astfel dovedit fiind că și înainte și după moartea lui Eminescu, Macedonski n-a încetat să-l urmărească cu insulte și tot felul de epitete, e într-adevăr o nerușinare să vie acum și să scrie că totul n-a fost decât „un exercițiu“ sau „o întâmplare“.

ILUSTRUL PLAGIATOR

„Mă veți ierta deci, dacă nu voi intra în lămuriri asupra vieții și lucrărilor amicului meu Ollănescu.“
(D. Zamfirescu, în *Discursul de recepție*).

Cele ce urmează aici sunt cuvântul nostru de încheiere într-o discuție la care am fost provocați. Cerem iertare cetitorilor că stăruim asupra cestiunei. Dar ea este de interes obștesc. Căci nu poate fi nimănui indiferent cum se judecă în sânul Academiei noastre în materie de cultură națională și cine sunt aceia cari pronunță judecățile. Și nu este un fenomen ce s-ar putea trece cu vederea să vezi un plagiator primit în rândul atâtor scriitori de omenie.

Să recapitulăm.

După discursul de recepție, rostit de d-l Duiliu Zamfirescu în Academie, noi ne-am arătat credința că rău a făcut înaltul areopag cultural aducând în mijlocul său un scriitor cu merite îndoielnice și un fanfaron literar cunoscut. Am spus că însuși discursul ținut este o probă, convingătoare pentru orișicine, că d-l Zamfirescu este o figură de arivist superficial. Galimatias-ul teoretic din discursul său, nenorocita apreciere a poeziei populare, aroganța în judecarea poeziilor de astăzi, megalomania aristocratică în concepțiunea artei, toate îl dezvăleau drept un tip caricatural și ne dădeau prilejul de a-l prezenta cetitorilor în adevărata-i lumină.

Că s-a supărat în urmă era foarte firesc, căci nimic nu ustură mai mult ca readucerea celui ce trăiește în închipuire la simțul realității. Că în răspunsul său din *Convorbirile* d-lui Mehedinți (= balta în care d-sa are voie să dea cu băta!) a reluat tonul ce se cuvine unui vrednic descendent al sedimentelor levantine era iarăși firesc. A răs însă lumea noastră de aci, au răs ziarele și revistele umoristice din capitală de aerul de cavalier de la Mancha ce-și dedea acest ilustru personaj în

iscodirea genealogiei sale. Dar am răs mai ales noiăștia cari privim și fața serioasă a cestiunei. Și, pentru a arăta toată greutatea morală și intelectuală a scriselor lui, am citat o singură dovadă, – ce e drept, un giuvaer de dovadă, căci era un plagiat. Și nimic nu vorbește mai elocvent despre cultura, talentul și cinstea personală a unui scriitor ca o pagină plagiată, ca acele două coloane puse alături, cari confirmă slăbiciunea omului de a nu ști face deosebire între avutul său intelectual și al altuia.

*

Terminam articolul nostru cel cu dovada plagiatului în acest chip:

„Și acuma, dacă d-l Duiliu Zamfirescu o dorește, putem să-i dăm și numele celui ce l-a descoperit cu acest nerușinat plagiat. Dar suntem siguri că nu va îndrăzni să-l ceară“.

Și ceea ce am prevăzut s-a întâmplat în adevăr. Ultimul număr al *Convorbirilor literare* ne aduce răspunsul d-lui Zoiliu. Cu un aer de suveran de carnaval d-sa înșiră verzi și uscate despre Newton și Blasco Ibáñez, despre Caesar și Cicerone; fantazează despre „senzațiunile văzului“ și „noțiunile de spațiu“; își caută sămânța de vorbă cu revista *Viața Românească* și pentru cele scrise de noi are abia un cuvânt de dispreț la adresa egumenului grec din poezia lui Goga. Cât pentru plagiat însă, tăcerea cea mai desăvârșită! Era și natural. Poate să fi uitat omul că s-au mai ocupat și alții de acest plagiat. Sau poate să-i fi fost greu să-și reamintească propriile sale fărădelegi literare...

Să venim în ajutorul memoriei și al adevărului.

Acela care pentru prima oară a pus pe d-l Zoiliu Zamfirescu pe două coloane a fost însuși... Ollănescu-Ascanio, răposatul academician căruia Zamfirescu, printr-un joc al împrejurărilor, i-a luat locul în Academie. În articole vesele din *Voința națională* pe anul 1884 Ollănescu scotea la iveală plagiatul lui Zamfirescu, spunându-i aceste severe cuvinte:

„E lesne să filosofezi în modul acesta (adecă plagiând! Red.). E și mai lesne încă să-ți pui iscălitura, prin urmare personalitatea ta deplină de om și scriitor, în josul unor asemenea lucruri, când pentru a le găsi nu-ți trebuie nici studii pregătitoare,

nici credințe filosofice, nici devotament artistic, ci o simplă îndemânare de a strămuta pe românește ideile și cugetările unui străin.“

Și după ce prin plagiat dovedea „fățarnicia și deșărtăciunea lui Zamfirescu“, Ollănescu îl sfătuia să nu mai scrie și continua astfel:

„Pentru a scrie un roman trebuie să fii convins de adevărul acelora ce ai să scrii și să fi dezlegat singur (nu prin plagiate! Red.), fie prin studiu, fie prin experiența ta proprie problema vieții, pe care te cerci a arunca în lume. *Altfel vei fi un croitor de fraze umflate, spoite și goale* (îl cunoștea și Ollănescu! Red.) și vei fi nevoit a-ți vedea odrasla eroilor prefăcută în păpuși de hârtie, ale căror mișcări fără viață și fără direcțiune vor cerca în zadar a maimuțări lupta omenească“...

Aceasta era osânda pe care Ollănescu o aducea asupra lui Zamfirescu din pricina plagiatului și a slăbiciunii lucrărilor sale. Ținem să împrăștiăm noi incidentul, dacă d-lui Zamfirescu îi este rușine. Și-l împrăștiăm nu numai pentru că ne arată cum apucăturile d-lui Zamfirescu erau de mult cunoscute, dar și pentru că astfel se explică pricina pentru care d-sa cerea iertare „dacă nu va intra în lămuriri asupra vieții și lucrărilor amicului Ollănescu“...

*

Și acum morala cazului.

Ea se rezumă în două puncte.

Omul obicinuit „a-și pune iscălitura și personalitatea în josul unor lucruri“ împrumutate de la alții; scriitorul înzestrat „cu o simplă îndemânare de a strămuta pe românește ideile și cugetările unui străin“, – poate el să aibă vreun rost serios în viața noastră literară? Societatea sau instituțiunea care-l numără printre membrii ei are ea cuvânt de a se mândri cu asemenea reputațiuni *de contrabandă*?

CĂTRE CETITORI

Cu numărul acesta suspendăm apariția revistei *Țara noastră*. Împrejurările ne silesc a ne despărți pentru un timp oarecare de ea și ne îndeamnă să căutăm în alte părți forțe și învățăminte, pe cari mai târziu să le punem în serviciul cauzei publice. Nu este deci vorba de-o dispariție a acestui organ, ci de-o încetare provizorie, până la revenirea unuia dintre noi de pe plaiurile străinătății.

Cât de necesară este continuarea *Țării noastre* au dovedit-o cei doi ani de până acum, cari i-au dat titlul și dreptul de existență. Modul cum a fost îmbrățișată de cei de aici, ca și de cei din România; sprijinul moral și intelectual ce ni s-a acordat – sunt probe că o revistă sau un ziar în Sibiu, în marginile concepțiunilor noastre, ar avea întotdeauna o bună primire și un vast teren de activitate.

După experiențele dobândite am văzut că la un ziar de astăzi e căutată în primul rând o parte *culturală*. Am ajuns la plăcuta convingere că publicul nostru și în special cel din Ardeal este foarte iubitor de literatură. El cetește bucuros tot ce se atinge de înaintarea noastră culturală, poezii, nuvele, critici și informațiuni, cerând o orientare tot mai precisă asupra mersului vieții intelectuale. Aceasta este un mare câștig al presei noastre moderne, căci prin creșterea gustului de citit se întărește iubirea și însuflețirea pentru limba maternă și se încinge pieptul neamului cu scutul apărării celei mai sigure.

În materie politică interesează foarte mult semnele de prăpastie ce s-au ivit între frați. Numărul cel mai mare de *renegați*, trădători și suflete împăciuitoare au adus cu sine o nouă îngrijorare în rândurile conducătorilor și au dat naștere la necesități necunoscute. Datoria unei reviste politice, sau a unui

ziar cotidian este acum de-a exercita un control temeinic asupra păturilor îndoielnice, de a demasca pe orice transfug și de a face ca acest curent de înclinațiuni spre trădare să înceteze. Drumul de apropiere între adversarii noștri politici și între elementele românești, corupte sau ușor accesibile, numai prin o presă bine condusă și prin o campanie sistematică poate fi tăiat.

O serie de probleme pe cari ziarul de astăzi trebuie să le trateze rezultă apoi din stările *bisericești*. Cu toate progresele realizate, poporul nostru rămâne încă multă vreme strâns legat de soarta bisericii sale. În timpul din urmă însă se dau la iveală dovezi despre multe uitări de sine în biserică, despre o scădere a numărului individualităților puternice și despre multe dezertări ale preoților de la datoria lor. Guvernul cu bugetul său a semănat un duh materialist în corpul preoțesc și a pus stăpânire pe voința și faptele celor mai firești conducători ce am avut. Aici e datoria scriitorilor luminați de a readuce, prin puterea convingătoare a scrisului lor, pe preoți la vechea lor chemare și de a veghea ca biserica să-și păstreze intact nimbul din trecut.

Multe sunt de urmărit și în materie *socială*. Trecerea noastră prin un punct critic de evoluție, alcătuirea evidentă a clasei de mijloc și a micii burghezii, ivirea vânătorilor de noroc și a pseudo-aristocraților și alte fenomene inerente oricărei situații neclare impun ziarelor un spirit ager de control și o nemiloasă dezvălire a tuturor părților umbroase din viața socială. Trebuie studiată originea acestor rele și trebuie indicate mijloacele de îndreptare, cari, în mare parte, se vor găsi prin propagarea spiritului de organizare.

Cu totul neglijată a fost de presă până acum întărirea noastră *economică*. Și pericolul crește zilnic. Emigrările continuă, populația română scade, iar din partea săcuilor, susținuți de guvern, ne amenință invadarea coloniilor. Societățile noastre de credit și economie muncesc greoi și fără spor, iar plângerile împotriva lor se țin lanț, căci satele sărăcesc și puțini se ridică. Momentele anormale din partea aceasta a mișcării din țară trebuie studiate și puse în discuție continuă.

În politica noastră față de maghiari, întâia datorie a presei este de a aduce în sfârșit o stabilitate. În anii din urmă oscilările și dibuirile au fost atât de multe, încât orientarea s-a pierdut de-a

binele. Lipsa de școală politică, sau lipsa de maturitate și numărul cel mic de bărbați întregi printre fruntași au provocat șovăieli și păcate în contra elementarelor cerințe ale logicei politice. Neglijarea, complectă sau aparentă, a politicii noastre tradiționale, ascultarea de sfaturile sirenelor necunoscătoare ale situațiunii noastre, au provocat nedumeriri și ne-au ținut pe loc, încât astăzi, când se va face inevitabil apel la noi, poporul român se găsește destul de deranjat și de nepregătit, ca organizație și ca credință politică.

Iată aici atâtea frumoase terene de muncă pentru orice publicist și om politic și atâtea lacune de îndepărtat. În cei doi ani de apariție a acestei gazete noi am întrezărit numai calea pe care orice luptător cu condeiul trebuie să înainteze. Sperăm să avem curând prilejul de a ne folosi practic de această bogăție de experiențe.

NOTE ȘI COMENTARII

PORTRETE LITERARE

1911

Pe pagina de titlu a acestui volum se menționează: „Biblioteca pentru toți. *Portrete literare* de Il. Chendi. București. Editura Librăriei Leon Alcalay, Calea Victoriei, no. 37“. Iar pe contrapagina de titlu: „București, Tipografia Fortuna, Calea Moșilor, no.59.“ Este un volum de 112 pagini. Cartea conține 12 studii și 6 portrete, în următoarea ordine stabilită de autor:

1. *Alecsandri* (cu portret); 2. *G. Asachi* (*Cu prilejul unei ediții complete*) (cu portret); 3. *Iancu Alecsandri* (*Fratele poetului*); 4. *Al. Hrisoverghi* (1811-1837) (*Romanul unui poet*) (cu portret); 5. *Iancu Poni*; 6. *Gh. Creșeanu*; 7. *Al. Odobescu* (*Un suflet frumos*); 8. *Niță Popovici*; 9. *A.C. Cuza*; 10. *M. Codreanu* (cu portret); 11. *Artur Stavri* (cu portret); 12. *Const. Mironescu și Alice Călugăru* (*Două talente literare*) (cu portret).

Pe coperta cărții nu se înregistrează anul apariției. Pe exemplarul de la Biblioteca Academiei Române e scris de mână: „911“, alături de numărul de înregistrare.

Același an al apariției volumului *Portrete literare* îl înregistrează și Vasile Netea în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi* (vezi volumul Ilarie Chendi, *Pagini de critică literară*, Editura pentru literatură, 1969, p. 591), probabil după însemnarea de mână de pe exemplarul de la Biblioteca Academiei Române. Realitatea ar putea fi alta. În revista *Cumpăna*, nr. 13 din 19 februarie 1910, Ilarie Chendi publica articolul *Poeziile d-lui Codreanu*, cu următoarea însemnare la subsolul paginii: „Dăm această pagină din volumul nostru *Portrete*, pentru a atrage atenția publicului asupra poetului ieșean, care și-a pus zilele acestea un nou volum de versuri sub tipar“.

Nu insistăm asupra motivelor care l-au determinat pe Chendi să preia din volum studiul despre poetul ieșean și să-l publice în revista *Cumpăna*. Ceea ce ne interesează aici este doar ce ne spune nota respectivă despre apariția volumului *Portrete literare*. S-ar putea presupune că acesta era deja dat la tipar la sfârșitul lui 1909 și începutul lui 1910.

Nu dispunem de alte date care să infirme sau să confirme cele de mai sus, prin urmare vom accepta în ediția noastră 1911 ca an de apariție a volumului *Portrete literare*.

În legătură cu titlul volumului se pot face următoarele observații. Chendi se arată urmărit încă de mult timp, în publicistica sa, de ideea realizării

de schițe de sinteză critică asupra unor personalități importante ale literaturii și culturii române. Aceasta apare profilată chiar sub titlul de *Portrete* într-o serie de articole din revista *Viața literară și artistică* pe 1907 (vezi în această ediție, vol.VI, p. 66). Între titlul de *Portrete literare* și titlul de *Figuri literare*, Chendi pare că a ezitat la un moment dat, căci unul dintre „portretele” publicate în acest volum și anume, *Nișă Popovici*, a apărut mai întâi sub titlul de *Figuri literare* în revista *Țara noastră*, nr.46, 15 noiembrie 1909.

Volumul de *Portrete literare* își are începuturile în activitatea de critic și istoric literar a lui Chendi din perioada anului 1908. Astfel, studiul despre *Alecsandri*, care stă în fruntea volumului, a apărut mai întâi ca prefață la o culegere de poezii ale bardului de la Mircești, publicată de Chendi în 1908.

Cel despre *Odobescu* s-a tipărit inițial în paginile revistei *Țara noastră*, nr. 33/1908, sub titlul *Un suflet frumos*, iar cel despre Mihai Codreanu, în *Țara noastră*, nr. 29/1908, sub titlul *Un poet solitar. M. Codreanu*. Sunt și alte situații dintre acestea, încât, în cadrul unei urmăriri cronologice a criticii lui Ilarie Chendi, devine obligatoriu ca volumul de *Portrete literare* să deschidă volumul al VII-lea al scrierilor lui Chendi, dedicat activității sale critice din cuprinsul anului 1908.

ALECSANDRI

După cum se precizează într-o notă de subsol de pe prima pagină, acest studiu s-a publicat întâi ca „prefață la o ediție populară, apărută la Sibiu”. Această ediție poartă titlul și următoarele indicații: „Vasile Alecsandri, *Poezii alese*. Cu o prefață de Il. Chendi. Sibiu, Tiparul tipografiei arhidiecezane, 1908”, în colecția „Biblioteca populară a Asociațiunii”, nr.29, p.5-20. Prefața e precedată de un cunoscut portret al poetului: „V. Alecsandri la 1853”, iar pe parcursul textului sunt expuse șase reproduceri după tablouri de familie (cu părinți, frați, prieteni etc.).

Din bogata creație poetică a lui Alecsandri, în volum sunt cuprinse doar 42 de poezii, debutând cu *Ginta latină* și sfârșind cu *Dan Căpitan de plai și Imn religios*, „cântat la serbarea junimei academice române, dată în memoria lui Ștefan cel Mare, la Mănăstirea Putna, în 15/27 august 1871”.

Selecția poeziilor se vede a fi extrem de riguroasă și de un gust estetic deosebit, ceea ce implică în mod evident viziunea critică a lui Ilarie Chendi. Ea ar putea fi luată și astăzi drept criteriu de bază în selecția valorică a creației poetice a lui Alecsandri.

Textul prefeței la volumul de *Poezii alese* ale lui Alecsandri din 1908 a fost reluat cu mici modificări în volumul de *Portrete literare* din 1911.

Dintre numeroasele studii și articole ale lui Chendi despre Vasile Alecsandri, acesta este unul dintre cele mai sintetice și mai cuprinzătoare.

Chendi a scris mai multe studii de detaliu închinată vieții și creației lui Alecsandri, care luate împreună ar putea forma materia unui început de monografie critică asupra scriitorului (vezi, în acest sens, în ediția de față: *Alecsandri și românii din Bucovina*, vol.3, p. 284-324, *Hora Ardealului*, vol.3, p.255-257, *Fântâna Blanduziei*, vol.3, p.269-273; *Alecsandri – Proiecte și fragmente dramatice*, vol.4, p. 179-196; *Alecsandri la părinți și școală*, vol.4, p. 305-311; *Originea lui Alecsandri*, vol.5, p. 286-308 ș.a). Există și un fir al încercărilor de sinteză chendistă asupra vieții și operei lui Alecsandri. Acestea își au originea în articolul *Monumentul lui Alecsandri*, apărut în *Sămănătorul*, nr.50 din 14 decembrie 1903 (în ediția de față, vol.2, p.223-226), continuă în studiul intitulat *Alecsandri* din volumul *Fragmente* (1905)(vezi și ediția de față, vol. 4, p.56-63), pentru a se fixa în prefața la volumul Vasile Alecsandri, *Poezii alese*, Sibiu, 1908, reluată cu mici modificări în fruntea volumului de *Portrete literare*.

În ediția de față se reproduce textul din volumul *Portrete literare*, 1911, p.5-18.

G. ASACHI

Cu prilejul unei ediții complete

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.3, 18/31 ianuarie 1909, la rubrica „Viața literară”, cu titlul: *O nouă ediție a poeziilor lui Gh. Asachi*. La sfârșitul articolului apare semnătura „Il. Chendi”. În afară de schimbarea din titlu, textul articolului din *Țara noastră* este reluat fără modificări în volumul *Portrete literare*, p. 19-26, de unde se reproduce și în această ediție a *Scrierilor* lui Ilarie Chendi.

IANCU ALECSANDRI

Fratele poetului

A apărut în revista *Luceafărul*, nr.11 din 1 iunie 1905, fără semnătură, sub titlul: *Iancu Alecsandri. Fratele poetului*. Sub același titlu și cu semnătura „Il. Chendi”, acest studiu a fost reprodus în *Viața literară*, an.I, nr. 43/1906.

Textul studiului a fost reluat, sub același titlu și cu unele mici modificări la început și în final, în volumul *Portrete literare*, p.27-39, de unde se reproduce și în acest volum al *Scrierilor* lui Il. Chendi.

În paginile lui Chendi se fac mereu trimeri la Iancu Alecsandri, legate mai ales de biografia și opera fratelui său, Vasile Alecsandri. Studiul acesta ne arată însă și o prețuire în sine a valorii omului și a creației sale. Aprecierile lui Chendi asupra lui Iancu Alecsandri sunt confirmate și de cercetările actuale. Ne aflăm într-adevăr în fața unei personalități distinse a trecutului literar românesc, diferită în multe privințe de aceea a bardului de la Mircești (vezi, în acest sens, Dan Mănuță, *Apologia dorului. Iancu Alecsandri*, în volumul *Scriitori junimiști*, 1971, p. 5-18 și *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, 1979, p. 15).

AL. HRISOVERGHI
(1811-1837)
Romanul unui poet

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.50, 7/20 decembrie 1908, cu titlul *Romanul unui poet. O pagină din trecut* și cu semnătura: „Il. Chendi“. Textul studiului a fost preluat fără nici o modificare, în afară de titlu și de o trimitere de subsol, în volumul *Portrete literare*, p. 40-51, de unde se reproduce și în acest volum.

IANCU PONI

A apărut în *Portrete literare*, p.52-58, de unde se reproduce și în cuprinsul acestui volum.

G H. CREȚEANU

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.12, 22 martie / 4 apr. 1909, sub titlul *Unul din uitații noștri romantici* și cu semnătura: „Il. Chendi“.

Cu același titlu textul a fost preluat, fără modificări, în volumul *Portrete literare*, p. 59-65, de unde se reproduce și în acest volum.

AL. ODOBESCU
Un suflet frumos

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.33, 10/23 august 1909, cu titlul *Un suflet frumos*, în cadrul rubricii de foileton „Viața literară“, și

semnătura: „Il. Chendi“. Cu titlul nou, *Al. Odobescu. Un suflet frumos*, textul a fost preluat cu mici modificări în volumul *Portrete literare*, p. 66-70, de unde se reproduce și în acest volum.

NIȚĂ POPOVICI

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.43, 15/28 noiembrie 1909, sub titlul: *Figuri literare: Niță Popovici* și semnătura: „Il. Chendi“, de unde, eventual, s-ar putea deduce că în stabilirea titlului general al volumului, Chendi a ezitat între „figuri literare“ și „portrete literare“, sintagma din urmă învingând-o pe prima.

Textul din revista *Țara noastră* a fost reproduș fără modificări în volumul *Portrete literare*, p. 71-76, de unde a fost preluat și în acest volum.

A. C. CUZA

A apărut întâi în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.44, 1 / 14 noiembrie 1909, cu titlul: *A. C. Cuza, „Poezii, epigrame și cugetări în proză“*. *Vălenii de Munte, 1909, p.232*, și cu semnătura: „Il. Chendi“. Textul din revista *Țara noastră* a fost preluat și în *Revista română*, vol.VII, nr.2, 1909 și apoi, sub titlul *A. C. Cuza*, în volumul *Portrete literare*, p.77-84, de unde se reproduce și în acest volum.

M. CODREANU

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr. 29, 13/26 iulie 1908, cu titlul: *Un poet solitar – M. Codreanu* și semnătura: „Il. Chendi“, de unde a fost preluat cu titlul *M. Codreanu* și mici îndreptări de text în volumul *Portrete literare*, p.85-90. În ediția de față se reproduce textul din volumul *Portrete literare*.

ARTUR STAVRI

A apărut sub titlul *Poeziile lui Stavri* în revista *Cumpăna*, nr.9 din 22 ianuarie 1910. Cu titlul puțin schimbat, articolul îl regăsim și în volumul *Portrete literare*, p. 91-99. În ediția de față se reproduce textul din *Portrete literare*.

CONST. MIRONESCU ȘI ALICE CĂLUGĂRU

Două talente tinere

A apărut întâi în ziarul *Tribuna*, Arad, nr.25, 4/17 februarie 1910, sub titlul *Două talente tinere cari nu mai scriu: Const. Mironescu și Alice Călugăru*.

Cu mici modificări, textul din *Tribuna* a fost preluat în volumul *Portrete literare*, p. 100-111. În ediția de față se reproduce textul din volum.

DIN PERIODICE

1908-1909

EPOCĂ DE TRANZIȚIE

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.1, 1/14 ianuarie 1908, cu semnătura „Il. Chendi”.

Se reproduce pentru prima oară în volum în cuprinsul acestei ediții.

Vasile Netea, în *Bibliografia scrierilor lui Chendi*, situează acest articol printre puținele semnate de Chendi în probleme politice (vezi Il. Chendi, *Pagini de critică*, Editura pentru literatură, 1969, p.616). Ceea ce nu este exact. Este vorba de un articol-program, cu caracter cultural cuprinzător. El ține mai mult de reorganizarea revistei *Țara noastră* în spirit chendist. Este prima colaborare semnată de Chendi la această revistă. Pe ultima filă a numărului respectiv se dă chiar o notă redacțională, cât pagina, în care se semnalează prezența sa, cât și spiritul nou în care e concepută revista. Redăm în continuare această notă pentru că ea corespunde liniilor principale de luptă pentru cauza națională fixate de Chendi în articolul său *Epoacă de tranziție*:

„Pentru cetitori !

Cu începutul anului 1908, revista *Țara noastră* se înfățișează în condiții nouă de apariție. Nenumăratele procese pornite împotriva acestui organ cultural ne-au îndemnat încă înainte cu o jumătate de an să scoatem revista de sub ocrotirea «Asociațiunii».

Voind a asigura libertatea cuvântului pentru colaboratorii revistei și pentru a putea atrage în cercul discuțiilor noastre toate chestiunile de interes obșteșc, ne-am decis a depune cațiune cerută de lege pentru organele politice.

Această împrejurare ne îndeamnă să lărgim programul revistei noastre. Astfel, *Țara noastră*, sprijinită în viitor de un număr însemnat de colaboratori noi, se va rosti și în chestiunile vieții noastre politice. Va rămâne și pe mai

departe un organ de răspândire a culturii în păturile țărănimii, va publica însă și articole de interes mai larg pentru cărturarii noștri.

Pentru chestiunile de interes special s-au înființat următoarele rubrici:

1. BISERICĂ. În acest loc vom lămuri problemele mai de căpetenie ale vieții noastre bisericești. Mai mulți scriitori din sânul bisericii conduc această rubrică.

2. ȘCOALĂ. Se vor discuta mijloacele pentru susținerea și apărarea școalelor noastre în aceste zile de grea cumpănă. Alături stau mai mulți colaboratori. Această parte va fi redactată de d-l profesor dr. P. Șpan, cunoscutul scriitor pedagogic, directorul revistei *Vatra școlară*, care și-a sistat apariția.

3. ECONOMIE. Această rubrică e redactată de d-l V.C. Osvadă, a cărui revistă economică, *Tovărășia*, va apărea și mai departe. Alături de dânsul avem colaboratori pentru partea agricolă pe d-l C. Sandu din București, D. Comșa, profesor la seminarul din Sibiu, precum și alți pricepători.

4. PARTEA LITERARĂ va fi îngrijită de d-nii Il. Chendi și Octavian Goga.

5. Pentru a putea informa publicul asupra vieții din România vom publica în fiecare număr corespondențe de la colaboratorii noștri din București.

6. Vom publica corespondențe din toate părțile țării și de aceea rugăm pe cetitorii noștri să ne comunice lucrurile mai de însemnătate.

Pentru a lărgi cuprinsul revistei, am schimbat formatul și astfel *Țara noastră* va apărea în viitor pe două coale de tipar.

Redacția revistei *Țara noastră*”

Că Ilarie Chendi s-a preocupat nu numai de partea literară a revistei *Țara noastră* reiese din faptul că, începând cu nr.16, pe frontispiciul revistei se scrie: „Apare săptămânal, sub direcția d-lor Il. Chendi și O. Goga”. În câteva numere, începând cu nr.20(11 mai 1908), frontispiciul revistei este astfel formulat: „Țara noastră, revistă săptămânală. Directori: Il. Chendi și Oct. Goga”. Începând cu numărul 23 (1 iunie 1908), până la încetarea revistei (22 noiembrie 1909), pe frontispiciu apare: „Țara noastră. Revistă săptămânală”.

Articolul *Către cetitori* din ultimul număr, în care se explică „încetarea provizorie” a publicației „până la revenirea unuia dintre noi de pe plaiurile străinătății”, este semnat la sfârșit „Il. Chendi și O. Goga”. Ce să înțelegem de aici? Că Ilarie Chendi nutrea gândul unei reîntoarceri în Transilvania pentru a participa mai intens în cadrul luptei naționale care se desfășura acolo? În acest sens pledează și articolul *După zece ani*, semnat Gh. D. (Dumbravă), în care se povestește, printre altele, despre o revenire a lui Chendi la Sibiu (vezi *Țara noastră*, nr.25/1908).

Din cele de mai sus reiese în mod cert că Il. Chendi a jucat un rol esențial ca director chiar în reprofilarea revistei *Țara noastră* și transformarea ei într-una dintre cele mai importante reviste românești ale timpului.

ANUL LITERAR TRECUT

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.1, 6 ianuarie 1908, semnat „Il. Chendi“.

Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

NOTIȚE ȘI INFORMAȚIUNI

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.1, 6 ianuarie 1908, fără semnătură. Multe dintre „notițele“ de aici au însă o valoare biografică pentru Ilarie Chendi, prezentând o continuare evidentă a polemicilor sale mai vechi cu N. Iorga și I. Scurtu. Nota despre „decăderea completă“ a lui N. Iorga o găsim reluată de Il. Chendi sub semnătură în numărul următor al *Vieții literare și artistice*, sub titlul *Răspuns d-lui Iorga*.

Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

VIAȚA ÎN BUCUREȘTI

Partea literară

[1-4]

A apărut în 4 numere ale revistei *Țara noastră*: [1] *Țara noastră*, Sibiu, nr.1, 1/14 ian. 1908, sub semnătura „Gh. Dumbravă“; [2] *Țara noastră*, nr.3, 13/26 ian. 1908, cu semnătura „Gh. Dumbravă“; [3] *Țara noastră*, nr.7, 10/23 febr. 1908, cu semnătura „Gh. D.“ și [4] *Țara noastră*, nr.11, 9/22 mart. 1908, tot cu semnătura, la sfârșit, „Gh. D.“, prescurtare evidentă de la „Gh. Dumbravă“, cunoscut pseudonim al lui Chendi.

O curiozitate constă în faptul că de fiecare dată „Partea literară“ din rubrica „Viața în București“ se prezintă alături de alte „părți“. Astfel, în nr.1 al revistei, „Partea literară“ e precedată de „Partea socială și artistică“ și e semnată „N. Pora“; în numărul 3, la fel; în numărul 7, „Partea literară“ e prima și e urmată de alte două părți: „II. Partea socială și artistică“, semnată „N. Pora“ și „III. Partea politică“, semnată „V.Gh. Vasiliu“, iar în numărul 11 al revistei, „Partea politică“, semnată de data aceasta „A. Gh. Vasiliu“, este urmată de „II. Partea literară“ și „III. Partea socială și artistică“, semnată

„N. Pora“. Dacă una dintre semnături se arată a fi sporadică (doar în câteva numere ale revistei și numai la această rubrică) și e ezitantă (V.Gh. Vasiliu și A.Gh. Vasiliu), cealaltă (N.Pora) este statornică (în aproape fiecare număr al revistei) și îndelungată, pe tot parcursul anului 1908, prelungindu-se și într-un număr din 1909 (nr.4 din 25 ianuarie 1909).

Ce concluzii putem trage din această situație? Că Ilarie Chendi a căutat să-și respecte cele afirmate în articolul *Pentru cetitori* din primul număr al revistei *Țara noastră*, unde anunța „în fiecare număr corespondențe de la colaboratorii noștri din București“. Dintre aceștia, permanent este Victor Eftimiu, care publică în *Țara noastră* și cronici artistice și teatrale, semnate fie cu numele întreg, fie cu abrevieri de tipul „E. Victor“ sau „Ef.“, fie cu pseudonimul „Daniel Vodena“.

Rubrica „Viața în București“ lansată pe trei planuri: politic, social-artistic și literar, cu trei nume deodată (Gh. Dumbravă, V. Gh. Vasiliu și N. Pora), se dovedește dificil de susținut în forma inițială. Ea se restrânge treptat sub o singură parte, cea „socială și artistică“ și cu o singură semnătură, „N. Pora“, publicist bucureștean al vremii.

RĂSPUNS D-LUI IORGA

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr. 2, din 13 ianuarie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“.

Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții a *Scrierilor* lui Chendi. Acest articol reprezintă un moment culminant al polemicii lui Chendi cu Nicolae Iorga, acuzat de dezlănțuirii nervoase dintre cele mai vulgare, până la amenințarea cu moartea, făcută într-un cadru public, la Biblioteca Academiei Române.

Într-un număr de curând apărut din revista sa *Neamul Românesc* (nr.2, 4 ianuarie 1908), Iorga îl ataca vehement pe Chendi, făcându-l „student neisprăvit“, publicist necuviincios și iresponsabil. Iată textul lui Iorga:

„*Viața literară și artistică*, despoiată de colaborația caricaturistului evreu Iser și azi, orfană de *Adevărul*, care i-a fost ca un părinte, a jucat și mai departe rolul violent și ridicol al «băcanului din față»... Știți povestea. Negustorul cel nou ar putea, dacă ține să facă concurență, să-și aducă marfă mai bună, să facă o vitrină mai cu haz, să măture mai curat prăvălia și să servească mai prevenitor pe clienți. Dar e și alt sistem: cutare nerăbdător sau mațe-pestrițe vede că nu-i vin clienții o zi, două, și, în loc să-și dea îngrijirea de a-i atrage și reținea, iese, cu pestelca-nainte, la ușă, zvârle gunoiul spre vecin, îl împroașcă, pe cât poate, cu injurii, și face un tărăboi de se strânge lumea de pe lume. Și e mierat că această gloată nu trece apoi și la teighea.

Un tânăr ardelean, refugiat la noi, unde îngrijește, în măsura timpului disponibil, de cărțile Academiei Române, între membrii căreia își închipuie – mă rog – că poate avea «adversari», d. Ilarie Chendi, teolog isprăvit și student neisprăvit, e «băcanul de față» al *Sămănătorului*. Necuviințele sale le-am primit întâi eu, ca proprietarul magazinului «opus», apoi ele s-au revărsat asupra altora. Iresponsabilitatea sa absolută a făcut să nu i se poată răspunde; acum e pentru oaspeții cafenelelor și evreei amatori de literatură un fel de Jupiter, care ține într-o mână fulgerele lui Nietzsche, iar în alta vasul odoriferant al Xantipei. Foaia, smulsă d-lui Al. Hodoș, care a greșit așa de mult intrând în această tovărășie, și d-lui Coșbuc, care a simțit desigur mai puțin greșala, foaia smulsă acum și lui Negreanu și Câmpeanu, administratorii *Adevărului*, continuă. Și n-are de ce să nu continue. Despărțită de *Adevărul*, ea reprezintă totuși în literatură același spirit ca și *Adevărul* în politică, iar domnul de casă are croiala de spirit a semitelui, nerespectuoasă și amorală; în seminarul de la Sibiu a cules, desigur, numai virtuțile Vechiului Testament.“

În „răspunsul“ său Chendi se păstrează, după cum se vede, într-un cadru de analiză rațională a contradicțiilor iorghiste, analiză făcută cu multă ironie și oarecare detașare.

După *Răspuns d-lui Iorga din Viața literară și artistică*, nr. 2/1908, polemica lui Chendi continuă la rubrica de „Notițe și informațiuni“.

Cităm dintr-un grupaj foarte acid de „Neculaisme“:

„D. Neculai (Iorga) răspunde cu glume la reflexiile noastre asupra «responsabilității» d-sale, dovedind astfel direct ceea ce noi spuneam de mult, că e o greșală să-l iai pe d-sa în serios.

*

Este inexact că noi ne-am fi lăudat că l-am creat pe d. Iorga. Se creează ca scriitor fiecare singur și se distruge, mai ales, tot singur. Prietenii și adversarii pot cel mult să accelereze procesul de înălțare sau de distrugere.

*

În numărul de sâmbătă al *Neamului* se publică bucata literară: *Prepeleac, fiul căței*. Și totuși cuvântul «lătrătură» d.Iorga îl întrebuițează la adresa altor reviste...

*

În *Luceafărul* din urmă se reproduc portretul și caricaturi ale artistului Iser. Închipuie-ți, d-le Neculai !

*

Când d-l Neculai zice «studentul Chendi», desigur că n-a făcut gluma cea mai proastă.

*

Același domn spune că a plecat de la *Sămănătorul* scârbit de cetele dintre literați. Desigur. Și a scos *Floarea darurilor*, de vie memorie, din aceeași cauză?

*

De ce se vorbește mult despre d.N.? Fiindcă d-sa scrie mult, gândește puțin și simte confuz...

*

Care este cea mai grea osândă pentru d-l N.? A nu-l băga în seamă“.

(*Viața literară și artistică*, nr.3, 20 ian. 1908)

În numărul următor al *Vieții literare și artistice* aflăm sub titlul *Istorie literară*:

„Într-un număr trecut al *Neamului*, d. Iorga dă viitorului său biograf anumite deslușiri asupra cauzelor plecării sale de la *Sămănătorul*: dezgustul pentru cetele între literați și neputința de-a da onorarii colaboratorilor. Firește că am glumit și noi de aceste motive, pentru că dacă ele erau reale, logic era ca cel dezgustat, cel retras, să nu încerce numaidecât întemeierea unei noi reviste literare, care să facă o adevărată concurență celei vechi. Comitetul de redacție al *Sămănătorului* însă răspunde d-lui Iorga:

«Cu privire la ceea ce tipărește d. N. Iorga despre disoluția „minunatei armonii“ de la *Sămănătorul*, ne permitem a-i atrage luarea-aminte că d-sa cunoaște prea bine *adevăratele* pricini ale retragerii sale de la revista noastră și *aceste* pricini ar fi trebuit să le mărturisească, *probând că este istoricul care știe să respecte faptele*».

Cu alte cuvinte, d. Iorga este direct acuzat că nu a respectat adevărul și că a indus în eroare pe viitorul său biograf.

Just era acum ca d. Iorga să fi răspuns: mențin tot ce am afirmat și declar de calomniator pe cel ce a îndrăznit să scrie că nu știu respecta faptele. Ce face însă d-sa? D-sa *somează* pe moștenitorii săi veseli să spună ei adevărul.

Vă rog, ce s-a întâmplat? Căci dacă a fost ceva putred în Danemarca trebuie s-o știm și noi. Istoria literară cere să elucidăm acest punct.“

(*Notițe și informațiuni*, în *Viața literară și artistică*, nr.4, 27 ian. 1908)

Într-un alt număr al *Vieții literare și artistice*, Chendi răspunde și în *chestie personală*:

„D. Iorga, când dușmănește pe cineva, ajunge cu totul copilăros. De un timp încoace vorbește mereu de «chendism», găsind cele mai triviale epitete: ba că Chendi e un incult, ba un om fără suflet. Iar în *Neamul Românesc*, d-sa se adresează întregului popor din Ardeal și-l întrebă pe acesta: «Cum de poate da Ardealul un suflet așa de josnic ca al lui Ilarie Chendi?»

Ce va răspunde Ardealul e treaba lui. Invităm însă pe d. Neculai Iorga să deschidă *Sămănătorul* de la 1904 și acolo, la pag. 316, să citească răspunsul ce și l-a dat singur. Iată ce spunea atunci d. Iorga:

«D-l Chendi e ardelean și are însușirile ardeleanului: vorbește numai după ce se informează, judecă cinstit în sufletul său și spune fără sfială ce crede. El se arată foarte cetit; e și om de gust, fără să aibă fumurile acelor ce între noi, ceștia de-aici, își atribuie această calitate. Înaintea ochilor săi el are un ideal, care e idealul de adevărată cultură, specifică nouă, pe care-l împărtășim cu toții.»

Cetitorule, judecă acum singur când spunea d. Iorga adevărul?“

(Notițe și informațiuni, în *Viața literară și artistică*, nr.12 din 23 martie 1908)

Polemica Iorga-Chendi a avut un răsunet deosebit printre ardeleni. Iată, de pildă, ce ne spune, în acest sens, Octavian Goga:

„Negreșit că nu mă pot uni în păreri cu d-l Iorga asupra d-lui Il. Chendi. Dacă aș accepta judecata d-lui Iorga, atunci nu aș mai întreține legăturile unei prietenii din copilărie și nu m-ar bucura nicidecât contribuțiile acestui condei la o revistă a mea. Părerea ce-o am despre d-l Chendi se poate rezuma în următoarele cuvinte ale d-lui Iorga spuse mai demult în *Sămănătorul*: «D-l Chendi e ardelean și are însușirile ardeleanului: vorbește numai după ce se informează, judecă cinstit în sufletul său și spune fără sfială ce crede... el se arată foarte cetit; e și om de gust, fără să aibă fumurile acelor ce între noi, ceștia de-aici, își atribuie această calitate... Înaintea ochilor săi are un ideal, care e idealul de adevărată cultură, specifică nouă, pe care-l împărtășim cu toții.»

Nu am citat aceste cuvinte cu nici o răutate, ci numai ca să arăt că părerile asupra oamenilor se schimbă și că d-l Iorga poate îngădui fără nici o supărare oricui să aibă păreri opuse. Cât privește judecățile de mai târziu, pornite din amândouă părțile pe urma unei indușmăniri, eu nu le mai primesc și le urmăresc mai mult stăpânit de curiozitatea care mă îndeamnă să văd până unde pot merge în amărăciunea lor doi oameni cari odinioară s-au respectat și au fost alături.“

(Răspuns d-lui N. Iorga, în revista *Țara noastră*, nr.13, 23 martie /5 apr. 1908)

UN GLAS SMERIT

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.3, din 20 ianuarie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Acest articol reprezintă un model de polemică literară ironică, subtilă, la adresa grupărilor literare din jurul lui Iorga, Ovid Densusianu și Mihail Dragomirescu, acuzate deopotrivă de infatuare și grandomanie.

O NOUĂ EDIȚIE DIN „WERTHER“ Apărută în „Biblioteca pentru toți“

A fost publicat în *Viața literară și artistică*, nr.4, din 27 ianuarie 1908, cu semnătura „Gh. Dumbravă“, cunoscut pseudonim al lui Chendi.

Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții a *Scrierilor* lui Ilarie Chendi.

Traducerea în românește a scrierilor lui Goethe, și în special a celor două capodopere ale sale, *Werther* și *Faust*, au stat în atenția permanentă a lui Ilarie Chendi. Astfel, un amplu studiu despre *Suferințele tânărului Werther*, cu un examen critic foarte sever al traducerilor în românește ale acestui celebru roman al lui Goethe, întâlnim încă în *Familia*, nr.36 din 5/17 septembrie 1899 (vezi, în această ediție, vol.1, p.363-372). Chendi reiterează chemarea, viabilă și astăzi, de a lansa pe piața cărții românești traduceri de înaltă valoare din clasicii literaturii universale.

MOARTEA LUI ASCANIO

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.4 din 27 ianuarie 1908, fără semnătură. La sumarul aceluiași număr, în dreptul acestui titlu se consemnează drept autor trei asteriscuri în piramidă x x x, cunoscut ca asteronim aparținându-i lui Ilarie Chendi. Vasile Netea nu înregistrează acest articol în cadrul *Bibliografiei scrierilor lui Ilarie Chendi* (vezi Ilarie Chendi, *Pagini de critică*, ed. cit.).

C. Ollănescu-Ascanio apare adesea citat de Ilarie Chendi în numeroasele sale referințe la viața și opera lui Vasile Alecsandri, cât și cu alte ocazii (vezi, în această ediție, vol.2, p.50, 51, 332,360; vol.3, p.211, 262, 265, 269, 272, 273, 369; vol.4, p.23, 25,180,181, 192, 355, 454, 455; vol.5, p. 217,223-224).

DE VORBĂ CU UN CITITOR În loc de „Corespondențe“

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.5 din 3 februarie 1908, nesemnăat. În toate numerele revistei *Viața literară și artistică* se anunță la sfârșit: „Corespondența a se adresa d-lui Ilarie Chendi“. În cuprinsul articolului se vehiculează cunoscuta propunere a lui Chendi de a îndrepta atenția

scriitorilor de la mediul rural la mediul orășenesc, în special la cel din înalta societate, precum este îndemnat și începătorul într-ale scrisului din acest text, care în sumar este semnat: „Cronicar“ – cunoscut pseudonim al lui Chendi.

NOTIȚE ȘI INFORMAȚIUNI

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.5 din 3 februarie 1908, fără semnătură, dar cu evidentă amprentă chendistă. Dintre multele consemnări de la rubrica de „Notițe și informațiuni“, aceasta este una dintre cele mai personale, având o valoare inconfundabilă pentru Chendi. Cele mai multe consemnări de aici se referă la polemica sa cu Iorga, cu cei de la *Sămănătorul*, precum și cu M. Dragomirescu. Se publică pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

RĂVAȘUL SĂPTĂMĂNEI

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.6 din 10 februarie 1908. Și la sfârșitul articolului și în sumarul numărului apare semnătura „Cronicar“, cunoscut pseudonim al lui Ilarie Chendi. Structura mozaicată a „răvașului“, cât și finalul încărcat de ironie la adresa lui Nicolae Iorga fac din Ilarie Chendi un virtuoz al unui astfel de gen de critică, din care ar putea învăța și criticii literari de astăzi.

UN NOU VOLUM DE VERSURI

„Zări senine“

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.7 din 17 februarie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“.

Se publică pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții.

NOTIȚE ȘI INFORMAȚIUNI

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.7 din 17 februarie 1908, fără semnătură. Dar însemnarea de la sfârșit, cât și ansamblul notițelor îl indică pe Chendi drept autor.

Se publică pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

DĂRI DE SEAMĂ

[1]

Constanța Hodoș: „Martirii“

Roman

Editura Minerva, Buc., 1908, pag. 214

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.8, din 24 februarie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“.

Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții a *Scrierilor* lui Chendi.

Scriitoarea Constanța Hodoș (soție a lui Ion Gorun), de origine transilvăneană, cu o activitate literară foarte bogată și variată în epocă, a constituit adesea un autor de referință în critica lui Ilarie Chendi (a se vedea, în această ediție, în special vol. 4, p. 76-85 și 414).

[2]

Elena Bacaloglu: „Două forțe“

Roman. Partea a doua din ciclul „În luptă“

Buc., 1908, p.255

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.9 din 2 martie 1908, cu semnătura „Gh. Dumbravă“. Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Scriitoarea Elena Bacaloglu a mai constituit obiect de analiză critică din partea lui Ilarie Chendi. Observațiile sale erau pe aceeași linie, însă mult mai severe (a se vedea, în acest sens, în această ediție, vol. 5, p. 187).

[3]

C. Sandu-Aldea: „Pe drumul Bărăganului“

Nuvele și schițe

Buc., 1908, p. 250 (Editura Minervei)

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.10 din 9 martie 1908, cu semnătura „Gh. Dumbravă“. Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

ROMANȚA NOASTRĂ

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.9 din 2 martie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții a *Scrierilor* lui Ilarie Chendi.

Chendi a acordat o atenție deosebită relației între textul poetic dedicat iubirii și dezvoltarea lui muzicală în cadrul istoriei noastre literare (a se vedea, în acest sens, studiul său: *Romanța românească. Cu prilejul dezvelirii bustului lui Șerbănescu*, în această ediție, vol.3, p. 279-283).

SCRISORI DIN BUCUREȘTI

Cestiuni teatrale

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.10, 2/15 martie 1908.

Articolul apare semnat „F-o“ (prescurtare de la „Fidelio“ – cunoscut pseudonim al lui Chendi).

SCHIMBARE LA TEATRU

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.10 din 9 martie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Într-un număr următor al revistei aflăm că:

„Abia acum a apărut decretul prin care d. Davila este desărcinat din postul de director al Teatrelor, iar d. Pompiliu Eliade încredințat cu conducerea provizorie. Noi deschidem deocamdată creditul convenit noului conducător și așteptăm să-l vedem la muncă.“ (*Notițe și informațiuni*, în *Viața literară și artistică*, nr.11, 17 martie 1908.)

IMPRESII DIN TEATRU

„Sanda“ d-lui Al. Gh. Florescu

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.11, 16 martie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Se reproduce pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții.

FĂRĂ CRITICI...

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.12, 23 martie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Se publică pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții.

RĂVAȘUL SĂPTĂMĂNEI

A apărut în *Viața literară și artistică*, nr.13 din 30 martie 1908, cu semnătura „Gh. Dumbravă“. Se publică pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Este ultima colaborare a lui Chendi la *Viața literară și artistică*. Cu numărul următor, 14, din 6 aprilie 1908, revista își încetează apariția. Într-o „Cronică literară“ din revista *Țara noastră*, nr.16, 13 aprilie 1908, semnată „Ef.“ (Efimiu), se comentează astfel încetarea revistei lui Chendi:

„*Viața literară și artistică*, cea mai răspândită revistă literară din regat, a încetat, din motive necunoscute, să mai apară.

Vestea aceasta ne întristează; ne învățaserăm de doi-trei ani încoace să așteptăm în fiecare duminică sosirea *Vieții literare*, cu instructive articole asupra mișcării literare și artistice, polemice spirituale, interesante notițe informative, adeseori nuvele și poezii reușite și cele mai bune cronici muzicale cari s-au scris la noi.

Viața literară și artistică n-o să prea fie plânsă de multe reviste din țară, fiindcă nu menaja susceptibilitățile nici a unuia din «directorii» sau membrii cutăru «comitet de redacție»; dimpotrivă, așteptăm veselele notițe ale d-lui Scurtu de la *Sămănătorul*, gravul discurs de înmormântare al conului Mihail Dragomirescu, cel cu *Convorbiri critice*, olimpiana nepăsare a d-lui Ovid Densusianu de la *Vieța nouă* (*Vieța nouă* e o revistă care iese de două ori pe lună; a apărut acum trei sau patru ani) și toate celelalte zâmbete de bucurie, ascunse în haina serioasă a unei informații «obiective».

Ne vine în minte o anecdotă: Murise Voltaire. Cei pe cari îi batjocorise în viață și cari nu îndrăzniseră să-și scoată capul cât trăise el, veneau acum la căpătâiul mortului, purtând pe buze zâmbete ironice și în ochi priviri drăcești. Iată însă că unul din ei descoperi în colțul buzelor lui Voltaire o urmă ștersă a surâsului cinic ce-i fluturase întreaga viață pe gură. Și la amintirea acestui surâs, părul voinicilor se zburli – voinicii o tuliră din preajma mortului, iar a doua zi dimineață, câțiva din ei se treziră cu părul alb...“

(*Țara noastră*, nr.16, 13/26 aprilie 1908)

PROPAGANDA DE FAPT

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.16, 13/26 aprilie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Se publică pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții a *Scrierilor* lui Chendi. Titlul articolului este echivalent cu „propaganda prin fapte“, pentru că, din punctul de vedere al conținutului, distincția pe care o face Chendi este între exprimarea cauzei naționale prin lupta de idei (în reviste, cărți, cultură etc.) și exprimarea aceleiași cauze prin fapte, adică acte teroriste, asasinat etc.

Chendi militează pentru prima categorie și o exclude pe cea de-a doua, socotind-o neconformă cu firea poporului nostru și a tradițiilor noastre, dar posibilă și primejdioasă pentru tineret, care ar putea fi târât în asemenea aventuri printr-o propagandă greșită, de ațătare a pasiunilor.

De ce a ținut Chendi să-și semneze un astfel de articol, când atâtea altele anonime din preajma lui, în multiple numere ale aceleiași reviste, îi pot fi recunoscute? Evident, Chendi a intuit un pericol mare în luptele politice, și anume, dezlănțuirea pasiunilor și scăparea lor de sub controlul rațiunii și echilibrului uman. Este posibil ca aici să găsim o explicație profundă a implicării lui atât de ferme împotriva ieșirilor pasionale ale lui Iorga, într-o polemică îndelungată și de un rafinament ieșit din comun, precum și împotriva lui A.C. Cuza, angajat și el pe linia unui naționalism pasional, periculos în substanța lui umană. Acesta din urmă este disecat pur și simplu și desființat, printr-o analiză critică nemiloasă (vezi, în acest volum, p. 46). Se vede că, pentru o cauză de seamă, Chendi nu ezită să fie dur și nemilos cu adversarii.

DUPĂ ZECE ANI

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.25, 15/28 iunie 1908, ca articol de fond pe pagina întâi, cu semnătura „Gh. D.“ (Gh. Dumbravă). Conține elemente autobiografice specifice lui Chendi. În *Bibliografia scrierilor lui Chendi*, Vasile Netea citează acest articol la capitolul de „articole politice semnate“ (*op. cit.*, p.617), ceea ce nu este întru totul exact, articolul respectiv având mai curând un aspect de reportaj cultural privind întoarcerea lui Chendi, după zece ani, pe meleagurile sibiene.

În legătură cu acest articol semnalăm un incident de presă cu autoritățile maghiare ale vremii. În nr. 37 de pe 13 septembrie 1909 al revistei *Țara noastră*, chiar pe prima coloană, sus, cu litere groase, ni se spune:

„Un an – 1000 de coroane

O nouă verigă în lanțul nesfârșit al suferințelor care pun la încercare puterea de viață și strămoșeasca răbdare a unui popor. Un nou proces, o nouă condamnare.

De astă dată revista noastră a fost pusă la o nouă contribuție. Pentru articolele *Ghedeonii* și *După zece ani*, redactorul nostru Demetru Marcu a fost osândit de Curtea cu jurați din Cluj la un an închisoare și 1000 de coroane amendă.

Strângem cu dragoste frățescă mâna iubitelui coleg, care va avea tovarășii în temnița de la Seghedin prietenia noastră și recunoștința pe care o dau totdeauna neamurile acelor puțini care înfruntă cu pieptul lor urgia vremilor.“

Pe Demetru Marcu îl întâlnim evocat de Chendi în *Efemeridele* din revista *Cumpăna* (1910), cu ocazia morții premature a acestuia (articolul *Bietul Marcu*, reluat și în volumul *Schițe de critică literară*, 1924, p. 162-163):

„La sanatoriul Filaret a murit zilele acestea un tânăr publicist de peste munți, fost redactor la revista *Țara noastră*, Demetru Marcu. Venise să-și caute de sănătate înainte de a intra în temnița de 6 luni la care-l osândise procurorul de Cluj pentru două articole, dar nemiloasa boală i-a pus capăt zilelor înainte de a gusta din mizeriile stărilor politice de acasă.“

Chendi ne mai spune că Demetru Marcu, împreună cu niște prieteni, redactase cu ani în urmă o revistă efemeră, *Nirvana*, la Craiova, unde se afirmase cu „versuri eterice“ și „cugetări nebuloase“, purtând „totuși pecetea unei inteligențe“. El apare drept „redactor responsabil“ al revistei *Țara noastră* din Sibiu, începând cu numărul 48, 23 noiembrie 1908, după ce în cuprinsul ei fuseseră publicate articolele incriminate în procesul pe care i-l intentase tribunalul maghiar din Cluj.

Se vede că Ilarie Chendi a jucat un rol important în aducerea lui Demetru Marcu ca redactor responsabil al *Țării noastre* la Sibiu și că i-a rămas recunoscător acestuia pentru atitudinea de martir, condamnat abuziv de justiția maghiară.

VIAȚA LITERARĂ

Este titlul general al unei ample rubrici de critică literară susținută de Ilarie Chendi în paginile revistei *Țara noastră*, începând cu numărul 23 din 1/14 iunie 1908, până la sfârșitul revistei, în noiembrie 1909.

Se cuvine să remarcăm faptul că, deși încă din primul număr al revistei *Țara noastră*, în noua formulă (1 ianuarie 1908), Ilarie Chendi era anunțat ca „responsabil cu partea literară“, alături de Octavian Goga, prezența lui cu o rubrică permanentă în acest sens se semnalează abia la jumătatea anului. Motivația? Greu de precizat. Aici poate intra în discuție faptul că a încercat mai multe modalități și formule pentru a acoperi acest gol.

Se vede că a dat greș formula cu grupajul „Viața în București“ pe trei părți, „partea literară“, semnată cu pseudonimul „Gh. Dumbravă“, „partea social-

artistică", semnată „N. Pora“, și „partea politică“, semnată „A. (V). Gh. Vasiliu“. După patru numere, rubrica „Viața în București“ a continuat mai mult ca o relatare a vieții artistice a capitalei, sub semnătura ziaristului N. Pora.

Și mai efemeră a fost rubrica „Scrisori din București“, unde Chendi apare doar într-un singur număr (nr.10, 2 martie 1908) cu pseudonimul „F-o“, de la „Fidelio“. Mai apare la început și o rubrică de „Răvașe bucureștene“, după tiparul celor din *Viața literară și artistică*. Ele se află în trei numere ale revistei (13, 16 și 17), sub semnătura „Sarciaffico“. Mai sunt și „cronici literare“ anonime (precum cea din *Țara noastră*, nr.14, 30 martie 1908), sau „cronici literare și artistice“ în care gheara leului se simte. Acestea rămân în continuare în cuprinsul revistei, după tipul rubricii de „Notițe și informațiuni“ din *Viața literară și artistică*, dar nu mai au savoarea și aplicația acelor și sunt semnate „E. Victor“ sau „Eft.“. Nici prezența lui Chendi în paginile *Vieții literare și artistice* (aceasta își încetase apariția din aprilie 1908!) nu explică întârzierea cu care Chendi își reia rubrica de critică literară în paginile revistei *Țara noastră*. O explicație mai profundă ar putea fi găsită în implicarea lui în problemele vieții politice și culturale din Transilvania. Faptul se resimte din plin în paginile revistei *Țara noastră*, în spiritul nou, foarte tranșant și foarte dinamic, în care sunt abordate aceste probleme.

Toate acestea explică într-un fel întârzierea cu care Chendi își deschide rubrica de critică literară permanentă în paginile revistei *Țara noastră*, intitulată, nu întâmplător, ci în raport cu încercările sale anterioare, „Viața literară“. Ea cuprinde optsprezece numere de revistă pe anul 1908 și douăzeci și cinci pe anul 1909, în total patruzeci și trei de analize critice de o inestimabilă valoare.

În cadrul volumului de față am procedat astfel în redarea acestor articole: am păstrat titlul general al rubricii „Viața literară“, fără să-l repetăm de fiecare dată, ca în revistă și în *Bibliografia...* lui Vasile Netea, după care, între paranteze, am numerotat, în ordinea cronologică a apariției, fiecare foileton, excluzând din această ordine acele texte pe care autorul însuși le-a reluat fără modificări în volumele *Portrete literare* sau în *Schițe de critică literară*, unde figurează și în cadrul ediției noastre, cu toate explicațiile necesare.

[1]

*Sfârșit de primăvară. Revistele. O rectificare.
Volumul și revista lui Minulescu. Ov. Densusianu-Dhvani.
Megalomania literară*

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.23, 1/14 iunie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Se reproduce pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții.

[2]

*Societățile scriitorilor români. Un scurt istoric al lor.
Mișcările mai nouă. Încercarea recentă. Un monument
lui Eminescu*

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.24, 8/21 iunie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Articolul acesta este de fapt un studiu amplu, printre primele de acest fel, dedicat istoricului societăților literare românești. Chendi este și în această privință un deschizător de drum.

[3]

*Gruparea prozatorilor. Prozatorii de astăzi.
Nuvele și schițe. N-avem proză decadentă. Al. Cazaban:
volumul „Chipuri și suflete“*

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu nr. 26, 22 iunie / 5 iulie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Chendi procedează ca un adevărat istoric literar, analizând pe etape evoluția prozei românești moderne. Curios este faptul că, în cadrul acestei evoluții, criticul remarcă în mod deosebit pe Al. Cazaban, atribuindu-i „lucruri de o desăvârșită genialitate“. Nu am întâlnit remarci superlative de acest fel până acum la Chendi.

[4]

*Iarăși tinerii prozatori. Realismul lor.
Unul care nu e realist. Ioan Bârseanu
și volumul său „Dor pustiu“*

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.27, 29 iunie / 12 iulie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Partea introductivă a acestui articol, mai ales, este de o importanță aparte pentru că ni-l arată pe Chendi pregătind terenul pentru marea înflorire realistă a prozei noastre dintre cele două războaie mondiale. El remarcă încă din acel timp „un pas înainte spre realism“, făcut de generațiile cele mai tinere de prozatori.

[5]

***D-l Vlahuță și literații de astăzi. Un arbitru al literaturii.
Vlahuță și Coșbuc. Vlahuță și Dianstia.
Lucrarea mai nouă a d-lui Vlahuță: „Din trecutul nostru“***

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.32, 6/19 iulie 1908, cu semnătura „I. Chendi“. Articolul se remarcă și prin amănunte de istorie literară puțin cunoscute (începutul unei polemici între Vlahuță și Coșbuc, trecerea revistei *Curierul literar* spre *Sămănătorul* etc).

[6]

Literatura de mâine. Teatrul și literatura

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.30, 20 iulie / 2 august 1908, cu semnătura „I. Chendi“. O parte din textul acestui articol a fost reluată și în volumul *Schițe de critică literară*, publicat postum, în 1924, p.13-14.

Publicăm pentru prima dată în volum, în cadrul acestei ediții a *Scrierilor* lui Chendi, textul original din revista *Țara noastră*, care are o seamă de aspecte nepreluate în volum. Aici se poate vedea, în toată puterea cuvântului, lupta dusă de Chendi pentru pregătirea marii epoci de înflorire literară dintre cele două războaie mondiale.

[7]

***Lipsa de scriitori în clasa superioară.
Două încercări dramatice de d-nii Miclescu și Florescu
Două mame. Scurtă observație***

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.31, 27 iulie / 9 august 1908, cu semnătura „I. Chendi“. Articolul acesta se publică pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

[8]

Un simptom

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.35, 24 august / 6 septembrie 1908, cu semnătura „I. Chendi“. Se publică pentru întâia oară în această

ediție a *Scrierilor* lui Chendi. Articolul acesta e o polemică plină de amărăciune față de cei de la *Sămănătorul* și, în special, de Iorga.

[9]

I. Gustul. II. Comercializarea

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr. 37, 7/20 septembrie 1908, la rubrica „Viața literară“, cu semnătura „I. Chendi“. Vasile Netea, în *Bibliografia scrierilor lui Chendi* (op. cit., p.609), dă acest text cu subtitlul transcris greșit: *Prostul*.

O formă mai redusă și, în unele fraze, prelucrată a acestui articol a fost pregătită de Chendi pentru volumul *Schițe de critică literară*, p. 14-15. Redăm pentru prima dată în volum, în cadrul acestei ediții a *Scrierilor* lui Chendi, forma originală din revista *Țara noastră*.

[10]

A apărut în *Țara noastră*, Sibiu, nr.38, 14/27 septembrie 1908, fără titlu, cu semnătura „I. Chendi“.

Se publică pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții a *Scrierilor* lui Chendi. E o continuare a polemicilor cu Nicolae Iorga.

[11]

Diletanții

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.40, 28 septembrie / 11 octombrie 1908, cu semnătura „I. Chendi“.

[12]

Scriitorii ardeleni

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.42, 12/25 octombrie 1908, cu semnătura „I. Chendi“.

[13]

I. Declinul poetului. II. Colportaj și biblioteci populare

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.45, 2/15 noiembrie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“. Se reproduce pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții.

O formă prelucrată, mai redusă, a acestui articol a apărut, cu titlul *Declinul*, în volumul postum *Schițe de critică literară*, p.15-16.

[14]

„Mărul“ lui Bârsan

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.48, 23 noiembrie / 6 decembrie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“.

[15]

Însemnări de actualitate

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr. 52, 21 decembrie 1908, cu semnătura „Il. Chendi“.

[16]

De-ale bibliotecilor populare

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.2, 11/24 ianuarie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“.

[17]

Câteva cuvinte despre fabulă

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr. 4, 25 ianuarie / 7 februarie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“.

[18]

Alecsandri și Unirea Principatelor

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.5, 1/14 februarie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“.

Este un studiu amplu, care demonstrează intenția criticului de a realiza o monografie despre viața și creația lui Vasile Alecsandri.

[19]

Jertfirea lui Isac

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.6, 8/21 februarie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“.

[20]

Un alt „modern“

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.7, 15/28 februarie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“. Th. Cornel este un nume puțin cunoscut în istoria modernismului nostru, istorie pe care, după cum se vede, Chendi o îmbogățește. O formă cu modificări de redactare a acestui articol apare și în volumul postum *Schițe de critică literară*, p. 139-143.

[21]

**Delavrancea: „Apus de soare“
Dramă în IV acte
Buc., 1909 (Ed. Socec), pag. 167**

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.10, 8/21 martie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“. Într-un număr anterior se publică o cronică a lui Victor Eftimiu la aceeași piesă, ceea ce ne arată atenția de care se bucura Delavrancea în paginile *Țării noastre*. Cu toată prețuirea pe care o avea pentru autor, verdictul lui Chendi asupra piesei este negativ. Textul din *Țara noastră* se reia în cadrul unei analize mult mai ample pe care o face Chendi trilogiei istorice a lui Delavrancea în volumul postum *Schițe de critică literară*, p.110-119.

[22]

*Se mișcă rezervele. Armonia între rezerviști.
D-I Delavrancea și cultul celor mici. Politică și literatură.
Inimiciții intime. Visul lor*

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.13, 29 martie / 11 aprilie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“, de unde se publică pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții.

[23]

*Z. Bârsan: „Impresii de teatru din Ardeal“. Arad. P. 144.
C. Antoniadă: „Thomas Carlyle“, București, 1909. P.139 (prețul 8 lei).
V. Alecsandri: „Poezii lirice“. Întâia epocă (1840-1859)
Vălenii de Munte, 1909. Prețul 2 lei*

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.18, 3/16 mai 1909, cu semnătura „Gh. Dumbravă“, cunoscut pseudonim al lui Chendi.

[24]

Un nou curent literar?

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.20, 17/30 mai 1909, cu semnătura „Il. Chendi“. Aici se continuă polemica mai veche a lui Chendi cu Macedonski și Ovid Densusianu.

[25]

*Spirite de negațiune și spirite pozitive.
Negațiunea este o creare. Ce este criticul ? Ce ziaristul ? Cazul meu*

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.21, 24 mai / 6 iunie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“. O parte importantă a acestui articol (partea de mijloc), a fost preluată de Chendi în introducerea la volumul *Schițe de critică literară*, păstrând și o parte din titlu: *Ce este criticul ?* Textul din revistă este mai larg și mai explicit. Comparația dintre ele ne dezvăluie câte ceva din laboratorul

creației critice a lui Il. Chendi. Chiar și ideea de *critică creatoare* – absolut nouă pentru acea vreme – ni se pare mai explicită în textul din revistă. De aceea îl publicăm și separat, transcris după textul din revistă, în cuprinsul acestui volum al *Scrierilor* lui Chendi.

[26]

Aniversarea morții lui Eminescu

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.22, 31 mai / 13 iunie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“. O formă revăzută a acestui articol a apărut și în volumul *Schițe de critică literară*, p. 7-8. Aici reproducem pentru prima dată în volum, în cadrul acestei ediții, textul din revista *Țara noastră*.

[27]

*Din lumea celor mărunți. Victimele poeziei.
Povestea măcelarului-poet. Un tutungiu poet.
Bietul Florea Tudoran*

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.23, 7/20 iunie 1909, cu semnătura „Gh. Dumbravă“, cunoscut pseudonim al lui Chendi.

O formă revăzută a primei părți (*Din lumea celor mărunți*) apare și în revista *Cumpăna*, nr.14/1910 și apoi în volumul *Schițe de critică literară*, p. 16-17.

În acest volum reproducem pentru prima dată, în cadrul acestei ediții a *Scrierilor* lui Chendi, forma originară din *Țara noastră*, în cadrul ansamblului foiletonistic în care a fost publicată.

[28]

Patria poetului

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.25, 21 iunie / 4 iulie 1909, cu semnătura „Il. Chendi“.

O formă revăzută a acestui articol, cu unele omisiuni de text, a apărut și în volumul postum *Schițe de critică literară*, p. 8-10. Aici reproducem, pentru prima dată în volum, textul din revista *Țara noastră*.

[29]

Poetul O. Dabija. *Carmen Sylva și iubirea.*
O nuvelă în miniatură

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.26, 28 iunie / 11 iulie 1909, cu semnătura „Gh. Dumbravă”, cunoscut pseudonim al lui Chendi.

[30]

Ecaterina Pitiș: „Poezii”, Buc., 1909 (Ediția „Minervei”), pag.163.
Donar Munteanu: „Aripi negre”
Buc., 1909, Biblioteca populară Socec, pag. 64

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.27, 5/18 iulie 1909, cu semnătura „Gh. Dumbravă”, lucru neobișnuit la această rubrică, semnată, în general, „Il. Chendi”.

[31]

Un congres al scriitorilor. Iarăși proprietatea literară.
La toamnă!

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.30, 26 iulie / 8 august 1909, cu semnătura „Il. Chendi”. Se reproduce pentru prima dată în acest volum.

[32]

Ioan Agârbiceanu: „În clasa cultă”
Vălenii de Munte, 1909, 1 vol. 8°, 281 p.
G. Baronzi: „Poezii alese”. Vălenii de Munte, 1909, p. 418 (1 leu 75)

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.33, 16/29 august 1909, cu semnătura „Il. Chendi”.

[33]

Simplicitatea în artă. Societatea scriitorilor

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.35, 30 august / 12 septembrie 1909, cu semnătura „Gh. Dumbravă”, cunoscut pseudonim al lui Chendi.

O formă revăzută și mai redusă a primei părți din acest articol a apărut în grupajul *Gustul. Simplitatea. Declinul. Eminescu*, în revista *Cumpăna*, nr.12/1910, de unde a fost preluată, sub titlul *Simplitatea*, în volumul *Schițe de critică literară*, p.12-13.

CÂTEVA GLOSE

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.27, 5/18 iulie 1909, nesemnat. Articolul face parte din cadrul polemicii declanșate în mai 1909 de „discursul de recepție” pronunțat de Duiliu Zamfirescu la primirea în Academia Română (pentru detalii, vezi volumul de față, p. 341-349, unde se comentează articole polemice nesemnate, incluse în *Addenda*, aparținând cu probabilitate – dar fără probe certe – lui Ilarie Chendi).

Trimiterea la „Soveja” (Simion Mehedinți), directorul *Convorbirilor literare*, care a găzduit „necuviințele” lui Duiliu Zamfirescu, există și într-un post-scriptum al lui Chendi dintr-un număr precedent al *Țării noastre*.

Macedonski și Ovid Densusianu, care au luat apărarea lui D. Zamfirescu, sunt și ei „eroi” nelipsiți din pamfletele lui Chendi.

Cea mai sigură dovadă a paternității acestui text nesemnat o găsim însă într-o scrisoare adresată de Ilarie Chendi lui Oct. Goga la 28 iunie 1909 (publicată în *Octavian Goga în corespondență*. Ediție îngrijită de Daniela Poenaru. Prefață de V. Netea. Editura Minerva, 1975, p. 166):

„Aici plăcinta pentru Duiliu. A încăput bine pe mâna noastră. Plagiatul în chestie l-a descoperit mai întâi Ollănescu. Articolul ce-ți trimit e făcut de Nerva Hodoș (cărui Delavrancea i-a spus de plagiat). E drăguț și liniștit scris și cu rezerva de a descoperi pe Ollănescu numai când Duilă va răspunde. Pune-l la locul de frunte al revistei și imediat după el așază *glossele* (subl. ed.) mele cu armond.”

Astfel, apare (nesemnat) la 5/18 iulie articolul lui Ilarie Chendi *Câteva glose*, în același număr al revistei *Țara noastră* publicându-se, conform indicațiilor din scrisoare, ca articol de fond, *Răspuns la o necuviință*, tot fără semnătură, dar redactat de Nerva Hodoș, după informațiile de mai sus, – furnizate lui Octavian Goga.

Pentru că este integrat polemicii desfășurate de *Țara noastră* împotriva lui Duiliu Zamfirescu, reproducem în continuare acest din urmă text:

„Răspuns la o necuviință

În numărul pe care *Convorbirile literare* îl consacră amintirii lui Eminescu, cu ocaziunea împlinirii a douăzeci de ani de la moartea lui, s-a

strecurat, desigur fără știrea acelor cari au condus revista în zilele mari, o elucubrație semnată de d-l Duiliu Zamfirescu, în care lipsa de cuviință nu este întrecută decât de deșănțarea stilistică și sufletească a autorului ei.

Se laudă acolo sus-numitul autor că a dat cu băta-n baltă atunci când a pronunțat faimosul său discurs de recepțiune în Academie și că prin aceasta a făcut să se sperie: găște, cucove, bătlani și berze, sitari și... (să iertați !) bivoli – uitând diplomatul stângaci că cel dintâi care s-a ridicat și i-a răspuns, cu o bunăvoință exagerată, dar în orice caz cu autoritatea incontestabilă a unui înțelegător, a fost însuși d-l Maiorescu. D-sa l-a sfătuit părintește să se mărginească a produce opere literare, dacă poate, și să nu se amestece acolo unde nu se pricepe.

Sfatul, ca orice sfat bun, n-a fost primit și de aceea d-sa se războiește înainte și menține ceea ce a zis.

Ilustrul coborâtor al lui Ioan al IV Laskaris (1259), fiul «de oameni învățați, de oameni de neam», a plecat în război, uitând una din tradițiile casei sale, care vrea ca cel care pleacă în cruciate trebuie întâi să se spovedească în fața oamenilor de toate păcatele vrute și nevrute, săvârșite cu fapta sau cu gândul.

Omițând acest amănunt din viața oricărui adevărat descendent al cruciaților, ne grăbim a-i îndeplini formalitatea neplăcută și-l vom spovedi noi în public.

Pune-ți patrafiru' pe cap și ascultă:

*

Îți aduci aminte de iarna anului 1884? Într-o odăiță mică din etajul de sus al otelului Metropol ședeau doi «băieți» țari aveau să ajungă doi din cei mai mari scriitori cu care se laudă neamul nostru românesc de astăzi. Băieți săraci, își cheltuiau toată comoara inteligenții și a talentului lor la o gazetă unde erai primit și d-ta, cam pe la ușă. De multe ori i se întâmpla unuia să sfârșească câte un articol scânteietor pe întunec, numai ca să păstreze restul din mucus de lumânare pentru întoarcerea tovarășului. Alături de odaia lor și comunicând cu aceasta era un salon luxos mobilat, cu flori artificiale și cu parfumuri, cu pudră, pulverizatoare și alte ustensile de toaletă intimă, cam curioase pentru locuința unui holtei. Aceasta era odaia d-tale.

Într-o seară, deci, din iarna anului 1884, «băieții» se întorceau acasă cu o lumânare întreagă și cu un volum proaspăt ieșit și intitulat: *În fața vieții*, roman de Duiliu Zamfirescu. Cu o bucurie de ștregari de treabă se furișează în odaie, aprind lumânarea lor, ascultă dacă vecinul e acasă, nu aud nici un zgomot și încep să citească.

Cât au răs cei doi amici în seara aceea, o recunosc ei singuri, nu au răs o viață întreagă. Și cu toate acestea, romanul era jalnic și posomorât, descurajat

și pesimist. Poate că numai Gherea a mai răs cu atâta poftă citind prietenilor articolul său despre *Pesimistul din Soleni*.

Dar deodată răsul se curmă, și prin ușa de comunicare se aude un glas:

– Băieți, nu râdeți așa tare... că nu pot să dorm.

Era autorul care asistasese astfel la execuția lui.

A doua zi, într-un cerc mai întins, cei doi prieteni vorbeau cu un al treilea, care din nefericire nu mai trăiește, și după multe glume și observații înțelepte, acesta al treilea le zise:

– Toate bune, dar e un lucru care m-a pus pe gânduri. În romanul lui Duilă se găsește o scrisoare, așa-zicând trimeasă de un franțuz, Borel, către pesimistul nostru... În scrisoarea asta sunt câteva pasagii cari distonează cu tot restul romanului... Aia mai seamănă a ceva... Sunt idei și legături de fapte cari nu pot fi ieșite din capul lui Duilă...

Și rămânând pe gânduri mai adause:

– Eu am o bănuială...

Deodată se ridică în sus și strigă:

– Știu!

Alteargă în bibliotecă și, după câteva minute, se întoarce cu un volum mic intitulat: Arthur Schopenhauer, *Pensées et fragments*, trad. J. Bourdeau. Paris, Germer Baillière et Cie, 1880.

Și iată ce citi din prefața traducătorului Bourdeau, în paralelă cu romanul în chestie:

J. Bourdeau, p. 13.

C'est qu'il est posé de la folie de son temps, cette folie que l'on a si justement appelée la maladie du pessimisme, ou encore la maladie du siècle: *der Weltschmerz*, la douleur du monde, cette folie qui compte tant de victimes de Werther à René, de Childe-Harold à Rolla, et d'illustres malades: Byron, Musset, Henri Heine...

Și mai departe:

J. Bourdeau, p. 13.

Autre symptôme non moins grave c'est la manie raisonnante: il raisonne sur tout, sur son grand appétit, sur le spiritisme, le claire de lune, l'amour grec, sur les songes et les présages.

Și iarăși:

Placé entre deux époques, l'une de scepticisme aride, l'autre de mysticisme

D. Zamfirescu, p. 107-8.

Ești dar, scumpul meu, atins de această primejdioasă boală a veacului (spusese mai sus, p.106: Ești atins de maladia veacului, pesimismul): *Weltschmerz*, durerea lumii, această nebulie absurd de comunicativă, care numără atâtea victime, de la Werther la René, de la Childe-Harold la Rolla, și atâția iluștri bolnavi: Byron, Musset, Heri (sic) Heine...

D. Zamfirescu, p.109.

El (Schopenhauer) face diagnoza celor mai fine sentimente și are mania de a raționa totul: pentru ce i-e foame? ce e spiritismul? care sunt efectele unei nopți cu lună asupra amorului? ce era amorul la greci? ce sunt presimțirile?

Pus între două epoci, una de scepticism sterp alta de misticism și de emfază, vrea

et d'emphase, il les rapproche et en apparence les concilie.

Și mai:

On avait trop ri au dix-huitième siècle, le siècle de Voltaire au rire sec et strident.

Le dix-neuvième commence avec la lassitude d'un lendemain d'orgie.

– Mai vreți ?

– Nu, mulțumim.

Și «băieții» nu mai râseră.

să le concilieze și să le apropie (adică viceversa).

În veacul trecut lumea a răs prea mult cu un glas sec și strident și Voltaire...

Veacul al XIX a început cu osteneala ce o simte cineva după o noapte de orgie.

*

Și acum, dacă d-l Duiliu Zamfirescu o dorește, putem să-i dăm și numele celui ce l-a descoperit cu acest nerușinat plagiat.

Dar nu va îndrăzni să-l ceară. Îl desfidem.

Pentru noi însă, credem că am sfârșit o dată pentru totdeauna cu acest domn, care și-a început cariera literară cu un act *necorect* și o isprăvește cu o faptă necuviincioasă.

SOCIETATEA SCRITORILOR ROMÂNI

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.36, 6/19 septembrie 1909, cu semnătura „Il. Chendi”.

La *Cronica literară și artistică* desemnată din nr.35 (30 august 1909) al revistei *Țara noastră* se dau următoarele informații:

„*Înființarea Soc. Scriitorilor Români*. O parte din scriitorii români s-au întrunit zilele trecute în localul cafenelei «Boulevard» din București și au hotărât înființarea unei societăți.

Întrunirea a fost prezidată de d-l D. Anghel, care arată scopul societății și roagă pe cei prezenți să adereze la întemeierea ei. În același sens vorbesc d-nii Sadoveanu, Em. Gârleanu și I. Scurtu.

Apoi s-a redactat următorul proces-verbal:

«Astăzi, 21 august 1909, o parte din scriitorii aflați în capitală s-au întrunit și au hotărât întemeierea unei societăți de ajutor mutual și de apărare a intereselor lor profesionale. Toți scriitorii cari, din diferite motive, n-au putut lua parte la această întrunire, sunt rugați să ia parte la viitoarea adunare, care va avea loc la 2 septembrie, ora 3 p.m. în foaierea Teatrului Național.

Atunci se va face constituirea legală a societății și se vor vărsa primele fonduri.»

Iată și numele scriitorilor cari au luat parte la această întrunire:

Domnii: I.Adam, D. Anghel, N.N. Beldiceanu, D. Ciotori, Ludovic Dauș, Al. Gh. Doinaru, N. Dunăreanu, Em. Gârleanu, A. Herz, St. O. Iosif, Ion Minulescu, Corneliu Moldovan, M. Sadoveanu, V. Savel, I. Scurtu și Th. Stamatiade.

La această întrunire au luat parte și reprezentanții ziarelor: *L'Indépendance Roumaine*, *Viitorul*, *Universul* și *Minerva*.

În urmă scriitorii au hotărât să ceară și concursul presei.”

(*Țara noastră*, nr.35, 30 august / 12 sept. 1909).

PLAGIATUL ȘI INSPIRAȚIA

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr. 45 din 8/21 noiembrie 1909, fără semnătură. Textul acesta aparține lui Ilarie Chendi, fiind o reproducere parțială a articolului *Viața literară. Lucruri necinstite în literatură. Cazuri recente de plagiat. Plagiatul și inspirația. Goethe despre originalitate*, publicat de Chendi, sub semnătură, în ziarul *Tribuna*, nr. 237 din 1 noiembrie 1909.

ADDENDA

În *Addenda* acestui volum includem câteva articole nesemnate din *Țara noastră*, despre care putem presupune că aparțin lui Ilarie Chendi, precum și un text pe care acesta l-a semnat împreună cu Octavian Goga (*Către cetitori*).

Editorul se vede obligat să aducă aici în discuție o problemă de o importanță deosebită în cadrul activității critice a lui Ilarie Chendi. Este vorba despre polemica dintre *Țara noastră* și Duiliu Zamfirescu, desfășurată, din păcate, în pagini nesemnate (ceea ce face dificilă și riscantă atribuirea lor), în mai multe numere ale revistei, începând din 24 mai 1909 și sfârșind cu 8 noiembrie 1909, deci pe parcursul a peste o jumătate de an. Două texte din polemica menționată (*Câteva glose* și *Plagiatul și inspirația*), despre care avem informații clare că aparțin lui Ilarie Chendi, le-am inclus în cuprinsul volumului, plasând în *Addenda* cele a căror apartenență nu poate fi categoric dovedită. Această amplă polemică e dusă la două capete: unul al articolelor de fond, celălalt al înțepăturilor de la rubrica de notițe intitulată „Cronica literară și artistică”. Modelul a fost practicat de Ilarie Chendi la revista sa anterioară *Viața literară și artistică*, spre disperarea adversarilor săi, chiar și a unuia de talia lui Nicolae Iorga.

Atât analiza de text a articolelor și înțepăturilor polemice la adresa lui Duiliu Zamfirescu, cât și anumite trimiteri din cuprinsul revistei (vezi referințe în acest sens la fiecare articol în parte) dezvăluie mâna de maestru a lui Ilarie

Chendi, precum și aria sa de informare. Se pune întrebarea: De ce a preferat Chendi să-și păstreze și să-și păzească, într-un anumit fel, anonimul? Să nu uităm, în judecarea acestei probleme, de poziția sa foarte delicată ca funcționar al Bibliotecii Academiei, de unde orice intrigă venită de sus, din sfera „nemuritorilor“, putea să-l arunce în stradă. Și Duiliu Zamfirescu, ca academician, putea să facă acest lucru. Iată de ce, după ce își desființează anonim adversarul cât și întregul angrenaj cultural-literar din jurul său, Chendi găsește de cuviință să intervină direct în polemică în paginile unei alte publicații, susținând acuzațiile aduse lui Duiliu Zamfirescu în *Țara noastră*, dar dându-le o altă pistă de interpretare, mai largă, mai cuprinzătoare, în perspectiva literaturii universale (a se vedea în acest sens articolul *Viața literară. Lucruri necinstite în literatură. Cazuri recente de plagiat. Plagiatul și inspirația. Goethe despre originalitate*, semnat de Chendi în *Tribuna*, Arad, nr. 237, din 1 noiembrie 1909).

Această polemică – după cum ne-o arată datele cunoașterii ei mai îndeaproape – prezintă un moment deosebit în evoluția literaturii române. Ea reușește să polarizeze în jurul ei scriitorii de orientare național-poporanistă, grupați la revistele *Țara noastră*, *Luceafărul* și *Viața Românească*, în opoziție cu cei veniți de la *Literatorul* lui Macedonski, spre *Vieașa nouă* a lui Ovid Densusianu. Revista *Convorbiri literare*, condusă la acea vreme de Simion Mehedinți (Soveja), adoptă o poziție ambiguă, ceea ce acuză cu deosebire Ilarie Chendi, care milita pentru un tradiționalism oarecum modernizat printr-un contact tot mai intens al literaturii și culturii române cu literatura și arta universală. Este chiar drumul pe care va evolua partea majoră a literaturii române dintre cele două războaie mondiale. Temeliile acestei orientări se pun acum, în epoca anterioară primului război mondial, iar unul dintre făuritorii ei se dovedește a fi Ilarie Chendi.

CRONICA LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

A apărut în *Țara noastră*, nr.8 din 22 februarie / 7 martie 1909, nesemnată.

În revista *Țara noastră*, „Cronica literară și artistică“ este echivalentă cu rubrica de „Notițe și informațiuni“ din revista *Viața literară și artistică* și e redactată după modelul acesteia. În unele numere apare semnată „V.E.“ sau „Eft“. (Eftimiu), în cele mai multe însă rubrica e anonimă, dar în cuprinsul ei se simte gheara de leu a lui Ilarie Chendi. În cronica de față, de exemplu, mai ales penultima însemnare îl trădează pe Chendi drept autor, căci tocmai publicase un volum de *Poezii* ale lui Barbu P. Mumuleanu și cine putea să dezvăluie mai bine ca el izvorul de inspirație al *Glossei* eminesciene.

Un alt argument în favoarea paternității acestui text îl constituie și prezența preocupării lui Chendi pentru noul *curent futurist*.

IMPORTANTĂ ȘEDINȚĂ LA ACADEMIA ROMÂNĂ

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr. 21, 24 mai / 6 iunie 1909, ca articol de fond, nesemnat.

Discursul de recepție la Academia Română al lui Duiliu Zamfirescu a avut loc în data de 16/29 mai 1909. I-a răspuns Titu Maiorescu. Acest discurs a apărut în broșură, împreună cu replica maioresciană, abia în septembrie 1909. Între timp, în presa românească avusese loc o amplă polemică în jurul poporanismului – tema principală a discursului lui Duiliu Zamfirescu.

O prezentare substanțială a acestei polemici, cu ample implicații din partea multor scriitori ai timpului, – face Ioan Adam în *Note și comentarii* la volumul VI, partea I, de *Opere* ale lui Duiliu Zamfirescu, Editura Minerva, 1987, p. 233–278.

Paginile polemice (nesemnate) din revista *Țara noastră*, unde susținea rubrica de critică literară Ilarie Chendi, fac parte din această amplă dezbateră.

În ansamblul polemicii, articolul despre ședința de la Academie, unde D. Zamfirescu își prezentase discursul de recepție, are o importanță deosebită, fiindcă reprezintă baza de pornire a pamfletelor care urmează. Aici tonul expunerii este încă sobru, neutru, echilibrat. Violența atacului se va dezvălui pe parcursul polemicii din ce în ce mai mult.

Nimeni nu prevedea furtuna ce se va dezlănțui. Astfel, în nr. 16 pe 1908 al revistei *Țara noastră* (13 aprilie 1908) sunt prezentați „noii membri ai Academiei“ cu fotografii și texte elogioase: Nicu Gane, Andrei Bârseanu și Duiliu Zamfirescu, „în locul decedaților B.P. Hasdeu, Iosif Vulcan și C. Ollănescu-Ascanio“.

Despre Duiliu Zamfirescu se spune:

„D-l Duiliu Zamfirescu s-a născut în anul 1858, în comuna Plăjinești (R. Sărat) și e unul din cei mai de frunte scriitorii ai noștri. D-sa a publicat foarte multe volume: poezii, nuvele, romane etc.

A ocupat mai multe funcțiuni; în ultimul timp a fost secretar general al Ministerului de Externe, iar acum e ministru plenipotențiar al României la Sofia.

Fără titlu, Immuri păgâne, Alte orizonturi, Poezii nouă, Viața la țară, Tănase Scatiu etc., iată câteva din operele d-lui Duiliu Zamfirescu, dintre cari unele au fost traduse și în franțuzește.“

Prezentarea noilor academicieni nu o putea face altul decât Ilarie Chendi, căci el se afla acolo, chiar în incinta Academiei. Se vede că nici el nu prevedea furtuna polemică ce se va dezlănțui.

Faptul că relațiile dintre scriitorii ardeleni și Duiliu Zamfirescu erau pe cale să se inflameze îl atestă însă articolul *D-l Duiliu Zamfirescu și ardelenii – un fenomen ciudat al mișcării literare de astăzi* (*Tara noastră*, nr.12, 22 martie / 2 aprilie 1909). Articolul e semnat de Demetru Marcu, redactor responsabil al revistei, colaborator apropiat al lui Chendi.

În discursul său academic, Duiliu Zamfirescu face referiri negative la prozatorii ardeleni Slavici și Popovici-Bănățeanul și mai ales la poezii Coșbuc și Goga.

„A cânta în versuri numărul de hectare pe care-l deține marea proprietate, față de numărul de hectare pe care-l deține mica proprietate, este o glumă de prost-gust. De aceea este ridiculă poezia d-lui Coșbuc, care începe cu: «Noi vrem pământ»... [...]

Mai vinovat decât d-l Coșbuc este d-l Goga, fiindcă d-sa trăiește printre românii subjugăți.

Din toate poeziile d-sale de până acum se desprinde violența greoaie a unui arendaș de talent, pe care nu-l dijmuește boierul la vreme. O îngrămădire și un abuz de cuvinte, unele evocative, altele brutale și neestetice, altele dezgropate de prin cronicari, ascund o adevărată lipsă de inspirație.

Glia, bouleni, nănașa, Laie Chiorul, genuine sunt rostogolite pe un fond de o sărăcie de linie care dă tabloului o monotonie exasperantă. *Laie Chiorul* este un țigan sinistru“... (Duiliu Zamfirescu, *Opere*, VI, partea I, ed. cit., p. 36).

Desigur, Goga și Chendi, directorii revistei *Tara noastră*, nu puteau rămâne indiferenți la asemenea ofense, mai ales că Ilarie Chendi a luat, de la începutul carierei sale critice, apărarea poeziei lui Goga.

ÎN JURUL UNUI DISCURS ACADEMIC

A apărut în revista *Tara noastră*, Sibiu, nr.22, 31 mai / 13 iunie 1909, fără semnătură. Acest comentariu al discursului de recepție la Academia Română al lui Duiliu Zamfirescu aparține probabil lui Chendi. Nimeni altul ca el nu cunoștea din cercetări proprii descendența macedonskiană a atitudinii lui Duiliu Zamfirescu, poziția comună a celor doi față de mișcarea literară majoră a țării, venind prin Alecsandri și Eminescu și dezvoltându-se în „poporanism“.

Comentariul discursului academic al lui Duiliu Zamfirescu face corp comun cu post-scriptumul articolului *Viața literară* semnat de Chendi pe aceeași pagină a revistei, post-scriptum intitulat *Bizantinism*:

„Ne surprinde mult bizantinismul d-lui Soveja de la *Convorbiri literare*, care într-un articol al său dovedește că sau n-a cetit slabul roman *Îndreptări* de Duiliu Zamfirescu, sau se face că n-a observat necuviincioasele apostrofe strecurate acolo la adresa scriitorilor ardeleni, necuviințe repetate în urmă și în sânul Academiei. Câtă vreme noi respingem numai atacurile, este de-a dreptul absurd să fim învinuiți tot noi de dezbinători și este cu totul umoristic să vezi pe d-l Soveja făcând pe sentimentalul îngrijorat de viitorul unității culturale. O poză mai puțin gravă, o pretenție cât de cât mai modestă și o judecată mai echitabilă n-ar strica d-lui Soveja“ (*Tara noastră*, nr. 22, 31 mai 1909).

Nota de mai sus vizează intervenția lui Simion Mehedinți: *Mai departe de Bizanț*, din *Convorbiri literare*, numărul pe mai 1909, în care directorul de atunci al revistei junimiste pleda pentru o așa-zisă „unitate culturală“ a scriitorilor ardeleni cu Duiliu Zamfirescu, care-i ofensase atât în romanul *Îndreptări*, apărut de curând, cât și în discursul său academic.

Ioan Adam crede că autorul articolului *În jurul unui discurs academic* „ar putea fi Goga însuși“ (op. cit.; p. 259), ceea ce ni se pare puțin probabil, datorită faptului că aria de informare a acestui text, cât și tonul său ironic ne îndreaptă pe linia Chendi.

TOVĂRĂȘIE TRISTĂ

A apărut în cadrul rubricii intitulată „Cronica literară și artistică“ din *Tara noastră*, Sibiu, nr. 23, 7/20 iunie 1909, rubrică redactată anonim de Ilarie Chendi. Acest text este un răspuns la articolul *Un arendaș de talent*, publicat de Moldovan Gergely în publicația clujeană *Ungaria* din 15 iunie 1909 și reprezintă un moment important în evoluția polemicii cu Duiliu Zamfirescu. Aici se remarcă spiritul intransigent al lui Chendi față de cei ce aduceau prejudicii cauzei naționale în Transilvania.

„Tovărășia tristă“ între Duiliu Zamfirescu, „decadenții din București“ și Moldovan Gergely din Cluj, un „erou“ mai vechi al pamfletelor lui Ilarie Chendi (vezi, în această ediție, vol. 2, p. 186, vol.3, p. 65-69), explică accentuarea violenței din pamfletele ulterioare ale polemicii, după principiul emis de Chendi în paginile *Țării noastre*:

„Boicotul pe toată linia împotriva tuturor spărgătorilor solidarității naționale“.

În legătură cu discursul lui Duiliu Zamfirescu la Academia Română, dintr-o altă „cronică literară și artistică“ din revista *Tara noastră* (nr. 26, 28 iunie / 11 iulie 1909), aflăm, în spiritul aversiunilor știute ale lui Chendi:

„Aristocratul din Focșani. Elevul detractorului poet Macedonski, d-l Duiliu Zamfirescu, publică în *Convorbiri literare* o ridicolă donchișotiadă, în care revista noastră și conducătorii ei sunt insultați. Pe cum în discursul de recepție, arma d-lui Zamfirescu a fost insulta, nu ne putem aștepta ca apărarea să fie mai cuviincioasă.

Privim zâmbind la zvârcolirile d-sale, cari nu ne ating, și ne pare bine că, prin articolul nostru, i-am prezentat oglinda în care s-a recunoscut. Dar vom reveni“...

Câteva rânduri mai jos, un alt comentariu, în același spirit de ostilitate față de cercurile literare ale lui Macedonski și Ovid Densusianu:

„Cine se aseamănă se adună. După d-l Densusianu vine și Al. Macedonski de ia apărarea fleacurilor rostite de d-l Zamfirescu la Academie. Cu această ocazie, Macedonski își revendică sieși «paternitatea» ideilor d-lui Zamfirescu! Publicând un articol în ziarul *Biruința*, prin care anunță o întregă campanie antipoporanistă, iată ce zice Macedonski:

«D-l Duiliu Zamfirescu, poetul senin al culmilor (cum rămânem cu sublimul absurd? – nota red.) și care, pe lângă că reprezintă în Academie îndrumarea către puritatea artistică, însemnează în acest înalt corp consfințirea mișcării de la *Literatorul*, a tulburat adânc pe cei cari prăvălesc literatura română către mocirla lipsei de carte»...

Vorba cu «tulburarea» noastră, calea-vaalea!

Dar mărturisirea că discursul d-lui Zamfirescu «însemnează consfințirea mișcării de la *Literatorul*» trebuie reținută, căci prin ea totul se reduce la adevărata valoare și d-l Zamfirescu este apreciat după merit.“

UN MARE NERUȘINAT

A apărut în revista *Țara noastră*, nr.27, din 5/18 iulie 1909, la rubrica intitulată „Cronica literară și artistică“, redactată anonim, în cea mai mare parte, de Ilarie Chendi. Aici pana lui este mai mult decât evidentă. Referințe de aceeași natură la epigrama „nenorocitului detractor“ al lui Eminescu există și în amplul studiu de negare a valorii poeziei lui Macedonski (vezi, în această ediție, vol.3, p. 56-57). Referințele la texte ale lui Macedonski scrise cu douăzeci și șase de ani în urmă, paralele cu vestita epigramă, care dezvăluie „minciuna cinicului bătrân“ nu puteau fi aduse în dezbatere decât de un cercetător atent al trecutului nostru literar, cum era Chendi în activitatea de la Biblioteca Academiei Române.

Polemica împotriva lui Duiliu Zamfirescu o aflăm prezentă și în „Cronica literară și artistică“ anonimă din numărul 27 al *Țării noastre*:

„O aniversare. Tocmai acum se împlinesc 650 de ani de când cel mai vechi străbun al d-lui Duiliu Zamfirescu, «Ioan al IV Laskaris, la 1259», s-a ivit pe orizont în istoria omenirii. Din prilejul acestei aniversări, închinăm o mare parte din numărul de față al revistei noastre memoriei ilustrului coborător din oameni învățați și oameni de neam. Tot ce ne pare rău e că «documentele au fost arse», și astfel suntem nevoiți să servim noi publicul cu niscai...«documente»...“

Că probabil Chendi este autorul acestei „Cronici literare și artistice“ o dovedește nota de mai jos, referitoare la relația lui Macedonski cu Eminescu, relație tratată în același fel și în alte scrieri ale lui Chendi:

„Ziarul *Epoca* reproduce articolul d-lui Zamfirescu din *Convorbiri literare*. Spiritul de corectitudine ar fi trebuit s-o îndemne să reproducă mai întâi articolul nostru, împotriva căruia este scrisă diatriba d-lui Zamfirescu. În orice caz, sperăm că va reproduce cel puțin articolul al doilea al nostru, *Răspuns la o necuviință*. E o chestiune de cinste și de colegialitate“ (*Țara noastră*, nr.27, 5/18 iulie 1909).

Iată și o altă însemnare anonimă despre Duiliu Zamfirescu, realizată în stilul tăios al lui Chendi de la rubrica de „Notițe și informațiuni“ a *Vieții literare și artistice*:

„«Evenimentul» despre Duilă. Confratele *Evenimentul* din Iași consacră o serie întreagă de articole expectorațiilor d-lui Zamfirescu împotriva poeziei populare. Și venind vorba și despre ilustra origine a ponegriților, numitul ziar spune că numai în fabule se mai găsește o astfel de judecată:

Știi din ce neam mă trag
Și că strămoșii mei
Sunt fii de Dumnezei ?
Nemuritorii toți din cer când au fugit
Sub nume de pisici în lume au trăit,
Preoții egipteni în templuri îi slăvesc
Și niște tigri mici cu noi se potrivesc...

zice pisica sălbatică tigrlui, iar acesta îi răspunde:

Dacă strămoșii tăi
Cu tine semănu
Firește erau proști
Câți lor li se-nchinau;
Iar dacă au avut
Ceva dumnezeiesc,
Eu te compățimesc
Și pentru starea ta

De milă sunt pătruns,
Căci drept de-ar fi ce spui:
Zău, prea rău ai ajuns.

Fără comentariu.

Și ceva mai jos:

„*Ghenealogia lui Zamfirescu*

Pe larg și cu nimerită zeflema se ocupă și revista *Viața Românească* despre ilustra origină a plagiatorului. Autorul acestui articol îl aseamănă pe d-l Zamfirescu cu un tip patologic prezentat de doctorul Babeș la o conferință și care se lăuda mereu că are un milion de vagoane de grâu și o sută de mii de moșii... (*Cronica literară și artistică*, în *Țara noastră*, nr.29, 19 iulie / 1 aug. 1909).

Tot din „Cronica literară și artistică” a aceluiași număr din *Țara noastră* aflăm despre întinderea polemicii cu Duiliu Zamfirescu:

„Mai multe ziare din București au reprodus articolele și poezia noastră, consacrate eminentului plagiator Zamfirescu. Singura gazetă, însă, care, din motive de corectitudine colegială era obligată să reproducă lămuririle noastre – *Epoca* – nu ne-a făcut această cinste. În schimb, ea tipărește în timpul din urmă poezii traduse de un anumit Narcis (să nu fie oare tot Duiliu?), cari merită să fie relevate, ca să se vadă gustul literar al acestui confrate.

Îată câteva versuri narcisiane, traduse din autorul francez Haraucourt:

După o lungă ne-nfrântă
Și năvalnică orgie
Dragostea-mi extenuată
Cu încetul ne-a lăsat,
Însă *carnea mea păstrat-a*
Călduroasa nostalgie
A visărilor ce fruntea-mi
Pe-al tău braț le-a legănat.

Ca o văduvă în doliu
Pielea-mi urlă și te cheamă...
Pe-acei pat-mormânt în care
Fericirea mi-o zăresc
Mai pe sus ca al meu suflet
Corpu-mi, sclav, îți poartă teama
Și tot plâng, gândind la tine
Eu, ce nu te mai iubesc...

Ne surprinde să vedem versuri ca «pielea-mi urlă și te cheamă» într-un organ în care d-l Mehedinți făcuse propagandă în contra «Suburei.»

(*Țara noastră*, nr.29, 19 iulie / 1 aug. 1909)

ILUSTRUL PLAGIATOR

Apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.32, 9/22 august 1909, în locul articolului de fond și fără semnătură, articolul continuă polemica anterioară cu Duiliu Zamfirescu.

Faptul că acest text aparține lui Chendi și nu altcuiva îl demonstrează amănunțele de istorie literară pe care numai un cercetător sagace precum Chendi le putea cunoaște. Viața și activitatea lui Ollănescu-Ascanio formase chiar obiectul a numeroase cercetări personale (vezi, în această ediție, vol.3, p.211, 262, 265, 269, 272, 273; vol.4 p. 23, 25, 180, 181, 192, 355).

La „Cronica literară și artistică” din numărul următor al *Țării noastre* este recenzată revista *Viața Românească*, nr.7, „apărută zilele trecute” (cu referire la faptul că Goga renunțase la o bursă după ce Duiliu Zamfirescu îl numise „bursierul cocoanelor”): „La rubrica «Miscelaneea» – ni se spune printre altele – se publică un articol *Pentru poetul Octavian Goga*, în care se discută renunțarea acestuia la bursa dată de Casa Școalelor și în care autorul ajunge la următoarea concluzie:

«Poetul e dator să jertfească acestui neam tot darul său, nu e în drept să înăbușe acest dar, și nici, deci, să renunțe la munca pentru desăvârșita lui dezvoltare. La datorii nu se renunță!...»

Desigur că e mult adevăr în aceste cuvinte, dar lucrurile se schimbă când cineva e tulburat, în împlinirea datoriei, de bănuiele murdare, pe cari nu le poate suporta.

Dar vom mai reveni, probabil, asupra acestei chestiuni, când ne vom spune și cuvântul ultim față de oamenii cari nu s-au sfiit să arunce insulte și cari acum stau la o parte, îmbrobodiți în cea mai puțin onorabilă tăcere.

În acest număr al *Vieții Românești* se reproduce o bună parte din executarea donchișotului Zamfirescu în revista noastră și se publică un articol în care se scarmână rând de rând «ideile» bizantinului nostru plagiator din discursul la Academie.” (*Țara noastră*, nr.33, 16/29 august 1909).

CĂTRE CETITORI

A apărut în revista *Țara noastră*, Sibiu, nr.47, 22 noiembrie / 5 decembrie 1909, cu semnătura „Il. Chendi și Oct. Goga”. După cum se vede din cuprinsul acestui articol, Chendi nu a fost un simplu colaborator la *Țara noastră*, ci un conducător al ei, un spiritus rector. Toată analiza care se face în cuprinsul articolului relevă un spirit critic deosebit de lucid și de sintetic, cum era al lui Chendi. Apoi referința la „cei doi ani” de apariție „de până acum” se

dovedește a fi de fapt corespunzătoare colaborării lui Chendi, revista *Țara noastră* fiind mai veche, dar fără prestigiul și valoarea națională la care ajunsese acum. De asemenea, referința la „partea culturală” corespunde exact spiritului nou pe care și l-a însușit revista *Țara noastră* o dată cu începutul colaborării lui Chendi. Multe din rubricile ei sunt preluate după modelul de la *Viața literară și artistică*.

Implicarea lui Chendi în viața socială și politică din Transilvania devine aici deosebit de evidentă, numeroase dintre articolele anonime de-a lungul celor doi ani de apariție urmând cu strictețe acestor planuri de luptă națională și, deci, putându-i fi atribuite.

Din articol reiese și faptul că încetarea apariției revistei *Țara noastră* a fost hotărâtă împreună de către Chendi și Goga: „Nu este vorba de o dispariție a acestui organ, ci de o încetare provizorie, până la revenirea unuia dintre noi. de pe plaiurile străinătății”. Chendi era exclus să poată reveni în Ardeal, dar la rubrica de știri de pe ultima pagină a numărului respectiv, ni se spune:

„În urma plecării directorului nostru, d-l Octavian Goga, în străinătate. pe un an de zile, am hotărât suspendarea apariției revistei pe acest timp. anunțând de pe acum reapariția ei după întoarcerea d-lui Goga”.

INDICE DE AUTORI

A

Aaron, Florian: 163-164, 168
 Adam, Ioan (1875-1911): 87, 181, 341
 Adam, Ioan (n. 1946): 343, 345
 Agârbiceanu, Ion: 267-269, 336
 Alcalay, Leon: 266
 Alecsandri, Iancu: 19, 21-25, 309, 311-312
 Alecsandri, Vasile: 8-14, 19, 21-23, 26-27, 34, 79, 86, 100-102, 104-105, 135-136, 141, 144, 164, 167, 175, 181, 190, 202, 213-220, 222, 240, 264, 289-291, 294, 309, 310-311, 321, 326, 333, 334, 346-347
 Alexandrescu, Grigore: 22, 38, 164, 212
 Anacreon: 15
 Anghel, Dimitrie: 204, 266, 340, 341
 Antoniadă, Const.: 239-240, 334
 Aricescu, Constantin D.: 269
 Aristia, Constantin: 163
 Arndt, Ernst M.: 214
 Asachi, Gh.: 14-18, 27, 32, 163, 201, 211-214, 286, 311

B

Babeș, Victor: 348
 Bacalbașa, Anton C.: 118
 Bacaloglu, Elena: 129-131, 323
 Barișiu, George: 168
 Baronzi, G.: 267-270, 336
 Bassarabescu, Ion Al.: 168, 181
 Baudelaire, Charles: 51, 248
 Bălcescu, Nicolae: 38, 164
 Bărnuțiu, Simion: 124, 194, 195
 Bârsan, Olimpia Alexandra: 125, 204
 Bârsan, Zaharia: 85, 125, 136, 190-194, 196, 202-203, 238-239, 332, 334

Bârseanu, Andrei: 343
 Bârseanul, Ion: 159, 171-174, 329
 Becescu, Florian: 125
 Beldiceanu, Nicolae: 341
 Beldiman, Alexandru: 211, 294
 Bengescu-Dabija, Gheorghe: 118, 142, 165
 Bernstein, Henry: 138
 Blaga, Lucian: 85
 Blasco Ibáñez, Vicente: 301
 Bogdan-Duică, Gh.: 197
 Boileau, Nicolas: 15, 163
 Bolintineanu, Dimitrie: 16-17, 36, 137, 164, 214, 269
 Bolliac, Cezar: 37, 164, 168, 201, 215
 Bourdeau, J.: 281, 339
 Brătescu-Voinești, Ion Al.: 55, 168, 181
 Byron, George Gordon: 28, 118

C

Caesar: 301
 Caion: 206
 Cantemir, Antioh: 211
 Caragiale, Costache: 33
 Caragiale, Ion Luca: 83, 122, 144, 168, 202, 206, 234-37, 292
 Caraivan, Virgil: 209
 Carlyle, Thomas: 334
 Carmen Sylva (regina Elisabeta): 104, 176, 260-261, 336
 Carp, P.P.: 90
 Catina, Ion L.: 36
 Cavadia, George: 137
 Cazaban, Alexandru: 159, 167, 169-171, 329
 Călugăru, Alice: 60-64, 66, 159, 309-314
 Cehov, Anton: 81-82
 Cerna, Panait: 73-74

Chénier, André: 28
Cicero: 301
Ciocârlan, D.: 80, 181
Cioflec, Romulus: 204
Cioflec, Virgil: 84, 175
Ciotori, Dimitrie N.: 341
Codreanu, M.: 51-53, 159, 309-310,
313

Codrescu, Theodor: 217
Comşa, D.: 315
Conachi, Costache: 211
Cornel, Theodor: 227-230, 333
Costache, Veniamin: 14
Coşbuc, George: 13, 45, 65, 75, 85,
115, 124, 159, 169, 174-176,
180-181, 196-197, 255, 318,
289-292, 330, 334
Creangă, Ion: 168, 289
Creţeanu, George: 36-39, 309, 327
Cunţan, Maria: 223, 272
Cuza, A.C.: 46-50, 309, 114, 313,
326

D

Dabija, O.: 258-260, 336
Dauş, Ludovic: 341
Davila, Alexandru: 117, 118, 138-
140, 165
Dăscălescu, D.: 215
Delavrancea, Barbu Ştefănescu: 133,
168, 171, 181, 230-237, 292,
333, 334
Demetrescu, Traian: 87, 171
Densusianu, Ovid (Ervin): 76, 122-
123, 158, 161, 179, 242-245, 247,
274, 320, 325, 328, 334, 337,
342, 346
Déspres: 131
Dobrogeanu-Gherea, Constantin: 168,
274-275, 337, 339
Doinaru, Al. Gh.: 341

Donici, Alexandru: 201, 211-213
Dragomirescu, Mihail: 74, 84, 111-
113, 122, 159, 205, 263-264,
320-321, 325
Drăgănescu, Mihail (Werther): 168
Dumas, Alexandre: 27, 269
Dunăreanu, N.: 341
Duţescu-Duţu, T.: 144

E

Eftimiu, Victor: 159, 317, 333
Eliade, Pompiliu: 142, 150, 324
Eminescu, Mihai: 13, 24, 44, 46-47,
84, 134-135, 137, 162, 165, 167-
168, 175, 197, 251-252, 265, 280,
287, 290, 292, 298-299, 329, 335,
337-338, 344, 347
Esop: 211-212

F

Filipescu, C.G.: 164
Filipescu, Ion A.: 164
Flondor, Tudor: 137
Florescu, Al.: 143-144, 181-183, 324,
330
Foscolo, Ugo: 214
Fröhner: 275-276

G

Gane, Nicolae: 168, 234, 343
Gârleanu, Emil: 46, 74, 181, 206,
340-341
Ghica, Ion: 19, 164, 167
Goga, Octavian: 74-75, 111, 196,
289-290, 296, 301, 315, 327, 329,
337, 344-345, 349-350
Goron, Ion: 159, 168, 196, 318
Goethe, Johann Wolfgang: 87, 96-99,
249, 257, 321, 341

Goldoni, Carlo: 141, 190
Goldschmith, Kurt W.: 250
Gorki, Maxim: 285
Grama, Alexandru: 197
Grande, Grigore H.: 98, 269
Grigorescu, Nicolae: 58-59, 83, 175
Grillparzer, Franz: 207
Gusti, Dimitrie: 20

H

Haneş, Petre V.: 210
Haraucourt, Edmond: 348
Haret, Spiru C.: 139
Hasdeu, Bogdan P.: 90, 149, 168,
343
Hauptmann, Gerhardt: 233
Heine, Heinrich: 48, 272
Heliade-Rădulescu, Ion: 14, 38, 118,
163, 164, 211-212, 214, 269,
286, 293
Herder, J.G.: 9
Herz, A. de: 341
Hétrat, Jean Boniface: 247
Hodoş, Constanţa: 86-87, 127-129,
323
Hoffmann, Franz: 88
Holban, M.G.: 79
Homer: 97, 163
Horaţiu: 101-104
Hrisoverghi, Atanasie: 14, 26-31, 201,
306, 312
Hristopol, Atanasie: 211
Hurmuzachi, Alexandru: 10
Hurmuzachi, Constantin: 222
Hurmuzachi, Eudoxiu: 20, 222

I

Ibrăileanu, Garabet: 75
Ibsen, Henrik: 138, 194
Ionescu de la Brad, Ion: 214

Ionescu-Gion, G.: 78
Ionescu, Nicolae: 33
Ionescu, Radu: 215
Iorga, Nicolae: 74-76, 80, 83, 89-91,
93, 109-110, 112, 114, 118, 141,
186, 189-192, 205, 244, 251,
270, 316, 317-320, 321, 331, 341
Iosif, Ştefan Octavian: 165, 204, 266
Isac, Emil: 223, 225-227, 333
Iser, Iosif: 317, 318
Ispirescu, Petre: 83, 168
Istrati, Panait: 269

K

Karadžić, Vuk: 9
Key, Ellen: 206, 272
Kipling, Rudyard: 170
Körner, Theodor: 28
Kogălniceanu, Mihail: 9, 26-28, 30,
167, 217, 220
Králov, Ivan Andreevici: 211, 213
Kümmel: 111

L

La Fontaine, Jean de: 211, 213
Lamartine, Alphonse de: 15, 163
Laurian, August Treboniu: 163, 164
Lazăr, Gheorghe: 163, 196, 212
Lecca, Haralamb G.: 150, 165, 207-
209
Lecocq, Charles: 82
Lemaitre, Jules: 82
Lenau, Nikolaus: 43
Leopardi, Giacomo: 275-276
Livescu, Ion I.: 151
Luchian, Nicolae: 34

M

Macedonski, Alexandru: 169, 274,
292-293, 298-299, 334, 337, 342

Maeterlinck, Maurice: 248
Majorescu, Titu: 19, 23-24, 43, 84,
122, 168, 186, 196, 275, 279,
289-292, 295, 334, 337, 338, 343
Manzoni, Alessandro: 214
Marcu, Demetru: 327, 344
Marian, B.: 209
Marinetti, F.T.: 285-286
Marlitt, E.: 88
Mavrogheni, Petru: 102, 104, 217
Mândrescu, Simion: 286, 287
Mândru, A.: 119-121
Mehedinți, Simion (Soveja): 159,
253, 275, 300, 337, 342, 345,
348
Melchior de Vogué: 82
Miclescu, Ion: 181-183, 330
Mille, Constantin: 298
Millo, Matei: 10, 34
Minulescu, Ion: 74, 158-159, 161,
247, 328, 341
Moldovan, Gherghely: 296, 345
Moldovanu, Corneliu: 112-113, 341
Molnar-Piuariu, Ioan: 162
Montesquieu: 24
Mumuleanu, Barbu Paris: 201, 211,
287-288, 343
Munteanu, Donar: 262-265, 336
Munteanu, Gavril: 97-98, 168
Mureșanu, Andrei: 189, 227
Mureșianu, Aurel: 156

N

Năsturel (N.Densușianu?): 165
Negri, Costache: 217-218
Negruzzi, Costache: 9, 14, 15, 21,
24, 27-28, 34, 167, 211, 214
Negruzzi, Iacob: 22, 100, 102
Negulici, Ion: 164
Netea, Vasile: 309, 314, 321, 326,
328, 331

Newton, Isaac: 301
Nietzsche, F.W.: 318

O

Odobescu, Alexandru: 38-39, 40-42,
168, 279, 309-310, 312
Obradovici, D.: 211
Ollănescu-Ascanio, D.C.: 100-101,
103-104, 143, 165, 289, 300-
302, 321, 343, 349
Olmazu, Mihnea: 93
Orășanu, N.T.: 39, 220
Oreste (Oreste Georgescu): 93
Ossian: 97
Osvadă, Vasile C.: 315

P

Pann, Anton: 135
Papadopol-Calimah, Al.: 21
Pavelescu, Cincinat: 49, 74, 136
Pelimon, Alexandru: 269
Petöfi, Sándor.: 80-81, 166
Petrarca, Francesco: 15
Petrașcu, N.: 165, 234, 243
Pitiș, Ecaterina: 336
Platon: 275-276
Poenaru, Petrache: 164
Pompiliu, Miron (Moise Popovici):
165
Poni, Iancu (Ioan): 32, 35, 309, 312
Popovici, Aurel C.: 83, 151, 159,
204
Popovici-Bănățeanu, Ion (Niță): 43-
45, 85, 196, 289, 309-310, 313
Pop-Reteganol, I.: 269
Pora, N.: 316-317
Procopiu: 142

R

Régnier, Henri de: 248

Richardson, Samuel: 96
Rollinat, Maurice: 265
Rosetti, C.A.: 135, 164
Rosetti, Radu: 159, 165
Rousseau, J.J.: 96
Rubin, A.: 111
Russo, Alecu: 9, 167, 294

S

Sadoveanu, Izabela (Evan): 75, 206
Sadoveanu, Mihail: 74-75, 112, 171,
181, 340-342
Samaine, Albert: 248
Sand, George: 269
Sandu-Aldea, Constantin: 76, 87,
131-133, 181, 315, 323
Sardou, Victorien: 82
Savel, Vasile: 341
Săulescu, Mihail: 212
Schelitti, N.: 137
Schiller, Friedrich von: 30, 180, 209,
286
Schmerz: 158
Schopenhauer, Arthur: 281, 339
Scott, Walter: 269
Scrob, Carol: 137
Scurtu, Ion: 76, 80, 112, 189, 316-
317, 325, 340-341
Sfetea, Constantin: 210
Shakespeare, William: 138, 194,
257, 260
Siheanu, Alexandru: 38
Sima, Grigore: 85
Sion, Gheorghe: 28-30, 33
Slavici, Ioan: 84-85, 168, 196-197,
234, 288-289
Socec, Ioan I. V.: 105, 142, 230, 262
Soricu, I.U.: 76
Speranția, Theodor D.: 165
Spinoza, Baruch: 249
Stamatescu, George: 158
Stamatiad, Al.T.: 341

Stans (Constantinescu, I.N.): 175
Stavri, Artur: 55-56, 58-59, 309, 313
Stere, Constantin: 75, 289
Strat, I.: 124
Suderman, Herman: 138
Sue, Eugène: 269

Ș

Șaguna, Andrei: 156
Șerbănescu, Theodor: 48, 134-137
Șpan, P.: 315

T

Tardini, Fanny: 10
Tasso, Torquato: 118
Tăutu, Gheorghe: 214, 269
Teleor, Dimitrie: 49, 137
Tell, Christian: 164
Tolstoi, Lev: 257, 261
Toneanu, Vasile: 143

Ț

Țichindeal, Dimitrie: 211-213

U

Urechii, V.A.: 165

V

Valentineanu, Ioan G.: 220
Vasilii, Gh.: 317
Văcărescu, Ion (Iancu): 164
Văcăreștii: 211, 294
Várnay, Theodor C.: 217
Verlaine, Paul: 248
Verzea, Victor: 204
Vlahuță, Alexandru: 75, 83, 142, 158,
166, 168, 174-178, 181, 236,
292, 330
Vlădicescu, Alexandru: 10
Voltaire: 325

W

Wagner, Richard: 198
 Werther, vezi Drăgănescu, Mihail
 Wilde, Oscar: 248

Z

Zamfirescu, Duliu: 168, 253, 274-276,
 281, 289-298, 300-302, 337-341,
 343-349
 Zola, Emile: 82

CUPRINS**PORTRETE LITERARE
(1911)**

V. Alecsandri.....	7 (310)
G. Asachi (Cu prilejul unei ediții complete).....	14 (311)
Iancu Alecsandri (Fratele poetului).....	19 (311)
Al. Hrisoverghi (1811-1837) (Romanul unui poet).....	26 (312)
Iancu Poni.....	32 (312)
Gh. Crețeanu.....	36 (312)
Al. Odobescu (Un suflet frumos).....	40 (312)
Niță Popovici.....	43 (313)
A.C. Cuza.....	46 (313)
M. Codreanu.....	51 (313)
Artur Stavri.....	55 (313)
Const. Mironescu și Alice Călugăru (Două talente tinere).....	60 (314)

**DIN PERIODICE
(1908-1909)**

Epocă de tranziție.....	71 (314)
Anul literar trecut.....	73 (316)
Notițe și informațiuni.....	78 (316)
Viața în București. (Partea literară) [1-4].....	83 (316)
Răspuns d-lui Iorga.....	89 (317)
Un glas smerit.....	92 (320)
O nouă ediție din „Werther“ (Apărută în „Biblioteca pentru toți“). Moartea lui Ascanio.....	96 (321)
De vorbă cu un cititor (În loc de „Corespondențe“). Notițe și informațiuni.....	100 (321)
Notițe și informațiuni.....	106 (321)
Răvașul săptămânei.....	109 (322)
	115 (322)

Un nou volum de versuri („Zări senine“)	119 (322)
Notițe și informațiuni	122 (322)

Dări de seamă

[1] Constanța Hodoș: „Martirii“ (Roman)	127 (323)
[2] Elena Bacaloglu: „Două forțe“ (Roman.) Partea a doua din ciclul „În luptă“	129 (323)
[3] C.Sandu-Aldea: „Pe drumul Bărăganului“ (Nuvele și schițe)	131 (323)
Romanța noastră	134 (324)
Scrisori din București (Cestiuni teatrale)	138 (324)
Schimbare la teatru	140 (324)
Impresii din teatru („Sanda“ d-lui Al. Gh. Florescu)	143 (324)
Fără critici...	146 (325)
Răvașul săptămânii	149 (325)
Propaganda de fapt	152 (326)
După zece ani	154 (326)

Viața literară

[1] Sfârșit de primăvară. Revistele. O rectificare. Volumul și revista lui Minulescu. Ov. Densusianu-Dhvani. Megalomania literară	158 (328)
[2] Societățile scriitorilor români. Un scurt istoric al lor. Mișcările mai nouă. Încercarea recentă. Un monument lui Eminescu	162 (329)
[3] Gruparea prozatorilor. Prozatorii de astăzi. Nuvele și schițe. N-avem proză decadentă. Al. Cazaban: volumul „Chipuri și suflete“	167 (329)
[4] Iarși tinerii prozatori. Realismul lor. Unul care nu e realist. Ioan Bârseanu și volumul său „Dor pustiu“	171 (329)
[5] D-l Vlahuță și literații de astăzi. Un arbitru al literaturii. Vlahuță și Coșbuc. Vlahuță și Dinastia. Lucrarea mai nouă a d-lui Vlahuță: „Din trecutul nostru“	174 (330)
[6] Literatura de mâine. Teatrul și literatura	178 (330)
[7] Lipsa de scriitori în clasa superioară. Două încercări dramatice de d-nii Miculescu și Florescu. Două mame. Scurtă observație	181 (330)
[8] Un simptom	183 (330)
[9] I. Gustul	186 (331)
II. Comercializarea	187 (331)
[10]	189 (331)

[11] Diletanții	193 (331)
[12] Scriitorii ardeleni	196 (331)
[13] I. Declinul poetului	198 (332)
II. Colportaj și biblioteci populare	200 (332)
[14] „Mărul“ lui Bârsan	202 (332)
[15] Însemnări de actualitate	204 (332)
[16] D-ale bibliotecilor populare	207 (332)
[17] Câteva cuvinte despre fabulă	211 (332)
[18] Alecsandri și Unirea Principatelor	213 (333)
[19] Jertfirea lui Isac	223 (333)
[20] Un alt „modern“	227 (333)
[21] Delavrancea: „Apus de soare“ (Dramă în IV acte)	230 (333)
[22] Se mișcă rezervele. Armonia între rezerviști. D-l Delavrancea și cultul celor mici. Politică și literatură. Inimiciții intime. Visul lor	234 (334)
[23] Z. Bârsan: „Impresii de teatru din Ardeal“; C. Antoniadă: „Thomas Carlyle“; V. Alecsandri: „Poezii lirice“. Întâia epocă (1840-1859)	238 (334)
[24] Un nou curent literar?	241 (334)
[25] Spirite de negațiune și spirite pozitive. Negațiunea este o creare. Ce este criticul? Ce ziaristul? Cazul meu	248 (334)
[26] Aniversarea morții lui Eminescu	251 (335)
[27] Din lumea celor mărunți. Victimele poeziei. Povestea măcelarului-poet. Un tutungiu poet. Bietul Florea Tudoran	253 (335)
[28] Patria poetului	255 (335)
[29] Poetul O. Dabija. Carmen Sylva și iubirea. O nuvelă în miniatură	258 (336)
[30] Ecaterina Pitiș: „Poezii“; Donar Munteanu: „Aripi negre“	262 (336)
[31] Un congres al scriitorilor. Iarși proprietatea literară. La toamnă!	265 (336)
[32] Ioan Agârbiceanu: „În clasa cultă“; G. Baronzi: „Poezii alese“	267 (336)
[33] Simplitatea în artă. Societatea scriitorilor	271 (336)
Câteva glose	274 (337)
Societatea Scriitorilor Români	278 (340)
Plagiatul și inspirația	281 (341)

ADDENDA

Cronica literară și artistică	285 (342)
Importantă ședință la Academia Română	289 (343)

În jurul unui discurs academic.....	292 (344)
Tovărășie tristă.....	296 (345)
Un mare nerușinat.....	298 (346)
Ilustrul plagiator.....	300 (349)
Către cetitori.....	303 (349)
<i>Note și comentarii</i>	307
<i>Indice de autori</i>	351